

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΣΒΟΥΝΗ

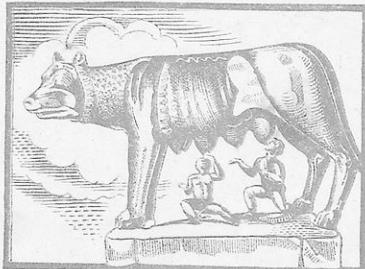
ΟΥΕΡΓΙΔΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

ΕΡΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1950

Κ. Τσιρίβακος
Απρίλιος 1954

K. Tsiribakos
April 1954

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

18/119

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Επίσημη Επιτροπή
Επικαινιάσεων
Επικαινιάσεων

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΣΒΟΥΝΗ

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1950

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βίος τοῦ Οὐεργιλίου.

‘Ο Πόπλιος Οὐεργύλιος (ἢ Βεογύλιος) Μάρων (P. Vergilius Maro) ἔγεννηθη τὴν 15ην Ὁκτωβρίου τοῦ 70 π. Χ. εἰς τὰς Ἀνδεις, χωρίον πλησίον τῆς Μαντούης, πόλεως τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, ἀπὸ γονεῖς ἀγρότας ἔχοντας τὰ πρὸς τὸ ζῆν. ‘Ο πατὴρ τοῦ Οὐεργιλίου εὐπορήσας ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τὰς γεωργικάς, κτηνοτροφικάς καὶ μελισσοκομικάς ἐργασίας του ἀπέστειλε τὸν νιόν του εἰς ἡλικίαν δώδεκα ἐτῶν εἰς τὴν γειτονικὴν πόλιν τῆς Κρεμώνης, ἵνα λάβῃ τὴν πρώτην παύδευσιν. ‘Ἐν Κρεμώνῃ δὲ Οὐεργύλιος ἔμεινε μέχρι τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας του καὶ ἀπῆλθεν ἔπειτα εἰς Μεδιόλανον δι’ εὐρυτέρας σπουδάς. ‘Ἐκ Μεδιολάνων δὲ μετὰ τριετίαν ἀπῆλθεν εἰς Ρώμην, ὅπου ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ δημομαστῷ φητοροδιδασκάλῳ Ἐπιδίῳ, ἐδιδάχθη δὲ τὴν φιλοσοφίαν ὑπὸ τοῦ ἐπικουρείου φιλοσόφου Σίρωνος. Οὐδεμίαν κλίσιν ἥσθιαντο πρὸς τὴν φιλοσοφίαν. ‘Ἐπιστρέψας εἰς τὰς Ἀνδεις ἥσχολείτο εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων του, ἀποφεύγων τὸν πολιτικὸν βίον, ἔνεκα τῆς φυσικῆς του δειλίας καὶ τῆς ἀσθενικῆς κράσεώς του.

Τὰ πρῶτα ἔργα του.

Εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἐφιλοπόνησε τὰ πρῶτα ποιητικά του δοκίμια, ἐλαφροῦ καὶ παιγνιώδους περιεχομένου ποιημάτια, **Κατὰ Λεπτὸν** (Catalepton) ἐπιγραφόμενα. Ἀπὸ τὰ σφιζόμενα ταῦτα καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα ποιημάτια δλίγα εἶναι ἐκεῖνα τῶν ὅπιών ἀνατίροητος εἶναι ἡ γνησιότης. ‘Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγίνετο γνωστὸς εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀρίστων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ποιητῶν καὶ λογοτεχνῶν, τοῦ Λ. Οὐαρίου, Πλωτίου Τούκκα, Κοϊντιλίου Οὐάρου καὶ ἄλλων, οἵτινες ἥξιοῦντο τῆς φιλίας καὶ προστασίας τοῦ Μαικήνου, τοῦ

γνωστοῦ φιλομούσου καὶ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὀκταβιανοῦ. Περὶ τὸ 43 π.Χ. δὲ Οὐεργύλιος ἐσχετίσθη μὲ τὸν διοικητὴν τῆς τέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, τὸν Ἀσίνιον Πολλίωνα, ἄνδρα πολὺ ἐπιφανῆ καὶ λογιώτατον. Μετὰ τὴν ἐν Φιλίπποις μάχην (42 π.Χ.) ἔγινε διανομὴ τῶν γαιῶν τῆς Ἰταλίας στεργήσασα ἐπί τινα χρόνον καὶ τὸν Οὐεργύλιον τῆς Ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας. Πράγματι τὸ 41 π.Χ. δὲ Ὀκταβιανὸς ἀπέστειλε τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας, δπως καταλάβουν τοὺς ἀγορὸν τῆς Κρεμώνης¹ καὶ ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἔξηρκεσαν πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν ὅλων, οἱ παλαιμάχοι κατέλαβον αὐθαδέτως ὅλως καὶ κατ' Ἰδίαν γνώμην καὶ τοὺς γειτονικὸν ἀγορὸν τῆς Μαντούης καὶ οὕτω τοῦ ποιητοῦ τὸ κτῆμα περιῆλθεν εἰς χεῖρας Κλαυδίου τινός. Ἀλλ' δὲ Οὐεργύλιος εἰς Ρώμην ἐλθὼν κατώρθωσε παρὰ τὸν Ὀκταβιανὸν νὰ ἀνακτήσῃ αὐτό. Τὸ ἑπόμενον ἔτος (40 π.Χ.) μετὰ τὸν παῦα τὴν Περιουσίαν πόλεμον δὲ ποιητὴς δριστικῶς ἀπώλεσε τὴν περιουσίαν² ἀλλ' δὲ Ὀκταβιανὸς εὑνοϊκώτατα διακέιμενος πρὸς τὸν ποιητὴν, τῇ μεσολαβήσει καὶ τὸν Μακινήνον, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πρὸς ἐπανὸν θωσιν τῆς ζημίας κτῆμα ἐν Καμπανίᾳ. Ἀπὸ τὸ 38 π.Χ. ἀποχωρεῖ δὲ ποιητὴς εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ διατρίβει εἰς τὴν Νεάπολιν, σπανίως δὲ ἔρχεται εἰς τὴν Ρώμην. Τῷ 19 π.Χ. ἐπιχειρεῖ ταξίδιον εἰς τὴν Ἐλλάδα καὶ Ἀσίαν σκοπεύων νὰ μείνῃ ἵκανὸν χρόνον, διὰ νὰ περιηγηθῇ τοὺς τόπους, ὅπου εἶχον λάβει χώραν τὰ γεγονότα, διὰ τὰ δποῖα ὡμίλει εἰς τὸ ποίημα, τὸ δποῖον τότε ἐφιλοτέχνει, δὲ σκοπός του ὅμως δὲν ἐπετεύχθη, διότι δὲ ποιητὴς εἶχεν ὑγείαν ἐπισφαλῆ. Εἰς τὰς Ἀθήνας ενδίσκει τὸν Αὔγουστον ἀρτίως ἐπανακάμψαντα ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὑπὸ τούτου πείθεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὰ Μέγαρα ὅμως προσβάλλεται ὑπὸ ἥλιασεως. Μολονότι δὲ ἐπύνεσσε, δὲν ηθέλησε νὰ διακόψῃ τὸ ταξίδιον καὶ ἡ νόσος του ἐπεδεινώθη κατὰ τὸν πλοῦν. Ἀποβιβασθεὶς εἰς τὸ Βοινδήσιον ἀπέθανε μετ' ὀλίγον τῇ 22α Σεπτεμβρίου τοῦ 19 π.Χ. Τὰ δυτικὰ του μετεφέρθησαν εἰς Νεάπολιν καὶ ἐτάφησαν ἐκεῖ, χαραχθέντος ἐπὶ τοῦ τάφου του τοῦ ἔντζι διστίχου, ὅπερ λέγεται ὅτι αὐτὸς ἐποίησε μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του:

Mantua me genuit; Calabri rapuere; tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Δηλαδή : ή Μάντουα μὲ ἐγέννησεν, οἱ Καλαβροὶ (τὸ Βοιντήσιον) μὲ ἀφῆρπασαν, νῦν μὲ κατέχει ή Παρθενόπη (ή Νεάπολις): ἔψαλα βοσκάς (βουκολικά ποιήματα), ἀγορὸν (γεωργικά), ἡγεμόνας (ἥρωϊκὸν ἔπος).

Τὰ Βουκολικά. Μετὰ τὰ ποιημάτια ἐκεῖνα, τὰ **Κατὰ Λεπτὸν** καλούμενα, τὸ πρῶτον λόγου ἄξιον ἔργον τοῦ Οὐεργιλίου εἶναι τὰ **Βουκολικά**, ποιηθέντα ἐντὸς τριῶν ἑτῶν (41 - 39 π. Χ.) καὶ εὐθὺς ὑστερον ἔκδοθέντα. Τῇ προτοροπῇ τοῦ Ἀσινίου Π. ὁ Οὐεργίλιος συγέθεσε τὰ Βουκολικά, τὰ δοπία συνήθως Ἐκλογαὶ (Eclogae) καλοῦνται, μιμηθεὶς τὸν βουκολικὸν ποιητὴν Θεόκριτον, εἰς τὴν μελέτην τοῦ δοπίου ηγάραστείτο, ὅτε εἰς τὴν γενέτειράν του εὑρίσκετο, διότι διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ἀμέσων καὶ ζωηρῶν ἐντυπώσεων τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου. Εἰς τὰ Βουκολικὰ δὲν παρατηρεῖ τις τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν κάριν τοῦ Θεοκρίτου, ἀλλὰ τὸ τεχνικόν. Λόγοι ἀπόσφροδοι εἰς τὰ πρόσωπα ἐμβάλλονται, διότι δὲν δίδεται προσοχὴ εἰς τὴν ψυχολογίαν, ἥ δὲ γλῶσσα πλησιάζει πολὺ τὴν γλῶσσαν λυρικοῦ καὶ ἐπικοῦ ποιητοῦ, ἐν ἐντιθέσει πρὸς τὸν Θεόκριτον, ὅστις μετεχειρίσθη τὴν γλῶσσαν τῶν ἀγροδιαιτῶν ἀνθρώπων.

Τὰ Γεωργικά. Μετὰ τὰ **Βουκολικὰ** ἐποίησε τὰ **Γεωργικὰ** τῇ προτοροπῇ τοῦ Μαικήνου, θελήσαντος νὰ γεννήσῃ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις τὴν ἀγάπην πρὸς τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας. Τὰ **Γεωργικά**, διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν δοπίων ἐδαπάνησεν 7 ἔτη (μέχρι τοῦ 30 π. Χ.), ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσαρα βιβλία διαλαμβάνοντα περὶ γεωργίας, δενδροκομίας, κτηνοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας, εἶναι δὲ ποίημα διδακτικόν. Εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ποιήματος εἴχε πρὸ διφθαλμῶν τὸν Ἡσίοδον (Ἐργα καὶ Ἡμέραι). Ἀλλὰ τὴν ἓλην, τὴν δοπίαν αὐτὸς ὁ ἀγροτικὸς βίος παρέσχεν εἰς τὸν ποιητήν, ἐδανείσθη οὗτος καὶ ἐξ ἀλλων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων: Ἀριστοτέλους, Θεοφράστου, Λουκρητίου, Κάτωνος, Οὐνάρωνος. Τὰ δανεισθέντα δὲ οὕτω σαφῶς συνέταξε καὶ τόσον συνετῶς πρὸς τὸν βίον τῶν Ρωμαίων προσήγομεσε, μὲ τόσας ποιητικὰς ἴδεας ἐλάμπουντε καὶ μὲ τόσην κοινφότητα λόγου ἐκόσμησεν, ὅστε κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν ψυχρότητα καὶ ξηρότητα τὴν σύμφυτον εἰς τὰ διδακτικὰ ποιήματα.

Ἡ Αἰνειάς. Ἀπὸ τοῦ 29 π. Χ. ἀσχολεῖται περὶ τὴν συγγραφὴν σπουδαιοτέρους καὶ ἀξιολογωτέρους, ἀμα δὲ καὶ δυσχερεστέρους ἔργων, τῆς **Αἰνειάδος**, καλλίστου ἐμνικοῦ ἔπους. Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον κύριον τινὰ δημοτικῶν συλλογῶν δυνάμενον νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἐπικήν διάνοιαν, ἐπειδὴ δὲ ἦσαν τυπικὰ καὶ θετικὰ πνεύματα δὲν ἐγνώριζον

τὴν διασκέδασιν ἀπὸ διήγησιν ἀναμεμειγμένην μὲ μύθους καὶ ἴστορικὰς παραδόσεις. Ἐξ ἄλλου ἡ γλῶσσά των, λίαν κατάλληλος διὰ τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὰς τοῦ δημοσίου βίου πράξεις, ἥκιστα πρόσφορος ἦτο εἰς τὴν ἐλευθέραν κίνησιν, ἥν ἀπαιτεῖ ἡ ἐπική διήγησις. Οἱ Ρωμαῖοι ἥκισταν νὰ ἀγαποῦν τὴν ἐπικήν ποίησιν τότε, ὅτε εἰς τὴν Ρώμην, κοντά εἰς τὰ ἄλλα ἐκ τῆς Ἑλλάδος λάφυρα, ἔκόμισαν καὶ τὰ μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ἀλλ ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐπικοὺς ποιητὰς των ἄλλοι μὲν μεταφράζουν ἡ μιμοῦνται τοὺς Ἑλληνας, ἄλλοι δὲ εἰναι γρονογράφοι ἀπλοὶ καὶ ἀτεχνοι παρουσιάζοντες ἔογα θελγήτρους καὶ γάριτος ἄμμοιρα· εἰς τὸν Οὐεργίλιον ἐπεφύλασσεν ἡ μοῖρα νὰ λάβῃ τὴν δάφνην τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἀφ' οὗ κατώρθωσεν οὗτος νὰ συνενωσῇ τὴν ἐποποιίαν τὴν μυθολογικὴν μὲ τὴν ἴστορικὴν καὶ νὰ ποιήσῃ ἐπος ἐθνικόν. Ἡ Αἰνειάς, εἰς 12 βιβλία διηρημένη, εἶναι τὸ μόνον ποίημα, μὲ τὸ δόπιον τόσον πολὺ ἐφημίσθη ὁ ποιητής· ὄντως ἡ ὑπόθεσίς του, ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ πολλὰς πλάνας, εἶναι καλλίστη. Ἐξέλεξε δὲ τοιαύτην ὑπόθεσιν ὁ ποιητής ὅχι μόνον διὰ τὴν ἀρχαίαν φήμην τοῦ ἥρωος, ἀλλὰ καὶ διότι ἥλπιζεν ὅτι θὰ συμβάλῃ πολὺ εἰς δόξαν καὶ κραταίωσιν τῆς τότε ἀναφανείσης μοναρχίας τοῦ Αὐγούστου· ἔμελλε νὰ δοξασθῇ τοιουτορρόπως ἡ γενεὰ τῶν Ἰουλίων, γινομένου πολλοῦ λόγου περὶ τοῦ Ἰουλίου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. Ἔπειτα εἰς τὴν Αἰνειάδα ὑμνεῖται τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ ὑπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Αἰνείου, ὅστις συνδέει τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν εὐσέβειαν, τὰς δύο ταύτας μεγίστας ἀρετὰς τοῦ Ρωμαϊκοῦ Ἐθνους. Διὰ τὴν σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος κατηνάλωσε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του, ἐμμήθη δὲ τὸν Ὁμηρον, οὗτον τὴν μὲν Ὁδύσσειαν ἥκιολούθησε ποιῶν τὰ ἔξ πρῶτα βιβλία, τὴν δὲ Ἰλιάδα ποιῶν τὰ ἔξ τελευταῖα, συνάπτων οὕτω δύο κάλλη εἰς ἓν ποίημα. Παρούσιος εὐδόκιμος μόνον τὴν γνωστὴν περὶ Αἰνείου προφητείαν τοῦ Ποσειδῶνος (Υ. 306 κ. ἔ.).

ἢδη γάρ Ποιάμου γενεὴν ἥχθηρε Κρονίων
νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρωεσσιν ἀνάξει
καὶ παίδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

Οὐδαμοῦ δὲ τοῦ Ὁμήρου εὐδίσκομεν νῦν εἴστω τῆς τοῦ Αἰνείου σχέσεως πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ Σικελιώτης ποιητὴς Στησύχοος (622-533 π. Χ.) ποιῶν τὸν Αἰνείαν φθάνοντα, ὃς φαίνεται, μέχρι τῆς Κύμης τῆς Ἰταλίας εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις μνημονεύει πλοῦν τοῦ Αἰνείου ἔξω

τῆς Τρωικῆς χώρας. Ἀπὸ τοὺς περὶ τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα ἀκμάσαντας ἴστοριογράφους Καλλίαν καὶ Τίμαιον συνάπτεται ὁ Αἰνείας πρὸς τὸ Λάτιον. Ἀπὸ τὰ μέσα δὲ τοῦ 4ον π. Χ. αἰῶνος εἰσεχώρησεν ὁ περὶ τοῦ Αἰνείου μῦθος εἰς τὴν Ρώμην· ἵτο δὲ ἀρκετὰ γνωστὸς ἐπὶ τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου, διότι ὁ ποιητὴς Ναίβιος εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἔπους του Bellum Poenicum διηγεῖται τὴν φυγὴν τοῦ Αἰνείου μετὰ τοῦ πατρὸς του, τὰς ἐν τῷ πόντῳ πλάνας, τὴν ἐν Καρχηδόνι ὑποδοχὴν καὶ τὴν εἰς Λάτιον ἄφυξιν. Ἡ Ρώμη κατόπιν μιαρῶν καὶ αἱματηρῶν ἀγώνων εὑρίσκετο εἰς τὸ ἀνώτατον σημείον τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου ἀρχουσα πλέον τοῦ κόσμου, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἐπίστευον ὅτι τοῦτο ὀφείλετο εἰς ἀριστούς τινα δύναμιν, εἰς θείαν μοιζαν προστατεύουσαν αὐτοὺς (Fortuna iuris). Τῆς καθολικῆς ταύτης πίστεως ἥγιὸς καὶ ἔρμηνεία γίνεται ὁ Οὐνεργίλιος ἐν τῇ Αἰνειάδι, ἢ ὅποια εἶναι διαπεποιημένη μὲ τὴν πίστιν αὐτήν. Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ περὶ τοῦ Αἰνείου μύθου ὁ ποιητὴς ἐν τῇ συναρμογῇ τοῦ ἴστορικοῦ καὶ μυθολογικοῦ στοιχείου θέλει νὰ δεῖξῃ, ὅτι, ὅπως ὁ ἀφανισμὸς τῆς ἐν Ἀσίᾳ Τροίας, τοιουτορόπως καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτῆς ἐν Ἰταλίᾳ, ἥτοι ἡ κτίσις τῆς Ρώμης, είναι ἔργον τῶν θεῶν. Ἡ θεία πρόνοια ἥμέλησεν οὕτως ὥστε ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς Ρώμης νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἀποίκησιν τῶν Τρώων, ἀφ' ὃν θὰ προέλθουν οἱ Ρωμαῖοι, οἵτινες πεπρωμένον εἶναι νὰ ἀρχέουν τοῦ κόσμου. Ὁργανον τῆς θείας ταύτης προνοίας ἡ εἱμαρμένη (fatum ἡ fata) είναι τοῦ ποιήματος ὁ ἥρως, ὁ Αἰνείας. Ἀκολουθεῖ οὗτος τὴν ὁδόν, τὴν ὅποιαν τοῦ χαράσσει τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καθῆκον. Καὶ δὲν ὑπάρχει δι' αὐτὸν κώλυμα τόσον ἰσχυρὸν ὥστε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὴν ὁδὸν αὐτήν. Αἱ συμφοραὶ καὶ οἱ κίνδυνοι συντελοῦν εἰς τὸ νὰ κρατύνουν τὸν χαρακτῆρά του. Ἐνίστε φάίνεται διστάζων καὶ ἀθυμιῶν πρὸ τῶν κινδύνων καὶ τῶν συμφορῶν. Ἄλλ' ὁ δισταγμὸς καὶ ἡ ἀθυμία εἶναι πρόσκαιρος· ἡ διηγηκής ὑπακοὴ εἰς τὴν θείαν ἀποστολήν του, ἥτις καὶ πᾶσαν ἐνέργειάν του ρυθμίζει, κρατεῖ ἐν τέλει πάσης λιποψυχίας. Πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἥρως συνοψίζονται εἰς τὴν εὐσέβειαν, τὴν λέξιν δὲ pietatem (=εὐσέβειαν) μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς, ὅταν τὰς ἀρετὰς τοῦ ἥρως συνοψίζῃ. Ὁ ποιητὴς εὐαίσθητος ὃν καὶ εὐγενής διαπρέπει εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς φιλίας, τοῦ ἔρωτος, τῆς εὐγνωμοσύνης, τῆς υπερηφάνειας καὶ εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν γυναικῶν. Ὁ Οὐνεργίλιος ἐδαπάνησεν ἐνδεκα ἔτη εἰς τὴν σύν-

θεσιν τῆς Αἰνειάδος, ἥτις ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων. Ο Προπέρτιος 2, 34, 61 λέγει Cedite, Romani scriptores, cedite, Graii, nescio quid maius nascitur Iliade=ὑποχωρήσατε, Ρωμαῖοι συγχραφεῖς, ὑποχωρήσατε, "Ελληνες, ἀγνοῶ τὶ μεγαλύτερον τῆς Ἰλιάδος γεννᾶται. Ἡ Αἰνειάδας διὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ ποιητοῦ ἔμεινεν ἀνεπέξεργαστος. Αὐτὸς οὗτος δι ποιητὴς ἔχων συνείδησιν τῶν ἀτελειῶν τοῦ ἔργου παρήγγειλεν εἰς τὸν Οὐάριον, ὅτε ἀπήρχετο ἐξ Ἰταλίας νὰ καύσῃ τὸ χειρόγραφον, ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ ἥθελεν ἀποθάνει πρὸς τῆς τελείας ἐπεξεργασίας τοῦ ποιήματος. Εἰς Βρεντήσιον δέ, ὅτε ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ, ἀπήτησε νὰ τοῦ δοθῇ τὸ χειρόγραφον, δπως τὸ καύσῃ αὐτός. Ἡ ἀπάιτησίς του εὐτυχῶς δὲν ἐξεπληρώθη. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ οἱ φίλοι του Οὐάριος καὶ Τούκκας προέβησαν εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Αἰνειάδος, δπως ἀκριβῶς κατέλιπτεν αὐτὴν δι ποιητῆς, ἐκτελούντες ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου. Οὕτω βλέπομεν εἰς τὴν Αἰνειάδα ἀτελεῖς περὶ τοὺς 57 στίχους· τούτους βεβαίως ἐσκόπευνεν δι ποιητῆς νὰ συμπληρώσῃ, ὅτε θὰ ἐπεξεργάζετο τελικῶς τὸ ἔργον. Παρὰ ταῦτα ἡ Αἰνειάδας παραμένει ἐν τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ τῆς παγκοσμίου Λογοτεχνίας.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΑΙΝΕΙΑΔΟΣ

Βιβλίον 1.—Ο ποιητὴς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔπους δι' ὀλίγων ἐν τῷ προοιμίῳ εἰπὼν, ἀφ' οὗ ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσαν νὰ εἴπῃ τὰς αἰτίας, διὰ τὰς δύοις δι Αἰνείας, ἀνὴρ εὐσεβής, ὑπέστη πολλὰς συμφορὰς καὶ περιπετείας, μέλλων νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Λατίνων, ἔρχεται εἰς τὸ θέμα καὶ λέγει τὰ κατὰ τὴν δογὴν καὶ τὸ μῆσος τῆς θεᾶς "Ἡρας κατὰ τῶν Τρώων καὶ τὰ ἐπακολούθήματα τῆς δογῆς. Τὴν πόλιν Καρχηδόνα, ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν στομίων τοῦ Τιβέρεως κειμένην, θέλει ἡ "Ἡρα νὰ καταστήσῃ κυρίαρχον τοῦ κόσμου. Βλέπει αὖτη στόλον ἐκ τῆς Σικελίας ἀποτέλεοντα' εἶναι δι στόλος τοῦ Αἰνείου, διν ἡ μοῖρα ἔχει δρίσει νὰ θεμελιώσῃ ἐν Ἰταλίᾳ κράτος μέλλον νὰ καταστρέψῃ τὴν ἔξαιρετικὰ εὐνοούμενην πόλιν της Καρχηδόνα. Ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ στόλου τούτου τὸ παλαιὸν τῆς "Ἡρας πάθος ἀναγεννᾶται καὶ σπεύδει πρὸς τὸν Αἴολον, διν πείθει μὲ παράκλησιν ἀξιωματικὴν καὶ μὲ σαγηνευτικὰς ὑποσχέσεις νὰ ἀπολύσῃ τὸν ἀνέμους. Ἐγείρεται τότε σφοδρὰ τρικυμία· τὰ πλοῖα τοῦ Αἰνείου διασκορπίζονται, τινὰ δὲ φαί-

νονται καταποντισθέντα. Ἐάλλ' ὁ Ποσειδῶν, ἀνευ τῆς διαταγῆς τοῦ δποίου ἡ τρικυμία ἔγινε, καταπαύει τὴν τρικυμίαν καὶ ἐπανάγει τὴν γαλήνην. Οἱ Τρῶες ἐκ τῆς τρικυμίας παρασυμέντες εἰς ἄγνωστὸν τινὰ τῆς Λιβύης ἀκτὴν προσορμίζονται ἐκεῖ εἰς ἀσφαλῆ ὅρμον. Ἡ Ἀφροδίτη πονοῦσα διὰ τοὺς δεινοπαθοῦντας Τρῶας παραπονεῖται εἰς τὸν Δία διὰ τὸν ἀδικον αὐτὸν κατατρεγμὸν τῶν Τρώων ἀλλ' ὁ Ζεὺς καθησυχάζει αὐτὴν ὑποσχόμενος λαμπρὸν τὸ μέλλον εἰς τὴν ὄμαδα τῶν καταδιωκομένων Τρώων, οἱ δποίοι θὰ γίνονται ἵδρυται κράτους μέλλοντος νὰ ἀρξῃ τῆς οἰκουμένης ἀπεριορίστως. Τὴν ἐπομένην ὁ ἀρχηγὸς Αἴνειας συνοδεύουμενος ἀπὸ τὸν Ἀχάτην ἔξερχεται εἰς ἔξερεύνησιν τοῦ τόπου. Κυνηγέτις ὁραιοτάτη, λυτὴν ἔχουσα τὴν κόμην καὶ τὸ τόξον ἐπὶ τοῦ ὕμου φέρουσα, πληροφορεῖ τὸν Αἴνειαν ὅτι εὑρίσκεται πολὺ πλησίον πόλεως προσφάτως θεμελιωθείσης ἀπὸ τὴν Φοίνισταν Διδώ, ἥς τὴν ἴστοριάν ἐν βραχυτάφῳ ἀφηγεῖται. Ἐπίσης δὲ ἀγγέλλει εἰς τὸν Αἴνειαν, ὅτι οἱ ἑταῖροι τού, οὓς θεωρεῖ ἀπολεσθέντας, θὰ ἐπανέλθουν. Ἡ κυνηγέτις ἥτο ἡ μήτηρ τοῦ Αἴνειαν, ἡ θεά Ἀφροδίτη, ἥν οὗτος ἀναγνωρίζει, δτε αὕτη ἀπομακρύνεται, ἀπὸ τὸ βάθισμά της τὸ μεγαλοπρεπές, τὸ προδίδον θεόν. Αἴνειας καὶ Ἀχάτης εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ὅλοι ἐργάζονται ὡς εἰς κυψέλην μέλισσαι. Εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἡρᾶς εἰσελθόντες ἀποθαυμάζουν τὰς ζωγραφίας, ἐπεισόδια καὶ σκηνάς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν πόλεμον εἰκονιζούσας. Ἀναθαρροῦν, δτε ἡ βασίλισσα Διδὼ μεγαλοπρεπής εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐπὶ θρόνου καθίσασα δικάζει. Οἱ ἑταῖροι, οὓς δ Αἴνειας ἔθεώρει ἀπολεσθέντας, εἰσέρχονται κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰς τὸν ναὸν καὶ δ πρεσβύτερος αὐτῶν Ἰλιονεὺς διαμαρτύρεται εἰς τὴν βασίλισσαν διὰ τὴν σκληρὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπηκόων της πρὸς αὐτούς. Ἡ βασίλισσα δικαιολογεῖται διὰ τὴν τοιαύτην πρὸς τοὺς ξένους συμπεριφοράν, τὴν δποίαν ὑπαγορεύουν μέτρα ἀσφαλείας τοῦ ἀρτισυστάτου κράτους της, καὶ τοὺς καθησυχάζει λέγουσα, ὅτι εἶναι γνωστοὶ οἱ Τρῶες καὶ αἱ δυστυχίαι των. Εἴθε καὶ δ ἀρχηγὸς των Αἴνειας, ἐπιλέγει, νὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν πόλιν. Τὴν στιγμὴν αὐτὴν, σχιζομένης τῆς νεφέλης, ἥτις περιεκάλυπτε τὸν Αἴνειαν, ἀποκαλύπτει καὶ καθιστᾷ γνωστὸν ἁυτὸν δ ἥρως ὡς καὶ τὴν μέχρι τοῦδε τύχην του. Ἡ Διδώ, καὶ ἀρχὰς ταραχθεῖσα ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἥρωος, δεικνύει εἰς αὐτὸν συμπάθειαν μὲν θαυμασμὸν καὶ τὸν ὄδηγει μὲ τοὺς ἑταίρους του εἰς τὰ ἀνάκτορά της, δπου πλούσιον καὶ μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον γίνεται. Εἰς αὐτὸ παρίσταται καὶ δ Ἔρως ὑπὸ τὴν μορ-

φήν τοῦ μικροῦ νίοῦ τοῦ Αἰνείον 'Ασκανίου, κομίσας δῶρα εἰς τὴν βασίλισσαν. Ἡ Διδὼ λαμβάνει ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ψευδοῦς Ἰούλου, ὅπως ὄνομάζεται ὁ Ἀσκάνιος, τὰ δῶρα, ἥτοι ἐσθῆτα τῆς Ἐλένης καὶ περιδέραιον μαργαριτῶν κόρης τινὸς τοῦ Πριάμου· περιπτυσσομένη δὲ τὸν πλαστὸν Ἰούλον ἀγνοεῖ ἡ δυστυχὴς βασίλισσα τίνα ἵσχυρὸν θεὸν εἰς τὰ στήθη της κρατεῖ. Τὸ συμπόσιον ἔξακολονθεῖ, τοῦ ἀοιδοῦ Ἰώπα μὲ τὴν λύραν του ἔδοντος. Ἡ Διδὼ δὲν ἀκούει τὸ ἄσμα, ἔρωτῷ τὸν Αἰνείαν διὰ τὸν Πριάμον, τὸν Ἔκτορα, τὸν Ἀχιλλέα, τέλος δὲ τὸν παρακαλεῖ νὰ διηγηθῇ εἰς αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς τὰς δυστυχίας τῆς Τροίας καὶ τὰς περιπλανήσεις του.

Βιβλίον ΙΙ.—Ο Αἰνείας τὴν παράκλησιν τῆς Διδοῦς εἰσακούων ἀρχίζει νὰ διηγῆται τὰς πλάνας καὶ τὰς περιπτείας ἀπὸ τὴν ἥμέραν, καθ' ἣν οἱ Ἐλληνες προσποιούμενοι ὅτι θὰ ἀποπλεύσουν ἀπὸ τὴν Τροίαν ἀφήνοντας εἰς τὴν Τρωικὴν ἀκτὴν τὸν δούρειον ἵππον. Τί ἐσήμαινεν οὗτος ὁ ἵππος; ἦτο ἀφιέρωμα; ἦτο δόλος; Ὁ ιερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος Λαοκόου ἱκετεύει τοὺς Τρῶας νὰ μὴ εἰσαγάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸ ὑποπτὸν τῶν ἐχθρῶν δῶρον· ἀλλὰ τότε ποιμένες δῦνηγοῦν νεαρὸν Ἐλληνα δέσμιον ἐνώπιον τοῦ Πριάμου. Εἶναι οὗτος ὁ Σίνων, ὅστις ἔπιμαρτυρόμενος πρὸς πίστωσιν τῆς ἀληθείας τῶν πλαστῶν του λόγων τὰ ἄστρα καὶ τοὺς θεούς, δι' ἔαυτὸν μὲν λέγει, ὅτι προωρισμένος εἰς θυσίαν κατώρθωσε νὰ σωθῇ φεύγων τὴν προτεραιάν τῆς θυσίας, περὶ τοῦ ἵππου δέ, ὅτι οἱ Ἐλληνες τὸν κατεσκεύασαν διὰ νὰ τὸν ἀφιερώσουν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν καὶ ἐπανορθώσουν τὴν γενομένην κλοπὴν τοῦ Παλλαδίου· ἀλλ' ἐλπίζουν ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ ἵππου θὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσαγωγὴν του, διότι γνωρίζουν, ὅτι, ἐὰν ὁ ἵππος εἰσέλθῃ, ἡ Τροία θὰ φέρῃ τὸν πόλεμον ὑπὲν αὐτὰ τὰ τείχη τοῦ Πέλοπος ἐν Ἐλλάδι. Πιστεύσαντες οἱ Τρῶες τοὺς πλαστοὺς τοῦ δολίου Σίνωνος λόγους, ἅμα δὲ ἰδόντες τὸ πάθημα τοῦ Λαοκόντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του, οὓς ἔπινξαν οἱ ἐκ Τενέδου ἐλθόντες διὰ θαλάσσης δύο πελώριοι δράκοντες, καταρρίπτουν μέρος τῶν τειχῶν καὶ εἰσάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸν ἵππον ὑπὲν τὰ ἄσματα νέων καὶ νεανίδων. Ο στόλος ἐπιστρέφει ἐκ Τενέδου τὴν νύκτα καὶ ἐκ τοῦ ἵππου ἔξαγονται οἱ ἐχθροί. Τὸν Αἰνείαν, ἀφ' οὗ εἰδε καθ' ὕπνον τὸν Ἔκτορα, κραυγαὶ ἀπελπισίας ἀκουσθεῖσαι ἀφυπνίζουν. Ἡ πόλις Τροία κατελήφθη. Εἰς αὐτὸν πλέον εἶναι ἐναποτεθειμένη ἡ μοῖρα τοῦ δυστυχοῦ λαοῦ· τὸν παρακολουθοῦμεν διὰ μέσου

σκηνῶν σφαγῆς. Τὸ ἀνάκτορον τοῦ Πριάμου, τοῦ δποίου τὰς θύρας ὁ πέλεκυς ἔθραυσεν, οἱ πεντήκοντα νυμφικοὶ θάλαμοι του, ὁ βωμός, ὁ σκιαζόμενος ἀπὸ ἀρχαίαν δάφνην, ὃπου εἶχον καταφύγει ἡ Ἐκάβη καὶ αἱ θυγατέρες της, ὡς περιστεραὶ ἐν θυέλλῃ, μᾶς παρουσιάζονται ἐν τῷ μέσῳ δίνης κατονῦ καὶ χειμάρρου φλογῶν. Ὁ Πρίαμος φονεύεται καὶ ἀποκεφαλίζεται παρὰ τὸν βωμὸν ὑπὸ τοῦ Πύροφου· ἡ μάντις Κασσάνδρα ἀπάγεται εἰς αἰγματωσίαν. Ἀλλ' ἡ Ἀφροδίτη ἀποτρέπει αὐτὸν δεικνύουσα τοὺς θεοὺς λυσσῶντας διὰ τὸν ὅλεθρον τῆς Τροίας· ὁ Ποσειδῶν μὲν τὴν τρίαιναν κατασκάπτει τὰ τείχη. Ἡ Ἡρα ἔιφήρος εἰς τὰς Σκαιάς Πύλας βιάζει τοὺς Ἑλληνας νὰ σπεύσουν· ἡ Παλλὰς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως μὲ τὸ Γοργόνειον ἀπειλεῖ αὐτὸς τέλος ὁ Ζεὺς ἔξαπτει τὴν λύσσαν τῶν ἔχθρων. Δὲν μένει εἰς τὸν Αἴνειαν ἄλλο τι νὰ πρᾶξῃ παρὰ νὰ φύγῃ κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἐκτορος. Ἀλλ' ὁ πατήρ του Ἀγχίσης ἐπιμένει εἰς τὴν ἀπόφασίν του νὰ μὴ ἐπιζήσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του. Μάταιαι εἶναι αἱ ἴκεσίαι τοῦ Αἴνειου καὶ τῆς συζύγου του Κρεούσης οἱ στεναγμοί. Ὁ Ἀγχίσης εἶναι ἀνένδοτος· ὑποχωρεῖ μόνον ἐπὶ τῇ θέᾳ γλώσσης πυρὸς ἐκπηδώσης ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ μικροῦ Ἰούλου, καθ' ὃν χρόνον κεραυνὸς ἐκρήγνυται ἀριστερόθεν καὶ ἀστήρ διάπτων διέρχεται ὑπεράνω τῆς στέγης τῆς οἰκίας του ἀπλῶς ψαύων αὐτήν. Ἀναχωρεῖ τότε ὁ Αἴνειας φέρων ἐπὶ τῶν ὄμων του τὸν γέροντα πατέρα του καὶ ἀπὸ τὴν χεῖρα κρατῶν τὸν μικρὸν υἱὸν Ἰούλον. Ἡ Κρέουσα ἀκολουθεῖ μακρόθεν· ἀλλὰ γίνεται ἀφαντος. Μάτην δ Αἴνειας τὴν ἀναζητεῖ. Τὸ φάσμα τῆς ἐπιφαίνεται εἰς αὐτὸν καὶ λέγει ὅτι ἡ μεγάλη μήτηρ τῶν θεῶν Κυβέλη κατέταξεν αὐτὴν μεταξὺ τῶν ἀκολούθων τῆς Νυμφῶν· προλέγει δὲ εἰς τὸ Αἴνειαν τὴν ἀφεξίν του εἰς τὴν Ἐσπερίαν, εἰς τὰς δυχίας τοῦ Τιβέρεως, καὶ τὸν γάμον του μὲν θυγατέρα βασιλέως. Ὁ Αἴνειας ἐπιστρέψας εἰς τὸν συντρόφους του ἔρχεται μὲ αὐτὸν εἰς τὰ δόρη.

Βιβλίον III.—Ο Αἴνειας, στόλον κατασκευάσας, μὲ δάκρυα ἀποπλέει ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ προσορμίζεται μὲ τοὺς ἑταίρους του εἰς τὴν Θράκην. Κτίζει ἐκεὶ πόλιν ὅμιλων μητρῶν αὐτῷ· ἀλλὰ θάμνοι, τῶν δποίων αἱ ἀποσπαθεῖσαι ζῆσαι ἀποστάζουν μέλλαν αἷμα, ἀποκαλύπτουν εἰς αὐτὸν ὅτι διάστητος τοῦ Πριάμου Πολύδωρος ἐφονεύθη ἐκεὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ τόπου. Ἐπιβάζονται πάλιν εἰς τὰ πλοῖα ἀφίνοντες τὴν Θράκην. Εἰς τὴν Δῆλον Ἀπόλλων λέγει νὰ μεταβοῖν εἰς τὴν χώραν,

ἥτις ὑπῆξεν ἡ κοιτίς τοῦ γένους των. Τοιαύτην κοιτίδα θεωροῦν, ἔρμη-
νεύοντος τοῦ Ἀγγίσου, τὴν Κοήτην, εἰς ἣν μεταβαίνουν καὶ κτίζουν πό-
λιν· ἀλλὰ λοιμὸς φοβερὸς ἐνσκήψας, ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλίπουν
τὴν Κοήτην. Ἀπὸ τὴν Κοήτην πλέοντες πρὸς βορρᾶν φθάνουν εἰς τὰς
ἀκτὰς τῶν Στροφάδων, τὰς δύοις κατοικοῦν ἡ Κελαινὸν καὶ αἱ ἄλλαι
“Αρπυιαι, τέρατα δυσώδη καὶ φρικαλέα, ἔχουσαι πρόσωπα μὲν παρθένων,
σώματα δὲ πτηνῶν, χεῖρας δὲ γαμψάς. Φεύγουν αἱ “Αρπυιαι, χωρὶς
νὰ πληγωθοῦν ἀπὸ τὰ βέλη τῶν ἑταίρων τοῦ Αἰνείου, τῶν δποίων αὖ-
ται ἥρπαζον ὅσην τροφὴν ἥδυναντο καὶ ἐμόλυνον τὴν λοιπήν. Τούτων
ἡ Κελαινὸν προλέγει ὅτι θὰ πλεύσουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ δὲν θὰ
κτίσουν τὴν πόλιν, ποὶν πεῖνα δεινὴ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ φάγουν καὶ
αὐτὰς τὰς τραπέζας. Ἀπολεύσαντες ἀπὸ τὰς Στροφάδας παραπλέοντες
τὴν Ζάκυνθον, τὴν Ἰθάκην καὶ προχωροῦντες προσορμίζονται εἰς τὸ
“Ακτιον, ὅπου τελοῦν ἀγῶνας. Ἐκεῖθεν ἀραντες φθάνουν εἰς Βου-
θρωτὸν τῆς Ἡπείρου, ἐνθα δ Ἀινείας ενδίσκει τὴν Ἀνδρομάχην θύ-
ουσαν παρὰ τὸ κενοτάφιον τοῦ Ἔκτρος καὶ συνομιλεῖ μετ’ αὐτῆς.
Οὐ “Ελενος, δεύτερος σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, βασιλεὺς συγχρόνως
καὶ μάντις, μαρκὰς προορήσεις κάμνει εἰς τὸν Αἰνείαν, χωρὶς νὰ δύ-
ναται νὰ ἀποκαλύψῃ δόλον τὸ μέλλον. «Θὰ καταπλεύσῃ δ Ἀινείας, λέγει,
εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ συμφορὰς καὶ περιπλανήσεις εἰς τὸ Αὔσονιον
πέλαγος καὶ χρονοτριβίας εἰς τὴν νῆσον τῆς Κίρκης, ἀλλ᾽ ἐπὶ τέλους
ὑπὸ τὸν κορμὸν πρίνου πλησίον ἀποκρύψουν οεύματος ὃν λευκὴν μὲ
τριάκοντα νεογνὰ θὰ ἀνεύρῃ καὶ ἐκεῖ θὰ εῖναι τῆς ἀναπαύσεώς του δ
τόπος». Ἄφ’ οὐδὲ καὶ ἄλλας ἔδωκεν δ Ἔλενος συστάσεις καὶ συμβου-
λας καὶ πολύτιμα δῶρα καὶ κωπηλάτας, οἱ περὶ τὸν Αἰνείαν, λαβόντες
τὰ δῶρα τῆς Ἀνδρομάχης, πρὸς τὸ Αὔσονιον ἀποπλέονταν. Παραπλέοντες
τὸν Τάραντα καὶ τὸ Ἀκρωτήριον Λακίνιον φέρονται πρὸς τὴν
Σικελικὴν ἀκτὴν πλησίον τῆς Αἴτνης καὶ περισυλλέγουν ἀξιοθρήνητον
σύντροφον τοῦ Ὁδυσσέως ἐγκαταλειφθέντα παρὰ τοῖς Κύκλωψι. Παρα-
πλέοντες εἶτα τὸ Πάζυνον ἀκρωτήριον βλέπουν μακρόθεν τὴν Καμά-
οιναν, τὴν Γέλαν, τὸν Ἀκράγαντα, κάμπιτον τὴν ἄκραν τοῦ Λιλυ-
βαίου καὶ φθάνουν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Δρεπάνου, ὅπου συμβαίνει τοῦ
Ἀγγίσου δ ἀνάτος. Ἐδῶ τελειώνει ἡ τοῦ Αἰνείου πρὸς τὴν Διδὼ
διήγησις.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι

Στίχ. 1—11

‘Υπόθεσις τοῦ ἔπους καὶ ἐπίκλησις τῆς Μούσης.

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Laviniaque venit
litora, multum ille et terris iactatus et alto
vi superum, saevae memorem Junonis ob iram,
multa quoque et bello passus, dum conderet urbem 5
inferretque deos Latio, genus unde Latinum
Albanique patres atque altae moenia Romae.
Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
quidve dolens regina deum tot volvere casus
insignem pietate virum, tot adire labores 10
impulerit. tantaene animis caelestibus irae?

Στίχ. 81—123

Καταγίς.

Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
impulit in latus: ac venti velut agmine facto,
qua data porta, ruunt et terras turbine perflant.
incubuere mari totumque a sedibus imis 85
una Eurusque Notusque ruunt crēberque procellis
Africus et vastos volvunt ad litora fluctus.
insequitur clamorque virum stridorque rudentum.

eripiunt subito nubes caelumque diemque
 Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.
 90 intonuere poli et crebris micat ignibus aether
 praesentemque viris intentant omnia mortem.
 Extemplo Aeneae solvuntur frigore membra;
 ingemit et duplicitis tendens ad sidera palmas
 talia voce refert: «o terque quaterque beati,
 95 quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis
 contigit oppetere! O Danaum fortissime gentis
 Tydide! mene Iliacis occumbere campis
 non potuisse tuaque animam hanc effundere dextra,
 saevus ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi ingens
 100 Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis
 scuta virum galeasque et fortia corpora volvit!»
 Talia iactanti stridens Aquilone procella
 velum adversa ferit fluctusque ad sidera tollit.
 franguntur remi; tum prora avertit et undis
 105 dat latus; insequitur cumulo praeruptus, aquae mons.
 hi summo in fluctu pendent, his unda dehiscens
 terrā inter fluctus aperit, furit aestus harenis.
 tris Notus abreptas in saxa latentia torquet—
 saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, aras,
 110 dorsum immane mari summo — tris Eurus ab alto
 in brevia et syrtis urget — miserabile visu —
 inliditque vadis atque aggere cingit harenæ.
 unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,
 ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
 115 in puppim ferit: executitur pronusque magister
 volvitur in caput; ast illam ter fluctus ibidem
 torquet agens circum et rapidus vorat aequore vortex.
 apparent rari nantes in gurgite vasto,
 arma virum tabulaeque et Troia gaza per undas.
 120 iam validam Ilionei navem, iam fortis Achatae,
 et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes,
 vicit hiemis; laxis laterum compagibus omnes
 accipiunt inimicum imbrem rimisque fatiscunt.

$\Sigma\tau/\chi$. 198 — 210

Παρηγορητικὸς λόγος τοῦ Αἰνείου πρὸς τοὺς ἔταιρους.

«O soci — neque enim ignari sumus ante malorum —
o passi graviora, dabit deus his quoque finem.
vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis 200
acestis scopulos, vos et Cyclopia saxa
experti: revocate animos maestumque timorem
mittite; forsan et haec olim meminisse iuvabit.
per varios casus, per tot discrimina rerum
tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas
ostendunt: illic fas regna resurgere Troiae. 205
durate et vosmet rebus servate secundis».
Talia voce refert curisque ingentibus aeger
speim voltu simulat, premit altum corde dolorem.
illi se praedae accingunt dapibusque futuris: 210

Στίγμα, 254—299

[·]Υπόσχεσις τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ἀφροδίτην παραπονουμένην πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν δεινοπαθούντων Τρώων.

Olli subridens hominum sator atque deorum
voltu, quo caelum tempestatesque serenat,
oscula libavit natae, dehinc talia fatur:
«parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
fata tibi; cernes urbem et promissa Lavini
moenia sublimemque feres ad sidera caeli
magnanimum Aenean; neque me sententia vertit.
hic tibi — fabor enim, quando haec te cura remordet,
longius et volvens fatorum arcana movebo —
bellum ingens geret Italia populosque ferocis
contundet moresque viris et moenia ponet,
tertia dum Latio regnantem viderit aestas
ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.
at puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
additur — Ilus erat, dum res stetit Ilia regno —
triginta magnos volvendis mensibus orbis

- 270 imperio explebit regnumque ab sede Lavini
transferet et Longam multa vi muniet Albam.
hic iam ter centum totos regnabitur annos
gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
- 275 inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
Romulus excipiet gentem et Mavortia condet
moenia Romanosque suo de nomine dicet.
his ego nec metas rerum nec tempora pono;
imperium sine fine dedi. quin aspera Juno,
- 280 quae mare nunc terrasque metu caelumque fatigat,
consilia in melius referet mecumque fovebit
Romanos rerum dominos gentemque togatam.
sic placitum. Veniet lustris labentibus aetas,
cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenas
- 285 servitio premet ac victis dominabitur Argis.
nasceretur pulchra Troianus origine Cæsar,
imperium Oceano, famam qui terminet astris,
Iulius, a magno demissum nomen Iulo.
hunc tu olim caelo spoliis Orientis onustum
- 290 accipies secura; vocabitur hic quoque votis
aspera tum positis mitescent saecula bellis;
cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus
iura dabunt; dirae ferro et compagibus artis
claudentur Belli portae; Furor impius intus
- 295 saeva sedens super arma et centum vinctus aënis
post tergum nodis fremet horridus ore cruento».

Στήγ. 441 — 493

‘Ο ἐν Καρχηδόνι ναὸς τῆς “Ἡρας καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ζωγραφίαι.
Περιγραφὴ εἰκόνων ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ ἐζωγραφημένων
καὶ δεικνυούσων ὄκτὼ σκηνὰς ἐκ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου.

Lucus in urbe fuit media, laetissimus umbræ,
quo primum iactati undis et turbine Poeni
effodere loco signum, quod regia Juno

monstrarat, caput acris equi; sic nam fore bello
egregiam et facilem victu per saecula gentem. 445
hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
condebat, donis opulentum et numine divae,
aënea cui gradibus surgebant limina nexaeque
aere trabes, foribus cardo stridebat aënis.
hoc primum in luco nova res oblata timorem
leniit, hic primum Aeneas sperare salutem 450
ausus et adflictis melius confidere rebus.
namque sub ingenti lustrat dum singula templo
reiginam opperiens, dum, quae fortuna sit urbi,
artificumque manus inter se operumque laborem 455
miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas
bellaque iam fama totum volgata per orbem,
Atridas Priamumque et saevum ambobus Achillen.
constitit et lacrimans, «quis iam locus», inquit, «Achate,
quae regio in terris nostri non plena laboris? 460
en Priamus. sunt hic etiam sua praemia laudi;
sunt lacrimae rerum, et mentem mortalia tangunt.
solve metus; feret haec aliquam tibi fama salutem».
sic ait atque animum pictura pascit inani
multa gemens largoque umectat flumine voltum. 465
Namque videbat, uti bellantes Pergama circum
hac fugerent Grai, premeret Troiana iuventus,
hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
agnoscit lacrimans, primo quae prodita somno
Tydides multa vastabat caede cruentus, 470
ardentisque avertit equos in castra, priusquam
pabula gustassent Troiae Xanthumque bibissent.
parte alia fugiens amissis Troilus armis
infelix puer atque impar congressus Achilli
fertur equis curruque haeret resupinus inani, 475
lora tenens tamen; huic cervixque comaeque trahuntur
per terram, et versa pulvis inscribitur hasta.
interea ad templum non aequae Palladis ibant

- 480 crinibus Iliades passis peplumque ferebant
suppliciter tristes et tunsae pectora palmis:
diva solo fixos oculos aversa tenebat.
ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros
exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
- 485 tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici
tendentemque manus Priamum conspergit inermis.
se quoque principibus permixtum agnovit Achivis
eoasque acies et nigri Memnonis arma.
- 490 ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentesilea furens mediisque in milibus ardet,
aurea subnectens exsertae cingula mammae,
bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Στίχ. 561 — 578

Πῶς δικαιολογεῖται ἡ Διδὼ διὰ τὴν πρὸς τοὺς Τρῶας ἔχθρικὴν
στάσιν τῶν ὑπηκόων τῆς καὶ πῶς δεξιοῦται τοὺς Τρῶας.

- Tum breviter Dido voltum demissa profatur:
«solvite corde metum, Teueri, secludite curas.
res dura et regni novitas me talia cogunt
moliri et late finis custode tueri.
- 565 quis genus Aeneadum, quis Troiae nesciat urbem
virtutesque virosque aut tanti incendia belli?
non obtusa adeo gestamus pectora Poeni,
nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe.
seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva
- 570 sive Erycis finis regemque optatis Acesten,
auxilio tutos dimittam opibusque iuvabo.
voltis et his mecum pariter considere regnis:
urbem quam statuo, vestra est; subducite navis;
Tros Tyriusque mihi nullo discriminē agetur.
- 575 atque utinam rex ipse noto compulsus eodem
adforet Aeneas! equidem per litora certos
dimittam et Libyaē lustrare extrema iubebo,
si quibus eiectus siīvis aut urbibus errat».

BIBLION II

Στίχ. 13 — 20

Ο Δούρειος ἵππος.

Fracti bello fatisque repulsi
ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
instar montis equum divina Palladis arte
aedificant sectaque intexunt abiete costas; 15
votum pro reditu simulant; ea fama vagatur.
huc delecta virum sortiti corpora furtim
includunt caeco lateri penitusque cavernas
ingentis uterumque armato milite complent. 20

Στίχ. 40 — 56

Η δυσπιστία καὶ αἱ εἰκασίαι τοῦ Λαοκόντος
περὶ τοῦ ἀναθήματος.

Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva, 40
Laocoön ardens summa decurrit ab arce
et procul: «o miseri, quae tanta insania, cives?
creditis avectos hostis aut ulla putatis
dona carere dolis Danaum? sic notus Ulixes?
aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi, 45
aut haec in nostros fabricata est machina muros
inspectura domos venturaque desuper urbi,
aut aliquis latet error; equo ne credite, Teucri.
quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes». 50
sic fatus validis ingentem viribus hastam
in latus inque feri curvam compagibus alvum
contorsit. stetit illa tremens uteroque recusso
insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.
et, si fata deum, si mens non laeva fuisset,

- 55 impulerat ferro Argolicas foedare latebras.
 Troiaque nunc staret, Priamique arx alta maneres».

Στίχ. 199 — 233

Ἡ περιπέτεια τοῦ Λαοκόντος καὶ τῶν δύο νιῶν του.

- Hic aliud maius miseris multoque tremendum
 200 obicitur magis atque improvida pectora turbat.
 Laocoön, ductus Neptuno sorte sacerdos,
 sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
 ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
 — horresco referens — immensis orbibus angues
 205 incumbunt pelago pariterque ad litora tendunt;
 pectora quorum inter fluctus arrecta iubaeque
 sanguineas superant undas, pars cetera pontum
 pone legit sinuatque immensa volumine terga.
 fit sonitus spumaute salo: iamque arva tenebant
 210 ardantisque oculos suffecti sanguine et igni
 sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
 diffugimus visi exsangues, illi agmine certo
 Laocoonta petunt, et primum parva duorum
 corpora natorum serpens amplexus uterque
 215 implicat et miseros morsu depascitur artus;
 post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
 corripiunt spirisque ligant ingentibus; et iam
 bis medium amplexi, bis collo squamea circum
 terga dati superant capite et cervicibus altis.
 220 ille simul manibus tendit divellere nodos
 perfusus sanie vittas atroque veneno,
 clamores simul horrendos ad sidera tollit,
 qualis mugitus, fugit cum saucius aram
 taurus et incertam excussit cervice securim.
 225 at gemini lapsu delubra ad summa dracones
 diffugiunt saevaequa petunt Tritonidis arcem
 sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur.
 tum vero tremefacta novus per pectora cunctis

insinuat pavor, et scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
 laeserit et tergo sceleratam intorserit hastam.
 ducendum ad sedes simulacrum orandaque divae
 numina conclamat.

230

Στίχ. 268 — 297

**Τί συμβουλεύει τὸν Αἴνειαν νὰ πράξῃ
 ἡ σκιὰ τοῦ "Εκτορος, καθ' ὑπνους ἐμφανισθεῖσα εἰς αὐτόν.**

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
 incipit et dono divum gratissima serpit.

270

in somnis ecce ante oculos maestissimus Hector
 visus adesse mihi largosque effundere fletus,
 raptatus bigis ut quondam, aterque cruento
 pulvere perque pedes traiectus lora tumentis.
 hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo

Hectore, qui redi exuvias indutus Achilli

275

vel Danaum Phrygios iaculatus puppis ignis
 squalentem barbam et concretos sanguine crinis
 vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
 accepit patrios! ultiro flens ipse videbar

compellare virum et maestas expromere voces:

280

«o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum,
 quae tantae tenuere morae? quibus, Hector, ab oris
 exspectate venis? ut te post multa tuorum

funera, post varios hominumque urbisque labores
 defessi aspicimus! quae causa indigna serenos

285

foedavit voltus? aut cur haec volnera cerno?»

ille nihil, nec me quaerentem vana moratur,

sed graviter gemitus imo de pectore dicens

«heu fuge, nate dea, teque his», ait, «eripe flamnis,
 hostis habet muros, ruit alto a culmine Troia.

290

sat patriæ Priamoque datum; si Pergama dextra
 defendi possent, etiam hac defensa fuissent.

sacra suosque tibi commendat Troia penates:
 hos cape fatorum comites, his moenia quaere,

- 295 magna pererrato statues quae denique ponto».
sic ait et manibus vittas Vestamque potentem
aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Στίχ. 402 — 428

*'Η περὶ τὴν Κασσάνδραν ἀπαγομένην
εἰς αἰχμαλωσίαν μάχη. Ο θάνατος τοῦ Κοροίβου.*

- Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis!
ecce trahebatur passis Priameia virgo
crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae,
405 ad caelum tendens ardentia lumina frustra,
lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
non tulit hanc speciem furiata mente Ccoroebus
et sese medium iniecit periturus in agmen.
consequimur cuncti et densis incurrimus armis.
410 hic primum ex alto delubri culmine telis
nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes
armorum facie et Graiarum errore iubarum.
tum Danai gemitu atque erectae virginis ira
undique collecti invadunt, acerrimus Aiax
415 et gemini Atridae Dolopumque exercitus omnis;
adversi rupto ceu quondam turbine venti
configunt, Zephyrusque Notusque et laetus eois
Eurus equis; stridunt silvae, saevitque tridenti
spumeus atque imo Nereus ciēt aequora fundo.
420 illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
fundimus insidiis totaque agitavimus urbe,
apparent: primi clipeos mentitaque tela
agnoscunt atque ora sono discordia signant,
ilicet obruimur numero; primusque Coroebus
425 Penelei dextra divae armipotentis ad aram
procumbit; cadit et Rhipeus, iustissimus unus
quit fuit in Teucris et servantissimus aequi;
dis aliter visum.

Στίχ. 506 — 558.
Σφαγὴ τοῦ Πριάμου

Forsitan et Priami fuerint quae fata, requiras.
 urbis uti captae casum convolsaque vidit
 limina tectorum et medium in penetralibus hostem,
 arma diu senior desueta trementibus aevo
 circumdat nequ quam umeris, et inutile ferrum 510
 cingitur ac densos fertur moriturus in hostis.
 aedibus in mediis nudoque sub aetheris axe
 ingens ara fuit iuxtaque veterrima laurus,
 incumbens arae atque umbra complexa penates.
 hic Hecuba et natae nequ quam altaria circum, 515
 praecipites atra ceu tempestate columbae,
 condensae et divom amplexae simulacra sedeabant.
 ipsum autem sumptis Priamum iuvenalibus armis
 ut vidit, «quae mens tam dira, miserrime coniunx,
 impulit his cingi telis? aut quo ruis?» inquit. 520
 non tali auxilio nec defensoribus istis
 tempus eget; non, si ipse meus nunc adforet Hector.
 hoc tandem concede; haec ara tuebitur omnis,
 aut moriere simul». sic ore effata recepit
 ad sese et sacra longaevum in sede locavit. 525
 Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
 unus natorum Priami, per tela, per hostis
 porticibus longis fugit et vacua atria lustrat
 saucius. illum ardens infesto volnere Pyrrhus
 insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta. 530
 ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
 concidit ac multo vitam cum sanguine fudit.
 hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
 non tamen abstinuit nec voci iraeque pepercit:
 «at tibi pro scelere», exclamat, «pro talibus ausis 535
 di, si qua est caelo pietas, quae talia curet,
 persolvant grates dignas et praemia reddant

- debita, qui nati coram me cernere letum
fecisti et patrios foedasti funere voltus.
- 540 at non ille, satum quo te mentiris, Achilles
tal is in hoste fuit Priamo; sed iura fidemque
supplicis erubuit corpusque exsangue sepulcro
reddidit Hectoreum meque in mea regna remisit».«
sic fatus senior telumque imbellē sine ictu
545 coniecit, rauco quod protinus aere repulsum
ex summo clipei nequiuam umbone pependit.
cui Pyrrhus: «referes ergo haec et nuntius ibis
Pelidae genitori; illi mea tristia facta
degeneremque Neoptolemum narrare memento.
550 nunc morere». hoc dicens altaria ad ipsa trementem
traxit et in multo lapsantem sanguine nati
implicuitque comiam laeva dextraque coruscum
extulit ac lateri capulo tenuis abdidit ensem.
haec finis Priami, fatorum hic exitus illum
555 sorte tulit, Troiam incensam et prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrisque superbū
regnatorem Asiae. iacet ingens litore truncus,
avolsumque umeris caput et sine nomine corpus.

Στίχ. 705 — 751

‘Ο Αἰνείας φεύγει μὲ τοὺς οἰκείους του.
Τὴν σύζυγόν του Κρέουσαν, ἡ ὅποια καθ' ὄδὸν γίνεται ἄφαντος,
μάτην ἀναζητεῖ.

- 705 Dixerat ille, et iam per moenia clarior ignis
auditur, propiusque aestus incendia volvunt.
«ergo age, care pater, cervici imponere nostrae;
ipse subibo umeris, nec me labor iste gravabit.
quo res cumque cadent, unum et commune periculum.
710 una salus ambobus erit, mihi parvus Iulus
sit comes, et longe servet vestigia coniunx.
vos, famuli, quae dicam animis advertite vestris.
est urbe egressis tumulus templumque vetustum

desertae Cereris iuxtaque antiqua cupressus
religione patrum multos servata per annos:
hanc ex diverso sedem veniemus in unam
tu, genitor, cape sacra manu patriosque penates;
me, bello e tanto digressum et caede recenti,
attractare nefas, donec me flumine vivo
abluero».

715

haec fatus latos umeros subiectaque colla
veste super fulvique insternor pelle leonis
succedoque oneri; dextrae se parvus Iulus
implicuit sequiturque patrem non passibus aequis;
pone subit coniunx.

720

Ferimus per opaca locorum;
et me, quem dudum non ulla iniecta movebant
tela neque adverso glomerati ex agmine Grai,
nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis.
suspensum et pariter comitique onerique timentem.
Iamque propinquabam portis omnemque videbar
evasisse viam, subito cum creber ad aures
visus adesse pedum sonitus, genitorque per umbram
prospiciens: « nate », exclamat, « fuge, nate, propinquant.
ardentis clipeos atque aera micantia cerno».

725

hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
confusam eripuit mentem. namque avia cursu
dum sequor et nota excedo regione viarum,
heu ! misero coniunx fatone erepta Creusa
substiit, erravitne via seu lassa resedit?
incertum; nec post oculis est reddita nostris ...
Quem non incusavi amens hominumque deorumque,
aut quid in eversa vidi crudelius urbe?
Ascanium Anchisenque patrem Teucrosque penates
commendo sociis et curva valle recondo;
ipse urbem repeto et cingor fulgentibus armis.
stat casus renovare omnis omnemque reverti
per Troiam et rursus caput obiectare periclis.

730

735

740

745

750

Στίχ. 752 — 770

Ο Αΐνειας ἐπιστρέψει ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν οἰκόν του
καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πριάμου.

Principio muros obscuraque limina portae
qua gressum extuleram, repeto et vestigia retro
observata sequor per noctem et lumine lustro;
horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent.
755 inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
me refero; inruerant Danai et tectum omne tenebant.
ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
volvitur, exsuperant flammae, furit aestus ad auras
procedo et Priami sedes arcemque reviso.
760 et iam porticibus vacuiss Junonis asylo
custodes lecti Phoenix et dirus Ulixes
praedam adservabant. huc undique Troia gaza
incensis erepta adytis, mensaeque deorum
765 crateresque auro solidi, captivaque vestis
congeritur. pueri et pavidae longo ordine matres
stant circum.
Ausus quin etiam voces iactare per umbram
implevi clamore vias, maestusque Creusam
770 nequiquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.

Στίχ. 771 — 794

Τί λέγει ἡ σκιὰ τῆς Κρεούσσης εἰς τὸν Αΐνειαν ἐμφανιζομένη.

Quaerenti et tectis urbis sine fine furenti
infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae
visa mihi ante oculos et nota maior imago.
obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
775 tum sic adfari et curas his demere dictis;
«quid tantum insano iuvat indulgere dolori,
o dulcis coniunx? non haec sine numine divom
eveniunt; nec te comitem hinc portare Creusam
fas aut ille sinit superi regnator Olympi.

longa tibi exsilia et vastum maris aequor arandum
et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
inter opima virum leni fluit agninae Thybris:
illuc res laetae regnumque et regia coniunx
parta tibi; lacrimas dilectae pelle Creusae.
non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas 780
aspiciam aut Grais servitum matribus ibo
Dardanis et Divae Veneris nurus;
sed me magna deum genetrix his detinet oris.
iamque vale et nati serva communis amorem».
haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem 790
dicere deseruit tenuisque recessit in auras;
ter conatus ibi collo dare bracchia circum;
ter frustra comprensa manus effugit imago,
par levibus ventis volucrique simillima somno.

Στίχ. 795 — 804

‘Ο Αἰνείας ἔξερχεται εἰς τὰ ὅρη μὲ τὸ συναθροισθὲν πλῆθος.

Sic demum socios consumpta nocte reviso.
Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum 795
invenio admirans numerum, matresque virosque,
collectam exsilio pubem, miserabile vulgus.
undique convenere animis opibusque parati,
in quascumque velim pelago deducere terras.
iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae 800
ducebatque diem, Danaique obsessa tenebant
limina portarum, nec spes opis ulla dabatur.
cessi et sublato montes genitore petivi.

Στίχ. 39 — 68

'Απὸ ἀπαίσια σημεῖα τοῦ νεκροῦ τοῦ Πολυδώρου ἀναγκάζεται ὁ Αἰνείας νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Θράκην, εἰς ἥν εἶχε προσόρμισθη, ἀποπλεύσας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἔξ Αὐτάνδρου.

- Eloquar an sileam?—gemitus lacrimabilis imo
 40 auditur tumulo et vox redita fertur ad auris:
 «quid miserum, Aenea, laceras? iam parce sepulto,
 parce pias scelerare manus. non me tibi Troia
 externum tulit aut cruor hic de stipite manat.
 heu! fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
 45 nam Polydorus ego. hic confixum ferrea textit
 telorum seges et iaculis increvit acutis».
 Tum vero ancipiti mentem formidine pressus
 obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
 hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
 50 infelix Priamus furtim mandarat alendum
 Threicio regi, cum iam diffideret armis
 Dardaniae cinqique urbem obsidione videret,
 ille, ut opes fractae Teucrum et fortuna recessit,
 res Agamemnonias victriciaque arma secutus
 55 fas omne abrumpit; Polydorum obtruncat et auro
 vi potitur. quid non mortalia pectora cogis,
 auri sacra fames! Postquam pavor ossa reliquit,
 delectos populi ad proceres primumque parentem
 monstra deum refero et, quae sit sententia, posco.
 60 omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
 linqui pollutum hospitium et dare classibus austros.
 ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
 aggeritur tumulo tellus; stant Manibus aerae
 caeruleis maestae vittis atraque cupresso

et circum Iliades crinem de more solutae;
inferinus tepido spumantia cymbia lacte
sanguinis et sacri pateras animamque sepulcro
condimus et magna supremum voce ciemus.

65

Στίχ. 84 — 98

‘Ο Αίνείας, ἀφ’ οὗ εἰς Δῆλον κατέπλευσεν,
ἔρωτῷ τὸν Ἀπόλλωνα. Χρησμὸς τοῦ Ἀπόλλωνος.

Templa dei saxo venerabar structa vetusto:
«da propriam, Thymbraee, domum; da moenia fessis 85
et genus et mansuram urbem; serva alter a Troiae
Pergama, reliquias Danaum atque immitis Achilli.
quem sequimur? quove ire iubes? ubi ponere sedes?
da, pater, augurium atque animis illabere nostris». 90
vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente
liminaque laurusque dei, totusque moveri
mons circum et mugire adytis cortina reclusis.
submissi petimus terram, et vox fertur a dauris:
«Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto 95
accipiet reduces. antiquam exquirite matrem.
hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris
et nati natorum et qui nascentur ab illis».

Στίχ. 161 — 167

Τί λέγουσιν οἱ ἐφέστιοι καθ’ ὑπνους ἐμφανισθέντες τῷ
Αίνειᾳ σχετικῶς πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν προωρισμένην ἔδραν.

«Mutandae sedes. non haec tibi litora suasit
Delius aut Cretae iussit considere Apollo.
est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt,
terra antiqua, potens armis atque ubere glaebae:
Oenotri coluere viri; nunc fama minores 165
Italiā dixisse ducis de nomine gentem (;)
hae nobis propriae sedes, hinc Dardanus ortus....

Στήγ. 306 — 342

Διάλογος Αΐνείου καὶ Ἀνδρομάχης, θυούσης παρὰ τὸ κενοτάφιον τοῦ "Εκτορος, ἐν Βουθρωτῷ τῆς Ἡπείρου.

- Ut me conspexit venientem et Troia circum
arma amens vidit, magnis exterrita monstris
deriguit visu in medio, calor ossa reliquit;
labitur, et longo vix tandem tempore fatur:
310 «verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
nate dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est?», dixit lacrimasque effudit et omnem
implevit clamore locum. vix pauca furenti
subicio et raris turbatus vocibus hisco:
315 «vivo equidem vitamque extrema per omnia duco (:)
ne dubita, nam vera vides.
heu! quis te casus deiectam coniuge tanto
excipit? aut quae digna satis fortuna revisit
Hectoris Andromache? Pyrrhin conubia servas?»
320 deiecit voltum et denissa voce locuta est:
«o felix una ante alias Priameia virgo.
hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
iussa mori quae sortitus non pertulit ullos
nec victoris eri tetigit captiva cibile!...
337 sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere?
aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris?
quid puer Ascanius? superatne et vescitur aura?
ecqua tamen puero est amissae cura parentis?
ecquid in antiquam virtutem animosque virilis
et pater Aeneas et avunculus excitat Hector?»

Στήγ. 441 — 460

**‘Ο “Ελενος, σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, συμβουλεύει τὸν Αΐνειαν, ἀφ’ οὐ πλεύσῃ εἰς Κύμην τῆς Ἰταλίας,
νὰ ἐπερωτήσῃ τὴν μάντιν Σίβυλλαν.**

Huc ubi delatus Cymaeam accesseris urbem,

divinosque lacus et Avernia sonantia silvis,
insanam vatem aspicies, quae rupe sub ima
fata canit foliisque notas et nomina mandat.
quaecumque in foliis descripsit carmina virgo, 445
digerit in numerum atque antro seclusa relinquit.
illa manent immota locis neque ab ordine cedunt;
verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
impulit et teneras turbavit ianua frondes,
numquam deinde cavo volitantia prendere saxo 450
nec revocare situs aut iungere carmina curat.
inconsulti abeunt sedemque odore Sibyllae.
hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti,
quamvis, increpitent socii et vi cursus in altum
vela vocet possisque sinus implere secundos, 455
quin adeas vatem precibusque oracula poscas;
ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat.
illa tibi Italiae populos venturaque bella
et, quo quemque modo fugiasque ferasque laborem,
expediet cursusque dabit venerata secundos. 460

Στίχ. 707 — 718

Θάνατος τοῦ Ἀγχίσου. Τέλος τῆς διηγήσεως τοῦ Αἴνείου.

Hinc Drepani me portus et illaetabilis ora
excipit. hic, pelagi tot tempestatibus actus,
heu genitorem, omnis curae casusque levamen,
amitto Anchisen; hic me, pater optime, fessum
deseris, heu tantis nequiam erpte periclis! 710
nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
hic labor extremus, longarum haec meta viarum,
hinc me digressum vestris deus appulit oris. 715
Sic pater Aeneas intentis omnibus unus
fata renarrabat divom cursusque docebat.
conticuit tandem factoque hic fine quievit.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

BIBLION I

Στίχ. 1 — 11

1. *arma virilique* = πολέμιους καὶ τὸν ἄνδρα. Τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα ἐμφαντικῶς θέτει εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ποιητὴς θέλων νὰ παραστήσῃ συντόμως τὸ κύριον τοῦ ἔπους περιεχόμενον. *cāno* = ἄδω, ἥτοι τὸ ποίημά μου εἶναι πολεμικὸν καὶ ὅχι διδακτικὸν (ὅπως τὰ γεωγρικά). *arma* = *bella*. πρβ. Ἰλ. Α, 1 Μῆνιν ἀειδε θεὰ Πηληιάδεω Ἀχιλῆος. Ἡ ἐπίκλησις τῆς Μούσης γίνεται εἰς τὸν στίχον 8. *qui primus . . .* ή σύνταξις: *qui primus Troiae ab oris profūgus vēnit Italiam.* Τὸ *Troiae ab oris* συναπτέον τῷ *profūgus*. Τὸ *primus* = ἀρχηγέτης, ὁ πρῶτος, ὅπως τὸ *princeps*. Τὸ *unde* = *ex qua re* = γενάρχης τῶν Λατίνων, ἰδουτὶς τοῦ Λατινικοῦ γένους. Ὁ καρακτηρισμὸς οὗτος ἔξαιρει τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους.

2. *Italiam* = *in Italiam*, ἡ ἀποδόθετος αἴτιατ. ἀντὶ τῆς αἴτιατ. μετὰ τῆς προθέσεως *in*, διὰ νὰ δηλωθῇ ἡ εἰς τόπον κίνησις ἐπὶ ὀνόματος *χώρας*: εἶναι ἐν χορήσει παρὰ τοῖς ποιηταῖς διμοίως κατωτέρῳ *litōra* = *ad litōra*. Τὸ *i* τῆς πρώτης συλλαβῆς μακρὸν χάριν τοῦ μέτρου, ὅπως καὶ εἰς τὴν λέξιν *Itālus. fato, āfaiρ. τοῦ fatum. (ἢ fata)* = τὸ πεποιημένον, ἡ είμαρμένη. *fato profūgus* = ὑπὸ τῆς είμαρμένης φυγῆς. Εἰς τὸ *profūgus* περιέχεται ἡ αἴτια, δι' ἣν ὁ Αἰνείας ἀφήσας τὴν Τροίαν ἥλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. *Laviniāque*: μερικώτερος διορισμὸς τοῦ *Italianam*, ὁ δὲ *que* εἶναι ἔχηγητικὸς «καὶ δὴ εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Λαονίνιον». Τὸ *Λαονίνιον* ἐκτίσθη ὑστερον ὑπὸ τοῦ Αἰνείου· ἐντεῦθεν ὁ ιστορικὸς ἀναχρονισμός. *Lavinia*, ἀναγνωστέον τρισυλλάβως κατὰ συνίζησιν χάριν τοῦ μέτρου. Τὸ *i* θὰ προφερθῇ ὡς γ.

3. *multum . . . iactātus . . . multa . . . passus*, αἱ μετοχαὶ *iactātus* (*οιπτασθεὶς*) καὶ *passus* (*παθὼν*) ἀναφέρονται εἰς τὸ ὑποκ. τοῦ *venit*, τὸ *ille*, ὅπερ παρεντέθη, ὡς παρ' Ὁμήρῳ τὸ *ὅγε*, διὰ νὰ κα-

ταστῇ ὁ λόγος ἐμφανικώτερος. Πρβλ. ‘Ομηρ. α, 4 ἀνδραὶ μοι ἔννεπε . . . δις μάλα πολλὰ πλάγιῃ . . . πολλὰ δ’ ὅγ’ ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα. Τὸ ille ἔνέχει ἀντιθετικὴν ἔννοιαν = παρ’ ὅλον ὅτι ἐρριπτάσθη, ἔφθασε. Τὸ iactāri, ὅπερ λέγεται, ὅπως τὰ τῆς Ἑλληνικῆς σαλεύεσθαι καὶ ὁπτάζεσθαι, περὶ τῶν φερομένων ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης καὶ ὑπὸ τῶν ἀνέμων τῇδε κακεῖσε, ἔνταῦθα κεῖται καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ ξηρὰν περιπλανήσεων. passus = παθών, μετοχὴ τοῦ patior, passus sum, pati = πάσχω. alto = mari = ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἐν τῷ πόντῳ.

4. vi supērum, θεῶν ίότητι, ‘Ομηρ. φ. 119. superum = superōrum ἐπιφέρεται ἀκριβεστέρᾳ τῆς φράσεως ἐρμηνείᾳ διὰ τῆς ἐπομένης φράσεως saevae Junōnis ob iram. ‘Η Ἡρα, ὡργισμένη αὐτὴ οὖσα, μὰ παροργήσῃ τὸν Αἴολον καὶ ἄλλους θεούς. saevae memōrem: Σημείωσον τὴν θέσιν τῶν δύο τούτων ἐπινέτων ἐν ἀντιστοιχίᾳ πρὸς τὰ ἐπιφερόμενα οὐσιαστικὰ Junōnis ob iram = διὰ τὴν μηνύμονα ὁργὴν τῆς ἀπηνοῦς Ἡρας. Αἰσχ. Ἀγαμ. 141 «ινάμων μῆνις», ὑπαλλαγή.

5. multā quoque et = πολλὰ δ’ ἔτι (ώσαύτως) καὶ. Τὸ quoque et = (quoque etiam) ἔξαίρει τοῦ δευτέρου μέρους τὴν σπουδαιότητα. dum condēret = ἔως ἂν κτίσῃ. Οἱ σύνδεσμοι dum, donec καὶ quo ad φέρονται πρὸς δοιστ. μέν, ἐὰν τὸ πολὺγια παρίσταται βέβαιον, πρὸς ὑπὸτ. δὲ ἂν παρίσταται δις ἀμφιβόλον ἢ ἂν ὑποδηλοῦται ἄμα καὶ σκοπὸς ἢ αἴτια ἐν τῇ ὑποτακτικῇ περιέχεται καὶ ἡ βούλησις καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ πράττοντος. Xρόνοι τοῦ condo: condo, condīdi, condītum, condēre δηλ. τὴν πόλιν τοῦ Λαοῦνίου. inferretque = καὶ εἰσαγάγῃ.

6. deos εἶναι οἱ Penātes, ἥτοι οἱ Ἐφέστιοι ἢ Μύχιοι θεοὶ τῆς Τροίας, οὓς ἀλλαγοῦ ὁ ποιητὴς καλεῖ Phrygios Penātes. Τούτους ἔσωσε καὶ παρέλαβεν δι Αἰνείας μεθ’ ἔαυτοῦ. Latio, δοτ. ἀντὶ τοῦ in Latium: οὐχὶ σπανίως παρὰ ποιηταῖς οἷματα κίνησίν τινα δηλοῦντα συνάπτονται πρὸς δοτικήν. ‘Η δοτικὴ ὑπάρχει, διότι ἡ φράσις ἔνέχει ἥθικὴν σημασίαν. unde = a quo, δηλ. ἀφ’ οὗ Αἰνείου· ἄλλοι ἀναφέρουν τὸ unde εἰς τὸ Latio = ἐξ οὗ δηλ. Λατίου.

7. Albānique patres = καὶ οἱ Ἀλβανοὶ πατέρες (πρόγονοι). οὗτοι ποιητικῶς παρίσταται ἡ Ἀλβα Λόγγα, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀσκανίου, σινοῦ τοῦ Αἰνείου. altae moenia Rōmae = τῆς ὑψηλῆς Ρώμης τὰ τείχη ποιητικὴ περιγοαφὴ τῆς Ρώμης, ἥτις λέγεται καὶ alta, διότι ἦτο ἐπὶ λόφῳ ἐκτισμένη.

8. Musā. ‘Ο Ομηρος καὶ καθόλου οἱ ἐπικοὶ ποιηταὶ ἐπικαλοῦν-

ται τὴν Μοῦσαν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔπους· βλ. "Ομ. **τῶν ἀμόθεν**" ἀλλ' ὁ Οὐεργίλιος ἐπικαλεῖται ταύτην ἐξ οὗ μέρους μέλλει νὰ ἐκθέσῃ σπουδαιότατα καὶ πλείστου λόγου ἄξια πράγματα. *causas* = τὰς αἰτίας δηλ. τῶν ἔπομένων: *tot volvēre casus*, *tot adīre labōres* ὑποδηλούμενας διὰ τῶν quo numīne laeso quidve dolens. *quo numīne laeso* = quam ob laesionem numeris. Τὸ πυνημὲ ἔχει ἐνταῦθα τὴν ἀρχικὴν σημασίαν τῆς θελήσεως, δηλ. κεῖται ἀντὶ τοῦ voluntāte = quā (Junonis) voluntate (ab Aenea) offensā, neglecta = τίνος θελήσεως (τῆς "Ἡρας") ὑβρισθείσης, ἀμεληθείσης· ἄλλοι ἐκδέχονται τὴν λέξιν πυνημὲ ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς θεότητος = quo deo offenso. Πάντως δέον νὰ ἐννοηθῇ ἡ "Ἡρα καὶ οὐχὶ ἄλλη θεότης γενικῶς. Ο Αἰνείας ἡμαντιώθη εἰς τὴν θέλησιν τῆς "Ἡρας, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ νὰ τὸ γνωρίζῃ, ἰδούσας τὸ Ρωμαϊκὸν γένος, τὸ δποῖον ἔμελλε νὰ ἔξιλοιθρεύσῃ τὴν Καρχηδόνα.

9. *quidve dolens* = ἢ τί (ἰδια) λυπουμένη, ἀχθομένη· εἴχεν ἡ "Ἡρα προσωπικὴν ἀφορμὴν νὰ μισῇ τοὺς Τρῷας, διότι δὲν ἔλαβε τὸ καλλιστεῖον παρὰ τοῦ Τρῳός Πάριδος, τοῦ κρίναντος τὰς τρεῖς θεάς, "Ἡραν, Ἀφροδίτην, Ἀθηνᾶν, καὶ διὰ τὰς τιμὰς τοῦ ἀρταγέντος Γαννυμήδους, ὃς ἀναπτύσσεται ἐν τοῖς στίχοις (23 - 28). *volvēre casus* = νὰ ὑποστῇ δεινά' τὸ volvere, ὅπερ εἶναι ἴδιον οῆμα διὰ τοὺς περιτελλομένους ἐνιαυτούς (volventibus annis), ἐδῶ μεταφέρεται εἰς τὰ διηνεκῆ δεινά, τὰ δποῖα οίσοντα κυκλικῶς καὶ περιοδικῶς ἐξ ὑπαριθμῆς ἐπανέρχονται. Οἱ χρόνοι: *volvo, volvi, volūtum, volvēre* adéo *labōres* = ἀναλαμβάνω πόνους, κόπους, ἀγῶνας.

10 - 11. *insīgnen pietāte virum* = ἐπιφανῆ ἐπὶ εὐσεβείᾳ, εὐσεβέστατον ἄνδρα, δηλ. τὸν Αἰνείαν. Κυρία ἀρετὴ τοῦ ἥρωος εἶναι ἡ pietas, ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς γονεῖς εὐσέβεια. *impulērit*, παρα. ὑποτ. τοῦ impello (in - pello), impelli, impulsum, impellere = ἔξωθῶ, ἔξαναγκάζω. Ἡ χρῆσις τοῦ οἵματος τούτου μετ' ἀπαρεμφ. (*volvēre*—*adīre*) ἀντὶ τῆς παρὰ τοῖς πεζοῖς ὑποτακτ. μετὰ τοῦ ut (ut volvēret—*adīret*) εἶναι ποιητική. apīmis, ἀφαιρ. in anīmis, πρβλ. τὸ δμηρ. φρεσσί, θυμῷ. caelestibus, δοτική, caelestes - ium, οἱ οὐράνιοι θεοί· irae, πλημνυτικὸς ἀντὶ τοῦ ἐνικοῦ, τοῦ ὀνόματος δηλοῦντος συγκίνησιν τῆς ψυχῆς. *tantaene . . . irae?* Ἐρωτᾶς οὕτως ὁ ποιητὴς μὲ ἀπορίαν, διότι εἴχε πρὸ δφθιμαλμῶν τὴν ὑψηλοτέραν περὶ θεοῦ ἔννοιαν, ἥτις ἐκράτει τότε παρὰ τοῖς εὐπαιδεύτοις Ρωμαίοις.

Στίχ. 81 — 123

81. Haec ubi dicta, δηλ. sunt, εἰνθὺς ὡς ταῦτα ἐλέχθησαν (δηλ. ὑπὸ τοῦ Αἰόλου = εὐθὺς ὡς εἴπει ταῦτα (δι Αἰόλος)). Ὁ Αἰόλος εἰς τὰς παρακλήσεις καὶ τὰς ὑποσχέσεις τῆς Ἡρας ἀπήγνησεν ὅτι εἶναι πρόθυμος, καὶ ἐκ λόγων εὐγνωμοσύνης ποδὸς τὴν Ἡραν, νὰ ἔκτελέσῃ πᾶν ὅ, τι ἡ Ἡρα προστάσσει. cavum... montem = τὸ κοῖλον ὅρος τὸ ἐπικείμενον ἐπὶ τοῦ ἄντρου, ὅπου ἦσαν οἱ ἄνεμοι ἐγκεκλεισμένοι, ἐν τῇ νήσῳ Αἰολίᾳ, τῇ κατοικίᾳ τοῦ Αἰόλου. Ὁμηρ. Ὀδυσ. κ. 1 Αἰολίην δ' εἰς νῆσον ἀφικόμεθ', ἔνθα δ' ἔναιεν Αἰόλος Ἰπποτάδης. conversa cuspide=ἀναστραφέντος τοῦ δόρατος, ἀναστρέψας (δι Αἰόλος) τὸ δόρυ, ὥστε νὰ λάβῃ ἐκ καθέτου μέσιν δριζοντίαν. Ἐντεῦθεν ἀρχεται ἡ περιγραφὴ τῆς θυέλλης, ἣς περιγραφῆς πρόπει νὰ σημειώσῃ τις τὸν πραγματολογικὸν χαρακτῆρα, δεδομένου ὅτι πρόκειται περὶ θυέλλης ἐκ τοῦ εἰδούς τῶν κυνηγιῶν. Πηγὴ ἐμπνεύσεως δὲ Ὁμηρος· Ὁμ. Ὀδ. ε, 291.

82. montem imp̄lilit = ἐπληξε τὸ ὅρος. Τὸ impello, περὶ μείζονος δυνάμεως, in latus, εἰς τὸ πλευρόν, ἐπὶ τὰ πλάγια· ἐκ τοῦ πλήγματος παρέκλινεν εἰς τὰ πλάγια τὸ ἐπικείμενον ὅρος, ὥστε νὰ ἀνοιχθῇ κάσμα (= porta στιχ. 83), ἐξ οὗ οἱ ἄνεμοι ἔξοιμιῶσιν. ac=ac statim= καὶ εὐθὺς διὰ τοῦ ac σημαίνεται ἀμεσος χρονικὴ ἀκολουθία. velut agm̄ine facto = οἵονεὶ ἀγήματος γενομένου, οἵονεὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον ἀποτελέσαντες (οἱ ἄνεμοι).

83. qua data porta· τὸ πλῆρες τῆς φράσεως ἔχει ὥδε: qua (parte) data (est) porta. porta = πύλη· ἡ λέξις, κυριολεκτουμένη ἐπὶ στρατοπέδων καὶ φρουρίων, εὐστόχως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐδῶ ἐχρησιμοποιήθη, ἀφ' οὗ προηγουμένως εἴχε λεχθῆ περὶ τῶν ἀνέμων, ὅτι οὕτοι ἀπετέλεσαν οἵονεὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον. ruunt· ruo, rui, rūtum, ruere = δρῦι, ἔξοιμι. turbo - inis, ἀρσ. γ' = δίνη. perflo, α' συς. διμαλ. = διαφυσῶ, διαπνέω.

84. incubuēre mari = ἐνέσκηψαν, ἐπέπεσον εἰς τὴν θάλασσαν. incumbo, cubui, cubitum, - ere : Ὁμ. ε, 295 σὺν δ' εὐδόcs τε νότος τ' ἔπεσε ζέφυρος τε δυσαής καὶ βροέης μέγα κῦμα κυλίνδων. Ὁ παρακείμενος (incubuere) ἐμφανίζει αἰφνιδίαν καὶ ταχεῖαν κίνησιν. Τούτῳ ἔπονται οἱ ἐνεστ. ruunt, volvunt, totum (mare) a sedibus imis = ὥλην (τὴν θάλασσαν) ἐκ τοῦ πυθμένος.

85. una = δημηρ. σύν. ruunt ἐνεργ. = erūunt = ἀναταράσσουν,

ἀνακυκῶσι. creber procellis = procellosus = δ. θυελλώδης. διμηρ. ζέφυρος δυσαής' ἀπὸ τοὺς τέσσαρας ἀνέμους, οὓς μνημονεύει ὁ Ὁμηρος, λείπει δ. Βορρᾶς, διτις μνημονεύεται κατωτέρῳ (στίχ. 102).

87. virum = virorum. stridor - ὄρις, ἀρσ. γ' = τρισμός. ru-dens - entis, ἀρσ. γ' = δ. κάλως. Ἐν ὅλῳ τῷ στίχῳ ὑπάρχει παράγησις διὰ τοῦ φθόγγου τ.

88 - 89. eriprunt... ex oculis. Μετάφρασις τῶν διμηρ. ε, 293 σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψῃ (δ. Ποσειδῶν) γαῖαν διοῦντα, δρόσεις δ' οὐρανόθεν νῦν. punto δοτ. = ἐν τῷ πόντῳ. nox atra = νῦν ζοφώδης. incūbo, α' συζ. διμαλ. = ἔξαπλοιμαι.

90. poli = caelum, τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου. crebris micat ignibus aether = λάμπει ἐκ τῶν συγχῶν ἀστραπῶν δ. αἰθήρ. crebri ignes = συγκαὶ ἀστραπαί. mico, - οι, - ἄτε = πάλλομαι, στύλβω, λάμπω, ἀστραπτω.

91. praesentem, κατηγορ. εἰς τὸ ἐν τέλει τοῦ στίχου mortem = ἀφευκτον, ἀσφαλῆ τὸν θάνατον. Ὅρα ὅτι τὸ ἐπίθετον εἶναι ἐν ἀρχῇ καὶ τὸ οὐσ. ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου' σπανιώτερον γίνεται τὸ ἐναντίον. intentant = minantur = ἀπειλοῦν' πρὸς τὴν ὅλην φράσιν παράβαλε τὰ παρ' Ὁμήρος ε, 305, νῦν μοι σῶς αἰπὺς ὅλεθρος.

92. extemplo = statim = πάραντα. Aeneae solvuntur membra' πρβλ. Ὁμ. ε, 295 καὶ τότ' Ὁδυσσῆος λῦτο γούνατα. frigus - ὄρις, οὐδ. γ' = διγος, κρόνος: φόβος δις ἐμποιεῖ τὸ φίγος. frigore = ὑπὸ τοῦ κρυεροῦ φρόβου.

93. duplīcis=ambas, duplex, ποιητ. palmas = supinas manus = παλάμιας. Συνήθιζον οἱ εὐχόμενοι νὰ ἀνατείνουν πρὸς τὸν οὐρανὸν τὰς χειρας ὑπτίας. tendo = τείνω, ingēmit... voce refert. Ὁμηρ. ε, 228 ὀχθήσας δ' ἥρα εἴπε πρὸς δὲν μεγαλήτορα θυμόν.

94. ο terque quaterque beati, πρβλ. Ὁμηρ. Ὁδ. ε, 306: Τρισμάκαρες καὶ τετράκις Δαναοί, οἱ τότ' ὅλοντο Τροίην ἐν εὐρείῃ' ἦ φράσις δηλοῖ τὸν ὑψιστὸν τῆς εὐτυχίας βαθμόν.

95 quis, τύπος ἀρχαϊκὸς ἀντὶ τοῦ quibus = οῖς.

96. oppetere mortem (διμηρ. πότμον ἐπισπεῖν) καὶ ἀπλῶς oppre-tēre (ἐν πολέμῳ) = προθύμως ἀποθνήσκειν. contigit = συνέβη' ἐπὶ καλοῦ, δηλ. εἴχον τὴν εὐτυχίαν.

97. Tydīde, κλητ. τοῦ Tydīdes, δ. Τυδείδης, διν ὁ ποιητὴς καλεῖ Danāum fortissimum gentis, καθ' ἡ καὶ δ. Ὁμηρος λέγει. διν δὴ ἐγὼ

κάρτιστον. Ἀχαιῶν φημὶ γενέσθαι. Πολὺ φυσικὸν νὰ ἐνθυμηθῇ ὁ Αἰνεῖας τὸν Τυδείδην, ὅποιον θὰ ἔφονεύετο, ἀν δὲν ἥρχετο βοηθὸς εἰς αὐτὸν ἡ Ἀφροδίτη (Ὀμ. Ε, 228 κ. ἔ.). μηνε... ποι ρο-
tuisse, αἴτ. μετ. ἀπαρεμφάτου καθ' ἐαυτὴν τιθεμένη, ἥτοι μὴ ἐξαρ-
τωμένη ἀπό τινος ὄγματος, εὐδοκτήτης πολλάκις ἐπὶ θαυμασμοῦ, ἐκπλή-
ξεως, ἀγανακτήσεως ἢ τινος τοιούτου ψυχικοῦ πάθους. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ
δὲ μετά τοῦ ἔρωτημι, μορίου πε (ἔρωτηματικῶς καὶ ἀπορηματικῶς),
προβλ.: ἐμὲ παθεῖν τάδε. Iliacis campis, ἀφαιρ. τοπικὴ=ἐν τοῖς Ἰλια-
κοῖς πεδίοις. occupibere = πίπτειν.

98. an̄mān effundēre = ἐκπνέειν effundo, -ūdī, -ūsum, -ēre =
ἐκχέειν. tuā dextrā, ἀφαιρ. τοῦ ὅργανου=τῇ σῇ δεξιᾷ, διότι τὸ αν̄-
mām effundēre κεῖται ἀντὶ τοῦ perīre (ἀπόλλυσθαι).

99. saevus = αἰνός, ἀπηνής, (οὐχὶ πρὸς ψύχον). ubi = ὅπου. Aea-
cidae = τοῦ Αἰακίδου, δηλ. τοῦ Ἀχιλλέως, ὃς ἐγγόνου τοῦ Αἰακοῦ.
Ἀνάφεσε εἰς τὸ telo = ὅποι τοῦ βέλους. telum = πᾶν εἶδος ἐπιθετικοῦ
ὅπλου. iacet = κεῖται. Τὸ iacēre, ὅπως τὸ ἐλληνικὸν κεῖσθαι, εἶναι
ὄγμα ἴδιον περὶ τῶν νεκρῶν καὶ φονευθέντων. Ὁ δὲ ἐνεστῶς κεῖται
περὶ παρῳχημένου βεβαίως πρόγματος, τοῦ δοτοίου ὄμως ἔτι καὶ νῦν
ἡ μνήμη μὲ ζωηρότητα μένει.

100. Sarpedon, Σαρπηδών, ὁ τῶν Λυκίων ἄγδος καὶ τῶν Τρωών
ἐπίκουρος, ἔφονεύθη ὅποι τοῦ Πατρόκλου καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Διὸς
μετηνέγῃ παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τοῦ Ὅρπηνος καὶ τοῦ Θανάτου
εἰς Λυκίαν (Ὀμ. ΙΙ, 480 κ. ἔ.). Simōis, ὁ Σιμόεις ποταμός, ὁ εἰς τὸν
Σκάμανδρον χυνόμενος, ἐκ τῆς Ἱδης πηγῶν, διὰ τοῦ Τρωικοῦ πεδίου
διερχόμενος. corpora ... volvit προβλ. Ὁμ. μ, 22 Σιμόεις ὅθι πολ-
λὰ βοάγρια (scuta virum) καὶ τρυφάλειαι (galēas). κάππεσον ἐν κο-
νίησι (=volvit) καὶ ἡμιθέων γένος ἀνδρῶν (fortia corpōra virūm).

102. iactanti=clamanti, vociferanti ἢ καὶ ἀπλῶς dicenti. Ση-
μείωσον τὴν συντακτικὴν θέσιν τῆς δοτικῆς περιγραφούσης τὴν τοῦ
ὑποκ. κατάστασιν, καθ' ἣν στιγμὴν συμβαίνει ἡ ἐνέργεια τοῦ κυρ. ὄγ-
ματος. Εἰς τὴν Ἑλλ. γεν. ἀπόλυτος. Τὸ iactare πάντοτε σημαίνει κί-
νησίν τινα τῆς ψυχῆς ὁ Αἰνεῖας εἶναι προφανῶς συγκεκινημένος.
Aquilōne, ἀφαιρ. τῆς αἰτίας διοριστικὴ τοῦ stridens = συρίττονσα
(θύελλα), διότι ἐξηγέρθη ὅποι τοῦ Βορρᾶ.

103. adversa, κατηγορ. = ἐναντία, δηλ. prora irrūens = ἀπὸ
τῆς πρώρας ἐμπίπτουσα, ἐπισκῆπτουσα. velum = τὸ ἵστιον, τῆς νεώς

δηλ. τοῦ Αἰνείου. ferit = πλήττει: τὸ οῆμα ferio - ferīre' ἐν τῷ ferit ἐνυπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ lacērat = διαρρηγγένει διὰ τὴν ὁδούν τοῦ ἀνέμου. Πρὸς τὴν φράσιν προβλ. Ὁμ. Ο, 626, ἀνέμοιο δὲ δεινὸς ἄγτης ιστίῳ ἐμβρέμεται. fluctus ad sidera tollit = τὰ κύματα εἰς τὰ ἄστρα αἴρει. Προβλ. Ὁμ. ε, 313 ὡς ἄρα μὲν εἰπόντ' ἔλασε μέγα κῦμα κατ' ἄκρης.

. 104. avertit, ἐν ἀμεταβάτῳ σημασίᾳ ληπτέον = se avertit ἢ avertitur = ἀποστρέφεται. undis dat latus, ἔννοητέα ἡ γεν. navis=prora latus navis fluctibus oppōnit = ἡ ποδῷα τὴν πλευρὰν τῆς νεῶς εἰς τὰ κύματα ἐκθέτει.

105. insequuntur cumulo... mons. cumulo, ἀφαιρ. τοῦ τρόπου προσδιορίζουσα τὸ insequuntur: cumulo = cumulātim. mole sua = σωρηδόν, τῷ ὑπερομέγέθει αὐτοῦ ὅνκῳ ἐπέρχεται. praeūptus aquae mons = ἀπότομον ὕδατος ὅρος. Διὰ τῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ στύχου μονοσυλλάβου λέξεως mons γραφικῶς παρίσταται τὸ ἀπότομον τοῦ ὑψηλοῦ κύματος.

106 - 107. hi . . . his, πρόκειται περὶ τῶν ναυτῶν τῆς νεῶς τοῦ Αἰνείου. hi = οἱ ἐν τῇ πολύμηῃ, his = τοῖς ἐν τῇ ποφόρᾳ. pendeo, reperendi, - ēre = κρέμαμαι, αἰωροῦμαι. dehīscō, - hivi, - ēre = χαίνω, χάσκω. terram = τὸν πυθμένα· διαθμένην δηλοῦται καὶ διὰ τῆς ἐπιφρομένης ὁργαν. ἀφαιρετικῆς harenis, ἥτις διορίζει τὸ furit: furit aestus harenis. τὸ furere συνήθως οῆμα περὶ τῆς μαινομένης θαλάσσης· ἡ λέξις aestus οὐχὶ σπανίως λέγεται περὶ τῆς σφοδροτέρας τῶν κυμάτων κυνήσεως. Ωραία ἡ εἰκόνων, πρὸς ἣν παραβλητέα ἡ παρὰ Σοφ. Ἀντιγ. 585: πόντιον οἶδμα κυλίνδει βυσσόθεν κελαινὰν θῖνα (= harenis).

108. tris, ἀρχὺς τύπος ἀντὶ τοῦ tres. Τὸν στόλον τοῦ Αἰνείου ἀπετέλουν εἴκοσι νῆες. Notus, ποιητικῶς κείται ἀντὶ τοῦ ἀνέμου ἐν γένει, ὃς καὶ κατωτέρῳ τὸ Eurus. saxa latentia = σκόπελοι λανθάνοντες. torqueo, torsi, tortum, - ēre = στρέφω, σφενδονῶ.

109. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου: Itāli vocant aras saxa, quae sunt in medīis fluctibus· aī arae εἶναι aī νησīδες aī καλούμεναι Αἰγαῖοι, κείμεναι εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου τῆς Καρχηδόνος.

110. dorsum, ἐπεξηγεῖ τὸ aras, μεγάλη οάχις, μέγα τμῆμα βράχου. mari summo, ἀφαιρ. τοπ. = ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

111. brevia, εἶναι ἐπίθετον κατὰ παράλειψιν τοῦ ὀνόματος. vada γε-

νόμενον οὐσιαστικὸν = τὰ βραχέα τῆς θαλάσσης, δηλ. τὰ ἀβαθῆ. Τούτῳ συνωνυμεῖ τὸ ἔπομενον *syrtis*. *syrtis* = ἀκτὰὶ ἀμμώδεις καὶ τεναγώδεις. *urgēo* = ὠθῶ, ὀκέλλω, ἀρχ. γρ. *urgēo*, *ursi*, *urgēre*.

112. *vada* = τὰ τενάγη. *vadis* δοτ. *inlido*, - *si*, - *sum*, - *ere* (in - laedo) = προσαράσσω. *aggēre* cingit *harēnae* = σωρῷ ψάμμου περιζωνύει : *agger* ἀρσ. γ' = χοῦς, χῶμα καὶ ποιητικῶς σωρός. Τὴν ψάμμων τιάνην ἀνέσυρεν ἡ θᾶλασσα ἐκ τοῦ βυθοῦ (στίχ. 107).

113. *Lycios*, οἱ Λύκιοι εἶχον ἔλθει εἰς ἐπικουρίαν τῶν Τρώων καί, τοῦ ἥγεμονός των Πανδάρου (ἢ Σαρπηδόνος) πεσόντος, συνεξέπλευσαν μετὰ τοῦ Αἰγαίου. *veho*, *vexi*, *vectum*, *vehēre* = ὀχέω, ὀχῶ, φέρω, κομίζω. *Orontem*, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Οὔεργιλίου.

114. *ipsius* = αὐτοῦ, δηλ. τοῦ Αἰγαίου. *ingens* *pontus*, ἔχει λεγθῆ μετ' ἐμφάσεως = μέγα κῦμα τόσον ὡς νὰ ἴστο ὅλος ὁ πόντος. *a vertice desuper*, *ab alto* = κατ' ἄκοντα.

115. *magister*, δηλ. *navis* = ὁ κυβερνήτης^ς *pronus* - *a* - *um* = πηγῆς. *in caput*, διηρ. ἐπὶ κάρο = κατακέφαλα, πρβλ. Ὁμ. μ, 41 : ὁ δ' ἄρδ' ἀρνευτῇρι ἐσικώς κάππεσ' ἀπ' ἵκοιόφιν.

116. *ast illam* = τὴν δέ, δηλ. τὴν ἄνευ κυβερνήτου ναῦν. *ast* = at, κανονικῶς παρὰ Οὔεργιλίῳ εὑροηται τὸ *ast* πρὸ λέξεως ἀρχομένης ἀπὸ φωνήντος. *ibidem* = αὐτόθι.

117. *agens circum* = *circumagens*, τιμῆσις καθ' ἔλλ. ζῆλον = περιάγον. *rapidus vorat aequore vortex* = ὁρμητικὴ δίνη διὰ τοῦ πελάγους καταπίνει τὴν ναῦν. Ποιητικῶς παριστῆ τὴν δίνην νὰ καταπίνῃ διὰ τοῦ πελάγους τὴν ναῦν. Σημείωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήγησιν διὰ τοῦ φθόγγου τ. *vortex* - *icis*, ἀρσ. γ' = δίνη. *vorat* = *absorbet* = καταπίνει. Μὲ μοναδικὴν τῶν λέξεων ἐκλογὴν περιγράφει τὸ πρᾶγμα, διότι διὰ τοῦ ἥχου αὐτῶν γραφικώτατα τοῦτο παρίσταται.

118. *rari*, κατηγ. (*dispersi* = διεσκορπισμένοι, τῇδε κακεῖσε). *in gurgite vasto* = ἐν τῷ εὐρεῖ πελάγει : *gurges* - *itis*. ἀρσ. γ' = δίνη, συστροφὴ ὕδατος, ὕδωρ. (Ὅμ. μέγα λαίτημα θαλάσσης). Τὸ *rari* καθιστᾶ τὴν εἰκόνα λίαν γραφικήν, ἐὰν δὲ λίγους τῇδε κακεῖσε (ἐνθα καὶ ἐνθα) νηκομένους καὶ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντας ἀντιθέτως πρός τὸν εὐδὺν πόντον φαντασθῶμεν. Εἰς τὴν γραφικότητα συντείνει καὶ δῆρεμος σπονδειακὸς ουδιμὸς τοῦ στίχου. πο, α' συ. διμάλ. = νήχομαι.

119. *armia*, κυρίως αἱ ἀσπίδες καὶ αἱ δεριμάτιναι περιεφαλαῖαι. *tabūlae*, σανίδες τῆς νεώς^ς πρβλ. Ὁμ. μ. **πίνακες νεώς**. *Troia gaza* =

Τρωικὸς θησαυρός· ἡ λέξις *gaza*, περσική, γαζοφυλάκιον· ἔλλ. γάζα· τὸν τρόπον τῆς συλλογῆς τοῦ θησαυροῦ διηγεῖται ὁ Αἰνείας εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον.

120. Iliōnēi, τετρασυλλάβως προενεκτέον κατὰ συνίζησιν. Ἰλιονέυς καὶ κατωτέρω Ἀβας εἶναι ὀνόματα ληφθέντα ἐκ τοῦ Ὄμηρου. Ἀχάτης δὲ καὶ Ἀλήτης εἶναι ὀνόματα πλασθέντα ὑπὸ τοῦ Οὐνεργιλίου. Ἀχάτης κατὰ Σέρβιον ἐκ τοῦ ἀχάτου· ὑπῆρχεν ὄνομα ποταμοῦ ἐν Σικελίᾳ. Ἀλήτης ὑπάρχει ἐν μυθολογίᾳ.

122. *hiems* = *tempestas* = ὁ χειμών, ἡ τρικυμία. *vicit* = κατέβαλε. *laxis compagībus* = *laxatīs compagībus* = χαλαρωθεισῶν τῶν ἀρμογῶν. *omines*, δηλ. *naves*.

123. *imbrem* = *aquam maris*, θαλάσσιον ὕδωρ. *inimicūm* = *exitīosum* = ὀλέθριον. *rimisque fatīscunt* = καὶ καταπονοῦνται, καταβάλλονται τοῖς οὐγμασι. Τὸ *fatiscere* εἶναι ἕδιον οὐμα περὶ τῶν θραυσθεισῶν καὶ ἐκλιπουσῶν δυνάμεων, ὥστε ίσοδυναμεῖ τῷ *solfi*, *dilābi* (= λύεσθαι, διαπίπτειν, καταρρέειν). *rimisque fatiscunt* = et solvuntur ut *rimas agant*. *rimas agēre* = πάσχειν ωγμάς, οὐγματική. Οὐρα τὸ πρωθύστερον σχῆμα, διότι πρῶτον διαλύνονται καὶ γίνονται ωγματικά, δι' ᾧ εἰσηγήθε τὸ ὀλέθριον θαλάσσιον ὕδωρ.

Στίχ. 198–210

198. *ante*, συνήθως ἐκλαμβάνεται τοῦτο ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ *malōrum* (= *antiqūōrum malōrum* = τῶν πρὸν κακῶν), μᾶλλον πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ίσοδύναμον τῷ *adlīc* = μέχρι τοῦδε, πρβλ. Ὁμ. μ, 208 ὡς φύλοι (= *o socii*), οὐ γάρ πώ τι κακῶν ἀδαήμονές εἴμεν (*neque enim ignāri sumus ante malorum*): τὸ *enīm* αἰτιολογεῖ διατὶ τοὺς ἀναμιμήσκει τὰ πρότερα κακά.

199. *gravīōrā*, εἶναι σοβαρώτερα συγκρινόμενα πρὸς τὴν τρικυμίαν, ἡ δποία τοὺς εἰχε καταλάβει, πρβλ. Ὁμ. μ, τόδε 209: οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπι κακόν· παρατίθενται δὲ τὰ *graviora* ἐφεξῆς· *vos et . . . vos et . . .* Μοναδικὴν ἔχει δύναμιν ἡ ἀντωνυμία εἰς τὸν λόγον· εἶναι ὡς ἔναν ἔλεγε: *vos enim iūdem estis, qui et . . . rabīem Scyllaeam = ad rapidam Scyllaeam.* Πρὸς τὸ *rabīem Scyllaeam* παραλληλον τὸ ἔλλην. βίη Ἡρακλήν. Ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ *accestis* (= *accessistis*) ὅπως καὶ τὸ *scopīlos*. *penītus sonantis* = τοὺς εἰς τὰ βάθη των ἀντηχοῦντας· πρβλ.. Ὁμ. μ, 241 ἀμφὶ δὲ πέτρη δεινὸν βεβούγει.

201. Cyclopa saxa εἶναι litus Cyclōpum saxōrum in Siciliā, ἡς τὰς ὅχθας καὶ τὰ ἄντρα, τῇ Αἴτνῃ γειτνιάζοντα, κατώκουν οἱ Κύκλωπες.

202. revocāte anīmos = ἀναλάβετε θάρρος· maestus timor = φόβος σκυμωπός. experti, ἐνν. estis = ἐλάβετε πεῖραν. experīor, expertus sum, -īri = λαμβάνω πεῖραν.

203. mittīte = demittīte = ἀπόδετε, ἀποβάλετε. forsān = ἵσως. Τὸ μόριον forsān, fors sit an, ἀντὶ τοῦ fortasse (= ἵσως) εἶναι ποιητικὸν καὶ συντάσσεται ἢ πρὸς ὑπότ. λόγῳ τοῦ αἱ πρὸς δοιστ. ὡς ἔνταῦθα, δέτε εἶναι ἀπλοῦν ἐπίρρ. συνωνυμοῦν τῷ fortasse - oīm, ἐνταῦθα κεῖται περὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου· ἀλλαχοῦ κεῖται περὶ τοῦ παρελθόντος χρόνου. 'Ο στίχος ἐπιγραμματικός. Πρὸς τὴν ὅλην φράσιν παραβλήτεα τὰ παρ' Όμηρῷ μ, 212 καὶ που τῶνδε μνήσεσθαι δίω, καὶ τὸ παρ' Εὑριπίδῃ: ἀλλ' ἥδυ τοι σωθέντα πόνων μεμνῆσθαι.

204. per tot discriminā rerum = διὰ τοσούτων κινδύνων. discriminā rerum = οἱ κρίσιμοι τῶν πραγμάτων καιροί, κρίσιμοι καιροί.

205. fata = fati decretā oracūlis et augurīis nobis significāta = αἱ ἀποφάσεις τῆς μοίρας αἱ δηλωθεῖσαι ἡμῖν χρησμοῖς καὶ οἰωνοῖς. quietae sedes = ἡσυχος διαμονή. ostendunt, κεῖται ἀντὶ τοῦ promittunt = ὑποσχνοῦται.

207. durāte, ἀμεταβάτως κεῖται = καρτερεῖτε, πρβλ. Όμ. Β, 299 τλῆτε, φίλοι. res secūndae = ἡ εὐτυχία.

208. curis ingentib⁹ aeger = καίπερ βαρύθυμος ὁν ἀπὸ τὰς ὑπερβολικὰς φροντίδας. Τὸ aeger ἐδῶ ἀντὶ τοῦ tristis, maestus, curis vexatus et agitātus = ἀπὸ φροντίδας ἐνοχλούμενος.

209. spem voltu similiat = ἐλπίδα τῷ προσώπῳ προσποιεῖται. premit = occultat = κρύπτει. altum dolōrem corde = βαθέως ἐν τῇ καρδίᾳ λύπην.

210. se praedae accīngunt = ἀναζωννύονται πρὸς τὴν λείαν, δηλ. ἔτοιμάζονται εἰς παρασκευὴν τῶν φονευθεῖσῶν ἐλάφων. praedae, δοτ. τοῦ σκοποῦ. dapi⁹busque futūris, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς τὴν μέλλουσαν εὐωχίαν. 'Η ὅλη φράσις ἀναλύεται ὡδε: accīngunt se ut ex praeda (cervis caesis) dapes futūras parent: daps, dapis = ἡ δαίς, θοίνη, εὐωχία· λέγεται δὲ πληθ. dapes ἀντὶ τοῦ daps.

Στίχ. 254 — 296

254. olli, ἀρχαίο δοτ. ἀντὶ τοῦ illi δηλ. τῇ Ἀφροδίτῃ. subridens = μειδιῶν προβλ. Όμ. Θ, 38 τὴν δ' ἐπιμειδήσας προσέφη νεφεληγερέτα Ζεύς.

255. voltu... serēnat. Συνήθης παρὰ ποιηταῖς ἡ εἰκὼν αὗτη τῶν θεῶν ἐνέχουσα ὅχι δλίγην ποιητικὴν γραφικότητα. caelum tempestatesque serenat = τὸν οὐρανὸν αἴθριον καθιστᾶ, τὰς τρικυμίας (καταστέλλει).

256. libavit = ἐπέψαυσε. oscūlum, ὑποκορ. τοῦ os = στόμα: σημαίνει τὸ πρὸς φύλημα ἐσχηματισμένον στομάτιον. oscula libavit = τῷ ἑαυτοῦ στόματι ἐπέψαυσε τὸ στομάτιον. natae = τῆς κόρος: ἦτοι ἔφιλησεν αὐτήν. Τὸ natae μετ' ἐμφράσεως κεῖται προηγουμένου τοῦ olli. dehinc, προενεκτέον δισυλλάβως = εἶτα.

257. parce metu = noli metuere = μὴ φοβοῦ. metu, δοτ. ἀντὶ τοῦ metui. Cytherēa, δημη. Κυθήρεια: ἐπίθετον τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, ὃπου ἐλατρεύετο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους καὶ πλησίον τῆς δύοις κατὰ μεγενεστέρων παράδοσιν ἀνεδύθη ἀπὸ τὰ κύματα. manent imimōta tuorum fata tibi, ταῦτα λέγει δὲ Ζεύς, διότι ἡ Ἀφροδίτη παραπονούμενη εἶχεν εἶπει : quae te sententia vertit ? imimōtus, - a, - um = ἀμετακίνητος, ἀμετάβλητος. fata tuorum = ἡ μοῖρα τῶν σῶν, δηλ. ἡ περὶ τοῦ Αἰνείου θεία βουλή. tibi, δοτ. χαριστική.

258-259. urbem et moenia = urbis moenia Lavinī, γεν. ἔξ ὀνομαστ. Lavinium. sublīmen feres ad sidēra caeli = μετάρσιον θὰ φέρῃς εἰς τοὺς θεούς. Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς ὅ, τι εἶχεν εἶπει ἡ Ἀφροδίτη, ὅτε παρεπονεῖτο πρὸς τὸν Δία. caeli quibus adnūis arcem = οἷς τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ οὐρανοῦ ὑπισχγεῖσαι. magnanīmus = μεγάθυμος, μεγαλήτωρ (στίχ. 250).

261. hic, δηλ. ὁ Αἰνείας, tibi, δοτ. ἥμικη. quando = quoniam = ἐπειδή· remordet ἀντὶ τοῦ itērum, itērumque mordet: non cessat mordēre, εἶναι ἵσχυροτέρον τοῦ mordet = ἀντὶ σε.

262. longius et volvens. Tὸ longiūs συναπτέον τῷ volvens, ὁ ἵσον τῷ evolvens = καὶ μακρότερον ἀνελίττων· ἡ μεταφορὰ ἐκ τοῦ βιβλίου (volūmen), ὅπερ ἀνεγινώσκετο ἀνελιττόμενον. movebo = θὰ κινήσω, θὰ ἀποκαλύψω.

263. Italia = in Italia. populos ferōces = populos bellicōsos, δηλ. τοὺς Ροτούλους καὶ τοὺς Τυρρηνούς. contūndet = superabit, vincet = θὰ καταβάλῃ· οἱ χρόνοι contundo, - tūdi, - tūsum, - ēre = συντρίβω.

264. mores... ponet = θὰ εἰσαγάγῃ τάξιν καὶ εὐνομίαν. moenia ponet = moenia condet = θὰ κτίσῃ τείχη.

265-266. aestas, κυρίως τὸ θέρος· ἐδῶ τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὄλου, κατὰ συνεκδοχὴν ὡς καὶ κατώτερω. terna hiberna (castra) = tres hiemes, ἥτοι τρία ἔτη. dum = ἔως οὗ, vidērit, μέλλων δεύτερος = θὰ ἔχῃ ἵδει. Rutūlis subactis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς = ex quo Rutūlii subacti erunt = ἀφ' οὗ χρόνου ὑποταχθῶσιν οἱ Ροτούλοι· ἥ δοτ. τῆς ἀναφορᾶς συναπτέα τῷ transiērint (= θὰ ἔχουν παρέλθει): ἥ πιᾶσις ἐνταῦθα κατὰ τὸ ἔλλην. ἰδίωμα, ποθλ. Θουκυδ. «ἡμέραι... ἥσαν τῇ Μυτιλήνῃ ἀλιωκυίᾳ ἐπίτα» καὶ Δημιοσθ. κατὰ Μειδίου 24 «μαρτυροῦμεν ἥδη τῇ κοίσει ἐκείνῃ διαγεγονότα ἔτη δοκτώ». Οἱ Ροτούλοι, λαὸς τοῦ Λατίου, ἀντεπεξῆλθον κατὰ τῶν Τούρων τῇ προτροπῇ τοῦ βασιλέως των Τούρων, οὗτος δ' ὁ ἀγών εἶναι τὸ θέμα τῶν τελευταίων βιβλίων τῆς Αἰνειάδος.

267. at, ἀντίθεσις πρὸς τὸ ἐν στίχ. 261 hic at, σύνδ.=ἀτάρ, ἀλλὰ, δέ· puer Ascanius, ὁ μικρὸς τοῦ Αἰνείου υἱὸς ὃ γεννηθεὶς ἀπὸ τὴν Κρέουσσαν. nunc = νῦν, καὶ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν προτέροαν προσηγορίαν Iulus (στίχ. 268). Iulo, κατηγορούμενον κατὰ δοτ. καθ' ἔλξιν πρὸς τὸ cui. 'Ο ποδῶς εἰσηγητῆς τῆς γνώμης τῆς ἀπὸ τοῦ Ἰούλου καταγωγῆς τῆς Ἰονίας γενεᾶς ἥτο δὲ Ἰούλιος Καῖσαρ.

268. Iulus, οὗτος ἐκαλεῖτο καὶ εἴς ἀπὸ τοὺς νίοὺς τοῦ Τρωός. res Illia = τὰ τῆς Ἰλίου, τὰ κράτος τῆς Τροίας. stetit, δηλ.. incolūmis regno, ἀφαρό., μεταφορικῶς = εἰς τὸ ὕψος τῆς δυνάμεώς του.

269. magno orbis, οὗτοι καλοῦνται οἱ κύκλοι τοῦ ἐνιαυτοῦ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μικροτέρους κύκλους τῶν μηνῶν, οἵτινες ἀπαρτίζουν τὸν ἐνιαυτόν. volventis = volventibus = περιοδικῶς ἐπανερχομένων. volvo, εἰς μέσην σημασίαν: περιστρεφομένων διὰ τῆς περιοδικῆς ἐπανόδου. mensibus = τῶν μηνῶν.

271. transfēret=θὰ μεταφέρῃ (δηλ.. εἰς τὴν Ἀλβαν δὲ Ἀσκάνιος). Τὸ τριακοστὸν ἔτος δὲ Ἀσκάνιος τὴν Albam Longam θὰ κτίσῃ καὶ ἐκ τοῦ Λαονίνιου θὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν εἰς ταύτην. Longam... Albam, ἡ συνήμης ἐκφορὰ εἶναι Alba Longa, ἀλλὰ προηγεῖται τὸ

ἐπίθετον συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαϊκὴν τῶν λέξεων ἀκολουθίαν (ώς bona dea, patrīa potēstas, sacra via). multa vi = ισχυρῶς. πι-
νεῖτ = θὰ δχυρώσῃ, ἥτοι δχυρωτάτην θὰ κτίσῃ.

272. hic, ἐπίρρο. = ἐνταῦθα, δηλ. ἐν τῇ Ἀλβᾳ. iam = εὐθύς,
ἐπειτα. regnabitur (ἀπροσώπως κείται) = βασιλεία ἔσται.

273. gente sub Hectorēa, ἀπλῶς ἀντὶ τοῦ gente sub Troiana,
ἀπὸ τοῦ Ἐκτορος, μεγίστου ἡρωος τῶν Τρωών. ter centum = τρια-
κόσια: δ' Αἰνείας θὰ βασιλεύσῃ τρία ἔτη, δ' Ἀσκάνιος τριάκοντα, τρια-
κόσια δὲ οἱ Ἀλβανοὶ βασιλεῖς. (Σημείωσον τοὺς ἀριθμητικοὺς συνδυα-
σμοὺς τοῦ τρία ὡς ἴεροῦ ἀριθμοῦ).

273 - 274. regīna, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως. Ilia = Troiana: εἶναι
ἡ Ρέα Σιλβία. Τὸ δύνομα τοῦτο φαίνεται μετάφρασις τοῦ ἔλλην. Ρέα
Ίδαια (Ἴδη = δάσος, silva): οὗτως δύνομάζεται ἡ θεὰ Κυβέλη. sacēr-
dos = virgo Vestalis = ἐστιάς. gravis = gravida = ἐγκύμων, κυοφο-
ροῦσα· πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Νουμίτωρος Ρέας
Σιλβίας, ἥτις ἡναγκάσθη νῦν γίνη ἐστιάς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Νου-
μίτωρος Ἀμουλίου, ἀρπάσαντος τὸν θρόνον ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του.

274. gemīnam . . . prolem = θὰ γεννήσῃ δίδυμα, ἥτοι τὸν Ρω-
μύλον καὶ τὸν Ρώμον.

275. Lupae nutrīcis = τῆς τροφοῦ Λυκαίνης. Τὸν Ρωμύλον
ἐθήλασε λύκαινα, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀποθανούσης οὗτος ἀφήσετε τὸ
δέρμα καὶ ἐνεδύθη εἰς ἀνάμνησιν καὶ εὐγνωμοσύνην. tegmīne = τῷ
καλύψιματι, τῷ δέρματι. fulvo = τῷ ξανθῷ. pelle = tegmīne (pelle).
laetus = ἐπὶ τῷ δέρματι περιχαρής, ἐνδεδυμένος, φορῶν μὲν χαρὰν τὸ
δέρμα.

276. excipiet gentem, δηλ. Aenēae = θὰ διαδεχθῇ (ὁ Ρωμύ-
λος) τὸ γένος τοῦ Αἰνείου καὶ θὰ συνεχίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ἀλβας ἐν
τῇ Ρώμῃ. Τῆς Ἀλβας κληρονόμος ὑπῆρξεν ἡ Ρώμη. Mavortīa =
ἀρήια, ἀπὸ τοῦ Mavorts, ὅστις εἶναι ἀρχαιότερος τύπος Mars ("Ἄρης"),
οὖν υῖδος ἦτο δοκιμός.

277. Romanos dicet, ἐξήγησις ἐτυμολογική. suo de nomīne =
ἀπὸ τοῦ δνόματός του.

278. his, δηλ. Romanis. rerum, ληπτέον ἀπὸ κοινοῦ καὶ εἰς τὸ
metas (= terminos) καὶ εἰς τὸ temp̄ora sine fine = in finītum,
τοπικῶς καὶ χρονικῶς.

279. imperīum sine fine dedi = τὸ κράτος αἰώνιον ἔδωκα.

Τοῦτο δίδει ὁ Ζεὺς κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν Μοιρῶν ωρισμένα καὶ οὐχὶ πε-
ρισσότερα. quin ἐκ τοῦ quine (= πῶς οὕ;) = ἀλλὰ μήν· καὶ διὰ τοῦ
quin εἰσάγεται τι σημαντικώτερον· εἶναι δὲ τοῦτο ὁ ἔξευμενισμὸς τῆς
ῳδισμένης (aspera) "Ηρας.

280. fatigat = vexat = requiescere non sinit = δὲν ἀφήνει νὰ
ήσυχάσουν, διαρκῶς ταράσσει. metu = ἐκ φόβου, φοβουμένη δηλ. μὴ
ἔλθῃ ὁ Αἰνείας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἴδρυσῃ κράτος μέλλον νὰ κατα-
στρέψῃ τὴν Καρχηδόνα. consilia in melius referset = θὰ μεταβάλῃ
γνώμην ἐπὶ τὰ βελτίω. fovēbit = θὰ περιθάλψῃ, δηλ. θὰ εὐνοήσῃ
τοὺς Ρωμαίους τόσον, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτὸὺς rerum (= orbis
terrarum) domīnos = τοῦ κόσμου δεσπότας. gentemque togatam,
διὰ τοῦ quis ἐπιφέρεται ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τοῦ Romanos.
gentem togatam = τὸ τηβεννοφόρον ἔθνος. Ἡ toga (τηβεννος) ἦτο
τὸ ἔθνικὸν ἔνδυμα τῶν Ρωμαίων, λευκὸν καὶ ποδῆρες.

283. Sic placitum, δηλ. mihi est = sic decrevi = οὕτως ἀπε-
φάσισα. Συνήθης ἡ παράλειψις τοῦ esse εἰς τὰς τοιαύτας φράσεις. lu-
strum (οὐδ.) = καθαριμὸς πολιτῶν, ὁ κατὰ πενταετήρια, ὑπὸ τῶν τιμη-
τῶν ἐπιτελούμενος μετὰ τὴν συντέλειαν τῶν τιμήσεων, ὁ πενταετηρι-
κὸς καθαριμός, πενταετία, πενταετηρίς. lustris labentibus = περιτελ-
λομένων τῶν ἔνιαυτῶν, ἐν τῇ προόδῳ τῶν ἔτῶν.

284. domus Assaraci = ὁ οἶκος τοῦ Ἀσσαράκου, ὃς ἦν πάππος
τοῦ Ἀγγίσου καὶ πρόπαππος τοῦ Αἰνείον. domus Assaraci = οἱ ἐκ
τῶν Τρώων καταγόμενοι Ρωμαῖοι. Phthia = ἡ Φθία, ἡ πατρὶς τοῦ
Ἀχιλλέως. Mycenae = Μυκῆναι, πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ Ἀγα-
μέμινονος· διὰ τῆς Φθίας καὶ τῶν Μυκηνῶν δηλοῦται ὅλη ἡ Ἑλλάς.
Ἡ Ἑλλὰς ὑπετάγη εἰς τὴν Ρώμην τὸ 146 π. Χ.

285. Servitio premēt = ξυγῷ (δονικέιας) θὰ πιέσῃ· ἡ φράσις
ἰσχυροτέρᾳ τῆς φράσεως imperio premet παραπλησία καὶ ἡ ἔννοια
τοῦ dominab̄itur = θὰ δεσπόσῃ: Argis, ἀφαιρ. Argi -orum = Ar-
gos· οὐδ. τὸ Ἀργος· ἡ ἀφαιρ. εἰς τὸ dominab̄itur victis Argis, τοῦ
ἥπτηθέντος Ἀργούς.

286. pulchra Troianus origīne Caesar. Σημείωσον τὴν ἀντί-
στοιχίαν τῶν ἐπιμέτων καὶ τῶν οὐσιαστικῶν pulchra origīne = clara,
egregia origine. Τοὺς στίχους 286 - 296 ἐποίησεν ὁ Οὐεογύλιος πρὸς
ἔξυμνησιν τοῦ Αἴγυούστου. Οὗτος ἔφερε τὸ ὄνομα Iulius Caesar δικαι-
ώματι τῆς νίοθεσίας· ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἰούλια γενεὰ κατήγετο ἐκ τοῦ Ἰού-

λου ἐκλήθη Troianus. Τὸ πλῆρες ὄνομα τοῦ Αὐγούστου ἦτο C. Iulius Caesar Octavianus.

287. Imperium Oceāno, famam qui termīnet astris == ὅστις τὴν ἀρχὴν του διὰ τοῦ Ὁκεανοῦ, τὴν φύμην του διὰ τῶν ἀστρων θὰ ὁρίσῃ· ἥπερβολή.

288. nōmen, κατὰ παράθεσιν διορισμὸς εἰς τὸ Iulius, demissum == dedūctum == καταγόμενον, προερχόμενον.

289. caelo, ἀφαιρ. ἀντὶ in caelo: ὁ ὑπανιγμὸς εἰς τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Αὐγούστου. Spoliiς οὐπιστοῦ Orientis == μεστὸν λαφύρων ἀνατολικῶν. Νοεῖται ἡ ἐκστρατεία ἡ γενομένη τῷ 30 π.Χ. μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ μάχην ἐναντίον τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ασίας κατὰ τοῦ Πτολεμαίου καὶ Φαρανάου, οἵτινες ἡνώθησαν μὲ τὸν Ἀντώνιον.

290. secūra == ἀφροντις, χωρὶς νὰ ἔχῃς ἐνοχλήσεις ἀπὸ τὴν Ἡραν. vocāb̄itur votis == θὰ καλῆται δι' εὐχῆν, θὰ λατρεύεται ὡς μεός, θὰ τυγχάνῃ θείων τιμῶν. Ποιητικῶς οὕτω παρίσταται ἡ ἀποθέωσις τοῦ Αὐγούστου· σημείωσον τὴν παρήγησιν hic quoque == καὶ οὗτος ὁ Αὐγούστος, ὅπως δηλ. καὶ ὁ Αἰνείας.

291. tum. Μετάβασις εἰς τὴν ἔξιμηνησιν τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης. aspēra saecūla mitēscēt = oī ἄγροι αἰῶνες θὰ ἡμιερωθοῦν. Εἶναι ἡ Pax Romana. Προσωποποεῖ τὸν χρόνον ὁ πουητὴς ἀποδίδων αὐτῷ ἴδιότητας προσηκούσας τοῖς ἀνθρώποις. posītis bellis = compo-sītis bellis = finītis bellis = παυσαμένων τῶν πολέμων.

292. cana == ἡ πολιά, ἡ παναρχαία (antiqua, prisca). Fides == ἡ Πίστις. Ἐδῶ προσωποποεῖται ὅπως κατωτέρω τὸ Bellum καὶ ὁ Furor προσωποποίησις ἀφηρημένων ἔννοιῶν συχνὰ ἀπαντῷ εἰς τὴν Ρωμ. μυθολογίαν. Τὸ cana ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν Vestam. Ἡ Ἑστία (Vesta) εἶναι θεότης ἀνήκουσα εἰς τὰς πολιούχους θεότητας τῆς Τροίας, μετεφέροθη δὲ μὲ τοὺς Ἐφεστίους Θεοὺς ὑπὸ τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν. Remo cum fratre Quirīnus... Κυρīνος εἶναι ὁ Σαβινικὸς Ἄρης ὁ θεὸς τῆς σαβίνικῆς φυλῆς τῆς ἰδρυθείσης ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου. Ὅταν δ' ἡ φυλὴ αὕτη συνεχωνεύθη μὲ τὴν φυλὴν τῶν Ραινήτων, ὁ Κυρīνος ἐταυτίσθη πρὸς τὸν Ρωμύλον, ὅστις ἦτο ἐπώνυμος τῆς Ρώμης ἡρως. Οἱ ἀδελφοὶ Ρωμύλος καὶ Ρωμος, ἀφ' οὗ ἐφιλονίκησαν μέχρι θανάτου, συνεφιλιώθησαν· ἡ συμφιλιώσις δὲ προσημαίνει τὸ τέλος τῶν ἐμφυλίων πολέμων ὑφ' ὃν κατετρύχετο ἡ Ρώμη καὶ εἶναι σύμβολον ἡσυχίας καὶ εἰρήνης. iura dabunt = leges ferent = θὰ εἰσαγάγουν νό-

μιους δ' ὧν τὰ δίκαια συνέχονται· διδεύτερος Ρωμύλος ἥτο διδεύτερος Αὔγουστος Καῖσαρ, ὅστις διὰ τῶν νόμων θὰ εἰσαγάγῃ κόσμον καὶ τάξιν εἰς τὸ κορίτος τῶν Ρωμαίων.

294. Belli portae, διπόλειμος προσωποποιεῖται· ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἱανοῦ, ὅστις ἐν εἰρήνῃ μόνον ἐκλείετο· κατὰ τὸ 29 ἐκλείσθη ὁ ναός. Παρίσταται διπόλειμος ἐν εἰρήνῃ μὲν ὡς ἐν εἰρήτῃ κατεχόμενος καὶ ἐπιβλεπόμενος, ἐν πολέμῳ δὲ ἀφιέμενος ἐλεύθερος κατὰ τῶν πολεμίων. ferro et compagibus artis, ἐν διὰ δυοῖν, ἀντὶ τοῦ ferrēis compagībus artis = σιδηραῖς, σφιγκταῖς (= artis) συναρμογαῖς. Furor impius = ἡ ἀσεβὴς μανία (τῶν ἐμφυλίων πολέμων). dirus, a, um = φοιτός. intus = ἐντὸς (τοῦ ναοῦ). centum vinctus aenīs nodis = ἔκατὸν δεδεμένη χαλκοῖς δεσμοῖς. vinctus, παθητ. μετοχῇ τοῦ vincō, vinxi, vinctum, vincīre = δένω. post tergum = ὅπισθεν, aenīs, a, um = χαλκοῦς, παρὰ τὸ aēs, aeris = χαλκός.

299. fremet horrīdus ore cruentō = θὰ βρυχᾶται φρικτὸς αἵματηρ τῷ στόματι. Σημείωσον τὴν διὰ τοῦ φθόγγου τα παρόγησιν. frēmo, -īi, -ītum, -ēre = βρέμω, φρυνάττομαι, βρυχῶμαι.

ΣΤΙΧ. 441 — 493

441. lucus, ἀρ. = ἄλσος. fuit, ἃς μεταφρασθῇ διὰ παρατατικοῦ. laetissimus umbrae, τὸ ἐπίθετον laetus συντασ. πρὸς γενικὴν κατὰ τὰ ἀρθρονίας σημαντικὰ = πλουσιώτατον εἰς σκιάν.

442-443. quo primum... signum, ἡ σειρὰ τῶν λέξεων: quo loco (= ἐν ᾧ τόπῳ, ἐνθα) Poeni iactati undis et turbīne effodēre primum signum. effodīo, -ōdi, -ōssum, -ēre = ἀνασκάπτω. signum = omēn = σημεῖον, οἰωνός. monstrarāt = monstraverat, ὑπερσ. τοῦ monstro α' συζ. διμηρ. = δεικνύω. caput acris equi ἐπεξηγεῖ τὸ signum = δηλ. κεφαλὴν θυμοειδοῦς ἵππου. Τὰ νομίσματα τῆς Καισηδόνος ἔφερον κεφαλὴν ἵππου.

444. sic nam = nani sic. fore = futūram esse, οὐ ὑποκείμενον τῷ gentem, κατηγορούμενον δὲ τὸ egregīam bello et facīlem̄ victu: victus -us (vivo) = τὰ πρὸς τὸν βίον, τὰ ἐπιτήδεια: facīlem̄ victu = εὔκολον πρὸς τὸ ἔχειν τὰ πρὸς τὸν βίον, (προβλ. τὸ διμηρ. θεοὶ ὁεῖα ζώοντες).

446. Sidonία: ἡ Διδώ καλεῖται οὕτως ἐκ τῆς Σιδῶνος, πρωτεύοντος τῆς Φοινίκης.

447. condebat, ὅτε εἰσήρχετο δὲ Αἴνειας δὲν εἶχε συντελεσθῆ ἡ κτίσις τοῦ ναοῦ. donis et numine, αἱ ἀφαιρετικαὶ ἔξαρτῶνται ἐκ τοῦ opulentum (=κραταίον)· τὰ προσφερόμενα πλούσια δῶρα (donis) ἥσαν ἀποτελέσματα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς προστασίας (numine) τῆς θεᾶς (divae). nūmen, -inis, o. (nuo) = νεῦμα, βούλησις· κατ' ἔξοχὴν δὲ ἡ τοῦ θεοῦ βουλή, ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις καὶ ἔξουσία.

448-449 cui gradibus = cuius (=οὗ ναοῦ). gradibus ἀφαιρ. (=ἀπὸ τῶν βαθμίδων). aenea surgebant limina = χαλκοῦ ὑψοῦντο οὐδοί. πεναεque aere trabes, δηλ. surgebant = καὶ χαλκόδετοι παραστάδες; ἥσαν ἀπὸ χαλκὸν· ἀλλὰ μετεχειρίσθη τὸ οῆμα surgebant (ὑψοῦντο), τὸ δποῖον εἶναι εἰκονικώτερον ἀπὸ τὸ ἄγρουνεραν (=ἥσαν), ὅπως λέγει καὶ εὐθὺς κατωτέρῳ foribus cardo stridebat aenīs ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀρχόου fores erant aenae. fores - ium πληθ. = θύρα. cardo - inis (ἀρσ.) = στροφίγξ, γίγγηλμος (τῆς θύρας). strido, -di, -ere = τοιζω. Σημείωσον ὅτι καὶ οἱ δύο στίχοι ἀρχίζουν ἀπὸ τὰς λέξεις αενεα - aere, ὁ δεύτερος δὲ καὶ τελειώνει εἰς τὴν λέξιν aenīs. Παρατηρέα καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἐπιθέτων, aenea, aere πεναε, aenīs.

450. nova res oblata = ἀποστρόκητον πρᾶγμα ἐμφανισθέν. Τοῦτο δὲ ἐφεξῆς διασαφεῖται (453). tīpōrem, ὁ φόβος τοῦ Αἴνειον προήρχετο ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὕτος ἥγνοιε πᾶς θὰ ἕπεδέχετο αὐτὸν ἡ Διδώ. lenīit, παρακ. τοῦ lenīo δ' συζ. ὅμ. = πραῦνω.

452. afflictis rebus, ἀφαιρ. ἀπόλυτος. = in rebus afflictis = ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπορίᾳ. melius confidēre = νὰ ἔχῃ περισσοτέραν πεποίθησιν, περισσότερον θάρρος. sub... templo = in inferioribus partibus templi = ἀπὸ τὴν βάσιν τοῦ κορηπιδώματος, ὃς ἀπὸ τὴν ἀφετηρίαν ἀπὸ τὴν δύοιαν ἐθεάτο δὲ Αἴνειας. singula = τὰ καθ' ἔκαστα (τοῦ ναοῦ). lustro α' συζ. ὅμ. = ἔξετάζω, παρατηρῶ.

454. regīnam opperīens = τὴν βασίλισσαν ἀναμένων. opperīor, - pertītus καὶ - pertus sum, -iri = ἀναμένων. Ὁ ποιητὴς δὲν διασαφεῖ πόθεν εἶχε τὴν πληροφορίαν δὲ Αἴνειας ὅτι προσήρχετο εἰς τὸν ναὸν ἡ βασίλισσα, ἵνα βουλευθῇ ἐν αὐτῷ ὃς ἐν βουλευτηρίῳ, κατὰ τὰ παρὰ Ρωμαίοις κρατοῦντα, περὶ τῶν κοινῶν, καθ' ὃν χρόνον οὖτος ἦτο ἐκεῖ. quae fortūna sit urbi, πλαγία ἐρώητης ἔξαρτωμένη ἐκ

τοῦ ἐν στίχῳ 456 mirātur = (θαυμάζει), ἐξ οὐ κρέμανται καὶ αἱ αἰτια-
τικαὶ manus καὶ labōrem. Τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως ὁ Αἰν. συν-
επέραντεν ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς κατασκευῆς.

455. artificium manus inter se, ὑπονοεῖται τὸ certantes = τῶν
τεχνιτῶν τὰς κείρας τὰς πρὸς ἄλλήλας ἀμιλλωμένας, δηλ. τὴν ἐργασίαν
τῶν τεχνιτῶν, οἱ δοποῖ ήμιλλῶντο πρὸς ἄλλήλους. opērum labōrem
= opēra laborīosa = ἔργα πολύμοχθα, πολύπονα, ἐργώδη. ex ordī-
ne, κεῖται ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ pugnas = τὰς κατὰ τάξιν ἐξω-
γραφημένας μάχας.

457. Famā, ἀφαιρ. δργανικὴ = τῇ φήμῃ.

458. ambōbus = εἰς ἀμφοτέρους δηλ. ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὸν Ἀ-
τρείδας, ἐναντίον τῶν δοπίων ὠργίζετο ὁ Ἀχιλλεύς, διότι ὁ ἐτερος
τῶν Ἀτρειδῶν ('Αγαμέμνων) ἥρπασε τὴν Βοισήδα, ἀφ' ἐτέρου δὲ εἰς
τὸν Πρίαμον, πατέρα τοῦ Ἐκτορος τοῦ φονεύσαντος τὸν Πάτροκλον.

459. constītit = ἔστη.

460. plena nostri laboris = plena (fama). nostri laboris =
πλήρης τῆς φήμης περὶ τοῦ ἡμετέρου πόνου: labor = πόνος, τὰ δεινὰ
τοῦ πολέμου καὶ αἱ ταλαιπωρίαι.

461. en Priāmus = ἴδον ὁ Πρίαμος. Τὸ en κεῖται ἐνταῦθα μὲ
δονομαστικήν, ἀλλαχοῦ μὲ αἰτιατικήν. hic etiam = καὶ ἐνταῦθα. laudi
= virtūti = εἰς τὴν ἀρετήν. suā praemiā = τὰ ἑαυτῆς βραβεῖα, τὰ
ἀριμόζοντα εἰς αὐτὴν βραβεῖα.

462. sunt lacrīmae rerum, ὁ στίχος εἶναι παροιμιώδης. Τὸ re-
rum εἶναι γεν. ἀντικειμενικὴ εἰς τὸ lacrīmae, ἐξυπακούεται δὲ εἰς αὐτὸ-
τὸ ἐπίθετον humanarum, λαμβανόμενον ἐκ τοῦ κατωτέρῳ mortālia =
ὑπάρχουν δάκρυα διὰ τὰς δυστυχίας τῶν ἀνθρώπων, ὑπάρχουν δηλ.
καὶ ἐδῶ ἄνθρωποι, ποὺ δακρύουν διὰ τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων. Συγ-
γενένει κατ' ἔννοιαν ἡ ἐφεξῆς πρότασις et mentem mortalīa tan-
gunt = καὶ αἱ τύχαι τῶν θνητῶν (mortālia) συγκινοῦν (= tangunt)
τὴν καρδίαν (= mentem).

463. solve metus (νόησον τὸ corde) = ἀπόβαλε τοὺς φόβους (ἀπὸ
τὴν ψυχήν σου.) haec fama = harum rerum fama = τῶν κατορθω-
μάτων μας ἡ φήμη. tibi δοτ. ἥθική ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἀχάτην,
ὑπονοεῖ δ' ὅμως ἀσφαλῶς καὶ ἑαυτόν.

464. pictūrā ināni, ἀφαιρ. δργ. = τῇ κενῇ ζωγραφίᾳ. Ὁ δεξιὸς
ζωγράφος εἰκονίζων ἀπατᾷ, διότι ἔξεγείρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους συναι-

σθήματα και πάθη τοιαῦτα, οἷα θὰ ἔξηγειρον αὐτὰ τὰ λογάματα. αἱ-
μυνὶ pascit = τὴν ψυχὴν τέρπει. pasco, paxi, pastum, pascere =
βόσκω, νέμω, τέρπω.

465. multa gēmeis = πολλὰ στενάζων. umēctat=irrigat=βρέ-
χει. largo flumīne = ἀφθόνῳ ροῆ (δακρύων) προβλ. Όμ. I, 570 δεύ-
οντο δὲ δάκρυσι κόλποι καὶ Θ, 522 δάκρυ δ' ἔδευεν ὑπὸ βλε-
φάροισι παρειάς.

466 - 493. Εἰς τοὺς στίχους τούτους περιγράφει ὁ ποιητὴς εἰκό-
νας, αἱ δοποῖαι εἶναι ἔωγραφημέναι εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ καὶ
δεικνύουν δοκτῷ σκηνὰς ἀπὸ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον εἰς τέσσαρα ἀντί-
στοιχα ζεύγη, τὰ δοποῖα δηλοῦνται διὰ τῶν ἐπιρρημάτων hac... hac
(στίχ. 467 - 468), hanc... parte... alia (469 - 474): ἦτοι νύκην Τρώων
ὑπὸ τὸν Ἐκτορα (1) καὶ τῶν Ἀχαιῶν ὑπὸ τὸν Ἀχιλλέα (1) τὸν φόνον
τοῦ Ρήσου ὑπὸ τοῦ Διομήδους (2) καὶ τὸν φόνον τοῦ Τρωίλου ὑπὸ^{τοῦ}
Ἀχιλλέως (2), τὴν πρόσδοδον τῶν Τρωάδων εἰς τὸν ναὸν τῆς
Παλλάδος (3) καὶ τὴν πρόσδοδον τοῦ Πριάμου πρὸς τὸν Ἀχιλλέα (3),
τὴν ἐπικουρίαν τῶν Αἰθιόπων ὑπὸ τὸν Μέμνονα (4) καὶ τὴν ἐπικου-
ρίαν τῶν Ἀμαζόνων ὑπὸ τὴν Πενθεσύλειαν (4).

466. Pergāma: οὗτως ἐκαλεῖτο ἡ ἀκρόπολις τῆς Τροίας, ὅπου οἱ
ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως, συχνὰ δὲ κείται ἡ λέξις καὶ ἀντ'
αὐτῆς τῆς πόλεως.

467. ut Grai (Graeci) fugerent... prem̄eret, Troiāna iu-
ventus = πῶς ἔφευγον μὲν οἱ Ἑλληνες, ἔπιεῖς δὲ αὐτοὺς ἡ Τρωικὴ^{νεότης}.

468. Phryges, ἐννόησον fugerent, ἔφευγον μὲν οἱ Φρύγες (Τρῶες),
instāret currū cristātū Achīlles = ἐπήρχετο δὲ ἐναντίον αὐτῶν τῷ
ἄρματι ὁ κορυθαίολος Ἀχιλλεύς.

469. Phēsi (Rhēsus) = Ρῆσος: Θρᾶξ βασιλευς ἐλθὼν εἰς βοή-
θειαν τῶν Τρώων. Περὶ τοῦ θανάτου του καὶ τῆς ἀπαγωγῆς τῶν ἵπ-
πων του ὑπὸ τοῦ Διομήδους ἴδε Όμήδους Ιλ. K. 434 κ. ἔ.

470. tentor̄ia nīvēis velis = σκηνὴ ἐκ λευκῆς ὁμόνης. Σκηναὶ
ἐκ λευκῆς ὁμόνιμις στρατιωτικαὶ ὑπῆρχον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ποιη-
τοῦ αἱ σκηναὶ κατὰ τοὺς ἥρωικους χρόνους ἦσαν ἀπὸ πλέγματα σχοι-
νουν καὶ καλάμου. Ἀναχρονισμὸς τοῦ ποιητοῦ. prīmo somino prodīta
= κατὰ τὸν πρῶτον ὑπὸν (ὅστις εἶναι καὶ βαθύτατος) προδοθεῖσαν,

Τὴν προδοσίαν ἐνήργησεν δὲ Δόλων, δῖστις, διὰ νὰ σωθῇ, διηγήθη πρὸς τὸν Διομήδη καὶ τὸν Ὀδυσσέα τὴν ἀφίξιν τοῦ Ρήσου.

471. multa caede = πολλῷ φόνῳ.

472. ardantis equos avertit in castra : τοὺς θυμιοειδεῖς ἵππους ἥλασεν εἰς τὸ στρατόπεδον (τὸ Ἑλληνικόν).

473. prius quam gustassent . . . bibissent : ἡ Τοοία κατὰ τὴν μοιόραν θὰ ἐκνοιείτο, ἐάν τις ἵπποι τοῦ Ρήσου δὲν ἥθελον γευθῆ γχλόρη τῆς Τοοίας καὶ δὲν ἥθελον πίει ὕδωρ τοῦ Ξάνθου. gusto = γεύομαι. pabulum - i = γόρτος, γχλόν. bibo = πίνω. Xanthus = ὁ Ξάνθος· οὗτος ἐκαλεῖτο ὁ ποταμὸς ὑπὸ τῶν θεῶν, ἐν φῷ οἱ ἄνθρωποι τὸν ἔκάλουν Σκάμανδρον.

474. Troilus = ὁ Τροιάλος : ἦτο υἱὸς τοῦ Πριάμου, ἔπεσε δὲ ἐν τῇ μάχῃ πρὸ τῶν ἀγώνων, οὓς διηγεῖται ὁ Ὄμηρος εἰς τὴν Ἰλιάδα. Ἐν συμπλοκῇ πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἔχασε τὴν ἀσπίδα (ammissis armis) καὶ πληγωθεὶς ἔπεσεν ὑπιος εἰς τὰ ὅπισθι ἀπὸ τοῦ ἄρματος, τὸ δόπιον οὗτος ἐκενόθη (currū haeret inani), ἔχων τοὺς πόδας ἐμπεπλεγμένους εἰς τὰ ἡνία, τὰ δόποια ἐκράτει διὰ τῶν χειρῶν (lora tenens tamēn): ὁ τράχηλος καὶ ἡ κόμη του σύρονται εἰς τὴν γῆν, εἰς τὴν δόποιαν καράσσει γραμμήν ή αἰχμὴν τοῦ δόρατος ἀνεστραμμένου (versa).

475. congressus Achilli = συγκρουσθεὶς πρὸς τὸν Ἀχιλλέα. Ἡ δοτικὴ Achilli ἀντὶ τῆς εὐη μετ' ἀφαιρ. ἐτέθη ποιητικῶς ἐλληνισμὸς κατὰ τὸ μάχεσθαι τινι. puer atque impar = παῖς καὶ ἄνισος (τῷ Ἀχιλλεῖ) τὸ δεύτερον εἶναι συνέπεια τοῦ πρώτου.

476. fertur equis = φέρεται ὑπὸ τῶν ἵππων, ὑπὸ τοῦ ἄρματος τοῦ.

477. tamen = ὅμως, ἅν καὶ ἦτο δηλ. νεκρός.

478. pulvis inscribitur = ἡ κόνις, ἡ γῆ χαράσσεται. versā hastā = τῷ δόρατι ἀνεστραμμένῳ.

479. non aequae = inīquae = δυσμενοῖς.

480. crinibus passis = μὲ τὰς κόμας λελυμένας. Προσέρχονται ἡνσίκομοι αἱ Ἰλιάδες εἰς ἔνδειξιν πένθους. pando, pandi, pansum καὶ passum, - ere = ἀναπετάννυμι, ἀνίημι, λύω. Peplumque ferēbant = καὶ ἐκόμιζον τὸν πέπλον. Ὁ πέπλος ἦτο παλαιότατον ἔνδυμα τῶν Ἑλληνίδων ἀπὸ εὐρῷ τετράγωνον τεμάχιον ὑφάσματος πεποιημένος· τούτον ἐφόρουν διὰ πορτῶν στερεώνουσαι τὸ ἄνω μέρος. Ὁ πέπλος σὺν τῷ χρόνῳ περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ ἄλλου ἐνδύ-

ματος, περιωρίσθη δὲ εἰς τὸ νὰ φανερώνῃ τὸ ἔνδυμα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ μάλιστα τὸ κατὰ τὰ Παναθήναια μετὰ πομπῆς προσφερόμενον ὑπὸ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶν.

481. suppliciter = ἵκετευτικῶς· ἀνάφερε εἰς τὸ ferebant tunsae pectora palmis = κτυπῶσαι τὰ στήθη διὰ τῶν χειρῶν, κοπιόμεναι τὰ στήθη. Ἡ λέξις εἶναι ἐλληνίζουσα.

482. diva solo fixos . . . tenebat = ἡ θεὰ ἀποστρέψουσα τοὺς ὅφθαλμούς της ἐκοάτει προσηλωμένους εἰς τὸ ἔδαφος, τ. ἔ. δὲν ἥκουε τὰς ἵκεσίας των. solo δοτ.

483 - 84. Οἱ στίχοι περιλαμβάνουν τὰ γεγονότα τὰ προηγούμενα τῆς περιγραφομένης σκηνῆς, ὡς τοῦτο γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸν ὑπερος- raptavérat (εἶχεν ἐκκύσει). Ο “Ομηρος ἐν Ἰλ. λέγει ὅτι τὸ πτῶμα τοῦ Ἔκτορος εἴλετο ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως τοὺς καθ' ἐκάστην πρωίαν πέριξ τοῦ τάφου τοῦ Πατρόκλου. Ο Οὐεργύλιος, δοτις ἀκολουθεῖ διασκευὴν τοῦ μύθου παρ' Εὐριπ. καὶ Ἔννιος, λέγει ὅτι ὁ Πρίαμος ἐρχεται ἵκετης, ἵνα ἔξαγοράσῃ τὸ πτῶμα τοῦ νῖστου (exanípum corpus auro vendebat Achilles = τὸ πτῶμα χρυσῷ ἐπάλει ὁ Ἀχιλλεύς).

485. dat, δηλ. ὁ Αἰνείας: dat gemītum īgentem = μέγα στενάζει.

486. spolia = τὰ σκῦλα.

487. manus inērmis = τὰς χεῖρας ἀόπλους, διότι ὁ Πρίαμος εἶχεν ἔλθει ἵκετης :

488. Se quoque principibus permīxtum agnōvit Achivis = ἔαυτὸν δὲ ἐν τοῖς προμάχοις συμπλεκόμενον πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἀνεγνώρισεν (δ Αἰνείας).

489. Edas acies et nigri Memnonis armă = τὰ ἔξ Ἀνατολῆς τάγματα καὶ τοῦ μέλανος Μέμνονος τὰ ὄπλα. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἔφερεν ὁ Μέμνων, ὁ νῖὸς τοῦ Τιθωνοῦ καὶ τῆς Ἡοῦς, ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοὺς μαύρους Αἰθίοπας. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἥλθον καὶ αἱ Ἀμαζόνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Πενθεσιλείας, μυγατρὸς τοῦ Ἀρεως. Αἱ Ἀμαζόνες κατέψκουν ἐν Σκυθίᾳ παρὰ τὸν Θερμώδοντα ποταμὸν ἐπολέμουν ἔφιπτοι φέρουσαι δόρυ, πέλεκυν, μικρὰν ἀσπίδα (πέλτην) ἥμισεληνοειδῆ (lunātis peltis) καὶ χρυσοῦν ζωστῆρα, διν εἰχον δεδεμένον ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν, ἐκ τούτου δὲ τοῦ ζωστῆρος ἐξήρτων τὸ τόξον, τὴν φαρέτραν καὶ τὴν σπάθην.

492. subnēctens = subnēxă habens (cingulă)= ἔχουσα ζω-

στῆρα δεδεμένον. exsertae mammiae (δοτ. τὸ δὲ ὅ. exsēro = ἔξειρω, γυνινών) = ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν.

493. viris, δοτ. εἰς τὸ concurrēre = νὰ συμπλέκεται πρὸς ἄνδρας. virgo = παρθένος (οὐσα). δὲ Ὁμηρος λέγει Ἀμαζόνες ἀντιάνεισαι.

ΣΤΙΧ. 561 — 578

561. voltum demissa· ἡ Διδὼ εἶχε τὸ πρόσωπον καταβεβλημένον ἐξ αἰσχύνης, δὲν ἐτόλιμα δηλ. νὰ ἀτενίσῃ τοὺς Τρῶας, διότι εἶχεν ἀκούσει ἀπὸ τὸν Ἀχάτην πόσον σκαιῶς καὶ βαρβάρως προσηνέκθησαν πρὸς τοὺς Τρῶας οἱ ὑπήκοοι τῆς. Ἡ σύνταξις ἐλληνίζουσα: τὸ ἥθος τῆς Διδοῦς εἰնενές.

562. solvīte corde metum, ἀντὶ solvīte corda metu = ἀπαλλάξατε τὴν καρδίαν ἀπὸ τὸν φόβον = μὴ φοβεῖσθε.

563. res dura = rerum dura condicō, ἡ δεινὴ κατάστασις. regni novitas = τὸ νέον βασίλειον. Ἡ δεινὴ κατάστασις προήρχετο ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπὸ τὰς ἐπιβούλιὰς τοῦ ἀδελφοῦ Πυγμαλίωνος, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἀπὸ τὴν γειτνίασιν τοῦ νέου βασιλείου πρὸς πολεμίους λαούς. Οὕτως ἡ κατάστασις δικαιολογεῖ τὴν σκαιὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπηρέτων τῆς Διδοῦς πρὸς τοὺς Τρῶας, δι' ἣν δῆμος ἡ Διδὼ αἰσχύνεται καὶ ἐκ τῆς αἰσχύνης καταβάλλει τὸ πρόσωπον. talia moliri = τοιαῦτα νὰ μηχανῶμαι (πρὸς ἀσφάλειάν μου).

564. custōde, κεῖται περὶληπτικῶς ἀντὶ costodibus.

565. Aeneādūm, τῶν περὶ τὸν Αἴνειαν, δηλ. τῶν Τρώων· ἐλληνίκος τύπος τῆς γεν. πληθυντικῆς Αἴνειαδῶν. nesciat (ὑποτ. τοῦ nescio) = δύναται νὰ ἀγνοῇ.

566. virtūtesque virosque = τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τοὺς ἄνδρας, ποὺ ἔκαναν αὐτά. Παρήχησις διὰ τοῦ φθόγου τ. obtūsa τοῦ obtundo, -tūdi, -tūsum καὶ tunsum, -ere = τύπτω, ἀμβλύνω. homio obtūsus = ἀμβλύς, μωρός, ἥλιμιος ἀνθρωπός.

567 - 568. adéo . . . tam, κεῖνται ἀπολύτως, χωρὶς να ἀκολουθῇ πρότασις συμπερασματικὴ διὰ τοῦ ut, ἢτις δῆμος εὐκόλως δύναται νὰ ἔννοηθῇ ἀπὸ τὰ προηγούμενα (ut Troianōrum factā nesciāmus) nec tam aversus sol = nec tam in aversa caeli parte iungit, ζευγνύει, δηλ. ἔζευγμένους ἔλαύνει (iunctos ducit), ὅταν δηλ. κατὰ τὴν ἀνατολὴν βαίνῃ διὰ τοῦ οὐρανοῦ. Tyrīa ab urbe, ἀπὸ τῆς Καρχηδό-

νος. Ἡ ἔννοια : Δὲν εἴμεθα τόσον ἀναίσθητοι εἰς τὰς συμφοράς σας οὐδὲ κεῖται ἡ χώρα μας τόσον μακρὰν ἀπὸ τὴν πορείαν τοῦ ἥλιου : ἔξω ἀπὸ τὰς οἰκουμένας χώρας, ὅστε νὰ μὴ γνωρίζωμεν τὰ κατορθώματά σας.

569. Hesperiam, τὴν Ἰταλίαν, ἥτις εἰς τὸν αὐτὸν στίχον καλεῖται *Saturnia arva* = *Saturnia tellus*, ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον ἐθνικὸν θεόν τῶν Ἰταλῶν *Saturnum*, ὅστις ὑστερον ἐταυτίσθη πρὸς τὸν Ἑλλην. Κρόνον.

570. Erycis fines, ποιητικῶς οὕτως δονομάζει τὴν Σικελίαν ἀπὸ τὸ ὄρος Ἔρυκα, ἐφ' οὗ ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀφροδίτης (*Venus Erycina*). optatis = ἐκλέγετε.

571. auxilio, ἀφαιρετικὴ συναπτέα μετὰ τοῦ tutos opibus, διὰ τῶν ἀναγκαίων χρηματικῶν μέσων. iuvabo, μέλλων τοῦ iuno = βοηθῶν ἡ πρότασις συνδέεται πρὸς τὸ dimittam, ἐν ᾧ χρονικῶς προηγεῖται.

572. voltis et = ἐὰν δὲ πάλιν. θέλετε. Ἡ ἐρωτηματικὴ πρότασις voltis... considere ἵστα δύναται πρὸς ὑποθετικὸν (si voltis κ.λ.π.). ἡς ἀπόδοσις εἶναι τὸ : urbem... vestra est. mecum pariter = mecum, simiul, mecum una = δύοις μετ' ἐμοῦ.

573. urbem quam statuo... est, ἀντίστροφος ἔλξις. Πλήρως ἡ φράσις ἔχει ὅδε : urbem quam statuo, (haec) vestra est. statuo = ἰδούω. subdūc̄te navis = ἀνεκλύσατε τὰς ναῦς.

574. Tros Tyr̄usque, περιληπτικὰ = Τρῶες καὶ Τύριοι. nullo discrimine = ἀνενοεῖσθαι διακρίσεως. mihi agētur = a me regētur, tractāb̄it, habēb̄it = θὰ διευθύνεται ὑπ' ἐμοῦ.

575. Noto compūlsus eodem. Τὸ Noto ποιητικῶς ἀντὶ τοῦ vento. eōdem, δηλ. quo vos compulsi estis. compūlsus = ὁσθεὶς = ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνέμου, ὑφ' οὗ σεῖς ἐώσθητε, ὁσθείς.

576. adforet = adēsset· ἡ εὐχὴ δὲν εἶναι ἀνεκπλήρωτος ἐδῶ, ὡς φανερώνουν τὰ ἐπόμενα. certos = ἀνθρώπους πιστούς.

578. si errat = διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἥν πλανᾶται. si quibus silvis· quibus, ἀδόριστος ἀντωνυμία = ἐὰν κάπου εἰς τὰ δάση. Τὸ urb̄bus καθόλου περὶ πόλεων κατοχημένων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ silvis.

BIBLION II

ΣΤΙΧ. 13 — 20

13. Fracti bello = defessi bello = καταπεπονημένοι ἐκ τοῦ πολέμου. fatis = calamitatibus = ὑπὸ τῶν συμφορῶν. repulsi = ἀποχρουσθέντες δηλ. ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκπορθήσουν τὴν Τροίαν. ductores Danaum (=Danaorum) = οἱ ἡγεμόνες τῶν Δαναῶν.

14. tot annis = τοσούτων ἔτῶν, ἦτοι δέκα. labentibus annis, ἀφαιρ. ἀπόλιντος, ἦτις δηλοὶ τὴν αἰτίαν καὶ κεῖται κατ' ἐνεστῶτα καὶ οὐχὶ παρακ. (lapsis), διότι εἰσέτι οἱ Δαναοὶ κατεπονοῦντο εἰς τὰς πρὸς ἄλλων τῆς Τροίας ἀποπείρας, τέλος δ' ἀπελπίσαντες κατέφυγον εἰς δόλον.

15. instar montis = ad montis magnitudinem = εἰς τὸ μεγεθος ὅρον. divīna Pallādis arte = arte deae Palladis = μηχαναῖσι Παλλάδας (ώς λέγει δὲ Εὑριπόδης ἐν Τρωάσιν). ή θεὰ τῆς σοφίας Παλλὰς ἔκαμε τὸ σχέδιον, κατεσκεύασε δ' δὲ Ἐπειός (Ὀμ. α 493 ἵππον, τὸν Ἐπειὸς ἐποίησε σὺν Ἀθήνῃ).

16. aedificant = κατασκευάζουσι. Τοῦτο πλατύτερον ἔξηγεῖται διὰ τῶν sectaque intēxunt (= texunt abiēte costas). secta abiēte, ἀφαιρ. ιῆς Ἄλης = ἐκ κεκομμένης ἔλατης, ἦτοι ἀπὸ ἔλατίνας σανίδας. Τὸ abiete ἀναγνωστέον τρισυλλάβως. intēxunt costas = συναρμότιον τὰς πλευρας.

17. votum, παθητ. παρακ. ἀπαρεμφ. ὑπονοητέον τὸ ευμ esse. simūlant = προσποιοῦνται, ἦτοι λόγον ψευδῆ διαδίδουν ὅτι οὗτος (δὲ ἵππος) ἀφιερώθη τῇ Ἀθηνᾷ. pro redītu = ὑπὲρ (αισίας) ἐπανόρδουν. Τὸ φῆμα νονέο, νονι, votum, -ere = εὔχομαι, ἀφιερώνω, ἀνατίθημι. fama = eius fama, eius voti fama = ή φήμη περὶ τούτου τοῦ ἀναθήματος. vagor = πλανῶμαι. huc = ἐνταῦθα ἐπεξηγεῖται ἀκριβέστερον διὰ τοῦ ἐν στίχ. 19 caeco latēri = ἐν τῷ σκοτεινῷ πλευρῷ.

18. delēcta virum (= virorum) corpōra = delectos viros = ἐκλεκτοὺς ἄνδρας. sortīti = κληρώσαντες. furtim = λάθος.

19. inclūdo = ἐγκλείω. penitus, διορίζει τὸ complent complēo
β' συζ. διμαλ. = πληρῶ. cavernas uterumque, ἐν διὰ δυοῖν: cavernas
uteri = τὰ κοιλώματα τῆς κοιλίας (τοῦ ἵππου). uterus -i, θηλ. = ἡ
κοιλία.

20. armato militēte, περιληπτικὸν ἀντὶ armatis militibus = ὁ πλι-
σμένων στρατιωτῶν.

Στίχ. 40 — 56

40. ibi, χρον. = τότε, ὅτε δηλ. ενθίσκοντο ἐν ἀπορίᾳ τί νὰ πρά-
ζουν. ante omnes, ἐπιτείνει τὸ primus = πάντων πρώτιστος. magna
comitānte caterva = μεγάλου ἀκολουθοῦντος πλήθους. Πολλοὶ ἀκο-
λουθοῦν τὸν Λαικόντα, δστις ἦτο ἐκ τῶν ἥρεμόνων τῶν Τρώων καὶ
ἀδελφὸς τοῦ Ἀγγίσου. decurro, -cūcurrī καὶ -curri, -cursum, -ere =
κατατρέχω, καταθέω, καταφέρομαι.

41. ardens, δηλ. ira = καιόμενος ὁργῇ. summa ab arce = ἀπὸ
τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως (Περιγάμου), ἀπὸ ἐκεῖ ἥδυνατο νὰ κατο-
πτείσῃ τὴν παραλίαν καὶ τὴν θάλασσαν.

42. et procul, ἐννόησον τὸ dixit, ὅπερ παραλείπεται, ἵνα δειγμῆ
τοῦ Λαικόντος ἡ σπουδή παραλειψιν ἔχομεν καὶ εἰς τὴν ἑρεξῆς πρό-
τασιν: quae insanīa (= ποία ἀφοσύνη), δπου ἐννοεῖται τὸ est. Αἱ
παραλείψεις αὗται ὡς καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι ἔρωτήσεις ὑποδηλοῦν τὴν
ταραχὴν τοῦ Λαικόντος.

43. avectos, παρακ. παθητ. ἀπαρεμφ. καὶ παραλειψιν τοῦ esse.
avectos (esse), ἔξαρται ἐκ τοῦ credītis: ὅτι ἀπέπλευσαν οἱ ἔχθροὶ
πιστεύετε; ἡ ἔρωτησις ἴσοδυναμεῖ πρὸς ἔντονον ἀπαγόρευσιν: ne cre-
dīte = μὴ πιστεύετε. Τὸ ἀπαρεμφ. carēre (στίχ. 44) ἔξαρται ἐκ τοῦ
putatis. carēo = στεροῦμαι. dolus -i = δόλος. sic notus Ulīxes i =
οὗτο (= τόσον ὀλίγον) γνωστὸς (εἶναι) δ Ὁδυσσεύς;

45. hoc ligno = εἰς τοῦτο τὸ ξύλον, εἰς τοῦτο τὸν ξύλινον ἵπ-
πον. occūltor = κρύπτομαι.

46. haec machīna = αὕτη ἡ μηχανή δ ποιητὴς ἔχει πρὸ διφθαλ-
μῶν τὴν γνωστὴν εἰς τοὺς Ρωμαίους πολιορκητικὴν μηχανήν, ἥτις
ὑπερεῖχε τῶν τειχῶν τῆς πολιορκουμένης πόλεως, ἔξ ἦς ἥδυνατο οἱ
ἔχθροὶ νὰ κατοπτεύουν καὶ νὰ πηδοῦν κάτω εἰς τὰ τείχη καὶ ἀπ' ἐκεῖ

εἰς τὴν πόλιν. fabricāta est = κατεσκευάσθη. inspectūra = ventūra, μέλλ. μετογ. = μέλλουσα νὰ κατοπτεύσῃ καὶ μέλλουσα νὰ ἔπελθῃ. urbi, δοτ. = in urbem = ἐναντίον τῆς πόλεως.

48. alīquis = alius quis = ἄλλος τις. error -ōris = δόλος (ὅς εἰς πλάνην καὶ ἀπάτην ἔγει).

49. et = et etiām = προσέτι καὶ. dona δηλ. τοῖς θεοῖς. Οὗτος δ στίχος παροιμιώδης.

50. valīdis ingentem virībus hastam: σημείωσον τὴν θέσιν τῶν ἐπιθέτων ἀντιστοίχως πρὸς τὰ οὐσιαστικὰ valīdis - virībus (παρήχησις) = magnis virībus. ingens hasta = ὑπερομέγεθες δόρυ. in latus: τοῦτο προσδιορίζεται ἀκριβέστερον διὰ τῶν in feri curvam compagībus alvum, ὃν ἡ σειρὰ ἔχει ὅδε: in alvum feri (= equi) curvam compagībus (= curva compāge lignorum contextam) = εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ἵππου ἐκ τῆς κυρτῆς προσαρμογῆς τῶν ξύλων κατασκευασθεῖσαν.

52. contorsit: τὸ οῆμα contorquēo, -rsi, -rtum, -ēre = συστρέψω, τινάσσω. stetit = ἔστη ἐμπαγέν. utero recūssō = τῆς κοιλίας ἀνασεισθείσης (τὸ οῆμα recutio, -ussi, -ussum, -ēre) insōno, -ūi, -āre = ἐνηκό, ἀνηκό. insonuēre cavae = insonuēre quid cavum = κοιλονήκησαν. Τὸ cavae ληπτέον ὡς κατηγορούμενον τοῦ cavernae (= τὰ κοιλώματα).

54. Ή τοῦ λόγου πλοκὴ ἔχει ὅδε: si fata deum (= deorum) non laeva (= contraria) fuissent, si mens (δηλ. nostra) non laeva (= stulta = μισθὰ) fuisset. fata deum = ἡ βούλησις τῶν θεῶν, αἱ ἐκ τῶν θεῶν ἀνάγκαι, ὃς λέγει εἰς τὰς Φοινίσσας ὁ Εὑριπίδης.

55. impulērat, δοιστ. ἀντὶ ὑποτακτ. impulisset, ἐπὶ ἀποδόσεως εἰς ὑπόθεσιν μὴ ἀληθῆ. foedāre = lacerāre = διασπᾶν καὶ διαλύειν τι τεχνικῶς κατεσκευασμένον, ὅπως ἔδω τὸν ἀφιερωμένον ἵππον.

56. manēres (καὶ τοῦ Πριάμου [σύ], ἡ ὑψηλὴ ἀκρόπολις, θὰ ἔμενες) ἀποστρέφεται εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ λέγει ταῦτα (σχῆμα ἀποστροφῆς). Σημείωσον τὴν ἀλλαγὴν τοῦ προσώπου ἀποτόμως γενομένην μετὰ τὸ προηγμένην. Troiāque nunc stāret ἡ τοιαύτη ἀλλαγὴ πολλὴν ἐνέχει περιπάθειαν.

Στίχ. 199 – 233

199. *Hic = tum alius*, κεῖται ἀντὶ οὐσιαστικοῦ = ἄλλο τι γεγονός. *maius* = μεῖζον. *multo*, συναπτέον τῷ *magis tremendum* = πολὺ περισσότερον φοβερόν.

200. *obicitur*, ἐνεστὼς τοῦ *obicior* (*ob-jacior*) = προβάλλει, ἐμφανίζεται. *improvida* = *nihil providentia*, *necopinantia* = οὐδὲν προβλέποντα, μὴ προσδοκῶντα.

201. *ductus sorte* = λαχών κλήρῳ = κληρωθείς. ἐκληρώθη ἵερεὺς δ Λαοκόων, ἵνα τελέσῃ τὴν θυσίαν, τὴν δποίαν οἱ Τρῶες ἀπεράσισαν νὰ προσφέρουν εἰς τὸν Ποσειδῶνα ἐξ εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν σωτηρίαν των. *Neptūno*, δοτ. Κατὰ τὴν παράδοσιν δὲ ἵερεὺς τοῦ Ποσειδῶνος εἶχε καταπετρωθῆν πάντο τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου, ὡς μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀποτρέψῃ διὰ τῶν ἱκεσιῶν του τὴν ἀποβίτασιν τῶν Ἐλλήνων.

202. *taurum macto* = ταῦρον ἵερεύω, σφάττω, θυσιάζω, *sollēmnis ad aras* = ἐπὶ τῶν νενομισμένων βωμῶν, δηλ. ἐφ' ὧν ἐτελοῦντο κατ' ἔτος αἱ νενομισμέναι θυσίαι.

203 - 204. *gemini... immensis orbibus angues* = δύο ὅφεις μὲ νέπομεγέθεις ἐλιγμούς. *per alta* = διὰ τοῦ πελάγους. Τὸ *alta* ὡς οὐσιαστ. λαμβάνει καὶ ἐπιθετ. διορισμὸν τὸ *tranquilla*: *tranquillus* = ἥσυχος, γαλήνιος (ἢ γαλήνιος θάλασσα κάμνει τὸν ὅφεις νὰ φαίνωνται). *horresco*, *horrui*, -ετε = φρίττω. *refērens* = ἀναφέρων, διηγούμενος.

205. *incubunt* = ἐπισκήπτουν. Τὸ ὅγμα εἰκονίζει τὸ βάρος καὶ τὸν πελάρχοιον ὅγκον τῶν ὕφεων. *pariter* = ἄμα, συγχρόνως, δι' ἵσης προσπαθείας· οἱ δράκοντες οὕτοι ἀποτελοῦν ζεῦγος σπεύδοντες οὕτως ἥνωμένοι.

206. *arrecta* = ἡνωθωμένα (τὰ στήθη). *iubae* = οἱ λόφοι· ἀπὸ πολλοὺς ἐπιστεύετο ὅτι φέρουν οἱ ὕφεις λόφον.

207. Τὸ ἐπύθετον *sanguinēas* τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ *iubae* μεταφράζει τῷ παρὸ Ομήρῳ ('Ομηρ. B, 308) δράκων ἐπὶ νῶτα δαφοινός. *supērant undas* = ὑπερέχουσι τῆς θαλάσσης. *pars cetēra* = τὸ ἔτερον μέρος τοῦ σώματος.

208. *pone legit pontum* = ὅπισθεν ἐπιψαύει τῆς θαλάσσης. *sinuatque* = καὶ κολπώνει· κατὰ παράταξιν ἀντὶ μετοχῆς *sinūans*. *immensa terga* = τὰ ὑπερομεγέθη νῶτα. *volumīne* = δι' ἐλιγμῶν.

209. fit son̄tus spumante salo, (σημείωσον τὴν παρήχησιν) = γίνεται βοή, ἥχος, πάταγος, ἀπὸ τὸ ἀφροῦ σάλευμα (τῆς θαλάσσης). Ἡ προσέγγισις τῶν ὅφεων γίνεται αἰσθητὴ ἀπὸ τὸν ἀκουόμενον πάταγον. arva = litōra.

210. ardentesque oculos suffecti sanguine et igni = τοὺς λάμποντας ὀφθαλμοὺς ἔχοντες ὑφαίμους καὶ πυρώδεις. sufficio = ὑποκάτω τίθημι τι. oculos suffecti: ἡ σύνταξις τῆς αἰτιατ. (oculos) μετὰ οἷματος παθητ. μέσης διαθέσεως (suffecti) εἶναι ἐλληνίζουσα.

211. lambeant = ἔλευχον (οἱ ὅφεις). sibila ora = τὰ συρίττοντα στόματα. linguis vibrantibus = διὰ τῶν ταχέως παλλομένων γλωσσῶν. Σημείωσον τὴν ἥχητικὴν τοῦ στίχου.

212. diffugimus = φεύγομεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, διασκορπιζόμεθα. exsangues = ὡχοὶ ἐκ τοῦ φόβου. pallidi (= κίτρινοι, ὡχοί). semianimi (= ἡμιθανεῖς). Τὸ exsangues τίθεται ἐπὶ τῶν μεγάλῳ φόβῳ κατεχομένων. visu = ἀφαιρ. τῆς αἰτίας, ἐκ τῆς θέας, ἐπὶ τῇ θέᾳ. agmine certo = πορείᾳ σταθερῷ (τεινούσῃ εἰς βέβαιον σκοπόν).

214. serpens uterque amplexus = ἔκάτερος τῶν ὅφεων περιβαλῶν. natōrum corpōra = natos = τοὺς παῖδας, τοὺς υἱούς.

215. implicat = περιέλίσσεται. Τὸ impicare εἶναι ἕδιον ἐπὶ τῶν ὅφεων. miseros artus = miserorum artus = τῶν δυστυχῶν τὰ μέλη. depascitur = ἐπινέμεται, κατεσθίει, ἀντὶ τοῦ mordet (δάκνει). Τὸ depasci λέγεται ἐπὶ τοῦ καταβορχθίζοντος ἢ κατασπαράττοντος. Οἱ ποιηταὶ λέγουν καὶ morsu lacerare, consumere.

216. ipsum = αὐτὸν δὲ (τὸν πατέρα), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς υἱούς. post = ἔπειτα. auxilio (δοτ. τοῦ σκοποῦ) = πρὸς βοήθειαν. su-beuntem = ἐργάζομενον.

217. corripiō = συναρράζω. spira - ae = σπεῖρα. ligō = δένω, περιβάλλω.

218. mediūm = mediūm corpus bis collo squamēa terga: τὸ ἔξης τῶν λέξεων: bis circumdati collo squamēa terga = δἰς περιβαλόντες τῷ τραχήλῳ (τοῦ Λαοκόντος) τὰ φολιδωτὰ νῶτα. Ἐν τῷ circum terga dati ἔγινε τμῆσις. Τὸ collo δοτ. εἰς τὸ circumdati.

219. sup̄erant cap̄ite, δηλ. suo, ὑπερέχουσι κατὰ τὴν ἑαυτῶν κεφαλήν. cap̄ite περιληπτικὸς ἐνικός: ὁ ἐνικός capite ἀντὶ capitibus δηλοῖ ὅτι αἱ κεφαλαὶ τῶν δύο ὅφεων οὕτω πλησίον ἀλλήλων ἦσαν, ὥστε νὰ φαίνωνται ὡς μία. Τοσοῦτον μεγάλοι ἦσαν οἱ ὅφεις ὥστε δἰς

περιζώσαντες τὴν ὁσφὺν τοῦ ἀνδρὸς (bis medium amplexi), δἰς δὲ καὶ τὸν τράχηλον, ὑπερεῖχον ἔτι.

220 - 222. simul . . . simul = ἄμα μέν . . . ἄμα δέ. divello = διαρρυγγώ. divello, -elli, -ūlsum, -ere = διασχίσω, διαλύω, διασπῶ, διαρρηγγώ. tendo = προσπαθῶ: tendo, tetendi, tensum καὶ tentum, -ere = τείνω, ἐντείνω, σπενδω, προσπαθῶ. nodos = τὰ δεσμά, ἢ ἐν στίχ. 217 ὠνόμασε spiras perfūsus = κατακεχυμένος, βεβαμένος. vittas = τὰ στέμματα = ἔχων βεβαμένα τὰ στέμματα. sanie atroque venēno = σιάλωφ καὶ μελάνι (=θανατηφόρῳ) ίῷ (τῶν ὅφεων). ἵχῳ ἀπέρρεεν ἀπὸ τὰ δίγματα τῶν ὅφεων, ὥστε καὶ τὰ στέμματα τὰ ιερατικὰ διεβρέχοντο.

223. qualis mūgītus (ἐννόησον tollit) taurus cum fugit· πρὸς τὸ πρᾶγμα ἀριόζει καὶ δ σπονδειακὸς ωνθιμὸς τοῦ στίχου· προβλ. Ιλ. Y 403 αὐτὰρ δ ὑψηλὸν ἡρυγγεν, ὡς ὅτε ταῦρος ἡρυγγεν. saucius = τετραυματισμένος.

224. et . . . excussit, παρατακτικὴ σύνταξις ἀντὶ τῆς καθ' ὑπόταξιν. excussa incerta secūri = ἐκτινάξας τὸν ἀστοχήσαντα πίλεκυν. Σημείωσον ὅτι αἱ κραυγαὶ τοῦ Λαοκ. δὲν παραβάλλονται πρὸς τοὺς μυκηθμοὺς οἰουδήποτε ταύρου, ἀλλὰ τοῦ προωρισμένου πρὸς θυσίαν, διὰ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Κακὸς οἰωνὸς ἦτο, ἀν τὸ θῦμα διέφευγεν ἐκ τοῦ βωμοῦ ἢ ἀν πληττόμενον ἐμυκάτο. Ο μῆνος τοῦ Λαοκόντος ἔγινε περίφημος ἀπὸ ὀραῖον γλυπτὸν σύμπλεγμα παριστῶν τὸν ἄγαντα τῶν τριῶν θυμάτων πρὸς τοὺς ὄφεις, ἀνευρεθὲν τῷ 1506 ἐν Ρώμῃ καὶ κατατεθὲν ἐν τῷ Βατικανῷ. Ως ἴδεα καὶ ἐκτέλεσις εἶναι τοῦτο ἐκ τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Τὸ ἔργον ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου εἰς τοὺς ἐκ Ρόδου Ἀγίσανδρον, Πολύδωρον καὶ Ἀθηνόδωρον. Ζήτημα ὅμως εἶναι ἂν οἱ καλλιτέχναι οὗτοι ἔζησαν πρὸ ἢ μετὰ τὸν Οὐεργίλιον καὶ ἀν ἐπομένως εἶχον ὑπὲρ ὅψει τὴν περιγραφὴν τῆς Αίνειάδος. Ή διαφορὰ δὲ τῆς ποιητικῆς περιγραφῆς τοῦ θανάτου τοῦ Λ. καὶ τῶν τέκνων του καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτῆς παραστάσεως εἰς τὸ σύμπλεγμα τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ περιφήμου ἔργου τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ, λογοτέχνου καὶ κοριτικοῦ Λέσσινγκ ὑπὸ τὸν τίτλον «Λαοκόων ἢ πεὶ τῶν ὀρίων τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν καὶ τῆς ποιήσεως», διπερ, μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἐλληνικὴν ὑπὸ Α. Προβελεγγίου, ἔξεδόθη εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Μαρασλῆ.

225. at = autem = δέ. delūbra ad sunima = πρὸς τὸν ναὸν

(τῆς Ἀθηνᾶς), ὅστις ἔκειτο ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐν πόλει ἄκρῃ, ὡς λέγει δῶμας (αἱ δ' ὅτε νηὸν ἵκανον Ἀθήνης ἐν πόλει ἄκρῃ, ΙΙ. Z 297). lapsu, ἀφαιρ. τοῦ lapsus=δλίσθησις lapsu diffugunt=labuntur, serpunt, δηλοῦται τὸ εἶδος τῆς κινήσεως τὸ ἴδιαζον εἰς τοὺς ὅφεις.

226. Saevae = irātae. Tritōnis, īdis = ἡ Τριτωνίς, Τριτογένεια Ἀθηνᾶ.

227. deae, δηλ. τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς. Γνωστὸν εἶναι πᾶς εἰκονίζετο ἡ Ἀθηνᾶ. teguntur, οῆμα μέσον αὐτοπαθὲς = tegunt se.

228. tremefacta pectora=τρέμοντα (ἔξιεροῦ φόβου) στήθη. Ἀρχικῶς ἦτο ἀπλοῦς φόβος· τώρα ἐπακολουθεῖ συναίσθημα ἰσχυρότερον, τὸ τοῦ ιεροῦ τρόμου (ponus pavor), ἀφ' οὗ οἱ Τρῶες κατενόησαν ὅτι οἱ δράκοντες ἔκεινοι εἴλον πεμφθῆ ὑπὸ τῆς ὁργισμένης Ἀθηνᾶς.

229. insinuat, ἀνεύ τοῦ se = εἰσδύεται, ὑπεισέρχεται. cunctis, πιῶσις δοτική. expendisse scelus = poenas sceleris persolvisse = ὅτι ἔδωκε δίκην ἀσέβειας. scelus εἶναι ἡ πρὸς τὸν ἵππον, δῶρον τῆς Ἀθηνᾶς, ἀσέβεια τοῦ Λαοκόντος. merentem = ἕξιον ὄντα (τῆς ποινῆς), ἐπαξίωσ.

230 - 231. qui laeserit... intorserit: αἱ ἀναφορικαὶ αἵτιαι προτάσεις εἶναι αἰτιολογικαὶ : δις (διότι οὕτος) ἐλυμήνατο . . . καὶ ἐτίναξεν. sacrum robur=equum sacram e robe factum, δηλ. τὸν Δούρειον ἵππον, ὅστις ὡς ἀφιερωμένος τῇ θεᾷ λέγεται sacer. cuspide = τῇ αἰχμῇ. tergo, δοτικὴ ἀντὶ τοῦ corporei ἡ latere = in corpus, in latus.

232. ducendum ... oranda, ἐνν. esse, γεονυδίβα ἐκ τοῦ concludant ἔξαρτώμενα. Tὸ oranda = exoranda, placanda. ad sedes, δηλ. deae, ἥτοι templum. simulacrum = τὸ εἴδωλον. conclāmant = omnes uno ore clamant = βοῶσιν (οἱ ποὶν διάφορα φρονοῦντες νῦν μιᾷ φωνῇ κραυγάζουν ὅτι πρέπει νὰ ἔξιλεώσουν τὴν θεάν).

Στίχ. 268 – 297

268. prima quies = primus somnus = ὁ πρῶτος ὑπνος. mortaliib⁹ aegris = δειλοῖς βροτοῖς (Ὦμηρος), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μάκαρας θεούς.

269. incipit, τοῦ incipio = ἀρχίζει. dono, ἀφαιρ. δογ. divum=deorum. serpit = ἔρπει. Τὸ οῆμα serpo λέγεται ἐπὶ ἔρπετῶν καὶ ὑπνου λεληθότως εἰς τὰ μέλη κεχυμένου: serpo, -psi, -ptum, -ere = ἔρπω, δλίσθαίνω, βραδέως κινοῦμαι.

270. ecce = ἵδον.

270 - 272. Ἡ σειρὰ τοῦ λόγου ἔχει ὥδε : maestissimus Hector, raptatus bigis (διὰ τῆς ἔννωρίδος τοῦ Ἀχιλλέως) aterque cruento pulv̄ere perque pedes triectus lora tumentes, ut quondam visus est adesse mihi largosque effundēre fletus. Εἰς τὴν πρότασιν ut quondam θὰ ἔννοηθῇ πάλιν : visus erat raptatus = ὡς ποτε τὸν εἶδον ἐλκυσθέντα.

273. triectus lora, ἡ σύνταξις ἐλληνίζουσα ἀντὶ τοῦ triectis per pedes tumentes loris ἡ habens per pedes tumentes lora triecta. Ὁ ποιητὴς λέγων pedes tumentes (οἰδαλέους) ἔχει πρὸ ὄφθαλμῶν τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν δὲ Ἀχιλ. εἴλκυσε τὸν Ἐκτορα ἔτι ζῶντα προσδέσας εἰς τὸ σῶμα. Ἔὰν δὲ Ἐκτωρ ἦτο νεκρός, ὡς λέγει ὁ Ὄμηρος, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνουν οἱ πόδες του οἰδαλέοι.

274. hei mihi = ἵώ μοι ἀναρράζει παραβάλλων τὴν παλαιὰν πρὸς τὴν παροῦσαν κατάστασιν. quantum mutatus ab illo = quantum diversus ab illo, mutatione facta = πόσον διάφορος ἐκείνου, μεταβολῆς γενομένης.

275. qui = qualis = οἵος. redit : ἐνεστὼς τοῦ redēo δὲ ἐνεστὼς εἶναι ἴστορικὸς εἰς πρότασιν ἀναφορ., ἵνα δηλωθῇ παρελθὸν γεγονός, οὐδὲ μηδὲν διατηρεῖται ἀκόμη ζωηρὰ εἰς τὴν ψυχήν. exuvīæ -arum = τὰ σκῦλα. exuvīas indūtus Achilli = ἐνδεδυμένος τὰ δύλα τοῦ Ἀχιλλέως. Ταῦτα ἐσυλήθησαν ἀπὸ τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου.

276. pupp̄ibus, δοτ. = in puppes. Τὸν παρὰ τὰς ναῦς ἀγῶνα τῶν Ἀχαιῶν περιγράφει ὁ Ὄμηρος ἐν Ἰλ. P, πρβλ. καὶ Π 122 τοὶ δὲ ἔμβαλον ἀκάματον πῦρ νηὶ θοῇ. Ἐκτωρ δὲ πρύμνης νεὸς ἦψατο ποντοπόδιο· δτε νῆας ἐνέπρωσε πυρὶ κηλέω.

277 - 279. squalentem barbam gerens, ἐπεξηγεῖ τὸ quantum mutatus. Σημείωσον τὴν ἐναλλαγὴν εἰκόνων δόξης καὶ ἀθλιότητος τοῦ Ἐκτορος. squalēo = αὐγμῶ. barba -ae = γένειον, πώγων. squalens barba = αὐχυτῷρὸν γένειον. concrētos sanguine crines = πηκτὴν αἴματι τὴν κόμην. vulnērā = τὰ τραύματα, ἢ ἔλαβεν δὲ Ἐκτωρ συρόμενος περὶ τὰ τείχη Ὄμ. X, 369 οὐδὲ ἄρα οἱ τις ἀνουτητί γε παρέστη καὶ 375 ὡς ἄρα τις εἰπεσοκε καὶ οὐτήσασκε παραστάς. ultro, σύναψον πρὸς τὸ compellare, ἐδόκουν (vidēbar, δηλ. mihi), πρότερος προσαγορεύειν. ultro, ἐπίρο = αὐτοθελεί, ἐκουσίως. flens ipse = κλαίων καὶ ἐγὼ αὐτός, δπως δηλ. δὲ Ἐκτωρ (271 effundēre fletus). exprōmo = ἔξαγω.

281. lux = salus, ώς δ Ὅμηρος τὴν σωτηρίαν λέγει φόως. Teucrium = Teucrorum = Τεύχων.

283. expectāte, κλητικὴ καθ' ἔλξιν πρὸς τὴν κλητικὴν Hector ἀντὶ ὀνομαστ. expectātus.

285. ut = πῶς (μὲ τί συναίσθημα ἀνάμικτον ἀπὸ χαρὰν καὶ λύπην). aspicīmus te = σὲ παρατηροῦμεν. defessi (cladibus) = ἀποκαμόντες ἀπὸ τὰς συμφοράς.

286. foedo = αἰσχύνω τι, λωβῶμαί τι. ille nihil, ἐνν. respondet. nec me . . . morātur = οὐδὲ κατέχει με ἐρωτῶντα μάταια (vana quaerentem), δηλ. δὲν δίδει προσοχὴν εἰς τὰς ματαίας ἐρωτήσεις μου.

289. fuge = φεῦγε. Ὁ Οἰνεγίλιος παριστῶν τὸν Ἔκτορα προτρέποντα τὸν Αἴνειαν νὰ φύγῃ ζητεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν φυγὴν τούτου. eripe te = ἔξαρπασον σεαυτόν. his flammis : λέγων δεικνύει μὲ τὸν δάκτυλον τὰς φλόγας.

290. ruit alto a culmine. δ Ὅμηρος λέγει : ὥλετο πᾶσα κατ' ἄκοντος Ἰλιος αἰπεινή.

291. Sat . . . datum, ἀρκετὰ ἐποάζθησαν, ἀρκετοὶ ἀγῶνες ἔγιναν ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ Ποιάμου.

292. hac = τῇδε = τῇ ἐμῇ. etiam = βεβαίως.

293. sacra, ἐνν. τὸ sua ἀπὸ τὸ ἐπόμενον suos· sacra δὲ εἶναι τὰ ἐν στίζ. 296 - 297 ἀναφερόμενα. vittas (στέμματα). Vestam = τὴν Ἐστίαν. ignem (τὸ πῦρ). Penates εἶναι οἱ Penates publīci, οἱ ἐφέστιοι θεοί, προστάται τῆς ὕλης πόλεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Penates privātos (domesticos), τοὺς προστάτας παντὸς οἴκου. Ρωμαϊκὰ νομίσματα εἰκονίζουν Ἐστίαν κρατοῦσαν τὸ Τοωικὸν Παλλάδιον.

294. com̄tes fatorum = ἀκολούθους τῶν πεπωμένων, τῶν περιπτειῶν καὶ περιπλανήσεων, ποὺ ὥρισεν εἰς σὲ ἥ είμαρμένη. quae (moenia) ponto pererrato.

295. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου ἔχει ὅδε quae (moenia) ponto pererrato statūes magna. ponto pererrato = κατόπιν μακρῶν ἐν τῷ πόντῳ περιπλανήσεων. statūo = ἴδρυώ. magna = ἔνδοξα.

296 sic ait et . . . effert = ταῦτα λέγει καὶ ἔξαγει· ἥ σύνταξις κατὰ παράταξιν ἀντί : ταῦτα λέγων ἔξαγει.

297. effert, κατὰ βραχυλογίαν εἰρημένον ἀντὶ τοῦ: per somnum mihi, vidētur effere.

Ἡ λατρεία τῆς Ἐστίας ἀπήτει στέμματα (vittas) καὶ πῦρ αἰώ-

νιον (*ignem aeternum*). Τὸ ἄσβεστον πῦρ ἦν σύμβολον τῆς αἰώνιότητος τῆς πόλεως. *adytis penetralibus* = ἐκ τῶν ἐνδομύχων ἀδύτων. Τὸ penetralibus εἶναι ἐπίθετον. "Αδυτα ἐλέγετο τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, ὅπου οὐδεὶς ἄλλος ἐδικαιοῦτο νὰ εἰσέλθῃ πλὴν τοῦ ἱερέως.

ΣΤΙΧ. 402 — 428

402. heu! nihil invītis fas quemquam fidere divis. invītis divis (= deis), δοτ. εἰς τὸ fidere = πιστεύειν. Τὸ invītis = inimīcis. fas, ἐνν. est = φεῦ! οὐδεμίαν πρόπετον εἶναι νὰ ἔχῃ τις πίστιν εἰς τοὺς δυσμενεῖς θεούς. Ταῦτα λέγονται ἐν σχέσει πρὸς τὸ προηγουμένως λεγθὲν ὅτι ἡ τύχη τὸ πρῶτον ἐφάνη εὑμενῆς εἰς τοὺς Τρῶας (*adspīrat fortuna primo labōri*).

403. ecce trahebatur. Ταῦτα φανερώνουν τὴν αἰτίαν τῆς προηγουμένης ἐπιφωνήσεως. *passis crinibus* = λυσίζομος. *passis*: παθητ. μετοχή. Τὸ ρῆμα *pando*, οὐδὲν οἱ χοόνοι: *pando*, *pandi*, *pansum* καὶ *passum*, - ἔτε = ἀναπετάννυμι. *crinibus passis* = μὲ ἀνειμένην, λυτήν, διερροιμένην τὴν κόμην.

404. a templo adytisque = ab adytis templi Minervae = ἀπὸ τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Εἰς τοῦτον εἶχε καταφύγει ἡ Κασσάνδρα, ἡ κόρη τοῦ Πριάμου, ἣν Αἴας ὁ Ὄλιέως ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς, ἥς ἥτο ίέρεια, ἡτίμασε, δι' ὃ καὶ ἐτιμωρήθη κατακεραυνωθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῷ πελάγει.

405. tendens lumīna = ὑψοῦσα τοὺς ὀφραλμούς της. *ardent̄ā* λέγονται τὰ *lumīna* διὰ τὸ ἄλγος, τὴν αἰδὼ καὶ τὸν ἀπελπισμόν της, ἐπειδὴ οὐδεμιᾶς ἐτύγχανε βοηθείας, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ frustra (μάτην). Σημείωσον τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ *lumīna*.

406. arcēbant = coercebant, continebant = συνεῖχον.

407. hanc speciem = τοῦτο τὸ θέαμα (τῆς μηνηστῆς δηλ.. δεσμίας ἀπαγομένης ἀνὰ τὴν πόλιν). *tulit* = pertulit = ὑπέμεινεν. *furiāta mente* = ὃ ἔχων μαινομένην (ἐκ τοῦ ἔρωτος) τὴν ψυχήν. *Coroebus* = Κόροιβος, νιός τοῦ Μύγδονος, βασιλέως τῆς Φρυγίας, σταλεὶς ἀπὸ τὸν πατέρα του πρὸς βοῆθειαν τῶν Τρώων.

408. periturus = ἀπολούμενος, ἀποθανούμενος. Ἡ μετοχὴ ἡδύνατο νὰ συμφωνήσῃ κατὰ πτῶσιν καὶ μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ρήματος iniecit, τὸ sese.

409. *densis armis, δοτ.* = in densa arma, δηλ. hostium (incurrimus).

410. *delūbri* = τοῦ ναοῦ (τῆς Ἀθηνᾶς).

411. *telis nostrorum obruīmūr* = κατακαλυπτόμεθα ὑπὸ τῶν βελῶν τῶν ἡμετέρων τοῦτο ἥτο τραγικὸν ἐπακολούθημα τοῦ τεχνάσματος τοῦ Κοροίβου, ὅστις εἶχε συμβούλεύσει τοὺς Τρῶας νὰ ἔνδυνθούν ὅπλα ἐλληνικά. Τὸ φωνῆν τῆς ληγούσης εἰς τὸ οβρυῖμυτ λαμβάνεται ὡς μακρὸν εἰς τὴν τοιμήν. *miserīma caedes* = οἰκτίστη σφαγὴ (διότι οὐκείοι ὑπὸ οἰκείων ἐφονεύοντο).

412. *facie...errōte, ἀφαιρετ.* τοῦ αἰτίου. Τὸ facie = specie, forma.

413. *tum* = εἴτα δέ, μετὰ τὸ ἐν στίχῳ 410 primum. *gemītu* atque *erēptae virgīnis ira* = cum gemērent atque ob ereptam virginem irascerentur.

414. *undique* συναπτέον τῷ collecti καὶ οὐχὶ τῷ invidunt. *collecti* = ἀνθοισθέντες. Κατ' ἀρχὰς εἶχον διασκορπισθῆ ἀνὰ τὴν πόλιν, ἐπιπεσόντος κατ' αὐτῶν μὲ πυκνὰς μάζας στρατοῦ τοῦ Αἰνείου.

415. *Ajax* = Αἴας ὁ Ὄιλέως.

416. *rupto turbine* = cum turbo se protrūpit = ὅταν θύελλα ἐκραγῇ. Ἡ παραβολὴ ἐλήφθη ἐκ τῆς Ἰλ. Π, 765 ὡς δ' εὔρος τε Νότος τ' ἐριδαίνετον ἄλλήλοιν . . . , ως Τρῶες καὶ Αχαιοὶ ἐπ' ἄλλήλοισι θορόντες δήσουν. *adversi* = ἐναντίοι.

417. *laetus Eōdis Eurus equis* = ἀγαλλόμενος ἐπὶ τοῖς ἥψοις ἵπποις: Εδί λέγονται οἱ ἵπποι, διότι ὁ Εὖρος πνέει ἐξ ἀνατολῶν εἰναι ἀντὶ τοῦ currui, διότι κατὰ τοὺς ποιητὰς οἱ ἀνεμοὶ διχούνται ἐπὶ ξυνωρίδος, ὡς καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ βασιλεῖς.

418. *stridunt, ἀρχαϊκώτερος τύπος ἀντὶ τοῦ strident.* Σημείωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου s.

419. *Nerēus* = ὁ Νηρεύς. Οὗτος ἥτο υἱὸς τοῦ Πόντου καὶ τῆς Γῆς, ἐνδοξότατος μετὰ τὸν Ποσειδῶνα θαλάσσιος θεός· εἶχε καὶ μαντικὴν δύναμιν, προφητεύσας τὴν κατὰ τῆς Τροίας στρατείαν τῶν Ἐλλήνων καὶ τὰ δεινὰ τῶν Τρῶων· ἡ τοίαινα σύμβολον τοῦ Ποσειδῶνος ἀποδίδεται ἐνταῦθα εἰς τὸν Νηρέα.

420. *sī quos* = quoscumque: ὅπως καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τὸ εἴ τις τίθεται ἀντὶ τοῦ ὅστις. *obscūra nocte per umbrām* = per umbrām obscūrae noctis.

421. *fudīmus* = διεσκορπίσαμεν. *insidiīs* = dolo.

422. appārent = ἐπιφαίνονται. prīmī, πρβλ. στίχ. 412. mentīta, ἀνήκει καὶ εἰς τὸ clipēos = ἀναγνωρίζουν (= agnōscunt) τὰς ἀπατηλὰς ἀσπίδας καὶ τὰ ἀπατηλὰ ὅπλα, τ. ἔ. δτι οἱ φέροντες αὐτὰ δὲν ἔσαν "Ελλῆνες.

423. atque ora . . . signant. Τὸ ora = linguam, τὸ δὲ signare ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ ἐλληνικὰ σημειοῦσθαι καὶ τεκμαίρεσθαι. Ἡ ἔννοια: καὶ ἐκ τῆς προφορᾶς (sono) τεκμαίρονται τὸ διάφορον τῆς γλώσσης (ora discordia). Παρ' Ὁμήρῳ οὐδεμίᾳ διάκρισις γλώσσης γίνεται μεταξὺ Ἀχαιῶν καὶ Τρώων.

424. Ilīcet ἐκ τοῦ ire - licet: ire licet = ἀπιέναι ἔξεστι. Σημαίνει πρῶτον ἀπιθι καὶ ἀπηγγέλλετο ὑπὸ τοῦ κήρυκος κηρύττοντος τὴν διάλυσιν τοῦ δικαστηρίου· ὑπὸ τῶν ποιητῶν τοῦ χούσουν αἰῶνος λέγεται ἐπὶ πρόξεων, αἱ ὅποιαι ταχέως πρέπει νὰ ἐκτελεσθοῦν καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ πάραντα. numero = multititudine = ὑπὸ τοῦ πλήθους. obruimur = κατακλυζόμεθα. obrūo, -ui, -ūtum, -ere = κατακλύννυμι, κατακλύζω.

425. Penelēi, ἀναγνωστέον τρισυλλάβως. Ὁ ἐδῶ Πηνέλεως εἶναι διάφορος τοῦ ἐν Ἰλ. B, 494 Πηνέλεω, τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βοιωτῶν. Ὁ ποιητὴς ἔλαβε τὸ ὄνομα, ἵνα δηλώσῃ ἔτερον πρόσωπον πλαστόν. divae ad aram, δηλ. ἐν τῷ προνάφ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς.

426. iustissimus unus (τὸ unus ἐπιτείνει τὸ ὑπερθετικὸν) = ὁ δικαιότατος πάντων τῶν Τρώων.

427. servantissimus aequi = ὁ μάλιστα τὸ δίκαιον ἐμπεδῶν. Διὰ τὴν ἀρετὴν ταύτην δὲν ἐποετε νὰ φονευθῇ, ἀλλά . . .

428. Dis aliter visum = τοῖς θεοῖς ἄλλως ἔδοξε. Πρβλ. τὸ ἐν Ὁδυσ. a, 234 νῦν δ' ἐτέρως ἐβόλοντο θεοὶ κακὰ μητιώντες.

Στίχ. 506 — 558

506. forsitan . . . requīras = ἵσως ἥθελες ἐρωτήσει. Τὸ forsitan = fors sit an. forsitan = fortasse = ἵσως. Ἐκ τοῦ requīras ἔξαρταται ἥ ἐρώτησις quae fuerint fata αὐτοῦ.

507. urbis casum = urbis interītum = τὸν ὄλεθρον τῆς πόλεως.

508. medīum, κατηγορούμενον καὶ τὸν ἔχθρον μέσον, ἦτοι καὶ τὸν ἔχθρον ἐν τῷ μέσω.

509 - 510. Τὸ ἔξῆς τῶν λέξεων senīor (= senex), nequīquam circūmdat tremētib⁹ aeo humeris (δοτικὴ) arma (τὸν θώρακα) diu desueta (τὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀσυνήθη).

511. cingitur = περιζώννυται, μέσ. αὐτοπαθὲς = cingit se συντάσσεται μὲ ἀφαιρ. ἀλλὰ καὶ αἰτ. κατὰ ζῆλον ἐλληνικόν, ὡς ἐνταῦθα. inutile, δύναται νὰ ληφθῇ ὡς ἐπίρροημα· πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. τὰ δυμῷ. βέλος ἄλιον, μαφίδιον.

512. aedibus in medīis = ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τῆς οἰκίας αὐλῇ, τῇ ἀντιστοιχούσῃ πρὸς τὸ περιστύλιον τῆς ἐλληνικῆς οἰκίας. nudo sub aetheris axe = sub polo, sub caelo = ἐν τῷ ὑπαίθρῳ.

514. arae = in aram = umbra, ἀφαιρ. δργαν. = τῇ σκιᾷ.

515. altāriā circum, ἀναστροφὴ τῆς προθέσεως, circum altariā = circum aram.

516. praecip̄tes = se praecipitātes = καταφερόμεναι (ἀπὸ τοῦ αἰθέρος), ἵνα ἀποφύγουν τὴν καταιγίδα.

517. condensae = κατάπυκνοι ἐκ τοῦ τρόμου. sedēbant, ἐκάθηντο δηλ. ἴκετεύουσαι, κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἴκετῶν.

519. quae mens tam dira = τίς οὕτως ἀπαίσιος λογισμός. impulit = ὅθησε· συντάσσεται πρὸς ἀπαρέμφ. (cingi).

521. non tempus eget = ὁ καιρὸς οὐ δεῖται, δὲν ἀπαιτεῖ. Τὰ tali auxilio nec defensoribus istis συναποτελοῦν μίαν ἔννοιαν, ἀναφέρονται δὲ εἰς τὸ telis (520). defensoribus istis = armis istis, ὅτεν ἡ ὅλη φράσις ἰσοδυναμεῖ τῇ auxilio istorum armorum = ὁ καιρὸς δὲν ἀπαιτεῖ τὴν βοήθειαν τῶν ὅπλων τούτων (τὰ ὅποια δηλ. οὐ φροεῖς).

522. non, δηλ. egēret si ipse κλπ. = ὁ καιρὸς δὲν θὰ ἀπήτει τὰ ὅπλα ταῦτα, οὐδὲ ἐὰν ἦτο νῦν παρὸν αὐτὸς ὁ Ἐπτωρ.

523. huc tandem concēde = ἐνταῦθα (ὅπου δηλ. εἴμαι ἐγὼ) τέλος πρόσελθε. haec ara tuebitur omnes = ὁ βωμὸς ὅδε θὰ διασώσῃ πάντας. Οἱ ἐπὶ βωμῷ καθεζόμενοι ἴκεται ἥσαν ἀπαραβίαστοι. Πρβλ. Αἰσχ. ἐν Ἰκέτ. 176 κρείσσον δὲ πύργου βωμός, ἀρρηκτὸν σάκος.

526. Pyrrhi de caede = διέφυγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Πύρρου (τοῦ Νεοπτολέμου), ὅστις ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸν θανάσιμον τραῦμα. Ὁ σὗὸς τοῦ Ποιάμου Πολίτης μνημονεύεται πολλαχοῦ εἰς τὴν Ἰλιάδα.

527. per tela, per hostes, ἀμφότερον, ἀν νέκνας Ὀμηρος ἐν K 298. Τὸ ἀσύνδετον δηλοῖ τὴν ταχεῖαν φυγῆν τοῦ Πολίτου.

528. porticibus longis, ἀφαιρ. τοπικὴ = διὰ τῶν ἐπιμήκων στοῶν, δηλ. τοῦ περιστύλιον. vacua atria = τοὺς ἐρήμους θαλάμους τοῦ ἀτρίου. Iustrat = περιέρχεται ζητῶν καταφύγιον.

529. infesto vulnere insequuntur = καταδιώκει δι' ὅπλου, δι' οὗ θέλει νὰ τὸν πληγώσῃ. iam iamque = καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν. manu tenet = εἶναι ἔτοιμος διὰ τῆς χειρὸς νὰ συλλαβῇ.

530. premit hasta = ἐπίκειται τῷ δόρατι.

531. parentum, δηλ. τοῦ πατρὸς Πριάμου καὶ τῆς μητρὸς Ἐκάρης, οἵτινες ἐκάθηντο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ. concidit = κατέπεσεν, ἔνεκα δηλ. τοῦ τραύματος, τὸ δποῖον κατ' ἀρχὰς ἔλαβεν.

534. in medea morte = in ipso mortis periculo non abstinuit = non continuit sese = οὐ συνέσχεν ἁυτὸν = δὲν συνεκρατήθη. nec voci iraeque pepercit, ἐπεξῆγ. τοῦ non abstinuit.

535. at = ἀλλά: δηλοὶ σφοδρὰν ταραχὴν ιῆς ψυχῆς, ὅτε τις ἢ εὑχεταί τινι ἀγαθῷ ἢ καταρταὶ δεινά. tibi, ἡ δοτικὴ ἀναφέρεται εἰς τὸ persolvant καὶ reddant. ausis, εἶναι οὐσιαστικόν.

536. pietas = iustitia = συναίσθημα οἴκτου, δικαιοσύνης. quae talia curet = ut talia curet,

537. grates = gratias et praemia = βραβεῖα. Ταῦτα λέγονται εἰρωνικῶς ἀντὶ τοῦ poenae.

538. cernere, ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ fecisti καθ' Ἑλληνικὴν σύνταξιν ἀντὶ τοῦ fecisti me ut cernērem = ἐποίησάς με ἰδεῖν.

539. foedasti voltus, μιαίνεται ὁ δρῶν φονευθέντα. funere, δηλ. fili = διὰ τοῦ πτώματος τοῦ νιοῦ.

540. satum (esse) = natum esse: ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ mentiris = φυευδῶς λέγεις ὅτι ἐγεννήθης.

541. in hoste Priamo = πρὸς τὸν ἐγχρόὸν Πριάμον. iura fidemque supplicis erubuit = ἥδεσθη τὰ δίκαια καὶ τὴν πίστιν τοῦ ἵκέτου. erubuit, παρακ. τοῦ erubesco, erubui, - ἔτε = ἐρυθριῶ, ἐρυθραίνομαι, αἰσχύνομαι. iura = τὰ δίκαια, ἡ ἔχει ὁ ἵκετης καὶ ὃν ἐφορεύει Ζεὺς ὁ ἵκεσιος. fides δὲ ἡ τῷ ἵκετῃ ὀφειλομένη καὶ παρεχομένη πίστις.

542. sepūlcro, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς ταφήν. corpus... Hectōrēum = corpus Hectōris.

544. Τὸ δόρυ καλεῖται inbelle καὶ ἐρρίφθη sine ictu, χωρὶς δηλ. νὰ πληγωθῇ δ καθ' οὐ ἐρρίφθη τὸ βέλος, διότι ὁ τοῦτο βαλὼν Πρίαμος εἶναι seniōr. Τὸ sine ictu εἶναι τὸ παρ' Ἐλλησιν: ἄλιον.

545. rauco aere repulsum, δηλ. est, τὸ δόρυ ἀπεκρούσθη ἀπὸ τὴν γαλκῆν ἀσπίδα τοῦ Πύρρου, ἥτις ἐκ τοῦ πλήγματος βραγχώδη ἦζον ἔδωκεν.

546. συμμοιχήδονε = ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ διμφαλοῦ. Τὸ δόρυ
ἔμπαγὲν ἔστη ἔξηρητημένον ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ διμφαλοῦ τῆς ἀσπίδος
χωρὶς νὰ διαιπεράσῃ αὐτὴν καὶ ἐπομένως χωρὶς νὰ πλήξῃ τὸν Πύρρον.

547. refētes... ibis, οἱ μέλλοντες κεῖνται ἀντὶ τῶν προστακτικῶν.

549. Neoptoleum, ἀντικείμενον τοῦ πατρᾶτε, ὅπως καὶ τὸ tri-
stia facta = νὰ διηγηθῆται τὰ θλιβερὰ ἔργα καὶ περὶ τοῦ ἀγενοῦς
Νεοπτόλεμου. Ταῦτα λέγει μὲ σαρκασμὸν ὁ Νεοπτόλεμος εἰς ἀπάντη-
σιν τῶν ἐν στίχῳ 540 εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Πριάμου. Ὁ Νεοπτόλεμος
ταυτίζεται τῷ Πύρρῳ.

550. trementem = τρέμοντα ὅχι ἀπὸ φόβου, ἀλλὰ διὰ τὸ γῆ-
ρας (546).

551. lapsantem = συγνὰ δλισθαίνοντα. Τὸ lapsus θαμιστικὸν τοῦ
labor.

552. comam laeva' οὕτῳ κεῖται ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου impli-
cūit coma laevam κατ' ἀντιστοιχίαν χιαστὴν πρὸς τὰ dextra—ensem.
corūscum, κατηγορούμενον προληπτικόν, ἀνέπαλε δηλ.. extūlit = su-
stūlit, τὸ ξίφος, ὕστε νὰ ἀπασιοράψῃ.

554. haec finis, ἐνν. fuit, fatorum sorte = τῷ κλήρῳ τῆς μοίρας.

555. tūlit = abstūlit.

556. popūlis terrisque, ἀφαιρετικὰ ἔξαρτώμενα ἐκ τοῦ super-
bum = ὑπερήφανον ἐπὶ τοῖς κλπ.

557. iacet truncus = κεῖται ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ὁ μέγας κορμός· ἐπο-
μένως ἀταφος.

558. avolsum caput, ἐνν. est. sine nomīpe = ἀνώνυμον, ἀγνώ-
ριστον διότι ἀπεκόπη ἡ κεφαλή. Ὁ Οὐεργύλιος περιγράφων τὸν θάνα-
τον τοῦ Πριάμου συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν οὗτος ἐφο-
νεύθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, ἐν τῷ τέλει τῆς περιγραφῆς
ἔνώνει μὲ τὴν παράδοσιν τὴν παραλλαγὴν, καθ' ἣν δὲν ἐφονεύθη ἐκεῖ,
ἀλλ' ἔλκυσθεὶς ἔξω μέχρι τῆς ἀκτῆς ἐσφάγη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλ-
λέως. Ἡ σφαγὴ ἀκολουθεῖ παράδοσιν Εὑριπ. (Ἐκ. Τοφάδες) καὶ Ἀορτί-
νουν. Εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἀποκοπῆς τῆς κεφαλῆς πιθανῶς ἐνεθυ-
μεῖτο τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Πομπηίου τὸν ἐκ τῆς ἰστορίας γνωστόν.

ΣΤΙΧ. 705 — 751

705. ignis = ignis crepītans, crepītus ignis = ὁ κρότος τοῦ πυ-
ρὸς τῆς καιομένης Τροίας. clarior audītur = εὐκρινέστερος ἀκούεται.

707. imponere, παθητ. ἔνεστι. προστακ. impone te = ἐπίθες σαυτόν, καθέσθητι.

708. subībo humeris = suscipiam te humeris meis ἢ in humeros meos = ὑποδέξομαι σε ἐπὶ τῶν ὕμων μου.

709. quo res cumque = quocumque res cadent = ὅπως καὶ ἄν χωρίσονται, ἀποβοῦν τὰ πράγματα.

711. longe = e longinquuo μακρόθεν, ἵνα μὴ ἡ ἀδρόα ἔξοδος πολλῶν ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν τῶν πολεμίων. Οὕτω προπαρασκευάζεται καὶ ὁ μετ' ὀλίγον ἔξαφανισμὸς τῆς Κρεούσης. servet = observet = ἂς παρατηρῇ, ἂς ἀκολουθῇ μακρόθεν τὰ ἵχνη μου.

712. anīmis advertīte vestris = animadvertisite. animis, ἀφαιρ.

713. est urbe egressis = ἔξελθοντι τῆς πόλεως ἔστι. egressis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς, πρβλ. Θουκ. 1, 24: Ἐπίδαμνός ἔστι πόλις ἐν δεξιᾷ εἰσπλέοντι τὸν Ἰόνιον κόλπον.

714. desertae Cerēris, ἀντὶ templum desertum Cerēris' ὁ ναὸς καλεῖται οὕτω, διότι ἔκειτο ἔξω τῆς πόλεως εἰς τόπον ἀπόκεντρον καὶ σπανίως συχναζόμενον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Συνετὸς ὁ ὄρισμὸς τοῦ τόπου ὑπὸ τοῦ Αἰνείου.

715. religiōne = cultu = διὰ τῆς λατρείας.

716. ex diverso = ex diversis partibus = ἐκ διαφόρων μερῶν, ὅδῶν.

718. bello e tanto = e tanto bello = ἐκ τηλικούτου πολέμου.

720. attractare = νά ἔγγίσω. donec abluēro = ἔως οὗ λουσθῶ, ποὺν ἡ λουσθῶ. flumīne vivo = διὰ ζῶντος, ἥτοι ζέοντος ὕδατος.

721. veste = διὰ σκεπάσματος. Τοῦτο ἔξηγεῖται διὰ τοῦ ἐπομένου pelle leōnis = ἥτοι διὰ δορᾶς ξανθοῦ λέοντος (διὰ λεοντῆς).

722. latos, πρβλ. Ὁμηρ. εὐρέας ὕμοντος humeros, colla, ἀντικ. τοῦ insternor' σύνταξις Ἑλληνίζουσα = ἐπιστρωνύμω τοὺς ὕμοντος καὶ τὸν τράχηλον. subiecta collā = colla quae subicio onēri recipiendo = τὸν τράχηλον, ὃν ὑποβάλλω πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ φροτίου. super, ἐπίο., ὑπεροθεν, ἐπάνω, ἀνωθεν.

723. succēdo onēri = ὑποδέχομαι τὸ βάρος· ἡ δοτ. oneri ἔνεκα τῆς προθέσεως sub ἐν τῷ ὁρήματι succedo (sub - cedo). se implicuit dextrae = ἐνεπλάκῃ εἰς τὴν δεξιάν μου (φροβούμενος μὴ ἀπολεσθῆ).

725. per opāca locorum = per opāca loca = διὰ σκιερῶν, ἀμυδρῶν φωτιζομένων τόπων.

726 - 727. *inecta... tela* = δόρατα μακρόθεν βαλλόμενα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην, ἥν δηλοῦσι τὰ ἔπομενα *adverso glomerati ex agmine* = συνεσπειραμένοι κατ' ἀντιμέτωπον τᾶξιν.

728. *suspensum* = *sollicitum*, *anxium* = μετέωρον, ἀγωνιῶντα.

729. *videbar (mihi)* = ἐδόκουν, ἐνόμιζον.

731. *evasisse viam omnem* = ὅτι διανύσας ὅλην τὴν ὁδὸν διέφυγον πάντα κίνδυνον.

732. *visus ἐνν. est mihi* = μοῦ ἐφάνη, ἐνόμισα. *ad aures adesse* = *ad aures accedere et adesse*.

733. *prospiciens* = πόρρωθεν καθορῶν. *nate... nate*, ἡ διπλῆ προσφράνησις εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ φόρου καὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ πατρός. Τὸ αὐτὸ δεικνύει καὶ ἡ παράλειψις τοῦ ὑποκ. τοῦ *propinquant (hostes)*.

734. *ardentes* = τὰς λαμπούσας ἀσπίδας, διότι ἦσαν περιβεβλημέναι χαλκόν· συνωνυμεῖ τὸ *ardentes* πρὸ τὸ ἔπομενον *micantia aera*.

735. *male amīcum* = *inimīcum*. Τὸ ἔξης τῶν λέξεων: his *nescio quod numen male amīcum eripuit mihi* *trepido confūsam mentem*, ἐνταῦθα, τότε ἀγνοῶ τίς κακὸς δαίμων ἀφήρεσε τὰς τεταραγμένας φρένας (ἐκ τοῦ κρότου τῶν ποδῶν καὶ ἐκ τοῦ λόγου του Ἀγχίσου).

736. *nota regiōne viarūm* = ἐκ τῆς γνωστῆς διευθύνσεως τῶν ὁδῶν.

738. *misero*, ἐνν. *mihi*. Διὰ τὸν ἐξαφανισμὸν τῆς Κρεούσης κάμων εἰκασίας ὁ Αἰνείας φρέσει δύο αἰτίας διὰ τοῦ *ne... ne* συνδεομένας, ὃν ἡ δευτέρα πάλιν εἶναι διπλῆ (*seu*), εἴτε ἀρπαγεῖσα ὑπὸ τῆς μοίρας ὑπελείφθη κάπου, εἴτε ἀπεκλανήθη τῆς ὁδοῦ, ἢ ἀποκαμοῦσα ἐκάθισε κάπου.

740. *incertum*, ἀπόκρισις εἰς τὰς προηγουμένας ἐρωτήσεις.

745. *quem... deorumque*, στίχος ὑπέρομετρος. ‘Ο τοιοῦτος στίχος τελειώνει πάντοτε εἰς φωνῆν, καὶ ἀπὸ φωνῆν ἀρχίζει ὁ ἔπομενος, ὅπε τὰ γίνεται ἐκθλιψις τῆς περιττευούσης συλλαβῆς τοῦ ὑπερομέτρου. ‘Ο Αἰνείας ἐκφρων ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς συζύγου γενόμενος αἰτιᾶται μεοὺς καὶ ἀνθρώπους.

748. *curva valle* = *cava valle* = ἐν τῇ κυρτῇ, κούλῃ κοιλάδι, ἐν τῇ γαράδᾳ.

749. ipse = ego ipse. urbem repēto = in urbem redēo. cingor (μέσον) = cingo me = ξώννυμαι. repēto et cingor fulgentib⁹ armis = repēto cinctus etc.

750. stat, δηλ. sententia = λαμβάνω σταθερὰν ἀπόφασιν. casus renovare = νὰ ἀνανεώσω, νὰ ὑποστῶ ἐκ νέου πάσας τὰς περιπετείας.

751. et rursus caput obiectare periclis = καὶ πάλιν τὴν ζωήν μου νὰ ἔκθέσω εἰς κινδύνους.

Στίχ. 752 — 770

752 - 753. niuros obscurāque lim̄na portae qua gressum extul̄ram repēto = σπεύδω δπίσω εἰς τὰ τείχη καὶ εἰς τὸν σκοτεινὸν οὐδὸν τῆς πύλης, δι' ḥις εἶχον ἔξελθει (gressum extul̄ram). retro sequor observāta vestiḡia = ἀκολουθῶ τάναπαλιν (retro) τὰ παρατηρηθέντα ὡχνη.

754. lumīne = oculis. lustro = circumspic̄io = περισκοπῶ.

755. horror ūbīque animo, ἐνν. τὸ est' τὸ animo εἶναι δοτική.

756. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου inde domum me refēto si forte· τὸ domum, ἐπίqq. = οἴκαδε. si = εἰς ḥν περίπτωσιν = ἐντεῦθεν ἐπανέρχομαι εἰς τὸν οἴκον. si forte = μὴ τυχόν. pedem tulisset = κατέρργην ἔκει (ἥ Κρέουσα). Σημείωσον τὴν διπλῆν ἐπανάληψιν τοῦ si forte, ἥτις δηλοῖ τὴν ἀγωνίαν τοῦ Αἴνειον περὶ τῆς τύχης τῆς ἀφανισθείσης Κρεούσης.

757. tectum = domum, παρατήρησον τὴν ἐναλλαγὴν τῶν χρόνων. irruērant, tenēbant, volvītūr κλπ. tenebant = obtinebant = κατεῖχον.

758. ilicet = πάραντα. ignis edax = τὸ ἀδηφάγον, παμφάγον πνq. summia ad fastiḡia = μέχοι τῶν ἀκροτάτων κορυφῶν.

759. exsuperant = ὑπερβαίνουσι, τ. ἔ. τὴν στέγην. furit aestus ad auras = μαίνεται τὸ καῦμα πρὸς τὸν οὐρανόν, ad auras = ad caelum.

760. procēdo, ἐνν. a domo mea. sedes = domum = τὸν οἴκον. Ὁ Αἴνειας ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, ḥν εἶδε καιομένην, διευθύνεται πρὸς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ ἀνάκτορα, βλέπει τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰγμαλώτους φυλαττομένους ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐν τῷ ἀσύλῳ τῆς Ἡρας, ἀλλ' ἥ Κρέουσα οὐδαμοῦ φαίνεται.

761. porticibus vacuis = ὑπὸ τὰς ἐρήμους στοάς.. asylo - templo·
οἱ Ἀχαιοὶ φυλάττουν τὴν λείαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἡρας, ὡς διακειμέ·
νης εὐμενῶς πρός αὐτούς. Τὸν ναὸν τοῦτον θέτει ὁ ποιητὴς ἐπὶ τῆς
ἀκροπόλεως ἔχων ὑπὸ ὅψει, ὡς φαίνεται, τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναὸν
τῆς Ἡρας.

762. Phoenix, Φοῖνιξ, βασιλεὺς τῶν Δολόπων καὶ παιδαγωγὸς
τοῦ Ἀχιλλέως.

763. gaza = ὁ θησαυρός. Περσ. ἡ λέξις γάζα.

764. mensae deorum? = τράπεζαι τὰς ὄποιας ἐτοποθέτουν πλή·
ρεις τροφῶν πρὸ τῶν εἰκόνων τῶν θεῶν κατὰ τὰς ιερὰς εὐωχίας.

765. crateres auros solidi = crateres solidō auro = κρατῆρες ἐκ
στερεοῦ χρυσοῦ, πάγχρυσοι, ὀλόχρυσοι. captīva vestis = αἰχμάλωτος
ἐσθῆτις, περιληπτι. ἀντὶ captivae vestes, δηλ. σκεπάσματα καὶ τάπητες.

766. puéri et pavidae matres' ἥσαν αἰχμάλωτοι, οὓς ἐπρόσκειτο
νὰ ἀπαγάγονταν μεθ' ἑαυτῶν οἱ νικηταί. logo ordīne = ἐν μακρᾷ τά·
ξει· τοῦτο δηλοὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων.

767. stant circum, τιμῆσις καὶ ἀναστροφὴ = circumstant.

768. quin etiam = καὶ δή, καὶ μάλιστα. ausus = τολμήσας.

769 - 770. Creūsam vocavi iterumque iterumque = πολλά·
κις, ἐπανεύλημμένως ἀνεβόητα «Κρέουσα». ingemīnans = ἐπαναλαμ·
βάνων. Ἡ διπλῇ ἐπανάληψις τοῦ iterumque ἐμφαντικώτερον ἀναδει·
κνύει τὸ πολλάκις γιγνόμενον.

Στίχ. 771 — 794

771. tectis = aedificiis, ἀφαιρ. τοῦ τόπου = per aedificia = per
domos = διὰ τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, ἢτοι διὰ τῶν δδῶν· αἱ δοτικαὶ
quaerenti καὶ furenti ἀναφέρονται εἰς τὸ ἀκολουθοῦν (στίχ. 73) mihi.
furenti = ἐν ᾧ περιεπλανώμην μανύμενος.

772. infēlix simulācrum = τὸ ἄθλιον εἴδωλον.

773. visa, ἐνν. est. nota major imago = εἰκὼν μείζων τῆς
γνωστῆς. Ἐπιστεύετο διτὶ οἱ τεθνεῶτες ἐμφανίζονται ἐν μείζονι σχή·
ματι, ἐδῶ δὲ ἐπιπροσθέτως καταστᾶσα ἡ Κρέουσα ἡρωΐνη ὥφειλε νὰ
ἐμφανίσῃ τὴν εἰκόνα της μείζω ἢ κατ' ἄνθρωπον.

774. obstipūi = ἐθαψώθην. stetēruntque comae = ἡνωρθώθη
ἡ κόμη. Πρὸς τὴν εἰκόνα πρβλ. Ὁμηρον: ὁρθαὶ δὲ τρίχες ἔσταν ἐπὶ

γναμπτοῖσι μέλεσι. vox faucibus haesit=ή φωνὴ εἰς τὸν λάρυγγα ἐνεπάγη.

775. affāri... demere, ἀπαιφέμιφ. περιγραφικά, ὃν ὑποκ. εἶναι τὸ Creusa.

776. quid iuvat? = τί ὁφελεῖ, indulgere insano dolōri? νὰ ὑποχωρῆσι εἰς ἄφονα λύπην; λέγεται ἄφον, διότι ταῦτα γίνονται οὐχὶ ἀκόντων τῶν θεῶν.

777. non sine numine divom: σημείωσον τὴν λιτότητα· πρβλ.
‘Ομ. ζ, 240 οὐ πάντων ἀέκητι θεῶν.

778. comitem, κατηγορ. τοῦ Creusam.

778-779. nec... fas aut ille sinit = δὲν εἶναι πεπρωμένον (fas = *fatum*) οὐδὲ τοῦ βασιλέως τοῦ ὑψηλοῦ Ὀλύμπου ἐπιτετραμένον.

780. longa exsilia = μακρὰς πλάνας ἔξω τῆς πατρίδος (ἀντικείμενον τοῦ arandūm, ἔξ οὖ ἔξαρταται καὶ ἡ αἰτιατικὴ aequor). Τὸ οῷμα arare ἀδομόζει εἰς τὸ aequor, δχι ὅμως καὶ εἰς τὸ exsilia, ὅπου θὰ νοήσωμεν κατὰ ζεῦγμα ἄλλο τι οῷμα, ὅπως λ. χ. οθεῦντα.

781. Thybris, τύπος Ἑλληνικὸς (Θύβρις), οὗ συγνοτέρων χοῖσιν κάμνει ὁ Οὐνεργύλιος ἢ τοῦ λατινικοῦ Tibēris· δνομάζεται δ ποταμὸς Lydius, διότι οέει ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν, ἵσ οἱ κάτοικοι ἐνομῆζοντο δτι κατάγονται ἀπὸ τὴν Λυδίαν. Τέμβριος ποτ. Φρυγίας. arva opīma virūm, ‘Ομ. Μ, 184 ἀνδρῶν πίονα ἔργα (= γαῖαι καλλιεργημέναι ὑπὸ ἀνδρῶν φιλοπόνων).

782. leni agmīne = ἥρεμφρ φεύματι.

783. res laetae = εὐτυχία. regia coniuncta: ἡ Λαονīνία, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Λατίνου· ἵτο ἀνάγκη νὰ ἔξαφανισθῇ καὶ νὰ ἀποθεώθῃ ἡ Κρέουσα, ἵνα δ Ἀινείας ἔλθῃ εἰς τὸν δεύτερον τοῦτον γάμον.

784. parta (sunt): παθ. παρακ. τοῦ parīo, pepērī, partum, -ṭre = γεννῶ, τίκτω, φύω. parta tibi, ἐνν. sunt = fato destinata sunt = τῇ μοίρᾳ δούσθησαν εἰς σέ. Τὸ parta ἀναφέρεται εἰς τε τὸ res laetae καὶ εἰς τὸ regnum καὶ εἰς τὸ regia coniuncta. lacrīmas dilectae Creusae = τὰ δάκρυα τὰ χυνόμενα διὰ τὴν προσφιλῆ Κρέουσαν. pelle = παῦσον.

785. superbas, ποιητικῶς ἀναφέρεται τὸ ἐπίθετον εἰς τὸ sedes, ἀντὶ νὰ ἀναφέρεται εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἔδρῶν τούτων.

786. servītum' ὕπτιον, δηλοῦν σκοπόν. magna deum genētrix.

δηλ. ἡ Κυβέλη, θεότης ἀσιατική τῆς γῆς καὶ τῶν ὁρέων· ἐλατρεύετο μάλιστα ἐπὶ τῆς Ἱδης. Ταυτιζομένη πρὸς τὴν Ρέαν εἶναι ἡ μήτηρ τῶν θεῶν (Idaea mater)· εἶναι πρὸς τοὺς Πονας εὐμενῆς καὶ τώρα περιλαμβάνει εἰς τὰς ἀκολούθους της νύμφας καὶ τὴν Κρέουσαν. Ἡ Κρέουσα ἐν ἀρχῇ ὀνομάζει τὸν Αἰνείαν dulcem coniūgem καὶ ἐν τῷ τέλει, ὅπου συνιστᾶ εἰς αὐτὸν τὸν κοινὸν μῖόν.

790. haec ubi dicta dedit, συνήθης ἡ φράσις παρὰ Οὐεργιλίῳ
= ως εἶπε ταῦτα. Σημείωσον τὴν παρόγησιν.

792. ter conatus sum. Πρὸς τὴν φράσιν προβλ.. Ὁμ. λ., 206,
ὅπου λέγεται διὰ τὸν Ὄδυσσεα ὅτι ματαίως προσεπάθησεν ἐν τῷ Ἀ-
δῃ νὰ πειπτυχῇ τὴν μητέρα του: τρὶς μὲν ἐφωρμήθην ἐλέειν τέ
με θυμὸς ἀνώγει, τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἴκελον ἥ καὶ
ὄνειρῳ ἐπτατο. dare... circum = circumdare, τιμῆσις καὶ ἀνα-
στροφή ἐκ τοῦ circumdare ἔξαρταται ἡ δοτικὴ collo.

Στίχ. 795 – 804

795. Sic demum = οὕτω τέλος πάντων, ἀφ' οὗ δηλ. τόσον χρόνον
μὲ ἀνέμειναν. revīso socios = ἐπαναβλέπω τοὺς ἑταίρους.

796 - 797. ingentem comitum numerum = πολὺ μέγαν ἀκολού-
θων ἀριθμὸν = παμπληθεῖς ἀκολούθους. matres .. viros = ἄνδρας καὶ
γυναικας· τούτῳ ἐπακολουθεῖ ως παράμεσις τὸ ἐν στίχ. 798 pubem =
multitudinem καὶ volgus. exsilīo, δοτ. = πρὸς ἔξορίαν.

799. parati = παρεσκευασμένοι (δηλ. νὰ μὲ ἀκολουθήσουν). ani-
mis — opibus = ταῖς ψυχαῖς καὶ ταῖς οὐσίαις, ἔχοντες δηλ.. τὸ ἀπαι-
τούμενον θάρρος, ἵνα μὲ τὰ ὑπαρχοντά των, ὅσα ἔσωσαν, ἀπέλθουν εἰς
ἄλλον τόπον.

800. deducere = νὰ καταγάγω. Τὸ οῆμα κυριολεκτεῖται περὶ ἴδού-
σεως ἀποικιῶν· καλῶς δ' ἐλέχθη καὶ περὶ τοῦ Αἰνείου μέλλοντος νὰ
ἴδοινη νέαν πόλιν.

801. iugis = ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς Ἱδης.

802. obsessa liminā = καταλαβόντες τὰ κατώφλια.

803. nec spes opis (ferendae) ulla dabatur = οὐδεμία δ' ἐλπὶς
βοηθείας ὑπῆρχε.

804. cessi, δηλ.. fato = ὑπεγώρησα εἰς τὴν μοῖραν, et sublato
genitōre montes petīvi = καὶ ἀρας ἐπὶ τῶν ὕμων τὸν πατέρα μου εἰς
τὰ ὅρη ἀπῆλθον.

ΣΤΙΧ. 39 — 68

39. Elōquar an silēam? ὑποτακτικὰ ἀπορίαν δηλοῦσαι = νὰ ἔξαγγελω ḥ νὰ ἀποτιωπήσω; Τὰ οἵμα. εἶναι elōquor καὶ silēo. Ταῦτα ὅς ἐν παρενθέσει λέγονται. genitus lacrimabilis = στεναγμός θρηνώδης.

40. vox reddita = ἀκούεται φωνὴ ἔξερχομένη ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ τύμβου καὶ εἶναι αὕτη ὡς ἀπόκρισις, ἵτις προεκλήθη ἀπὸ τὴν πρᾶξιν τοῦ Αἰνείου, ὅστις εἶχεν ἐπιχειρήσει τοὺς νὰ ἀποσπάσῃ θάμνον, ἀπὸ τὰς ἀποσπασθείσας φίλας τοῦ ὅποιουν μέλαν εἶχε στάξει αἷμα.

41. quid = διατί; lacero, a' συζ. διμαλ.= σπαράσσω. iam parce = φείδουν τέλος πάντων. sepulto = mortuo. Ὁ Πολύδωρος, ὁ τοῦ Πριάμου νεώτατος νίος, δὲν ἔτυχε τῶν νενομισμένων ἐπικηδείων τιμῶν, τὸ δὲ πτῶμά του κατὰ μικρὸν ἐσκεπάσθη ἀπὸ κόνιν, ὅπου φίζοβολήσαντα τὰ κατ' αὐτοῦ φιφθέντα βέλη διεπέρασαν τοῦτο.

42. parce scelerare = noli scelerare = μὴ μίανε (scelerare = polluere = μιαίνειν). tulit, συναπτέον τῷ externum = οὐχὶ ἔνον πρὸς σέ. tulit = protulit = ἦνεγκεν εἰς φῶς, ἐγέννησεν.

43. aut cruor hic de stipite manat, διὰ τοῦ aut συνεζίζεται ἡ ἄρρητος = οὐδὲ φέρει τὸ αἷμα τοῦτο ἀπὸ τὸ στέλεχος (ἀλλὰ ἀπὸ τὸ σῶμά μου). stipes - itis = στέλεχος. mano a' συζ. δμ. = φέω. cruor-oris ἀ. (χρόνος;) = αἷμα, μάλιστα τὸ ἐκ τραύματος, λύθρον.

44. litus avārum = litus υἱοὶ tyrrannus avarus habitat. avarus = φιλάργυρος.

45. Nam Polydōrus ego = διότι εἴμαι ἐγὼ ὁ Πολύδωρος. Εἰς τὸν πρόλογον τῆς Ἐκάβης τοῦ Εὐριπίδου ἡ σκιὰ τοῦ Πολυδώρου διηγεῖται τὸν θάνατόν του. Παρ' Ὁμήρῳ τὸν Πολύδωρον φονεύει ὁ Ἀχιλλεύς. confīxum, δηλ. me = ἐμὲ διαπερανθέντα· τὸ ὅημα confīgo, - xi-, xumi, - ēre=διαπερῶ, διακεντῶ. ferrea telorum seges=σιδηροῦν βελῶν λήιον, ἵτοι λήιον σιδηρῶν βελῶν, πυκνὴ γῆ σιδηρῶν βελῶν. iacūlis, πτῶσις δοτ. Τὸ λήιον τῶν βελῶν ἀνεφύη (increvit) εἰς αἰχμηρὰ

δόρατα (iacūlis — acūtis), ἥτοι ἀπὸ τὰ φιφθέντα ἐκεῖνα βέλη ἀνεφύη πυκνὸν λήιον θάμνων εἰς σχῆμα δοράτων.

47. *ancip̄ti formidīne, ἀφαιρ. ὅνομ. anceps formīdo = διπλῶ φόβῳ, διὰ τὸ αἷμα, τὸ δποῖον εἶδον, καὶ τοὺς λόγους, οὓς ἤκουσα. mentem, ἀνάφερε εἰς τὸ pressus: ἔλληνίζουσα ἡ σύνταξις.*

48. *obstipūi, παρακ. τοῦ obstipesco=ἐκθαμβοῦμαι, ἐκπλήττομαι. steteruntque comae et vox faucibus haesit = καὶ ἦνωθρώθησαν αἱ τρύχες τῆς κεφαλῆς καὶ ἡ φωνὴ ἐνεπάγῃ εἰς τὸν λάρουγγα. sto = ὕσταμαι. fauces - ium, πληθ.= ὁ λάρουγγς. haerēo = ἐμπήγνυμαι, ἐνέχομαι.*

50. *furtim λάθος (τῶν Ἑλλήνων), Εὐριτίδ. Ἐκάβ. 6 ὑπεξέπεμψεν. mandārat, ἀντὶ mandav̄erat = commendārat, commiss̄erat = εἴ-χεν ἐπιτρέψει. Ἐκ τούτου ἔξαρταται τὸ γερουνδῖβον alendum, ὁ σημαίνει σκοπὸν = πρὸς τὸ θρέψαι.*

51. *Threīciō r̄egi = εἰς τὸν Θρᾶκα βασιλέα. Πρόκειται περὶ τοῦ Πολυμήστορος, συζύγου τῆς Ἰλιόνης, θυγατρὸς τοῦ Πριάμου. diffīdo (- isus sum, -) ἔρε alicūi = ἀπιστῶ, δυσπιστῶ τινι.*

52. *cīngi obsidiōne = cinctam tenēri obsidiōne = εἰχε πολιορκηθῆ καὶ κυκλωθῆ. Ἡ Τροία δὲν περιεκυλώθη ἀπὸ τοὺς Ἀχαιούς, ἀλλ’ ὁ ποιητὴς εἰς ήρωικοὺς χρόνους μετεφέρει πολιορκίαν γενομένην κατὰ ζωμ. τρόπον. res Agamemnonias secūtus = τὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὸν Ἀγαμέμνονα ἀκολουθήσας.*

53. *fas, τὸ τῆς ἔενίας δίκαιον.*

56. *auro potitur, τοῦ χρυσοῦ γίνεται κύριος. Ἡ παραλήγουσα τοῦ ϕήματος potitur βραχεῖα κατὰ τὴν γ' συζυγίαν.*

57. *sacra famēs = ἀνοσία πεῖνα. sacer = ὁ τοῖς χθονίοις θεοῖς καθιερωμένος, ὁ ἔξαγιστος: ἐντεῦθεν καὶ ἡ σημασία τοῦ ἀνοσίου.*

59. *monstra = prodigium = τὸ τερατῶδες σημεῖον. deum = deorum. procēres - um = οἱ ἐν τῇ πολιτείᾳ πρωτεύοντες. refēro et quae sit sententia posco = ἀναφέρω καὶ ποία εἶναι ἡ γνώμη ἐρωτῶ: ἔκαμε δηλ. ὁ Αἰνείας δ, τι ἔκαμνεν ὁ ἄρχων εἰς τὴν σύγκλητον τὴν ζωματικήν, ὅταν ἔζητε τὴν γνώμην (πρβλ. τὰς φράσεις: referre (relatio) ad se-natum καὶ rogare sententias).*

60. *omnibus idem animus, ἐνν. est = omnibus idem placet = ὅλοι τὴν αὐτὴν ἔχουν γνώμην: ὑποκείμενα εἶναι τὰ ἀπαρέμφ. 1) excedere (ἔξελθεν), 2) linqui pollūtum hospitium = νὰ ἔγκαταλειφθῇ ἡ μιανθεῖσα ξενία καὶ 3) classibus (= navibus) austros (= ventos)*

dare = εἰς τὰς ναῦς τοὺς ἀνέμους νὰ δώσωμεν (ἀναπετάσαντες τὰ ἴστια), ὥστε δηλ. νὰ καταστήσωμεν αὐτὰς ἵκανάς πρὸς ἀπόπλουν.

62. ergo = λοιπόν. instauramus funus = πάλιν ποιοῦμεν ταφήν. Τὸ πτῶμα τοῦ Πολυδώρου πρόχειρον εἴχε λάβει ταφήν· νῦν ἐπιτελεῖται αὕτη ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Αἴνειαν κατὰ τὰ φωμαῖκα ἔθμα διὰ συσσωρεύσεως χώματος, ὥστε νὰ ἀποτελεσθῇ τύφος (ingens aggeritur tumulo [δοτικὴ] tellus).

63. Manibus = τῇ ψυχῇ (τοῦ Πολυδώρου). Αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεῶτων, τυχοῦσαι τῶν νενομισμένων τιμῶν, ἐγίνοντο χθόνιοι δαίμονες (manes). arae = βωμοί: ἔθος εἰς τοὺς Ρωμαίους ἦτο νὰ ἰδούντων περισσότερους τοῦ ἐνὸς βωμοὺς εἰς τοὺς τεθνεῶτας κατὰ τὴν ἐπικήδειον τελετήν.

64. caerulēis = nigris. vittae = ταινίαι, στέμματα (διὰ τοὺς βωμούς). maestiae = maestitiam declarantes = πένθος δεικνύοντες (οἱ βωμοί). atra = ἡ μαύρη· ἡ κυπάρισσος λέγεται atra οὐχὶ διὰ τὸ χρῶμα, ἀλλὰ διὰ τὴν συμβολικήν της παράστασιν.

65. Iliādes, εἶναι αἱ Τρωάδες, αἱ τοῦ Αἴνειον ἀκόλουθοι. crinem solūtae = erinibus passis = λυσίκομοι. de more, δηλ. lungentium = ὕσπερ ἔθος τοῖς πενθοῦσιν.

66. inferīmus, εἰς τοὺς νεκροὺς προσφέρονται χοὰὶ ἐκ γάλακτος, μέλιτος, οἴνου ἀκράτου καὶ αἵματος τῶν Ἱερείων. Τὸ ωῆμα τὸ χυρολεκτούμενον ἐπὶ τῆς προσφορᾶς τῶν χοῶν εἶναι τὸ infēto, ὥστε inferīmus = ἐπιφερόμεθα χοάς. tepido lacte = γλιαρῷ (νεωστὶ ἀμεληθέντι) γάλακτι. cymbia = ποτήρια. pateras = φιάλας. sacri sanguinis = αἷματος τῶν Ἱερείων.

68. condīmus sepulcro = ἀποθέτομεν, κρύπτομεν εἰς τὸν τάφον. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀποθανόντος λαμβάνει τὴν αἰωνίαν ἀνάπαυσιν, ἀφ' οὐ γίνη ἡ νενομισμένη ταφή. suprēmum = τὸ ὕστατον. voce ciēmus = vocamus, δηλ. μὲ τὸ τριπλοῦν vale (χαῖρε).

ΣΤΙΧ. 84 — 98

84. templa: δ πληθ. ἀντὶ τοῦ ἐν. ἐτέθη ποιητικῶς. dei = τοῦ θεοῦ (Ἀπόλλωνος). saxo structa vetūsto (= templa). vetūsta = ἐκ λίθου παλαιοῦ κατεσκευασμένον, παλαιὸν (ναόν). venētor - atus sum - ari = σέβομαι.

85. da, προστακτικὴ τοῦ do = δός ! propriam domum = perpetuum domum = διαρκῆ οἶκον, κατοικίαν. Thymbraeē = Θυμβραῖς οὗτῳ καλεῖται ὁ θεὸς ἀπὸ τὴν πεδιάδα Θύμβρον, τὴν ὅποιαν διαρρέει ὁ ἐγγὺς τῆς Τροίας ποταμὸς Θύμβρος καὶ εἰς τὴν ὅποιαν ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος περίφημος ὑπῆρχε.

86. mansūram urbem = πόλιν μέλλουσαν νὰ μείνῃ, διαρκῆ πόλιν. altēra Pergāma = ἄλλην δηλ. ἀκρόπολιν, ἥν ὁ Αἰνείας θὰ κτίσῃ ὡς ἀκρόπολιν δευτέρας Τροίας. reliquias Danāum atque immītis Achiliū aī γεν. εἶναι ὑποκειμενικὰ = quos Danaï... Achilles reliquerunt = τὰ ἱερά τῶν Τρώων, ὃν ἐφείσθησαν οἱ Δαναοὶ καὶ ὁ ἀπηνὸς Ἀχιλλεὺς. Ἡ γεν. Achilli κατὰ συναίρεσιν τοῦ Achillei (ὄνομ. Achilleus).

88. quem sequimur? δηλ. ducem = quem sequi nos (ducem) iubes? τίνα νὰ ἀκολουθήσωμεν ἀρχηγὸν κελεύεις; Σημείωσον τὴν χρῆσιν τῆς ὁρ. ἀντὶ τῆς ὑποτ. τοῦ ἐνεστῶτος ἐπὶ ἀπορίας τοῦ πρακτέου. quoniam = ἢ ποῦ; ubi = ποῦ;

89. augurium = χοησμός. illabēre' προστακτ. ἐνεστ. τοῦ illabor (in - labor), illapsus sum = ἐνοιλισθαίνω, εἰσπίπτω, εἰσδύομαι. anīmis δοτ. Ὁ θεὸς εἰσδύεται (illabitur) εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, τοὺς δποίους ἔμπνει καὶ φωτίζει.

90. vix... fatus eram... omnia visa, δηλ. sunt. Σημείωσον τὴν κατὰ παράταξιν δεύνδετον ἐκφορὰν ἀντὶ τῆς συνήθους: vix fatus eram, cum omnia visa sunt. repente = αἰφνιδίως. tremere, ἀπαρ. τοῦ tremo -ει, -ερε = σείομαι.

91. limināque = τὸ μέρος (liminā = οἱ οὐδοὶ) ἀντὶ τοῦ ὅλου (τοῦ ναοῦ). Τὸ φωνῆν ε τοῦ que εἰς τὴν θέσιν τοῦ δευτέρου ποδός, ὅταν ἀκολουθῇ λέξις μὲ ἄλλο que (laurusque), λαμβάνεται ὡς μακρόν. laurus, πληθυντικὸς ὁ ἀριθμός, δεικνύων δάσος δαφνῶν.

92. mons, εἶναι τὸ ὄρος τοῦ Κύνθου, ὁ Κύνθος. cortīna = λέβης· κατ' ἔξοχὴν ὁ τοίποτος λέβης τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ὁ Δελφικὸς τοίποτος, κατ' ἔκτασιν δὲ ὁ τοῦ μαντείου χῶρος ἢ τὸ μαντεῖον αὐτό. mugio = μυκῶμαι.

93. submissi petīmus terram = ταπεινὸν πίπτομεν κατὰ γῆς. ad auris = εἰς τὰ ὄτα.

94. duri = πολυτλήμονες.

95. quae vos... accipiet redūces = ἢ γῆ, ἢ τις πρώτη (prima)

εἶδε νὰ γεννᾶται τὸ γένος σας (tulit vos) ἀπὸ τοὺς πρώτους προγόνους (a stirpe parentum), ἢ αὐτὴν θὰ σᾶς δεχθῇ (vos accipiet) ἐπανελθόντας (reduces) τὸ reduces κατηγορούμενον. Κατὰ ταῦτα δὲ πλοῦς τοῦ Αἰνείου εἰς Ἱταλίαν εἶναι ἐπάνοδος αὐτοῦ. ubere laeto = soto pingui et fertili = μὲ ἔδαφος παχὺ καὶ γόνιμον. Τὸ ubere laeto κεῖται μεταφραστικῶς· πρβλ. τὸ διηγούμενον «οὖθαρ ἀρούρης».

97. hic = ἐνταῦθα. domus Aeneae = δὲ οἶκος, ἢ γενεὰ τοῦ Αἰνείου. cunctis dominabitur κλπ. Εἶναι προφητεία, πρὸς ἣν πρέπει νὰ παραβάλῃ τις τὴν παρ' Ὁμήρῳ ὑπόσχεσιν τοῦ Ποσειδῶνος, ὅτε οὗτος ἔσφε τὸν Αἰνείαν: νῦν δὲ δὴ Αἰνέαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει καὶ παιδῶν παιδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται (et nati natorum et qui nascentur ab illis). Σημειωτέον ὅτι δὲ οὐδὲν τοῦ Οὐεργύλιος ἔχει ὑπὲρ ὅψεις τῶν Πάντεσσι ἀντὶ Τρώεσσι. Προσημειωτέον δὲ ὅτι οἱ ἐν λόγῳ διηγούκοι στίχοι περιελήφθησαν εἰς τὴν Ἰλιάδαν ὑπὸ φαντασίας, ὅστις ἥθελε νὰ διξυμνήσῃ δυναστικὴν οἰκουγένειαν ἀρχουσαν ἐν Σκήψει τῆς Αἰολίδος καὶ ἀνάγουσαν τὴν καταγωγήν της εἰς τὸν Αἰνείαν.

ΣΤΙΧ. 161 — 167

161. Mutandae sedes. ἐνν. sunt = πρέπει νὰ γίνῃ ἀλλαγὴ ἔδος τόπου. suāsit, παρακ. τοῦν suadeo = πείθω· ἐνταῦθα suāsit = ὑπέδειξεν.

162. Cretae = in Creta, ἐν τῇ Κρήτῃ. considere, ἀπαρέμψ. τοῦ consido, -ēdi, -essum, -ere = καθέζομαι, κατοικίζομαι.

163. Hesperiam Grai cognomine dicunt = Ἐσπερίαν οἱ Ἐλληνες ἐπονομάζουν. Πᾶσαν τὴν πρὸς ἐσπέραν χώραν ἐκάλουν οἱ Ἐλληνες Ἐσπερίαν καὶ μάλιστα τὴν Ἱταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, πολὺ συχνὰ δὲ τὴν Ἱταλίαν.

164. potens armis atque ubere glaebeae = πολεμικὴ καὶ εὔφροσος.

165. Oenōtri = Οἰνωτροί, ἀρχαῖος λαὸς εἰς τὴν νότιον Ἱταλίαν, τὴν κατόπιν χώραν τῶν Βρουττίων καὶ Λευκανῶν. colo, -ui, cultum, -ere = κατοικῶ. fama, ἐνν. est. minores = οἱ μεταγενέστεροι.

166. ducis. Κατὰ τὴν παραδόσιν δὲ Ἱταλὸς ἦτο βασιλεὺς τῶν Ἱταλῶν· κατὰ τὸν Θουκυδίδην (VI 2, 5) τῶν Σικελῶν· ἡ γενικὴ ducis ἔχει τὰται ἐκ τοῦ de nomine = ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ βασι-

λέως. gentem = terram, δηλ. τὴν χώραν, εἰς τὴν δποίαν ὁ λαὸς κατόκησεν.

Στίχ. 306 — 342

306. ut = ὡς, μόλις. Troia arma = τρωικὰ ὅπλα, ἢτοι τοὺς ἀκολούθους τοῦ Αἰνείου ὠπλισμένους κατὰ τὸν τρωικὸν τρόπον.

307. magnis monstribus θαυμαστὴ διοσημία διὰ τὴν Ἀνδρομάχην ἥτο νὰ βλέπῃ Τρῶας ἐνόπλους.

308. visu in medio = ἐν φῷ ἐστέκετο καὶ ἐθεᾶτο. deriguit = καταπέτηγε, ἀποπέτηγε, ἐπάγωσε. Τὸ q. εἶναι derigesco. calor ossa reliquit = ἡ θερμότης τὰ δοτὰ κατέλιπε. Προβλ. τὸ παρ' Ὁμήρῳ φόβος κρυελός.

309. labitur = σφάλλεται, κινδυνεύει νὰ πέσῃ. vix tandem = μόλις τέλος. longo tempore = post longum tempus. fatur = ὅμιλει· προβλ. τὸ παρ' Ὁμήρῳ, Ὅδ. δ 706 δὴ μὲν ἀμφασίη ἐπέων λάβε· δῆτε δὲ δὴ μὲν ἐπέεσσιν ἀμειβομένη προσεέπεν. Ἡ Ἀνδρομάχη λιποθυμεῖ καὶ ἀφ' οὗ συνέρχεται, ὀμιλεῖ.

310. vera facies... verus nuntius: κατηγορούμενα εἰς τὸ ὑποκ. tu (adfers), ἀντὶ νὰ συμφωνήσουν πρὸς τὸ ἀντικείμενον te = ἔμφανίζεσσι πρός με (te adfers) ὃς ἀλληλινὴ μορφή, ὃς ἀληθῆς ἄγγελος; Τὴν ἐρώτησιν ταύτην διασαφεῖ ἡ ἐπομένη ἐρώτησις: vivisne = ζεῖς;

311. lux alma = τὸ φῶς τὸ ζωογόνον, δηλ. ἡ ζωὴ. si lux alma recessit = ἐὰν ἡ ζωὴ ἀπεχώρησε, δηλ. ἐὰν δὲν εἴσαι παρὰ κενὴ σκιὰ (vana imago, umbra) ὑπῆρχεν ἡ πίστις ὅτι αἱ σκιαὶ τῶν τεθνεώτων ἐνεφανίζοντο κατὰ τὰς θυσίας, ἵνα λάβουν μέρος εἰς αὐτάς.

312. Hector ubi est? = Ὁ Ἐκτωρ ποῦ εἶναι: διατί ὁ Ἐκτωρ δὲν ἔμφανίζεται; Ἡ Ἀνδρομάχη ἀποροῦσα ἐρωτᾷ διατί δὲν ἔμφανίζεται καὶ ἡ σκιὰ τοῦ Ἐκτωρος, εἰς ὃν ἡ θυσία προσφέρεται, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ Αἰνείας ἔχεται ὡς σκιὰ ἀπὸ τὸν Ἀδην.

313. furenti (αὐτῇ τῇ Ἀνδρομάχῃ) = μαινομένῃ (insolabiliter et impatienter dolenti) (= ἀπαρηγορήτως καὶ οὐχὶ καρτερικῶς λυπουμένῃ). Τὸ furere σύνηθες ὄγκια περὶ σφοδροῦ ψυχικοῦ πάθους.

314. subic̄io = ὑποβάλλω, ὑποκρίνομαι. hisco = κυρίως μένω κεχηνός, χάσκω, ἀνοίγω τὸ στόμα μου χωρὶς νὰ ἡμπορῶ νὰ εἴπω λέξιν· εἴτα: μόλις καὶ μετὰ κόπου λέγω τι· turbātus = ταραχθείς.

315. extrema per omnia = per omnia summa³ discrimina (pe-

ricūla) ἐν μέσῳ ὅλων τῶν κινδύνων. vitam duco = τὸν βίον διάγω. equidem = ἔγωγε. vivo equidem = ζῶ βέβαια.

316. ne dubita = noli dubitare = νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃς.

317. deiectam tanto coniūge = orbatem tanto coniuge = στε-
οηθεῖσαν τηλικούτον συζύγον, δηλ. τοῦ Ἐκτορος. Ἡ φράσις ἐλέχθη
κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ deicere aliquem honore, spe = στερεῖν τινα
τῆς τιμῆς, τῆς ἐλπίδος. Εἰς τὸ deicere ὑπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ καταπί-
πτειν, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν ἔννοιαν προσηρμόσθη προσφυῶς τὸ exci-
pit. excipio = ὑποδέχομαι τινα καταπίπτοντα.

318. quae fortūna revīsit ? δηλ. te = ποία τύχη πάλιν σὲ ἐπε-
σκέφθη, πάλιν προσεμειδίασε πρὸς σέ ; digna satis = ἀνταξιωτάτη.
Andromāche, ἀφαιρ. ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ digna, ἀποδοτέα διὰ γενικῆς
τῆς Ἀνδρομάχης. Hectōris, ἐνν. τὸ υπότρε = συζύγου τοῦ Ἐκτορος.

319. Pyrrhin = Pyrrhine. Τὸ τελικὸν βραχὺ ε, ἐπειδὴ ἀσθενῶς
ἐπροφέρετο, ἔξπιπτεν. conubia servas = εἰσαι σύζυγος. Τοῦτο λέγε-
ται κατ' εὐφημισμόν. Ἡ Ἀνδρομάχη, ἀφ' οὗ ἥκθη εἰς δουλείαν, δὲν
ἥτο κυρίως σύζυγος τοῦ Πύρρου.

320. deiēcit voltum = κατέβαλε τὸ πρόσωπον· φυσικὰ κατόπιν
τῆς τελεψταίας ἐρωτήσεως τοῦ Αἴνειον. demissa voce = μὲν χαμηλὴν
φωνήν.

321. fēlīx una ante alias Priamēia vīgo = ὁ πασῶν τῶν θυ-
γατέρων τοῦ Πριάμου εὐδαιμονεστάτη. Τοῦτο λέγεται διὰ τὴν Πολυξέ-
νην. Ταύτης ἐρασθεὶς δ 'Αχιλλέως ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πάριδος εἰς
αὐτὴν τοῦ γάμου τὴν προπαρασκευήν. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἡ
σκιὰ τοῦ Ἀχιλλέως ἀπήτει τὸ ἀναλογοῦν αὐτῇ μερίδιον τῆς λείας καὶ
δ 'Κάλχας ἐκέλευσε νὰ θυσιασθῇ εἰς αὐτὸν ἐπάνω εἰς τὸν τάφον ἡ Πο-
λυξένη.

323. quae . . . sortītus non pertūlit ullos, πρότασις ἀναφορικὴ
καθ' ὅριστικὴν ἐκφρομένη, κατ' ἔννοιαν δὲ αἰτιολογικὴ τοῦ felix. sor-
tītus - us = ἡ κλήρωσις. Διὰ κλήρου διεμοίραζον οἱ πολεμισταὶ μεταξύ
των τὴν πολεμικὴν λείαν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν αἰχμαλώτων.
tetigit cubīle = ἤψυτο τοῦ λέχους. erus, - eri = δεσπότης, κύριος.

338. ignārum, δηλ. te huius regiōnis = σὲ ἀγνοοῦντα ταύτην
ἔδω τὴν χώραν.

339. quid puer Ascanius, δηλ. agit ? sup̄erat ? ἀμεταβάτως =
superstes est ? = ἐπιζῆ ; vescitur aura (aetheria) = fruitur aura

(aetheria ?) = ἀπολαύει τῆς αἰθερίας αὔρας;

340. ecqua cura? = ἄρδα γε ὑπάρχει τις πόθος; Tὸ tamen (= ὅμως) διῆλοι σαφέστερον τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ amissae parentis = ἀν καὶ ἀπέθανεν ἡ μήτηρ του, ἐνθυμεῖται μὲ πόθον αὐτὴν ὁ παῖς;

343. avunculus' ἡ Κρέουσα μήτηρ τοῦ Ἀσκανίου, ἥτο ἀδελφὴ τοῦ Ἐπιτορος. avunculus = ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος. excītat, δηλ., ruerūm = ἔξεγείρει τὸν παῖδα διὰ τῶν ἰδίων του παραδειγμάτων ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς; apūmī virīles = ἀνδρεία. virtus = ἀρετή.

Στίχ. 441 — 460

441. Huc = ἐνταῦθα. delātus = καταταχθείς.

442. divīnos = sacros. et Averna, ἐπεξηγεῖ τὸ div. lacus. Averna ("Αορνα κατὰ τὸ τὰ Τάρταρο) οὐδ. πληθ. ὡς οὐσιαστικὸν λαμβανόμενον (ἐπιστεύετο ὅτι παρὰ τὴν Ἀορνον λίμνην ὑπῆρχεν ἡ εἰς Ἀδου κατάβασις). sonantia silvis = ἀντηχοῦσα ἀπὸ τὸν θόρυβον τῶν δασῶν παρὰ τὰς ὄχθας (silvis, ἀφαιρ. δογ.).

443. insānam vatem = ἔνθεον μάντιν, δηλ. τὴν Σιβύλλαν. rupe sub ima = εἰς τὸ βάθος σπηλαίου βραχώδους (στίχ. 446 antro, 450 cavo saxo).

444. canit = ἔδει, χρησιμοδοτεῖ· ἔμμετροι ἥσαν οἱ χρησμοί. foliisque notas et nomīma mandat = καὶ εἰς φύλλα γράμματα καὶ λέξεις παραδίδει.

446. digērit in pumērum, διατάσσει κατὰ χρονικὴν ἀκολουθίαν (τὰ μέλλοντα, τὰ γραφόμενα ὑπ' αὐτῆς (τῆς Σιβύλλης) ἐπὶ φύλλων δένδρου). seclusa = ἐγκεκλεισμένα.

447. locis = ἔκαστος χρησμὸς εἰς τὴν θέσιν του.

448. eadem, ἀντικ. τοῦ impūlit. verso cardīne = στραφείσης τῆς στροφίγγος, ἥτοι ἀνοιγείσης τῆς θύρας. tenūis ventus = λεπτὸς ἀνέμος, δηλ., πνοὴ ἀνέμου.

449. ianūia, ἡ πύλη ἀνοιγομένη ἐπιτρέπει νὰ εἰσέλθῃ ἀνέμος καὶ δι' αὐτὸ ἀναταράσσει τὰ φύλλα.

451. nec revocāre situs = nec restituere ordinem foliōrum = οὐδὲ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν τῶν φύλλων.

452. incosulti abeunt = χωρὶς νὰ λάβουν χρησμὸν ἀπέρχονται (οἱ ἐπειστήσαντες τὴν Σιβύλλαν). Δηλ., ὁ παρὰ τῆς Σιβύλλης μὴ ζητή-

σας νὰ χρησιμοδοτήσῃ διὰ στόματος, λαμβάνει τὸ πρῶτον τυχὸν φύλ-
λον ἀπὸ τὰ διασκορπισθέντα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἀλλ' ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἀνα-
γεγραμμένος χρησμὸς συχνὰ δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν γενομένην ἔρωτησιν
διὸ καὶ ὁ ἔρωτήσας ἀπέρχεται *inconsultus* (χωρὶς νὰ λάβῃ χρησιμὸν)
καὶ μισεῖ (*odere*) τὴν ἔρδαν τῆς Σιβύλλης. Ἡ Σιβύλλα, τοῦ Ἀπόλ-
λωνος προφῆτις, κατίγετο ἀπὸ τὴν Μαρρησσὸν τῆς Τρῳάδος ἢ ἀπὸ
τὰς Ἐρυθρὰς τῆς Ἰωνίας. Τὸ ὄνομα Σιβύλλα ἀρχικῶς κύριον ἀτομι-
κὸν ὄνομα ὅν, ἔγινε κατόπιν γενικόν. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ λατρεία τῶν
Σιβύλλῶν εἰσήχθη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Κυμαία Σιβύλλα ἦτο τρόπον
τινὰ τῶν Ρωμαίων τὸ ἐπίσημον μαντεῖον.

453. ne fuērint tanti = ἀπαγόρευσις. tanti, γεν. τοῦ τιμῆματος.
dispendia, ὀνομαστ. πληθ. (dispendium ὁ ἐν.) = ἀπώλεια. μοραί, γε-
νικὴ ἐπεξηγηματικὴ = ἀπώλεια χρονοτοιβῆς, ζημία ὀφειλομένη εἰς τὴν
ἀναβολήν. Ἐκ τῆς προτάσεως ne fuērint tanti ἔξαρτῶνται αἱ προτά-
σεις quin adēas ... poscas = ut non. Ἡ ἔννοια εἴναι : Μὴ δώσῃς τό-
σην σημασίαν εἰς τὴν ἀπώλειαν διλίγου χρόνου, ὥστε νὰ μὴ προσέλ-
θῃς εἰς τὴν μάντιν καὶ ζητήσῃς χρησμόν. Μὴν ἀμελήσῃς, διὰ νὰ κερ-
δίσῃς διλίγον καιρόν, νὰ προσέλθῃς κλπ.

454. quamvis vis increpītent = ὅσον καὶ ἀν γογγίζουν οἱ ἑταῖροι
(socii). et vi cursus vela vocet in altum = καὶ ὅσον ἀν ἡ εὐκαιρία
τοῦ πλοοῦ ἀπαιτεῖ ισχυρῶς (vi) νὰ ἐπισπεύσῃς τὴν ἀναζώησιν. Τὴν
ὅλην ταύτην πρότασιν ἔξηγει σαφέστερον ἡ ἐπομένη : possis que
sinus implere secundos = καὶ δύνασαι τοὺς κόλπους (τῶν ἴστιών) νὰ
πληρώσῃς εὐνοϊκῶν ὀνέμων. ipsa canat vocemque volens atque ora
resolvet = αὐτὴ ἡ ίδια ἀς προφητεύσῃ καὶ εὑμενὴς τὴν φωνὴν καὶ
τὸ στόμα ἀς λύσῃ.

459. quo : σύναπτε τῷ modo = τίνι τρόπῳ. quemque, σύναπτε
τῷ laborem = ἔκαστον κόπου. fugiasque ferasque = εἴτε νὰ ἀποφύ-
γῃς εἴτε νὰ ὑπομείνῃς.

460. expedīet, δηλ. dictis = expōnet = θὰ ἐκθέσῃ, θὰ εἴπῃ.
cursus dabit secundos : ἡ Σιβύλλα δὲν δύναται νὰ δώσῃ πλοῦν αἴσιον,
μόνον νὰ προφητεύσῃ ἡμπορεῖ. ὅμεν τὸ dabit = docēbit = θὰ διδάξῃ,
θὰ προφητεύσῃ. venerāta· ληπτέον παθητικῶς = ίκετευθεῖσα (δηλ.
διὰ θυσιῶν).

707. Drepāni portus = τοῦ Δρεπάνου ὁ λιμὴν (παρὰ τὰς ὑπω-
ρείας τοῦ Ἐρυκος). illaetabilis ora = ἀτεορῆς χῶρος· οὗτος ὁ ποιη-

τῆς καλεῖ τὴν περὶ τὸ ἀκρωτήριον Δρέπανον χώραν διὰ τὸ ἀμμῶδες καὶ ἄγονον αὐτῆς.

708. *actus pelagi tot tempestatibus* = ἀφ' οὗ ὑπέστην τόσας τρικυμίας εἰς τὸ πέλαγο (= ἀφ' οὗ δὲ τόσας ἐδοκίμασα συμφοράς), τῷρα δοκιμάζω καὶ ἀλλην, δηλ. *amitto genitorem* = χάνω τὸν πατέρα Ἀγχίσην. *omnis curae casusque levāmen* (διορισμὸς κατὰ παράθεσιν εἰς τὸ genitorem [γεννήτορα]) = πάσης φροντίδος καὶ περιπετείας ἀνακούφισιν.

711. *nequiquam* = μάτην· ὄντως μάτην, διότι δὲν εἶχε τὴν εὐτυχίαν δὲ Ἀγχίσης νὰ ἔδῃ τὴν ποθητὴν γῆν τῆς Ἰταλίας.

712. *nec vates Helenus praedixit* = οὔτε δὲ προφήτης, δὲ μάντις Ἐλενος (μοῦ) προφήτευσε (τὸν θάνατον). πρβλ. Όμ. Ρ, 410 κ.ξ. δὴ τότε γ' οὐδὲ οἱ (τῷ Ἀχιλλεῖ) ἔειπε κακὸν τόσον, ὅσον ἐτύχθη, μήτηρ, ὅτι ὅμα οἱ πολὺ φύλτατος ὥλειν' ἔταιρος.

714. *labor extrēmus* = δὲ στατος πόνος, δηλ. τὸ τέρωμα τῶν ταλαιπωριῶν μου. Σημείωσον ὅτι δὲν λογίζεται ἐδῶ ἢ τρικυμία ποὺ ἐξώθησε τὸν Αἰνείαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς.

716. *unus* = μόνος. *intentis omnibus* = ἐνῷ πάντες ἐπρόσεχαν.

717. *fata renarrābat divom cursusque docēbat* = τὰ περιωμένα τῶν θεῶν διηγεῖτο καὶ τὰς περιπλανήσεις ἐξήγει.

718. *conticūit tandem* = ἐσιώπησε τέλος. *factoque hic fine* καὶ τελειώσας ἐδῶ (τὴν διήγησιν). *quievit* = ἡσύχασεν, ἀνεπαύθη.

ΜΑΡΚΟΥ ΤΥΛΛΙΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ
ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

ΕΠΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

M. TULLII CICERONIS
SOMNIUM SCIPIONIS
(DE RE PUBLICA LIBER VI)

Οργανισμός Εκδοσεώς Σχολικών Βιβλίων
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1950

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Α' 'Ο Κικέρων φιλόσοφος.

‘Ο Κικέρων (106 π.Χ. — 43 π.Χ.) νέος ὡν ἐμελέτησεν ὅλα τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα. Ἡκουσεν (ἀπὸ τοῦ 88 π.Χ.) τὸν ἐπικούρειον φιλόσοφον Φαιδρον, τὸν ἐκ Λαρίσης Φύλωνα τῆς Νέας Ἀκαδημείας καὶ τὸν Στωϊκὸν Διόδοτον, δὲν ἔπειτα εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του.

Ἐν Ἀθήναις (79 π.Χ.) ἐπίσης ἡρκοαόσθη τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀντιόχου ἐξ Ἀσκάλωνος (μαθητοῦ τοῦ Φύλωνος) καὶ τοῦ ἐκ Σιδῶνος ἐπικουρείου Ζήνωνος καὶ ἐκ νέου τοῦ Φαιδρου, ἐν Ρόδῳ δὲ (78 π.Χ.) τοῦ Στωϊκοῦ Ποσειδωνίου, διπάδον τῆς Μέσης Στοᾶς, ὅστις μεγάλως ἐπέδρασεν ἐπ’ αὐτόν. ‘Ο Κικέρων εἶχε κλίσιν μεγάλην πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ δὴ πρὸ τὴν Πλατωνικὴν ἀσχοληθεὶς (54—51 καὶ 46—45 π.Χ.) περὶ μελέτας ἀφορώσας εἰς τὴν γνωσιολογίαν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἥμιτκήν. Τὴν φιλοσοφίαν ἔξεμνει θαυμασίως ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (I,64 καὶ V, 5). Εἶναι δὲ πρῶτος Ρωμαῖος, ὅστις κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἵκανὴν νὰ ἐκφράζῃ γλαφυρώτατα διάφορα φιλοσοφικά μάτα. Ἄλλα ἐπὶ πλέον χρησιμεύει διὸ σπουδαῖος γεφυρωτὴς τῆς Ἑλληνιστικῆς φιλοσοφικῆς παραδόσεως ἀπὸ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀφ’ ἑνός, καὶ αὐτοῦ ἀφ’ ἑτέρου, πλούτιζων τὰς θεωρίας τῶν Ἐλλήνων διὰ ρωμαϊκῶν παραδειγμάτων καὶ ἔτι σπουδαιότερον προβαίνων ἔνεκα τῆς ἐν τῇ πολιτικῇ ἐμπειρίᾳ, εἰς τὴν ἔξετασιν διαφόρων συναφῶν ζητημάτων.

Περὶ ὅλων αὐτῶν παραδέτει μὲν τὰς γνώμιας ἄλλων, χωρὶς ἑκάστοτε νὰ προβάλλῃ ἰδίαν κούσιν, εἰσάγει δῆμως, κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Φύλωνος καὶ τοῦ Ἀντιόχου, τὸ ἐκλεκτικὸν σύστημα, ἐν ᾧ διαφαίνεται οὕτω ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ περὶ φιλοσοφίας ἄποψις.

‘Ο Κικέρων εἶναι πολέμιος τῆς Ἐπικουρείου φιλοσοφίας, δέχεται ἐν τῇ γνωσιολογίᾳ τὸ σύστημα τῆς Νέας Ἀκαδημείας, εἰδίκως τοῦ Φύλωνος, καὶ ἐν τῇ ἥμιτκῃ εἶναι Στωϊκὸς ἢ μᾶλλον κατὰ τοσοῦτον Στωϊκός, διὸ δὲ Παναίτιος (κρᾶμα Στωϊσμοῦ καὶ Πλατωνισμοῦ). ‘Ο

Κικέων πιστεύει εἰς τὴν ὑπαρξίν τῶν θεῶν, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἥτις προέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ ἡς ἡ ἀληθῆς ζωὴ ἀρχίζει μετὰ θάνατον.

Οὗτο τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα τοῦ Κικέρωνος ἐχρησίμευσαν ὡς ἀφετηρία τῆς πνευματικότητος τῆς Δύσεως.

Εἰς τὸν Κικέρωνα ἐπίσης ἀνατρέχει καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος Κάντιος εἰς ἴστορικὰς περὶ ἡθικῶν προβλημάτων παρατηρήσεις.

Ἐκ τῶν πολλῶν φιλοσοφικῶν ἔργων ἐσώθησαν 12, οὐχὶ ὅλα ἀκέραια καὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν Πολιτείαν (τὸ *de re publica* καὶ ἡ συνέχεια, ὡς συμπλήρωμα αὐτοῦ, τὸ *de legibus*) εἰς τὴν μεταφυσικήν, ἥθικὴν καὶ θρησκείαν (τὰ *paradoxa stoicorum, de finibus bonorum et malorum, Tusculanae disputationes, de natura deorum, de divinatione, de fato, Cato maior ἢ de senectute, καὶ Laelius ἢ de amicitia* κ. ἄ.).

B' Τὸ πολιτικὸν ἔργον τοῦ Κικέρωνος *de re Publica*.

α) Ἰστορικὴ ἀνασκόπησις.

Ἐνεκα τῶν ποικίλων μεταβολῶν ἡς ὑπέστη ἡ Ρώμη προϊόντος τοῦ χρόνου τὸ πολύτευμα αὐτῆς ἀπέβη μικτόν, κρᾶμα δηλ. βασιλικοῦ ἀριστοκρατικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ, ἐφ' ὅσον αἱ τῶν τάξεων ἔριδες διεκανονίζοντο ἐκάστοτε διὰ νόμων, οἵτινες κατέστησαν τέλος δυνατὴν τὴν πολιτικὴν ἐξίσωσιν μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληθείων. Ἀλλὰ τὰ ἐπειδήδοντα γεγονότα τῶν μεγάλων κατακήσεων ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει ὡς καὶ ἡ ἐξ αἰτίας τούτων εἰσροὴ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀφθόνου πλούτου δὲν ἐβράδυνον νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἡθικὴν διαφθοράν, τὴν κοινωνικὴν ἀναστάτωσιν καὶ τὴν πολιτικὴν εἰς τὸ κακὸν μεταβολὴν. Μεγάλαι οἰκογένειαι, πλουτίσασαι ἐκ τῆς ὑπὸ αὐτῶν ἀσκήσεως τῆς στρατιωτικῆς ἐξουσίας καὶ ἐκ τῆς διοικήσεως ὁμιλιῶν ἐπαρχιῶν, κατέστησαν πατοδύναμοι, ἔτι δὲ μᾶλλον ηγεμόνη ἡ δύναμις αὐτῶν διὰ νέων μεταξύ των ἐκ συγγενείας δεσμῶν. Οὕτω ἐξ αἰτίας τῆς δυσαρεστήσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀγρίων ἀγώνων μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐξερράγησαν αἵματηροι ἐμφύλιοι πόλεμοι, ὡς ἡ στάσις τῶν Γράγχων (133 — 121 π. Χ.), ὁ φοβερὸς πόλεμος μεταξὺ Μαρίου καὶ Σύλλα (100 — 79 π. Χ.) καὶ τέλος ἡ συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα (63 π. Χ.). Ἐπηρολούμησεν ἡ τριανδρία τοῦ Καίσαρος, Πομπηίου καὶ Κράσσου, καθ' ἣν οὗτοι κατενέμοντο τὸ Κράτος πρὸς ἰδίους αὐτῶν σκοπούς.

Τότε ἀκοιβῶς, δπότε τὰ θεμέλια τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἐπικινδύνως πλέον ἔσείοντο, ἀνεφάνη ὡς φωτεινὸς ἀστήρ, δ ἀριστοκρατικῶν φρονημάτων καὶ θερμὸς ὑπερασπιστὴς τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν Κικέρων, δστις ὡς ὑπατος (τῷ 63 π. Χ.) διὰ τῆς σθεναρᾶς αὐτοῦ ἐπειβάσεως ἔσωσε (δι' δ καὶ ὠνομάσθη pater patriae) τὸ ὁραιό. Κράτος ἀπὸ τῶν ὀνύχων τοῦ διερθαλμένου συνωμότου Κατιλίνα, δστις παρ' ὀλίγον θὰ ἀπέβαινε κύριος τῆς ὅλης καταστάσεως. Οἱ αὐτὸς Κικέρων ἔπειτα, ὑπεστήριξε σθεναρῶς καὶ εὐθαρσῶς τὴν Σύγκλητον ἔναντίον τῆς τοιαυδίας, ἥς ὑπεκίνησε τὸ κατ' αὐτοῦ μῆσος καὶ τὴν ἔγχθρων. Τέλος διὰ τῶν δολοπλοκιῶν τοῦ Κλωδίου ἔξωφίσθη (τῷ 58 π. Χ.) εἰς Θεσσαλονίκην. Ἀνακληθεὶς ἐκ τῆς ἔξοδίας, τὸ ἐπόμενον ἔτος διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Τ. Ἀννίου Μύλωνος (ὑπὲρ οὗ βραδύτερον ἔξεφώντας ἐν δικαστηρίῳ λόγον, διότι κατηγορήθη ὅτι ἐφόνευσε τὸν Κλωδίον) καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Πομπηίου, ἀνέλαβεν, ἐπανελθὼν κατὰ τοόπον θριαμβευτικὸν εἰς τὴν Ρώμην, νὰ ὑπερασπίσῃ διὰ συγγραφῶν εἰδικῶν τὴν Πολιτείαν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπεφάσισε νὰ ἀσκοληθῇ περὶ τὴν συγγραφὴν τοῦ de re publica (περὶ πολιτείας) ἔογου, οὗτινος ἥδη (ἀπὸ τοῦ ἔτους 61 καὶ πρὸ αὐτοῦ ἀκόμη) εἶχεν ἀρχίσει νὰ συλλέγῃ τὴν ὥλην καὶ κυρίως ἐπελήφθη τῆς ἔργασίας ἐν τῷ κτήματι αὐτοῦ, τῷ Cumpanum (ἐν Κύμῃ τῆς Καμπανίας) καὶ ἐν τῷ Pompeianum (τῷ 55 π. Χ.) μετὰ βαθεῖαν μελέτην τῶν ἀρχαίων τῆς Ρώμης παραδόσεων, χρησιμοποιῶν τὰ ἔργα καὶ τὴν σπουδαίαν βιβλιοθήκην τοῦ σοφοῦ Τερεντίου Οὐάρωνος, τὴν ἴστορίαν τοῦ Πολυβίου καὶ πᾶν ὅτι περὶ πολιτείας εἶχον γράψει δ Πλάτων καὶ δ Ἀριστοτέλης. Ἐξηκολούθησε δὲ τὴν ἔργασίαν βραδύτερον καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ αὐτοῦ κτήματι, τῷ Tusculanum (ἐν Τούσκλῳ) μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ἔογου, τὸ ὅπιον ἰδιαιτέρως ἐθεώρει μεγάλου κόπου καὶ μεγάλης σπουδαιότητος. Τοῦτο τέλος ἐδημοσιεύθη εἰς 6 βιβλία πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως του εἰς Κιλικίαν (τῷ 51 π. Χ.), καθ' οὓς ἀκοιβῶς κρόνους δ Καῖσαρ ἐτελείωνε τὴν κατάκτησιν τῆς Γαλατίας. Τὸ ἔργον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸν ἀδελφὸν Κοΐντον ἢ κατ' ἄλλους εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ τὸν Ἀττικόν.

Κατ' ἀρχὰς δ Κικέρων εἶχε κατὰ νοῦν νὰ διαιρέσῃ τὸ ἔργον εἰς 9 βιβλία εἰς διαλόγους ίσαριθμους, ἵνα καθ' ἐκάστην ἡμέραν, τῆς ἔξι ἐννέα ἡμερῶν ἕορταστικῆς ἀργίας (novendiales feriae = feriae latinae). Ἀποπερατώσας μάλιστα τὸ δύο πρῶτα βιβλία τοῦ de re publica ἐν τῷ Τουσκουλανῷ, ἀνέγνωσεν αὐτὰ εἰς τὸν γράφαντα περὶ τῶν διδασκα-

λιῶν τοῦ φιλοσόφου Ἐμπεδοκλέους καὶ φίλον του τὸν Γναῖον Σαλλιούστιον (πιθανότερον ἡ εἰς τὸν ἴστορικὸν Σαλλούστιον), δστις συνεβούλευσεν ὅτι πρέπει ἀντὶ τῆς διαλογικῆς μορφῆς νὰ ἔχῃ τὸν λόγον αὐτὸς ὁ Κικέρων, ὡς ἀνὴρ ὑπατικὸς ὑψίστου πολιτικοῦ κύρους καὶ μεγίστης περὶ τὰ κοινὰ πείρας.

Κατ' ἄρχοντας ὁ Κικέρων ἐφάνη ἀποδεκόμενος τὴν συμβούλην, τελικῶς ὅμως δὲν μετέβαλε φιλοσόφως τὸ ἀρχικὸν σχέδιον, ἀλλὰ τροποποιήσας τὴν ἀρχικὴν κατάταξιν καὶ διασκευάσας πως τὴν ὕλην περιώρισε τὸν ἀριθμὸν τῶν βιβλίων ἀπὸ 9 εἰς 6 δι' ἀ κατηναλώθησαν ἐν συνόλῳ 3 ἐκ τῶν ἑօρτασμάων ἡμερῶν, ἥτοι μία ἡμέρα διὰ τὸ περιεχόμενον δύο βιβλίων.

Ἐν τούτοις ὑποστηρίζεται ὅτι τὸ φωμαϊκὸν πολίτευμα (*res publica*) εἶναι τὸ ἀριστον πάντων, διότι ἀπέβη ἡ τελειοτέρα μορφὴ διακυβερνήσεως τοῦ Κράτους διὰ τῆς ἀγαστῆς συνενώσεως τῆς βασιλείας (μοναρχίας), τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς δημοκρατίας (ἥτοι τῆς ἔξουσίας ἀρχόντων τ.ε. ὑπάτων, Συγκλήτου καὶ δήμου). Διότι, ἐπειδὴ οὐδεμίᾳ ἔξι αὐτῶν εἶναι ἀπλῆλαγμένη κινδύνων, ἐὰν τὸ πολίτευμα εἶναι ἀμιγές, ἔξολισθαίνει ἡ μὲν μοναρχία πρὸς τὴν ἀπόλυτον δεσποτείαν (τὴν τυραννία), ἡ δὲ ἀριστοκρατία πρὸς τὸν κομματισμὸν (τὴν δλιγαρχίαν), ἡ δὲ δημοκρατία πρὸς τὴν ἀναρχίαν (λαοκρατίαν). Ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδεμίᾳ ἔξι αὐτῶν εἶναι βιώσιμος ἐπὶ μακρόν, διότι ἐκάστη ἀντιποσωπεύεται ὑπὸ μερίδος, ἥν αἱ δύο ἀλλαι συνασπίζονται ἐκάστοτε ἵνα τὴν ἀνατρέψουν. Οὕτω ὁ Κικέρων κλίνει καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ μικτοῦ πολίτευματος, ὅπερ, ἀνέκαθεν ἰσχῦσαν, ἐμπιστεύεται εἰς ἓν μόνον ἀρχοντα τὴν ὑπάτην διεύθυνσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον προικισμένους πολίτας ἵκανὸν μέρος τῆς ἔξουσίας, χωρὶς νὰ ἀρνηται ὅμως καὶ εἰς τὸν λαὸν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐπειμβάσεως εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μικτῆς πολίτευας ἐθεμελίωσεν ὁ Πλάτων, ἀνέπτυξεν ὁ Δικαίαρχος, παραδέλαβεν ὁ Πολύβιος καὶ συνεπλήρωσεν ὁ στοιχίος Παναίτιος, ἔξι οὖν παραδέλαβεν ὁ Κικέρων (πρβλ.. de re p. βιβλ.. κυριώς Η καὶ ΗΙ).

Ὑποστηρίζεται ἡ ἔνωσις τῶν τριῶν εἰδῶν, ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ, ὡς ἀνωτέρῳ ἐλέγχη, καὶ τὸ καθῆκον τῶν Ρωμαίων νὰ καλλιεργῶσι τὴν ἡμικήρην καὶ νὰ ἀσκῶσι τὴν πολιτικήν. Ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ διμολογεῖται ὡς ἀριστον πολίτευμα τὸ φωμαϊκόν, οὐ παρέχεται ἡ ἴστορικὴ κατὰ Πολύβιον ἀνάπτυξις. Ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ (οὗ περὶ ηγενιών δίδει ὁ ιερὸς Αὐγούστινος) τίθεται ὡς βάσις ἀπαραίτητος τῆς πο-

λιτείας ἡ δικαιοσύνη. Ἐν τῷ τετάρτῳ γίνεται λόγος περὶ τῶν ἥθικῶν κατευθύνσεων καὶ τῆς ἀγωγῆς. Οἱ Κικέρων ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ καινοτομεῖ ἀσχολούμενος περὶ τὸν ἡγήτορα τῆς πολιτείας (*princeps civitatis, rectores, rector patriae, rector rerum publicarum*), ὅστις διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος ὀφείλει νὰ ἔχει τὴν πολιτῶν, ἀλλὰ νὰ συγκεντρώνῃ τὴν ἐμπιστοσύνην πάντων τῶν πολιτῶν. Ὡς παράδειγμα ἔλαβε τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄνδρας, οἵος ὁ Σόλων, ὁ Περικλῆς καὶ γενικῶς εἶχεν ὃντας δῆμον του τὴν Ἀθηναίων Πολιτείαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Περὶ τοῦ ἔκτου βιβλίου, οὗ μόνον γνωστὸς τυγχάνει ὁ ἐπίλογος (τὸ ἀποκαλυπτικὸν ἐνύπνιον τοῦ νεωτέρου Σκιπίωνος) ἴδε Προλεγόμενα.

β) Σπουδαιότης τοῦ ἔργου.

Οἱ Κικέρων ἀποκαλεῖ, καὶ πολὺ δικαίως, τὸ de re publica ἔργον αὐτοῦ ἐχέγγυον καὶ ἀσφαλείαν δοθεῖσαν εἰς τὸ κοινὸν περὶ τῆς καλῆς συμπειριφορᾶς του, ὃς τὸ ἀπέδειξεν δὲν ἔπειτα, ὅτε ὃς ἀνθύπατος (51 π.Χ.) διέψησε τὴν Κιλικίαν. Ἔδειξε πράγματι ὅτι ἡ ἀρετή, ἥν δὲν ἀρκεῖ νὰ κατέχῃ τις ὃς ἐπιστήμων, πρέπει ἐν τῇ πρᾶξι νὰ δεινύεται· τὰ ἀξιώματα τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀρχόντων εἶναι καθήκοντα, ἀ δέον νὰ ἐκπληρώσωσι καὶ οὐχὶ ἐπιδιωκόμενα ἀγαθὰ χάριν τῆς ἰδιοτελείας καὶ φιλοδοξίας αὐτῶν.

Οἱ Κικέρων πρὸς σύνταξιν τοῦ ἔργου του ὀφελήθη ἐκ τῶν σχετικῶν συγγραμμάτων τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ ἴδιᾳ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους κατὰ τρόπον ἀριστούντα πρὸς τὸν σκοπὸν του καὶ δὴ πρὸς τὰς φωμαϊκὰς ἀρχὰς, συγκερανύνων τὰς ἀφηρημένας θεωρίας τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὰς θετικωτέρας ἀντιλήψεις τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ ἴστορικοῦ Πολυβίου.

Οἱ Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ αὐτοῦ εἶχε διαγράψει ἐν τῷ νῷ πολιτείαν παντάπασιν ἰδεώδη, ἐνῷ δὲ Κικέρων περιγράφει τὴν φωμ. πολιτείαν ὃς ἀπαύγασμα φυσικὸν δικαιοσύνης καὶ σοφίας. Οὕτω δεικνύων τὴν φωμαϊκὴν πολιτείαν ἐν τε τῇ γενέσει καὶ τῇ αὐλέσει καὶ ἡδη ἀνδρωθεῖσαν καὶ ἵσχυροποιηθεῖσαν, ἀκολουθεῖ τὸν σκοπὸν του καλύτερον ἡ ἐնν ἐφαντάζετο πολιτείαν, ὃς δὲ Πλατωνικὸς Σωκράτης. Καὶ αὐτὸς δὲ Κικέρων ἀναφέρει ὅτι δὲ Πλάτων περιέγραψε πολιτείαν ἰδεώδη, ἐνῷ αὐτὸς ἐστηρίζει ἐπὶ πραγματικῆς καὶ μάλιστα μεγαλειώδους πολιτείας, τῆς Ρωμαϊκῆς, ἐν ᾧ διαφαίνονται σαφῶς αἱ ἀρχαὶ πολιτείας, οἵαν

καὶ ὁ Πλάτων διεῖδεν, ἀλλ᾽ οὕτως, ὥστε νὰ φαίνεται ὁ φθαλμοφανῶς ἢ ἀφορμῇ καὶ ἡ αὐτία οἰουδήποτε ἐν αὐτῇ καλοῦ ἦ κακοῦ.

Ἐκεῖνο ὅπερ παραλαμβάνει ὁ Κικέρων παρὰ τοῦ Πλάτωνος εἶναι αἱ ἴδειαι περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὡς π.χ. εἴναι ἡ διδασκαλία περὶ τῆς ἀληθασίας τῆς ψυχῆς, ἣτις ἔκτιθεται ἐν τῷ Somnium Scipionis.⁶ Ο Κικέρων ἐπωφελήθη ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας μόνον τὰς αἰωνίους καὶ καθολικὰ ἀρχὰς τῆς πολιτικῆς καὶ ἥθικῆς. Διὰ τοῦτο τὰ περὶ πολιτείας βιβλία αὐτοῦ ἐτιμῶντο πολύ, ὡς ἔχοντα σπουδαῖον καὶ ἀρεστὸν εἰς ὅλους περιεχόμενον. Εἰς τὰς ἀρετὰς αὐτὰς προσετίθετο τὸ κῦρος καὶ ἡ αὐθεντία τοῦ ἀνδρός, ἡ ορητορικὴ ἀντοῦ δεινότης, ἡ ἀνιδιοτέλεια, ἡ τιμιότης καὶ ἡ ἀγαστὴ φιλοπατοία, περὶ ἣς διηγεῖται ὁ Πλούταρχος (β. Κικ. 49) τὰ ἔξης : «Πυνθάνομαι δὲ Καίσαρα (δηλ. τὸν Αὔγουστον) χρόνοις πολλοῖς ὕστερον εἰσελθεῖν πρὸς ἓν τῶν θυγατριδῶν τὸν δὲ βιβλίον ἔχοντα Κικέρωνος ἐν ταῖς χερσὶν ἐκπλαγέντα τῷ ἱματίῳ περικαλύπτειν ἰδόντα δὲ Καίσαρα λαβεῖν καὶ διελθεῖν ἐστῶτα μέρος πολὺ τοῦ βιβλίου, πάλιν δὲ ἀποδιδόντα τῷ μειρακίῳ φάναι : “Λόγιος ἀνήρ, ὃ παῖ, λόγιος καὶ φιλόπατοις”».

γ) Τύχη τοῦ ἔργου.

Τὸ φιλοσοφικο - πολιτικὸν τοῦτο βιβλίον, κατὰ τὸν α' αἰῶνα μ.Χ. λησμονηθέν, ἀλλ' ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας θαυμασθέν, ἔσχε τὴν μεγίστην ἀτυχίαν νὰ ἀπολεσθῇ καὶ μόλις εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος νὰ ἀνευρεθῇ, οὐγὶ ὄμως ἀκέραιον (περίπου πλέον τοῦ 1/3 τοῦ συνόλου).

Οἱ παλαιοὶ Σενέκας, Πλίνιος ὁ Πρεσβύτερος, Σουητώνιος, Φορύντων καὶ Αἴλος Γέλλιος κάμνουσι νίξεις περὶ αὐτοῦ καὶ σπανίως ἀναφέρουσι, χάριν τῆς γλώσσης μόνον, χωρία. Ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις, μετὰ τὸν δύο αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας, παραδίδεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Σεβῆρος (αὐτοκράτωρ 222 — 235 μ.Χ.) ἐμελέτα ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν Βιργίλιον, τὸν Ὁράτιον, τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοὺς διαλόγους τῶν ἔργων τοῦ Κικέρωνος de re publica καὶ de officiis (περὶ καθηκόντων).

Αὐτὸς ὄμως εἶναι ἔξαιρεσις καὶ καθόλου εἰπεῖν τὸ de re publica κατὰ τὸν χρόνον τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς διαφθορᾶς δὲν εἰχε τὴν πρώτην σπουδαότητα. Αἱ ἀρχαὶ ὄμως αὐτοῦ ἐνδιέφερον τὸν Χριστιανισμόν, ὅστις διὰ τοῦ Lactantius καὶ ἴδιᾳ τοῦ ιεροῦ Augustinus μιμεῖται ἡ ἀντιγράφει χωρία τινά. Ἐπίσης οἱ γραμματικοὶ Nonius (Marcellus) καὶ κνοίως ὁ (Aurelius Amphilochius Theodosius)

Macrobius ἀναφέρουσι χωρία ἢ ἐν ἐκτάσει σχολιάζουσι. Τέλος δ Boēthius (μεταξὺ 475/480 - 524 μ. Χ.), δ γραμματικὸς Priscianus καὶ αὐτὸς δ Isidorus, ἐπίσκοπος τῆς Σεβίλλης (περ. 570 — 636 μ.Χ.) εἶχον εἰσέτι εἰς χεῖρας τὸ «περὶ πολιτείας» ἔργον τοῦ Κικέρωνος, ὃς καὶ πάντες οἱ λόγιοι τῶν χρόνων ἔκείνων.

Ἄλλὰ βραδύτερον ἀπωλέσθησαν τὰ ἵχνη αὐτοῦ, διότι τὸ βιβλίον τοῦτο, ὃς καὶ τόσα ἄλλα, ἔπεισαν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων μὴ δυναμένων νὰ κατανοήσωσι τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν, ἥν εἶχεν ἡ διάστοσις αὐτοῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως ὃ ἐν Νικομηδείᾳ τοῦ Βυζαντίου Ἐλλην μυναχὸς Μάξιμος Πλανούδης περὶ τὸ 1330 μετέφρασεν ἐν τμῆμα, τὸν ἐπίλογον (Somnium Scipionis), ἄλλὰ τὸ μέρος αὐτὸς εἶχεν ἀπὸ μακρού χρόνου ἀποσπασθῆ ἐκ τοῦ ὄλου ἔργου, διὰ τὸ δόπιον ἀπεσβέσθη πλέον πᾶσα περὶ ἀνευδόσεως ἐλπίς. Παρὸ ταῦτα ὅμως τὸ σύγγραμμα αὐτὸς δὲν ἀπωλέσθη, διότι ἡ τύχη ἐπεφύλασσε (τῷ 1819) εἰς τὸν βιβλιοθηκάριον τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης καὶ μετέπειτα Καρδινάλιον Angelo Mai τὴν ἀνακάλυψην παλαιψήστουν κώδικος περιέχοντος ἀποσπάσματα τῶν 5 πρώτων βιβλίων ἐκτεταμένα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥπτον.

Ο κώδιξ οὗτος μετηνέχθη ἀπό τίνος ἐν Ἰταλίᾳ μοναστηρίου τοῦ Saint Columban ἐν Bobbio εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ (ἀρ. 575 τοῦ IV αἰῶνος), λίαν κεκολωθώμενος. Τὸ μετὰ χασμάτων, τὸ πρότον (1822) δημοσιευθὲν κείμενον, διὰ μεταγενεστέρων ἔργασιῶν καὶ τῆς κριτικῆς ἀποκαταστάσεως πολὺ ἐβελτιώθη. Εἰς αὐτὸς προσειέθησαν καὶ ἄλλα ἀποσπάσματα καὶ πρὸ παντὸς τὸ Somnium Scipionis. Οὕτω τοῦ ἔργου de re publica σφέζεται τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ πρώτου βιβλίου, σημαντικὸν μέρος τοῦ δευτέρου, ἀποσπάσματα ἀξιόλογα τοῦ τρίτου. Τὸ τέταρτον ὅμως καὶ πέμπτον βιβλίον παραμένουσι σχεδὸν ἀγνωστα, τοῦ δὲ ἔκτου καὶ τελευταίου ἐσώθη μόνον ὁ θαυμαστὸς ἐπίλογος (Somnium Scipionis).

δ) Τὰ πρόσωπα τοῦ διαλόγου.

Τὰ τοῦ διαλόγου (129 π.Χ.) πρόσωπα ἐν τῷ ἔργῳ καθόλου περὶ πολιτείας (de re publica ἦτοι de optimo statu civitatis et de optimo cive) ἀπαριθμεῖ αὐτὸς δ Κικέρων ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ταῦτα οἱ ἔξης ἄνδρες : —

Ο Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος (ἰδ. κατωτέρω), τὸ καὶ κυριώτε-

ρον πρόσωπον, ὁ Φίλων (L. Furius Philo), ὑπατος τῷ 136 π.Χ. ἐκ τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων τῶν χρόνων του, ἐντοιχῆς περὶ τὰ ἀστρονομικά, φίλτατος τοῦ Σκιπίωνος καὶ τοῦ Λαιλίου, ὁ Λαιλίος (ἰδ. κατωτέρῳ), ὁ Μάνιος Μανίλιος (M. Manilius) ὑπατος τῷ 149 π.Χ. (ἐν τῷ δῷ Βιβλίῳ τοῦ ἔργου). Εἰς αὐτοὺς προστίθενται ὡς ἀκροαταὶ τέσσαρες διακεκριμένοι νέοι (ὁ Q. Aelius Tubero, ὁ P. Rutilius Rufus καὶ οἱ δύο γαμβροὶ τοῦ Λαιλίου, ὁ Q. Mucius Scaevola καὶ ὁ C. Fannius, διακρινόμενοι εἴτε ἐπὶ πολιτικότητι καὶ οητορείᾳ ὡς ὁ πρώτος, εἴτε ἐπὶ ίστορικότητι ὡς ὁ δεύτερος, συγγραφεὺς Χρονικῶν τῆς ἐποχῆς του).

‘Ως λαμβάνων δὲ ἐνεργὸν μέρος παρίσταται ἐν τῷ τέλει τοῦ τοιτού βιβλίου καὶ ὁ Μόμψιος (Spurius Mummius), ἀδελφὸς τοῦ ἐκπορθητοῦ τῆς Κορίνθου Λευκίου Μομψίου. Ἰδιαιτέρως δὲ ἐν, τῷ Ἐνυπνίῳ λαμβάνουσι μέρος: —

1. Ὁ L. Aemilius Paulus Macedonicus (Παῦλος Αἰμιλίος ὁ Μακεδονικὸς) ἔξι ἀρχαιοτάτου πατρικίου γένους τῶν Αἰμιλίων, νικητὴς τοῦ Περσέως παρὰ τὴν Πίνδαν (168 π.Χ.), νίδις τοῦ ἀποθανόντος ἐν Κάννας Παύλου καὶ πατήρ τοῦ Ποπλίου, ὅστις ἐνεκα τῆς νιοθεσίας ἐπωνομάσθη Σκιπίων Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος. Ὅπηρε κατὰ τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς, ἀριστοφνῆς Ρωμαίος καὶ φίλος τῶν Ἑλλήνων.

2. Ὁ P. Cornelius Scipio Aemilianus (Π. Κορονήλιος Σκιπίων Αἰμιλιανὸς) ὁ ἐπονομασθεὶς Africanus (Minor) καὶ Numantinus. Ἐγενήθη τῷ 185 π.Χ. Ἡτο δευτερότοκος νίδις τοῦ L. Aemilius Paulus τοῦ Μακεδονικοῦ καὶ τῆς πρώτης συζύγου αὐτοῦ Papiria. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σκιπιώνων, νιοθετηθεὶς παρὰ τοῦ Π. Κορονήλιου Σκιπίωνος, πρεσβυτέρου νιοῦ Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ (τοῦ Πρεσβυτέρου) ἀποθανόντος τῷ 183 π.Χ. Είχε διδασκάλους τὸν ίστορικὸν Πολύβιον καὶ τὸν φιλόσοφον Μητρόδωρον. Ἡτο ἐγκρατέστατος τῶν Ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν γραμμάτων. Ὅπηρε φίλος τοῦ Στοικοῦ Παναντίου καὶ τῶν τὰ μᾶλιστα πεπαιδευμένων ἀνδρῶν τῶν χρόνων του (τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Τερεντίου, τοῦ Ἀζκίου, τοῦ Λουκιλίου) ὡς καὶ τῶν προσώπων τοῦ διαλόγου ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος *de re publica*. Ἐπανεῖται ὑπὸ τούτου, καθὼς μαρτυροῦντι διασωθέντι τινὰ ἀποσπάσματα, ὡς ὅρτωρ διακεκριμένος. Διετέλεσεν ὑπατος τῷ 147 π.Χ. εἰς ἥμικιαν μόλις 37 ἑτῶν, τερματίσας τὸν Γ' Καρχηδονιακὸν πόλεμον. Πάλιν τὸ δεύτερον ὑπατος τῷ 134 π.Χ. Ἐθριάμβευσε τῷ 133 π.Χ. ἐκ τοῦ κατὰ τῆς Νομαντίας πολέμου. Ἐπί τινα ἔτη ἀπειμακρύνθη

τῆς Ρώμης ἐπιστρέψας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Τιβερίου Γράγκου. Ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ ἐπρέσβευεν ἀρχὰς ἀριστοκρατικάς. Τῷ 129 π.Χ. εἰς ἥμικιαν δὲ ἐτῶν εὐρέθη ἐπὶ τῇ κλίνῃ του νεκρός. Διὰ τὴν δολοφονίαν του κατηγορήθη τὸ δημοκρατικὸν κόμμα ἐναντίον τοῦ δοτούντος ἐνεργῶς ἀντετάχθη κατὰ τὰς ταραχὰς τῶν Γράγκων, ὃς καὶ ἦ σύζυγος αὐτοῦ, Σεμπρωνία, ἀδελφὴ τῶν Γράγκων, ἀλλ' ἀνευ ἀποδεῖξεν. (Θαυμασίαν εἰκόνα αὐτοῦ παρέχει ὁ Πολύβιος 32, 8—16).

3. Ὁ C. Laelius (Γάϊος Λαΐλιος), υἱὸς τοῦ Γ. Λαιλίου, ὑπάτου τῷ 190 π. Χ., φύλος Σκιπίωνος Αίμιλιανοῦ. Ἐγεννήθη τῷ 186 π.Χ. Διετέλεσε ταμίας τῷ 155 π.Χ., δήμαρχος τῷ 151 π.Χ., πράτιῳ τῷ 145 π.Χ., ὑπατος τῷ 140 π.Χ. μετὰ τοῦ Q. Servilius Caepio. Ἀφιερώθη εἰς φιλοσοφικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας, δι' ὃ ἔσχε καὶ τὸ ἐπώνυμον Sapiens. Διεκρίθη κατὰ Κικέρωνα τὰ μέγιστα ὡς οήτωρ. Ἰδιαιτέρως εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ διμωνύμου ἔργου τοῦ Κικέρωνος (Laelius sive de amicitia), ἐν ᾧ εἶναι τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ διαλόγου.

4. Ὁ M. Aemilius Lepidus (Μασαννάσης) βασιλεὺς τῆς ἀνατολικῆς Νουμιδίας (γνῶν 'Αλγερίου), υἱὸς τοῦ Γάλλα πατήρ τοῦ Μικύφα καὶ πάππος τοῦ Ἰουγούνθα (238 — 148 π.Χ.). Ὑπῆρξεν ἀντίπαλος τοῦ βασιλέως Σύφακος. Ἐχθρὸς τῶν Ρωμαίων καὶ φύλος τῶν Καρχηδονίων κατὰ τὸν B' καρχηδονιακὸν πόλεμον, εἴτα διὰ τῶν καλῶν τρόπων τοῦ Σκιπίωνος μετέστη πρὸς τοὺς Ρωμαίους, γενόμενος πιστὸς φύλος καὶ σύμμαχος, μεθ' ὃν διετήρησε πάντοτε ἴδιαιτέραν φυλίαν καὶ ἀγάπην καὶ ἴδιᾳ μετὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Σκιπιώνων (πρὸβλ. Somn. Scip. 1: familiae nostrae amicissimum). Ὁ Μασαννάσης ἀποθανὼν (149 π.Χ.) ἀφῆκεν ἔκτελεστὴν τῆς διαμήκης του τὸν Σκιπίωνα Ἀφρικανὸν τὸν Νεώτερον.

ε) Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ Somnium Scipionis.

Καὶ ὁ ἐπίλογος οὗτος τοῦ ἔργου συνετάχθη κατὰ τὸ τεχνικὸν ὑπόδειγμα τοῦ Πλάτωνος (Πολιτ. X 614 B), οὗ τὴν ἐπινόησιν παρηγέλλειν τὴν ἔμμηθη. Ὁ Σωκράτης, πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ὅτι ἐπιφυλάσσονται ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ εἰς τοὺς κακοὺς καὶ τοὺς ἐναρέτους ἀνάλογοι ποιναὶ καὶ ἀνταμοιβαί, διηγεῖται τὰ περὶ τοῦ Ἡρὸς τοῦ Ἀρμενίου, τὸ γένος Παμφύλου, δστις ποτὲ τελευτῆςας ἐν πολέμῳ καὶ ἀναιρεθεὶς δεκαταύος καὶ μέλλων μετὰ δύο ἡμέρας νὰ ταφῇ, ἐπὶ τῇ πυρῷ κείμενος ἀνέζησεν, ἀναζήσας δὲ λέγει δσα ἐκεῖ εἶδε 12 ἡμέρας κατὰ τὴν διαμονὴν αὐτοῦ ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ. Ἀντὶ τῆς διηγήσεως ταύτης ὁ Κικέρων ἐπὶ τὸ ψυχολογικότερον παρουσιάζει εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου τὸ κυριώτερον

πρόσωπον τοῦ διαλόγου, τὸν Σκιπίωνα Ἀφρικανὸν τὸν Νεώτερον, ἀφηγούμενον ἐνύπνιον τι, ὅπερ εἶδεν, ὅτε ἐφιλοξενήθη παρὰ τῷ Μασαννάῃ (ἰδ. κατωτέρῳ).

Τὴν αἰτίαν, ἔνεκα τῆς ὁποίας ὁ Κικέρων ἐν τέλει πολιτικοῦ ἔργου διμιλεῖ κατὰ φυσικὸν τρόπον περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἐξηγεῖ ὁ Μακρόβιος (1,4,2) λέγων : «Οτε ὁ Λαΐλιος ἐδύσανασκέτει (ἐν τῷ περὶ πολιτείας ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος) ὅτι δὲν εἶχον ἰδρύσει δημοσίᾳ ἀνδριάντα πρὸς τιμὴν τοῦ Σκιπίωνος Νασικᾶ εἰς ἀνταμοιβὴν τοῦ ὅτι ἐφόνευσε τῷ 133 π. Χ. τὸν τύραννον (Τιβ. Γράγχον) ἀπῆγνησεν ἐν τέλει ὁ Σκιπίων μεταξὺ ἄλλων τὰ ἔντες : ἀλλὰ εἰ καὶ ἡ συνείδησις αὐτὴ τῶν καλῶν πρᾶξεών των εἶναι ἡ μεγίστη ἀνταμοιβή, ἐν τούτοις ἡ θεία αὐτὴ ἀρετὴ ἐπιθυμεῖ οὐχὶ ἀνδριάντας (χαλκοῦς) ἐστερεωμένους (ἐπὶ βάθμον) διὰ μολύβδου, οὕτε θριάμβους διὰ δαφνῶν προωδισμένων νὰ ἔηρανθῶσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔμπεδα τρόπον τινὰ καὶ θαλερὰ εἴδη ἀνταμοιβῶν. — Τίνα εἶναι τέλος πάντων αὐτά σου τὰ εἴδη ; εἶπεν ὁ Λαΐλιος. Τότε ὁ Σκιπίων : ‘Υπομείνατε (ἀκούσατέ) με, εἶπεν, ἐπειδὴ τρίτην ἡμέραν ἥδη σχολάζομεν (ἀναπαυόμεθα λόγω τῆς ἑορτῆς.

Διὰ τοιούτων λόγων ἀρχίζει ἐδῶ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἐνυπνίου (καὶ οὐχὶ ὡς παρὰ Πλάτωνι γίνεται διὰ μύθου, ὑπό τινων Ἐπικουρείων χλευαζομένουν) δεικνύων ὅτι αἱ σταθερώτεραι καὶ διαρκέστεραι ἀνταμοιβαὶ ἐπεφύλασσον τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ, ὡς ἀντελήφθη ὁ Ἱδιος, εἰς τοὺς ἐναρέτους πολιτικοὺς ἡγήτορας, οἵτινες παρέσχον ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὸ κοινὸν ἀγαθόν.

Παρὰ τὴν μέχρι τινὸς ἀπώλειαν τῶν προηγουμένων βιβλίων, τὸ Σομπνῖον Scipionis διετηρήθη ἀνέκαθεν ἀλώβητον, καὶ ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῶν παλαιῶν περιεσώθη. Ἡ σχολή θησαν περὶ τοῦτο ἄλλοι τε καὶ ίδια ὁ γραμματικὸς Macrobius, ὅστις ὑπεμνημάτισε (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἵου αἰῶνος μ. Χ.) αὐτὸς εἰς δύο σφράγιμανα βιβλία, ἐγκατασπείρας διαφόρους μαθηματικὰς καὶ ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις καθὼς καὶ νεοπλατωνικὰς μεωρίας.

ΜΕΡΟΣ Α

ΚΕΙΜΕΝΟΝ

Cum in Africam venisse M[·]. Manilio consuli ad quartam I § 1 (9) legionem tribunus, ut scitis, militum, nihil mihi fuit potius, quam ut Masinissam convenientrem regem, familiae nostrae iustis de causis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex conlacrimavit aliquantoque post suspexit ad caelum et: Grates, inquit, tibi ago, summe Sol, vobisque, reliqui Caelites, quod, ante quam ex hac vita migro, conspicio in meo regno et his tectis P. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine ipso recreor; itaque numquam ex animo meo discedit illius optimi atque invictissimi viri memoria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra re publica percontatus est, multisque verbis ultiro citroque habitus ille nobis consumptus est dies.

Post autem apparatu regio accepti sermonem in multam I § 2 (10) noctem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur omniaque eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset. Deinde, ut cubitum discessimus, me et de via fessum, et qui ad multam noctem vigilassem, artior quam solebat somnus complexus est. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti; fit enim fere, ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet saepissime vigilans solebat cogitare et loqui) Africanus se ostendit ea forma, quae mihi ex imagine eius quam ex ipso erat notior; quem ubi agnovi, equidem cohorrei, sed ille: Ades, inquit, animo et omitte timorem, Scipio, et, quae dicam, trade memoriae.

Videsne illam urbem, quae parere populo Romano coacta II § 3 (11) per me renovat pristina bella nec potest quiescere? (ostendebat autem Karthaginem de excelso et pleno stellarum illustri et claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis paene miles.

Hanc hoc biennio consul evertes, eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc a nobis hereditarium. Cum autem Karthaginem deleveris, triumphum egeris censorque fueris et obieris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graeciam, diligere iterum consul absens bellumque maximum conficies, Numantiam excides. Sed cum eris curru in Capitolium invictus, offendes rem publicam consiliis perturbatam nepotis mei.

II § 4 (12) Hic tu, Africane, ostendas oportebit patriae lumen animi, ingenii consilique tui. Sed eius temporis ancipitem video quasi fatorum viam. Nam cum aetas tua septenos octiens solis anfractus reditusque converterit, duoque ii numeri, quorum uterque plenus alter altera de causa habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, in te unum atque in tuum nomen se tota convertet civitas, te senatus, te omnes boni, te socii, te Latini intuebuntur, tu eris unus, in quo nitatur civitatis salus, ac, ne multa, dictator rem publicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamasset Laelius ingenuissentque vehementius ceteri, leniter arridens Scipio: St! queso, inquit, ne me e somno excitetis, et parumper audite cetera.

III § 5 (13) Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rem publicam, sic habeto: omnibus, qui patriam conservaverint, adiuverint, auxerint, certum esse in caelo definitum locum, ubi beati aevo sempiterno fruantur; nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius quam concilia coetusque hominum iure sociati, quae civitates appellantur; harum rectores et conservatores hinc profecti huc revertuntur.

III § 6 (14) Hic ego, etsi eram perterritus non tam mortis metu quam insidiarum a meis, quaesivi tamen, viveretne ipse et Paulus pater et alii, quos nos extinctos arbitraremur. Immo vero, inquit, hi vivunt, qui e corporum vinculis tamquam e carcere evolaverunt, vestra vero, quae dicitur, vita mors est. Quin tu aspicis ad te venientem Paulum patrem? Quem ut vidi, equidem vim lacri-

marum profudi, ille autem me complexus atque osculans flere prohibebat.

Atque ego ut primum fletu represso loqui posse coepi, Quaeso, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam haec est vita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non est ita, inquit ille. Nisi enim deus is, cuius hoc templum est omne, quod conspicis istis, et corporis custodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quae terra dicitur, iisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera et stellas vocatis, quae globosae et rotundae, divinis animatae mentibus, circulos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. Quare et tibi, Publi, et piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis nec iniussu eius, a quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus humanum adsignatum a deo defuisse videamini.

Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, iustitiā cole et pietatem, quae cum magna in parentibus et propinquis, tum in patria maxima est; ea vita via est in caelum et in hunc coetum eorum, qui iam vixerunt et corpore laxati illum incolunt locum, quem vides, (erat autem is splendidissimo candore inter flamas circus elucens) quem vos, ut a Graiis acceptistis, orbem lacteum nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplanti praeclera cetera et mirabilia videbantur. Erant autem eae stellae, quas numquam ex hoc loco vidimus, et eae magnitudines omnium, quas esse numquam suspicati sumus, ex quibus erat ea minima, quae ultima a caelo, citima a terris luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terrae magnitudinem facile vincebant. Iam ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperij nostri, quo quasi punctum eius attingimus, paeniteret.

Quam cum magis intuerer, Quaeso, inquit Africanus, quousque humi defixa tua mens erit? Nonne aspicis, quae in tempa vene-

ris? Novem tibi orbibus vel potius globis conexa sunt omnia, quorum unus est caelestis, extumus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens et continens ceteros; in quo sunt infixi illi, qui volvuntur, stellarum cursus sempiterni; cui subiecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu atque caelum; ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde est hominum generi prosperus et salutaris ille fulgor, qui dicitur Iovis; tum rutilus horribilisque terris, quem Martium dicitis; deinde subter mediam fere regionem sol obtinet, dux et princeps et moderator luminum reliquorum, mens mundi et temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret et compleat. Hunc ut comites consequuntur Veneris alter, alter Mercurii cursus, in infimoque orbe luna radiis solis accensa convertitur. Infra autem iam nihil est nisi mortale et caducum praeter animos munere deorum hominum generi datos, supra lunam sunt aeterna omnia. Nam ea, quae est media et nona, tellus, neque movetur et infima est, et in eam feruntur omnia nutu suo pondera.

V § 10 [18] Quae cum intuerer stupens, ut me recepi, Quid? hic, inquam, quis est, qui compleat aures meas tantus et tam dulcis sonus? Hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus inparibus, sed tamen pro rata parte [ratione] distinctis impulsu et motu ipsorum orbium efficitur et acuta cum gravibus temperans varios aequabiliter concentus efficit; nec enim silentio tanti motus incitari possunt, et natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent. Quam ob causam summus ille caeli stellifer cursus, cuius conversio est concitatior, acuto et excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus; nam terra nona immobilis manens una sede semper haeret complexa medium mundi locum. Illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos, qui numerus rerum omnium fere nodus est; quod docti homines nervis imitati atque cantibus aperuerunt sibi redditum in hunc locum, sicut alii, qui praestantibus ingeniosis in vita humana divina studia coluerunt.

Hoc sonitu oppletae aures hominum obsurduerunt; nec est ullus hebetior sensus in vobis, sicut, ubi Nilus ad illa, quae Catadupa nominantur, praecipitat ex altissimis montibus, ea gens, quae illum locum adcolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. Hic vero tantus est totius mundi incitatissima conversione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint, sicut intueri solem adversum nequitis, eiusque radiis acies vestra sensusque vincitur. Haec ego admirans referebam tamen oculos ad terram identidem.

Tum Africanus: Sentio, inquit, te sedem etiam nunc hominum ac domum contemplari; quae si tibi parva, ut est, ita videatur, haec caelestia semper spectato, illa humana contemnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum aut quam expetendam consequi gloriam potes? Vides habitari in terra raris et angustis in locis et in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vastas solitudines interiectas, eosque, qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim transversos, partim etiam adversos stare vobis: a quibus expectare gloriam certe nullam potestis.

Cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam et circumdataam cingulis, e quibus duos maxime inter se diversos et caeli verticibus ipsis ex utraque parte subnixos obriguisse pruina vides, medium autem illum et maximum solis ardore torri. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistunt, adversa vobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus; hic autem alter subiectus aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui vos parte contingat. Omnis enim terra, quae colitur a vobis, angustata verticibus, lateribus latior, parva quaedam insula est circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem Oceanum appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit parvus, vides.

Ex his ipsis cultis notisque terris num aut tuum aut cuiusquam nostrum nomen vel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit vel illum Gangen tranatare? Quis in reliquis ori-

entis aut obeuntis solis ultimis aut aquilonis austrive partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis cernis profecto quantis in angustiis vestra se gloria dilatari velit. Ipsi autem, qui de nobis loquuntur, quam loquentur diu?

VII § 15 (23) Quin etiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes unius cuiusque nostrum a partibus acceptas posteris prodere, tamen propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo [non] aeternam, sed ne diuturnam quidem gloriam adsequi possumus. Quid autem interest ab iis, qui postea nascentur, sermonem fore de te, cum ab iis nullus fuerit, qui ante nati sunt? qui nec pauciores et certe

VII § 16 (24) meliores fuerunt viri, praesertim cum apud eos ipsos, a quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantum modo solis, id est unius astri, redditu metiuntur; cum autem ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint eandemque totius caeli descriptionem longis intervallis rettulerint, tum ille vere vertens annus appellari potest; in quo vix dicere audeo quam multa hominum saecula teneantur. Namque ut olim deficere sol hominibus extinguique visus est, cum Romuli animus haec ipsa in templo penetravit, quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad principium stellisque revocatis expletum annum habeto; cuius quidem anni nondum vicesimam partem scito esse conversam.

VII § 17 (25) Quocirca si redditum in hunc locum desperaveris, in quo omnia sunt magnis et praestantibus viris, quanti tandem est ista hominum gloria, quae pertinere vix ad unius anni partem exiguum potest? Igitur alte spectare si voles atque hanc sedem et aeternam domum contueri, neque te sermonibus vulgi dedideris nec in praemiis humanis spem posueris rerum tuarum; suis te oportet inlecebris ipsa virtus trahat ad verum decus, quid de te alii loquantur, ipsi videant, sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille et angustiis cingitur iis regionum, quas vides, nec umquam

de ullo perennis fuit et obruitur hominum interitu et oblivione posteritatis extinguitur.

Quae cum dixisset, Ego vero, inquam, Africane, siquidem VII § 18 (26) bene meritis de patria quasi limes ad caeli aditum patet, quamquam a pueritia vestigiis ingressus patris et tuis decori vestro non defui, nunc tamen tanto praemio exposito enitar multo vigilans. Et ille: Tu vero enitere et sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc; nec enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura, quae digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit et moderatur et movet id corpus, cui praepositus est, quam hunc mundum ille princeps deus; et ut mundum ex quadam parte mortalem ipse deus aeternus, sic fragile corpus animus sempiterminus movet.

Nam quod semper movetur, aeternum est; quod autem motum adfert alicui, quodque ipsum agitat aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. Solum igitur, quod sese movet, quia numquam deseritur a se, numquam ne moveri quidem desinit; quin etiam ceteris, quae moventur, hic fons, hoc principium est movendi. Principii autem nulla est origo; nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest; nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde; quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam. Nam principium extinctum nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit, siquidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur; id autem nec nasci potest nec mori; vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est nec vim ullam nanciscatur, qua a primo impulsa moveatur.

Cum pateat igitur aeternum id esse, quod a se ipso moveatur, quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? Ina-

nimum est enim omne, quod pulsu agitatur externo; quod autem est animal, id motu cietur interiore et suo; nam haec est propria natura animi atque vis; quae si est una ex omnibus, quae sese moveat, neque nata certe est et aeterna est.

IX § 21 (29) Hanc tu exerce optimis in rebus! sunt autem optimae curiae de salute patriae, quibus agitatus et exercitatus animus velocius in hanc sedem et domum suam pervolabit; idque ocius faciet, si iam tum, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras et ea, quae extra erunt, contemplans quam maxime se a corpore abstrahet. Namque eorum animi, qui se corporis voluptatibus dediderunt earumque se quasi ministros praebuerunt in pulsuque libidinum voluptatibus oboedientium deorum et hominum iura violaverunt, corporibus elapsi circum terram ipsam voluntantur nec hunc in locum nisi multis exagitati saeculis revertuntur. Ille discessit; ego somno solitus sum.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

I.

Περίληψις: Ὁ Π. Κορνήλιος Σκυπίων Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος διηγεῖται πρὸς τοὺς φίλους τὴν συνέρτενξιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Μασαράσην ἐν τῇ Ἀφρικῇ καὶ τὰ κατ' αὐτὴν λεζθέρτα περὶ τοῦ Σκυπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ Προεργυτέρου, πάππου αὐτοῦ. Μετὰ τὸ πέρας τῆς συνδιαλέξεως κατακλιθεὶς βλέπει κατ' ὄντα τὸν πάππον.

§ 1 (9). *Cum . . . venisset ad eum ἥμισυ, ἐλθὼν (τῷ 149 π.Χ.) ἐν ἀρχῇ τοῦ γ' Καρχηδονιακοῦ πολέμου, ὅτε ἐποιοφορεῖτο ἡ Καρχηδών. Ὁ Π. Κορνήλιος Σκυπίων Αἰμιλιανὸς (ἰδ. Προλεγ.) ἀρχίζει τὴν διήγησίν του. Africam. Διὰ τῆς λέξεως Africa ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ἐδῆλουν οἱ Ρωμαῖοι τὴν Αιβύην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἵτοι τὴν παλαιὰν περιοχὴν τῆς Καρχηδόνος, ἐν στενωτέρᾳ δὲ ἐννοίᾳ, ὡς ἐνταῦθα, τὴν ἐκτὸς ταύτης χώραν, ἵτοι ποτε ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Καρχηδονίους, ὡς καὶ τὴν τῶν γειτονικῶν φυλῶν καὶ ἴδιαιτέρως τὴν ὁνομαζομένην Africa Propria (Τυνησία — Τύνης). M' Manilio (ἰδ. Προλεγόμενα). consuli σύναφον τῷ tribunus . . . militum (= tribunus militaris) στρατιωτικὸς χιλίαρχος παρὰ τῷ ὑπάτῳ, χιλ. ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπάτου. ad quarlam legionem tr. m. χιλίαρχος τῆς τετάρτης λεγεωνος. Τίθεται τὸ ad (= apud) μετὰ αἰτιατικῆς ἐν στρατιωτικᾶς ἐκφράσεσιν εἰς καὶ δηλοῦνται στάσις (ἐκτὸς ἀν̄ ὑπονοήσωμεν τὸ ducendam). Τῆς λεγεωνος ἀνώτατος μὲν ἀρχηγὸς ἵτοι ὁ ὑπάτος (consul) ἢ ὁ ὑπατικὸς χιλίαρχος (tribunus consularis), ἀλλὰ διοικηταὶ (ἀξιωματικοὶ κατώτεροι) αἰτῆσις ἵσαν κυρίως οἱ χιλίαρχοι, ἔξι τὸν ἀριθμὸν εἰς ἐκάστην λεγεωνα, ἵνα διώκουν ἀνὰ δύο ἐκ περιτροπῆς ἐπὶ δύο μῆνας. nihil mihi fuit potius quam ut . . . convenirem = nihil habui antiquius (ἢ prius) quam ut . . . convenirem = οὐδὲν ἄμεινον (καλύτερον, ἱερώτερον) ἔσχον ἢ νὰ συναντήσω (τίποτ' ἄλλο δὲν ἐπεθύ-*

μητα περισσότερον παρὰ νά... , ἥ σκέψις μου ἦτο νὰ ὑπάγω πρὸς συνάντησιν). Τὸ potius (= antiquius) εἶναι ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ nihil (τὸ θετ. potis, e). *Masinissam* ἵδ. Προλεγόμ. *familiae* δοτ. *iustis de causis* ἥ προθεσις de ἔχει αἰτιολογικὴν σημασίαν = ἐκ βασίμων (σπουδαίων, ισχυρῶν) λόγων. *ut* ὡς. *senex* περίπου 90 ἑτῶν. *senex*, *senis* γέρων. *conlacravat* ἥ πρόθ. *cum* (con-) δηλοὶ ἐπίτασιν. *suspexit ad caelum* καὶ in *caelum* καὶ (μετὰ τροπικῆς σημασίας) ἀπλῶς *caelum*. *suspicio*, -spexi, -spectum, 3. ἀναβλέπω. *grates...* *tibi ago...* *vobisque...* *quod...* *conspicio* χάριτας ἄγω σοι... καὶ ὑμῖν... ὅτι (διότι) . . . , (εὐχαριστῶ σε... καὶ ὑμᾶς... διότι...). *Conspicio*, -spexi, -spectum, 3. τὸ *grates* ἀντὶ τοῦ *gratiae* καὶ *Caelites* (ἀντὶ τοῦ *caelestes*=dii ἥ di) ἐτέμησαν ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Ἡ δῆλη φράσις εἶναι καθόλου ποιητικὴ καὶ ἵσως εὐλημμένη, ὡς λέγεται, ἀπό τινος ποιητοῦ. *summe sol...* *caelites*. Τὸ *summe* (ἐνταῦθα ὑπὸ ἔννοιαν οὐχὶ τοπικήν, ἀλλὰ ἥμικήν) = μέγιστε, ὕπατε· τὸ δὲ *caelites* (οὐσιαστ.) = οἱ οὐρανίωνες, οἱ θεοί (οἱ Ἡλιος ὡς καὶ ἡ Σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ ἀστρα, ἄτινα ἐν ταῖς ἀρχέγονοις ψηφοκείαις ἐθεωροῦντο ὡς θεότητες). *caelis*, *caelitis* (κατὰ τὸ *dives*, *divitis* πλούσιος). *antequam...* *migrō* ἐτέμη δριστικὴ μετὰ τὸ *antequam*, διότι ἥ πρᾶξις χρονικῶς παρίσταται ὡς μέλλουσα νὰ γίνη συντόμως. Ὁ Μασαννάσης εἶναι πολὺ γέρων καὶ θέλει νὰ δώσῃ νὰ ἔννοιήσουν ὅτι ἐντὸς δλίγον θὰ μεταβῇ (*migrare*) εἰς ἄλλον τύπον ὑπάρχεως (ἵδ. Προλεγ.). *in meo regno et his tectis* ἥ πρόθ. *in* δὲν ἐπαναλαμβάνεται διότι ἥ δῆλη φράσις ἔχει μόνον μίαν ἔννοιαν = ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ βασιλείου μου (οὗ πρωτεύουσα ἦτο ἡ Κίρτα, νῦν Κωνσταντίνη). Ἡ λ. *regnum* ἐνταῦθα (κατὰ μετωνυμίαν) = ἥ εἰς τὸν βασιλέα ὑποτεταγμένη χώρα μετὰ τῶν κατοίκων αὐτῆς. *itaque* (ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ ita ἥ adeo) = τόσον... *illius...* *viri* Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου (Maior). Τὸ *illius* ἐτέμη καὶ διὰ τὸ χρονικῶς ἀπομεμαρυσμένον, ἀλλὰ καὶ διότι δηλοὶ ἔξαρσιν. *ego illum* ἔνν. (κατὰ σύλληψιν τοῦ οἴμ.) *percontatus sum.* *de suo regno* κανονικῶς θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῇ ειus, ἀντὶ τοῦ *suo*. *de re publica* περὶ τῆς πολιτείας (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *de...* *regno*). *ultra citrōque*=ultra et citro ἔνθα καὶ ἔνθα, ἔκατέρωθεν, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἀμοιβαίως (= *in vicem*). *nullis verbis...* *habilitis* πολλῶν λόγων γενομένων (ἀφαιρ. ἀπόλυτος), μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν πολλῶν ἔρωτήσεων (ἔκατέρωθεν). *nobis* δοτ. τοῦ ποιητ. αἰτίου εἰς τὸ

consumptus est, ἀλλὰ καὶ ὡς δοτ. περιποιητικὴ (= ἡμῖν αὐτοῖς). consūmo, -sumpsi, -sumptum, 3.

§ 2 (10). *Post autem ὕστερον δέ accepli δεκτοὶ γενόμενοι (φιλοξενηθέντες), apparātū regio* (ἀφαιρ. δογαν.) μετὰ βασιλικῆς μεγαλοπρεπείας ἢ διὰ μεγαλοπρεποῦς γεύματος. *sermonem produximus* « τὸν λόγον ἐμηκύναμεν » (παρετείναμεν τὴν συνδιάλεξιν, τὴν διμήτριαν, διμιλήσαμεν ἐν ἔκτάσει). *in multam noctem = ad multam noctem* = μέχρι βαθείας (προκεχωρημένης) νυκτός. *cum . . . nihil nisi . . . loqueretur . . . meminisset*: *cum . . . nihil* (ἐνν. aliud) *nisi* = ἐν ᾧ, καὶ μολονότι . . . (= cum) περὶ οὐδενὸς ἄλλου πράγματος διμήλει εἴμι ἀπεὶ τοῦ Ἀφρικ. καὶ ἐνεθψεῖτο (ἀνέφερεν) . . . τὸ *meminisset* ὑπερσ. ἀντὶ τοῦ ἐλλείποντος παρατατικοῦ. *cuius facta . . . dicta oὖσ.* = τὰς πρᾶξεις αὐτοῦ . . . τοὺς λόγους. Χιαστῶς τὸ μὲν *facta* (ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Ἀφρικῇ τῷ 204 π. Χ.) ἀναφέρεται εἰς τὸ *invictissimi*, τὸ δὲ *dicta* εἰς τὸ *optimi* (§ 1). *cubitum* ὑπτ. α' πρὸς δήλωσιν τοῦ σκοποῦ μετὰ ἀπὸ φῆμα κινήσεως = ἵνα καταλιθῶμεν (κοινηθῶμεν, πλαγιάσωμεν). *cubho*, -būi, -bitun, 1. *ut . . . discessimus* ὡς . . . ἀπεκωρήσαμεν, ἀπεσύρθημεν (ἔκαστος εἰς τὸ δωμάτιόν του = *dis* - *cedo*, -*cessi*, -*cessum*, 3) *me . . . somnis complexus est* προσωποποιία = ὑπνος μ' ἐσχε (κατελήφθην ὑπὸ τοῦ ὑπνου, παρεδόθην γλυκὰ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως). *Complector*, -plexus sum 3. *de via* ἡ πρόθεσις *de* (= propter) δηλοὶ αἰτίαν (ώς ἀνωτ. § 1. *iustis de causis*) εἰς τὸ *fessum* (παθ. μετ. *fatisco* 3). *et qui . . . vigilassem* καὶ ἐπειδὴ ἐγὼ (et ego qui = cum ego) εἶχον ἀγρυπνήσει. *artior* (= *arctior*) *quam solebat* βαθύτερος τοῦ συνήθους (*quam solebat* = solito ἢ εἰώθει), ἀσυνήθως βαθύτερος ὑπνος. *Soleo*, solitus sum, 2. ἡμιαποθ. *hic mihi . . . Africanus se ostendit* τότε (= hic) μοὶ ἐνεφάνισεν ἑαυτὸν (ἐφανερώθη, παρουσιάσθη) ὁ Ἀφρ. *Ostendo*, - *tendi*, - *tentum*, 3. *equidem* γε, τῇ ἀληθείᾳ. *sere* ἐνταῦθα = γενικῶς, κοινῶς, συνήθως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (plerumque, vulgo). *fit . . . ut . . . pariant* συμβαίνει (ῶστε) νά . . . γεννῶσι (νά παράγωσι, νά προξενῶσι): *pario*, *peperī*, *partum* 3. *cogitationes* οἱ διαλογισμοί, αἱ σκέψεις. *sermōnes* οἱ λόγοι (αἱ διμήτριαι). *scribit* *Ennius* (γραπτῶς) ἀναφέρει ὁ *Ennius*. Ἐνταῦθα ὑπανίσσεται ὁ *Κικέρων* τοὺς ἔξῆς στίχους τοῦ Ἐννίου, οὓς ἐμιμήθη καὶ ὁ *Βεργίλιος*: —

in somnis mihi visus Homerus adesse poeta
hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo.

Ο Ἔννιος, γεννηθεὶς τῷ 239 π. Χ. ἐν τῇ πόλει Rudiae (γῆς
ἡ νῦν Potigliano) τῆς Καλαβρίας, ἦτο δὲ ἔθνυκὸς τῶν Ρωμαίων ποιη-
τής. *de quo δὴ. Homēro. videlicet δηλονότι (εἰδωνικῶς). vigilans*
ἀγροντῶν (μὴ κοιμώμενος, ἐν ἐγρηγόρσει). *cogitare* νὰ διαλογίζεται
(νὰ ἀναμιμήσεται = *reminisci*, *in mente habere*). *eā formā*,
ἀφαιρ. *ex imagine eius* ἐκ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ. Αἱ εἰκόνες οὖσαι ἐκ
κηροῦ ἐν σχήματι προσωπείου ἐτοποθετοῦντο ἐν τῷ καλουμένῳ atrium
ἐντὸς ξύλίνων ναϊδίων (*armaria*). Κάτωθεν τῶν εἰκόνων ὑπῆρχεν
ἐπιγραφὴ ἢ ὑπογραφὴ (*titulus*) ἀναγράφουσα τὸ δόνομα τῶν δικαιου-
μένων πρὸς τοῦτο ἀρχόντων (*ius imaginum*). *ex imagine eius quam*
ex ipso erat notior. Ο νεώτερος Αφρικανὸς ἦτο πολὺ μικρὸς ἀκόμη,
ὅτε ἀπέθανεν (183 π.Χ.) ὁ νικητὴς τοῦ Ἀννίβα. *quem* = *hunc autem*
τοῦτον δέ. *agnōnī* ἀνεγνώσια. *Agnosco*, *agnōnī*, *agnōtūm*, 3. *cohōr-*
rui ἢ. *cohōrreo*, - *horui*, φρικιῶ (*ἀνατοιχιᾶς*), φοβοῦμαι. *sed ille . . .*
inquit ἀλλὰ ἐκεῖνος (*ἀντιτίθεται πρὸς τὸ equidem*) . . . εἶπε. *ades*. . .
(προστακτ. τοῦ *adsum*) *anīmō et omīte timōrem* θάρροις καὶ μὴ
φοβοῦ. Ἐξάτερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἔτερον. Τὸ *anīmō* (*ἢ anīmīs*) εἶναι πτώ-
σεως δοτικῆς. *trade* = *manda* ἢ *committe*. *memoriae* (*δοτ.*) = εἰς τὴν
μνήμην τῶν μεταγενεστέρων. *quae dicam* ὅσα . . . , τοὺς λόγους μου.

II.

Περίληψις. Τὸ φάσμα τοῦ πάππου προφητεύει εἰς τὸν ἔγ-
γονον περὶ τῆς μελλούσης δόξης καὶ τοῦ τραγικοῦ τέλους αὐτοῦ.

§ 3 (11). *illam urbem* = Karthagēnem. *parēre coacta . . . per-*
τη μέσαγκασθεῖσα ἐξ αἰτίας μου νὰ ὑπακούῃ (νὰ εἶναι πειθήνιος). Με-
ταξὺ τῶν ὄφων, μετὰ τὴν ἐν Ζάμα ἥτταν τῶν Καρχηδονίων τῷ 202
π. Χ., ἦτο ἡ καταβολὴ ἐπὶ 50 ἑτη εἰσφορῶν ἐνιαυσίων (ἐν συνόλῳ
10.000 ταλάντων) καὶ ἡ ὑποχρέωσις νὰ μὴ κηρύττωσιν οὖτοι τὸν πό-
λεμον ἐντὸς τῆς Αφρικῆς ἢ ἐκτὸς αὐτῆς ἀνευ ἀδείας τῆς Ρωμ. συγ-
κλήτου. *pareo*, - *rui*, 2. *populo Romano* δοτ. *renōnat*: κατ' ἀλήθειαν
αἰτία τοῦ γένους Καρχηδον. πολέμου ὑπῆρξεν ἡ Σύγκλητος ἐπιθυμοῦσα
τὴν τελείαν καταστροφήν τῶν Καρχηδονίων καὶ δὲ Μασαννάσης, ἀκατα-
παύστως ἐνοχήῶν διὰ διαπαγῆν αὐτούς. Οὐχ ἥττον ὅμως καὶ οἱ

Καρχηδόνιοι τῷ 187 π. Χ. ἔζήτησαν, χάριν ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς φορολογικῆς ὑποτελείας των, νὰ καταβάλωσιν ἐφ' ἄπαξ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ὑποχρεώσεών των. *pristina bella* δηλ. τοῦ α' (264—241 π.Χ.) καὶ β' Καρχηδόν. πολέμου (218—201 π.Χ.), *quiescere* νὰ ήσυχάσῃ (νὰ μείνῃ ἐν εἰρήνῃ) : *quiēscō, quiēvi*, β. *ostendebat autem* ἐδείκνυε δὲ (τὸ autem=καὶ), καὶ ἐδείκνυε. Τὸ autem ἐδῶ δὲν εἶναι σύνδ. ἀντιθετικὸς ἀλλὰ εἰσάγει μίαν παρένθεσιν· μεταφράζεται καλλιον δι' ἀπλοῦ «καί». Κατὰ τὸν Macrobius δ Σκιτίων ενδίσκετο ἐν τῷ γαλαξίᾳ (=orbis lacteus ἡ locus plenus stellarum ἀστερόεις), ἐνθα κατὰ τοὺς Πυθαγορείους ἦτο ἡ ἔδρα τῶν ψυχῶν τῶν ἥρων. *Ostendo*,- ndi, (ostentatum), β. δεικνύω. *et . . . illustri et claro quodam loco* καὶ φωτεινῷ (ἐφ' ὅσον ἦτο plenus stellarum) καὶ (καὶ ἀκολουθίαν) λαμπροῦ τυνος τόπου. *ad quam . . . oppugnandam . . . γερουνδ.* ἔλξις=πρὸς πολιορκίαν τῆς δύοιας (πόλεως) . . . *raene miles* τὸ ἐπίρρο. *raene* (=σχεδὸν) κεῖται ἐδῶ ἀντὶ ἐπιθέτου=(ώς) ἀπλοῦς στρατιώτης. Τὸ miles συνενδοχικῶς=miles gregarius (=ἱδιώτης στρατιώτης). Ό βαθμὸς τοῦ *tribunus militum* δὲν εἶχεν ἦτο δ κατώτατος τῆς στρατιωτικῆς διαβαθμίσεως, *nunc hoc biennio* νῦν . . . κατὰ τὴν προσεχῆ διετίαν. Τὸ *hoc biennio* εἰς ἄκρων ἀντιθεσιν πρὸς τὸ *nunc*. *consul* ὑπατος (ἄν). Ἡ πολιορκία διήρκεσε τοία ἔτη. Παρὰ τὴν *lex Villia annalis* (181—180 π. Χ.), ἡτις καθώριζε τὸν *cursus honorum*, δ νεώτερος Σκιτίων ἔγινεν ὑπατος ἐν ἔτος ἐνωρίτερον τοῦ ἐπιτετραμένου, ἢτοι εἰς ἥτακίαν 36 ἐτῶν (147 π. Χ.). *cognomen* δηλ. ἡ ἐπωνυμία τοῦ Ἀφρικανοῦ. *per te partum* (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ adhuc [=μέχρι τοῦδε] *hereditarium*) διὰ σοῦ περιποιηθεῖσα (ἀποκτηθεῖσα). *a nobis*=a me παρ' ἐμοῦ. *cum . . . delcveris* (τελ. μέλλ.) . . . *deligēre* ὅταν . . . θὰ ἔχῃς καταστρέψει . . . θὰ ἐπλεγῆς (*deligēre=deligēris*, β' ἐν. μέλλ.). δοιστ. τῆς παθ. φωνῆς). *censor* τῷ 142 π. Χ. *triumpnum* περὶ τὸ τέλος τοῦ 146 π. Χ. *legatus*: δ Κικέρων ἀλλαζοῦ λέγει ὅτι ἡ πρεσβεία αὕτη προηγήθη τῆς τιμητείας. *iterum* τὸ δεύτερον, πάλιν, ἐκ νέου τῷ 134 π. Χ. (διὰ τὸν κατὰ τῆς Νομαντίας πόλεμον, παρὰ τὸν ἀπαγορευτικὸν νόμον τοῦ 151 π. Χ.: ne quis iterum *consul* fiēret). *consul* κατηγορούμ. (τῷ 134 π. Χ.). *absens* (καίπερ) ἀπώλων (μὴ παραστάς, δηλ. μὴ ἐπιζητήσας, μὴ ὑποβαλὼν ὑποψηφιότητα). Κατὰ τὸν Valerius Maximus δ Σκιτίων μεταβάς εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἀρεως πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ συγγενοῦς του

Φαβίον, ἐπιζητοῦντος τὴν ταμιείαν, ἔξελέγη τὸ δεύτερον ὕπατος. *māximūmū* μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν (διαρκέσαντα ἀπὸ τοῦ 141—133 π. Χ.). *Numantium excides* τῷ 133 π.Χ. Ἡ πρότασις αὕτη, ἀσύνδετος καὶ κατὰ παράταξιν, εἶναι ἐπεξήγησις τῆς προτέρας = τ. ៥. θά... *Exscindo*, - *seidi*, - *scissum*, 3. *cum eris currū* (ἀφαιρ. δργάν.). *in Capitolium invectus* ὅταν... θά... ἔχης εἰσέλθει ἐφ' ἄρματος θριαμβικοῦ εἰς τὸ Καπιτώλιον. *consilliis* (ἀφαιρ. δργάν.) ταῖς βουλαῖς, τοῖς φιλοδόξοις σχεδίοις (τῇ μεταρρυθμίσει τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου), ἔξ ἀφορμῆς τῆς κληρονομίας πρὸς τὸν Ρωμ. δῆμον τοῦ ἀποθανόντος (133 π. Χ.) βασιλέως τῆς Περγάμου Ἀττάλου Γ'. *perditis mei* τοῦ ἐγγόνου μου (Τιβ. Γράγχου, νίοῦ τῆς θυγατρός του Κορηνηλίας).

§ 4 (12). *hic* (ἐπίρρο.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐδῶ). *osten-das oportēbit* (Ἡ ὑπὸ. *ostendas* τίθεται μὲ τὸ *oportet* χωρὶς τὸ *ut*) νὰ δέξῃς θὰ πρέπῃ. *patriae* δοτ. *lumen animi, ingenii consiliique tui*: ἡ μειαφορὰ αὕτη ἐν τῇ νέᾳ Ἑλλην. ἀποδίδεται διὰ τοῦ ἐπιμέτον «ὅλος» = ὅλον σου τὸ θάρρος, ὅλον σου τὸ πνεῦμα, δλην σου τὴν σύνεσιν. *sed eius temporis . . . fatorum viam*. Ἡ γεν. *temporis* ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ *fatorum*. Ὁ διαλεγόμενος προσηλῶν τὸ βλέμμα του ἐπὶ τὰ μέλλοντα μένει κατάπληκτος ἐν τῆς παραδόξου ἀντιμέσεως, ἢν διακρίνει ἐν τῇ είμασμένῃ τοῦ ἐγγόνου. *anticīptem* ἀβεβαίαν, ἀμφίβοβολον (ἐπικίνδυνον). *anceps, anticīptis, quasi* = *ut ita dicam* (οὕτως εἰπεῖν ή τρόπον τινά). Ὁ Σκιπίων ενδέθη νεκρὸς ἐν τῇ κλίνῃ του (129 π. Χ.) ὑπὸ μυστηριώδεις συνθήκας, ἔχων παρὰ τὸ πλευρόν του σημειώματα τοῦ λόγου ὃν, δις εἰχεν δηλώσει, θὰ ἔξεφώνει ἐν τῇ Συγγλήτῳ, ἐκμέτων τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος. *cum . . . convertērit duoque ii numeri . . . confecērint* (τετελ. μέλλ.) = ὅταν θὰ ἔχῃ διατρέξει καὶ οἱ . . . θὰ ἔχωσι συμπληρώσει. *septēnos octōens solis anfractus redditusque* ὁκτὼ φορὰς ἐπτὰ κύκλους ἢ ἐπαναδρομὰς τοῦ ἥμιου. Τὸ ἀριθμητ. ἐπίρρομα πολλαπλασιάζει τὸ διανεμητικὸν (= $7 \times 8 = 56$ ἔτη). *solis anfractūs* (ἢ λέξις *anfractus* ὁσκικῆς προελεύσεως = σπειροειδῆς, [ἔλικοειδῆς] κίνησις). Εἶναι ἡ ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς κατὰ τὸ φαινόμενον κίνησις (τροχιὰ) τοῦ ἥμιου, ἔως ὅτου οὗτος φθάσῃ εἰς τὰ ἥλιοστάσια (ἄλλως λεγόμενα τροπὰς ἢ σημεῖα τῶν τροπῶν, ὅτε ἔχει τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀπόκλισιν, ἦτοι 23° καὶ 27° ἀπὸ τοῦ οὐρανίου ἴσημερινοῦ). Τὰ ἥλιοστάσια εἶναι δύο, τὸ γει-

μερινὸν τῆς 21 Δεκ. (bruma) καὶ τὸ θερινὸν τῆς 21 Ιουνίου (solstitium). Ὁ ἥλιος ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς ἀνέρχεται ἀπὸ τοῦ N. ἡμισφαιρίου (χειμ. ἥλιοστ.) εἰς τὸ βόρειον (θερ. ἥλιοστ.) διερχόμενος διὰ τοῦ ἴσημερινοῦ (ἐαρινὴ ἴσημερία αεquinoctium vernum), ἀκολούθως κατέρχεται εἰς τὸ N. ἡμισφαιρίου διερχόμενος διὰ τοῦ ἴσημερινοῦ (φθινοπωρινὴ ἴσημερία αεquinoctium autumnale). Ἡ πρώτη φάσις τῆς ἀνόδου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ, η δὲ ἄλλη τῆς καθόδου εἰς τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον. Ἡ ἀπὸ τοῦ θερινοῦ ἥλιοστασίου εἰς τὸ χειμερινὸν κίνησις φαίνεται παλίγδρομος τῆς ἔτερας καὶ τοῦτο δηλοὶ ἡ λ. *reditus* καὶ *converterit*. Ὅθεν ὅλη ἡ φράσις *septenos octiens solis anfractūs redditūsque convertere* (= *convertendo conficere*) = συμπληρώνω 56 περιστροφὰς τοῦ ἥλιου (ἥτοι 56 ἔτη). Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται δῆλον ὅτι οὐχὶ δὲ ἥλιος φαίνεται ενδισκόμενος (φθάνων) κατὰ τὸ θέρος ἥλιοστασίου εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Καρκίνου ἢ κατὰ τὸ χειμ. εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Αἰγαίου, ἀλλὰ τοῦναντίον ἢ γῆ. *dicoque ii numeri* ἥτοι δὲ 7 καὶ δὲ 8. *plenus* τέλειος. Ἐνταῦθα ἔχομεν ἀναπόλησιν Πυθαγορείων διδασκαλίῶν, καθ' ἃς οἱ ἀριθμοὶ 7 καὶ 8 ἔθεωροῦντο τέλειοι (πλήρεις). *alter altera de causa* δὲ μὲν ἐξ ἑνὸς λόγου, δὲ δὲ ἐξ ἄλλου, ἐξ διαφόρων λόγων, π. χ. δὲ μὲν 7 ὡς ἀποτελούμενος ἐξ περιπτοῦ (ἄρρενος) καὶ ἀρτίου (θήλεος) $1+6$ ἢ $2+5$ ἢ $3+4$, δὲ δὲ 8 διότι εἶναι δὲ πρῶτος κύβος, ὅστις ἔχει τρεῖς ἵσις καὶ κανονικὰς διαστάσεις (μῆκος, πλάτος, ὕψος $2 \times 2 \times 2$). Γενικῶς ἔκτος τῶν ἀνωτέρω λόγων ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι. *habetur* θεωρεῖται. *circuītu naturali* διὰ τῆς φυσικῆς περιόδου. *summam* (ἕνν. *anfractuum reddituumque solis* = *annorum*) *tibi factalem* τὸ περιωρένον (τὸ ὑπὸ τῆς εἴμαρτεντος δρισθέν) σοι ποσὸν (ἔτῶν), ἥτοι τὰ 56 ἔτη τῆς ζωῆς σου. *se... convertet* θὰ στραφῇ (τῷ 130 π.Χ.). Ὁ Π. Σκιπίων εἶχε τότε ἐν Ρώμῃ μεῖζον κῦρος καὶ ἀπετέλει τὸ κέντρον τῶν διαμαχούμενων κομμάτων. *omnes boni* ὅλοι οἱ ἔχοντες τὰ αὐτὰ καὶ δὲ Σκιπίων πολιτειακὰ φρονήματα (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς φαῦλους, τοὺς ἐπαναστάτας). *te - te* σχῆμα ἐπαναφορᾶς. *socii... Latini*. Οὗτοι κατέχοντες μεγάλας γαίας καὶ αἰσθανόμενοι προσεγγίζουσαν τὴν καταγίδα ἀπέβλεψαν πρὸς τὸν Π. Σκιπίωνα, ὅστις οὕτω περιέπεσεν εἰς τὴν μῆνιν τῶν μεταρρυθμιστῶν. *nitalur* (ὑποτακ. τοῦ ἀποθ. *nitor*, *nixus* ἢ *nitus sum*, 3) δύναται νὰ στηριχθῇ. *ne multa* ἕνν. *dicam* (ὑποτακ.), = ἵνα μὴ εἴπω πολλά, ἐνὶ λόγῳ. *dictator... oportet* ὡς δικτάτωρ . . .

πρέπει νά . . . ίδ. ἀνωτ. ostendas oportebit. Ἀπεδόθη εἰς τὴν Σύγκλητον ἡ πρόθεσις νὰ καταστήσῃ τὸν Σκιπίωνα δικτάτωρα πρὸς κατευνασμὸν τῶν παθῶν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῆς τεταραγμένης ἥδη πολιτείας, *si impias manus propinquorum effugēris* (τετ. μέλλ.): ὑπόνοιαι ἥγεομησαν κατὰ τῆς τριανδρίας (*tresviri agris dividundis*), ἵπτοι τοῦ Κάρβωνος, τοῦ Φλάκκου καὶ τοῦ Γ. Γράγχου, ἐπίσης κατὰ τῆς Κορηνῆιας, μητρὸς τῶν Γράγχων καὶ κατὰ τῆς Σεμπρωνίας, ἀδελφῆς τῶν Γράγχων καὶ συζύγου τοῦ δολοφονημέντος. Ἀνακρίσεις δὲν ἔγιναν. Ἡ Σύγκλητος δὲν ἔδειξεν ἐνδιαφέρον. Ἀξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ ἀμείλικτος ἔχθρος του Καικύλιος Μέτελλος ἀποστέλλων τοὺς νίοντας του εἰς τὴν κηδείαν τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ εἶπε «*ite, filii, celebrate exsequias, nūmquām maioris civis funus videbitis.*», *hic* (ἐπίσης) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἀφηγήσεως), *cum exclamasset ingemuisserintque* (ὅ, *ingemisco*, *ingemui*, 3) = «ἀνακενδαγότος καὶ οἰμωξάντων»: ὁ Λαύλιος (ίδ. Προλεγ.) εἰς τὸ ἀκουσμα τῶν λόγων τούτων ἔβαλε κοραγήν, οἱ ἄλλοι (Φύλων, Μόμψιος, Τουβέρων, Ροῦφος, Σκαιώλας, Φάννιος ίδ. Προλεγ.) ἔξεχύμησαν εἰς δάκρυα, ἐνῷ ὁ Σκιπίων, ἥπιως προσμειδιῶν, παρακαλεῖ νὰ σιγήσωσι. *st!* (ἐπιφώνημα σιωπῆς, πρβλ. ἡμέτερον σούτ! «*σίγ' ἔχετε*», σιωπή! *parum per* ὀλίγον τι (ἀκόμη)! *cetera* τὰ λοιπά, τὸ ὑπόλοιπον, τὴν συνέχειαν (τῶν λόγων Σκιπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου).

III.

Περιληψις. Ἀποκαλύπτει πρὸς ἐνθάρρυνσιν αὐτοῦ τὰ μνησήσια τῆς ἄλλης ζωῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἵτις ἀγαμένει τοὺς καταστάτας ἀξίους τῆς Ηπατίδος. Ἐμφανίζεται ἐπίσης καὶ ὁ φυσικὸς αὐτοῦ πατὴρ Ηπᾶλος Αἰμίλιος. Διατὰ ἀπαγορεύεται ἡ αὐτοκτονία. Θεία ἡ καταγωγὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Γαλαξίας διαμονὴ τῶν ἐναργέτων, δικαίων καὶ φίλων τῆς πατρίδος. Σμικρότης τῆς γῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἀστέρα.

§ 5 (13). *quod = ut eo.* Τοῦ *quod* γίνεται χρῆσις πρὸ συγκριτικοῦ. *alacrior* θαρρωδεώτερος (δηλ. ἐνεργητικώτερος καὶ ψυχικῶς μᾶλλον διατεθεμένος). *ad . . . tutandam r. p.* πρὸς διαφύλαξιν τῆς πολιτείας (γερουσιακὴ ἔξις). *sic habeto* (γνώριζε οὕτω, μάθε τοῦτο

ὅτι . . .), νόμιζε τοῦτο ὡς βέβαιον, ὅτι . . . (τὸ habere ἔδο = putare, «ἡγεῖσθαι, νομίζειν» καὶ δι' αὐτὸ ἐτέθη προστατικὴ μέλλοντος [πρβλ. scito, memento]). certum . . . : ἡ σύντ . . . certum locum (ὑποκ.) esse in caelo definitum (χατηγορ.) omniibus (δοτ.) qui... ubi fruantur . . . ὅτι ὑπάρχει τόπος μόνιμος (ῳδισμένος) ἐν τῷ οὐρανῷ προωρισμένος δι' ἐκείνους οἵτινες (ἐπειδὴ οὗτοι qui... conservavērint . . . auxerint [ὑποτακτ. αἴτιολογικά]). ubi... fruantur (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. fruor, fructus sum, 3), ἔνθα δύνανται νὰ ἀπολαύσωσι. beati εὐδαιμονες, «μακάριοι» (τ. ἔ. ἐν μέσῳ ὅλων τῶν ἀγαθῶν τὰ δοκία παρέχει ἡ ἐστωτερικὴ ἡσυχία, ἀπῆλλαγμένοι πάσης ἀσκολίας). aenea semper ilerno (ἀφαιρ. εἰς τὸ fruantur) αἰώνιας ζωῆς (ἐνδελεχοῦς εὐτυχίας). aevum = vita. nihil est principi deo . . . acceptius quam . . . οὐδὲν εἶναι . . . τῷ ὑπάτῳ θεῷ . . . ἀρεστότεον (μᾶλλον εὐπρόσδεκτον) ἢ . . . principi deo τῷ ἄρχοντι θεῷ εἶναι ὃ ὑπατος θεὸς τοῦ Πλατωνικοῦ Τιμαίου ὅστις λέγει εἰ τοὺς ἄλλους δευτερεύοντας θεούς: «θεοὶ θεῶν, ὃν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων». quod quidem in terris fiat (ἀναφ. περιοριστικὴ πρότασις) = (οὐδέν), ὅπερ τοὺς ἄλιτρον γίνεται (ἐνεργεῖται) ἐν τῇ γῇ (ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ). Ἡ λ. terra ἐν τῷ ἐνικῷ ἀριθμῷ σημαίνει τὴν γῆν, κυρίως καὶ συγκεκριμένως (π. χ. terrae motus), ἢ ἐκάστην κχώραν (π. χ. in hac terra), ἢ τὴν ἔηραν (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν θάλασσαν π. χ. terrā ac mari, terrā mariique) ἐν δὲ τῷ πληθ. ἀριθμῷ σημαίνει μίαν ἐκάστην τῶν κχώρων τῆς γῆς καὶ αὐτὸν τὸν κόσμον, τὴν οἰκουμένην. concilia coetusque hominum iure sociali αἱ ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι συναθροίσεις τῶν ἀνθρώπων αἱ διὰ νόμων (iure) ἡνωμέναι (sociati). Δικαίως ἂρα λέγεται ubi societas ibi ius καὶ θεωρεῖται τὸ ius et aequitas ὡς τὰ vincula civitatis. (concilium = συνάθροισις κληθεῖσα πρὸς σκοπὸν δημόσιον' coetus = συνάθροισις προσώπων οὐκείᾳ βουλήσει πρός τινα σκοπόν). quae καθ' ἔλειν πρὸς τὸ civitates ἀντὶ qui (= concilia coetusque hominum iure sociati). Πρβλ. § 7: quae terra dicitur καὶ quae sidera et stellas vocatis, § 13: quem oceanum appellatis. civitates: ἐν τῇ πολιτείᾳ ἔγκειται ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, διότι δὲν ἔχει πλέον θέσιν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός του ἀπέναντι ἔαυτοῦ, ἀπέναντι τοῦ πλησίον καὶ ἀπέναντι τοῦ ὑπάτου θεοῦ. Διὰ τοῦτο εἰς τὸν θεὸν τοῦτον εἶναι εὐάρεστοι αἱ κοινωνίαι τῶν ἀνθρώπων ὡς καὶ ἐκείνοι οἵτινες θεύνονται καὶ σφέζουσιν αὐτὰς (harum rectores et conservatores). hinc profecti huc rever-

tuntur ἐνθένδε (= ἀπὸ τῶν ἄστρων) προελθόντες δεῦρο (ἐκεῖ εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὰ ἄστρα) ἐπιστρέφουσιν· (proficiscor, prefectus sum, 3): εἶναι ἐπίδρασις τῆς Πλατωνικῆς θεωρίας περὶ τῆς προϋπάρχεως τῶν ψυχῶν, ποὶν ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ σώματος, ἐν τοῖς ἄστροις. Κατὰ λαϊκὴν δοξασίαν, κοινὴν ταῖς ἵταλοελληνικαῖς θρησκείαις, αἱ ψυχαὶ τῶν καλῶν ἴθυνόντων τὰ δημόσια μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπανέρχονται εἰς τοὺς οὐρανίους χώρους ὡς εἰς τὴν πραγματικὴν πατρίδα των. Ὁ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (I, 17—20) λέγει ὅτι αἱ ψυχαὶ ἀποτελοῦσι μέρος τῆς θείας οὐσίας διακεχυμένης εἰς τὸν κόσμον. Τὰς αὐτὰς ἴδεας ἐπαναλαμψάνει καὶ ὁ Βεργίλιος (Αἰν. 6, 724 ἔξ.). Ὁ Σενέκας (ep. 86) διμιλῶν περὶ τοῦ Σκιπίωνος λέγει: *animum eius in caelum, ex quo erat, rediisse persuadeo mihi* (πείθω ἐμαυτόν). Revertor, reverti, reversus, 3.

§ 6 (14). *hic ego τότε ἐγώ. quam a meis ὅσον* (ἐκ τοῦ φόβου) παρὰ τῶν ἐμῶν, ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων (τῶν οἰκείων μου). *quaesivi... viveretne ipse ἥρωτησα ἐὰν ζῇ αὐτὸς* (δοῦλος ἀφοικανὸς πρὸς ὃν διελέγετο ἢ εἶναι σκιά τις). *vivo, vixi, victum, 3. extinctos ἐνν. esse* (δοῦλος extinguitur, extinctus sum, 3). *quos... arbitraremur οὓς ἐνομίζομεν* ἐτέμη ὑποτακτ. διότι ἢ ἀναφορ. πρότασις ἀποτελεῖ οὐσιῶδες μέρος σκέψεως ἐκπεφρασμένης καθ' ὑποτακτ. (viveret). *immo vero... hi vivunti* (μού ἐρωτᾶς ἀν ζῶσι καὶ ἀπαντῶ: ναί, ζῶσι καὶ ζῶσι) = ναί, βεβαίως οὗτοι ζῶσιν ἀληθῶς (ζῶσι τὴν ἀληθινὴν ζωὴν των). *qui... evolaverunt Πλατωνικὸς τρόπος ἐκφράσεως* τὸ σῶμα εἶναι «δεσμωτήριον, σῆμα (= τάφος) ψυχῆς» καὶ δοῦλος εἶναι «λύσις (= ἀπαλλαγή, ἀπολύτωσις) καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος» Φαιδ. 67 Δ. Γοργ. 493 Α. *vestra... vita... mors est.* Ὁ Κικ. ἀλλαχοῦ λέγει: haec quidem vita mors est. Κατὰ τὸν Ἡράκλειτον «ὅτε μὲν ἡμεῖς ζῶμεν, τὰς ψυχὰς ἡμῶν τεθνάναι... ὅτε δὲ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν, τὰς ψυχὰς ἀναβιοῦνται ζῆν» ποβλ. καὶ Εὐριπ. (frg. 639 N): τίς δοῦλος εἴ τὸ ζῆν μὲν ἔστι καθανατὸν τὸ καταθανεῖν δὲ ζῆν...; *quin tu aspiceis...* (ἐρωτησις προτοεπικοῦ)=τί (λοιπὸν) δὲν παρατηρεῖς...; παρατήρησον. aspiceō, -spexi, -spectum, 3. *venientem μετη.* κατηγορημ. *quem = hunc autem τοῦτον δέ. equideum... ille autem ἐγὼ βέβαια... ἀλλ' ἐκεῖνος* (ἐκεῖνος τούναντίον). *vim lacrimarum ἀφθονα δάκρυα, ζείμαρον δακρύων. flere prohibebat* (προτ. ἀποπείρας) προσε-

πάθει νὰ μ' ἔμποδίσῃ νὰ κλαίω (μοῦ ἔλεγε νὰ μὴ κλαίω). *fleo, flēvi, flētum*, 2. *prohibeo, -būi, -bītum*, 2.

§ 7 (15). *ut primum . . . loqui posse coepi* ὡς πρῶτον (= ubi primum, simul ac) ἥρχισα νὰ δύναμαι (κατέστη μοι δυνατόν) νὰ διμιλῶ. *loquor, locūtus sum*, 3. *flētu represso* (ἀφαιρ. ἀπό..) συγκρατηθέντων τῶν δακρύων (καταπνίξας τοὺς λυγμούς μου). *reprīmo, -pressi, -pressum*, 3. *inquam* μετὰ σημασίας προκι. *sanctissime* (ὑπεροθ. τοῦ ἐπιθετοποιηθέντος *sanctus* [ἥτις κυρίως εἶναι μτχ. τοῦ *sancio*]) = τὰ μάλιστα σεβαστέ. *haec* αὐτὴ (ἥ ἐν τῷ οὐρανῷ). *vita* ἥ (ἄλλθῆς) ζωή. *ut Africanum audio dicere* ἐπομένως δὲν ἦτο εἰς αὐτὸν γνωστὴ ἥ (Πυθαγόρειος, Στωϊκὴ καὶ τῆς Ἀκαδημίας) διδασκαλία, ἥτις εἶχε κατακλύσει τὴν Ρώμην εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τελευταίου π. Χ. αἰῶνος καὶ ἥτις τὴν πρώτην ἔκφανσιν ενδίσκομεν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Κικέρωνος. Ἡ γῇ δὲν εἶναι πλέον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐπαρκής. Ἡ ζωὴ ἐπὶ τῆς γῆς δὲν εἶναι τὸ ὕπατον ἀγαθόν, διὸ θάνατος δὲν εἶναι τὸ μέγιστον κακόν. Ἡ γῇ δὲν ἀποτελεῖ τὸ πᾶν καὶ ἐκτὸς αὐτῆς οὐδὲν ὑπάρχει. Ἐξ τῶν φιλοσοφιῶν ἐκείνων τῆς Στοᾶς καὶ τῆς Ἀκαδημίας ἀνεπήδησε καὶ ἐργαζόμην στερρῶς διὰ τῶν λόγων τοῦ Θεανθρώπου ἡ νέα θρησκεία, ἥτις παρουσιάζει τόσα στοιχεῖα ἐπαρκῆς μεταξὺ τοῦ ἐθνικοῦ (εἰδωλολάτρου) Κικέρωνος καὶ τῶν δογμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ. *quid moror . . . ?* διατί; (ποῖος εἶναι διὸ λόγος πού . . .); *in terris* ἴδ. ἀνωτερο. § 5. *quin . . . proprēo* διατί δέν . . .; (ἄς σπενσω νά . . .). *huc* εἰς τοῦτον τὸν τόπον. Ἡ διδασκαλία τῆς Στοᾶς δὲν ἀπέκλειε τὴν αὐτοχειρίαν (πρβλ. «εὐλόγῳ ἔξαγωγῇ»), ἀλλ' διὸ Κικέρων ἀποκρούει ταύτην ἐνταῦθα. *non est ita* (κατὰ λέξιν: δὲν εἶναι οὕτως) = ὅχι δά !!, ὅχι, ὅχι !! (δὲν μπορεῖς νὰ τὸ κάμης), ἴδ. καὶ κατωτ. : *in custodiā corporis*. *ille* διὸ πατήρ. *nisi . . . te custodis* (ἀφαιρ.) *liberarērit . . .* ἐὰν δέν . . . θὰ σ' ἔχῃ ἐλευθερώσει (ἀπαλλάξει) ἀπὸ τῶν δεσμῶν. ("Ομοιαὶ θεωρίαι ὑπῆρχον παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις" πρβλ., καὶ Πλάτ. Φαιδ. 62 B) *templum* ἐνταῦθα=χῶρος (οὐράνιος), διὸ διὸφθαλμὸς (τὸ βλέμμα) ἥμῶν περιλαμβάνει (περικλείει), τ. ἔ. τὸ περιέχον, τὸ στερέωμα. *cuius . . . est oī* ἐστιν, ὃ ἀνήκει. *quod conspicis* ἀνάπτυξις τοῦ templum. *huc* σύναψον πρὸς τὸ adītus. *adīlus patēre non potest* δὲν εἶναι ἐφικτὴ (κατορθωτὴ) ἥ πρόσοδος (προσέλευσις). *hac lege . . . qui tuerentur* ἐπὶ τούτῳ τῷ ὅρῳ . . . ἵνα οὗτοι (qui = ut ii) θεῶνται (μετὰ θαυ-

μασμοῦ). Θὰ ἔπειτε νὰ τεθῇ tueantur, ἀλλ' ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Κικ. ὁ παρ. ἵνα ἐπισύρῃ τρόπον τινὰ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὸν χρόνον τῆς δημιουργίας. Τυέοτ, (tutatus sum), 2. *illum globum ἐκείνην* (τὴν γηήνην) σφαιραν. *medium* : κατὰ τὰς ἀστρονομικὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, ἡ γῆ ἀκίνητος ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ (ἐν τῷ κέντρῳ) τοῦ παντὸς (τοῦ σύμπαντος) ἀλλ' ἥδη ὁ Ἀρισταρχος ἐκ Σάμου πρόδρομος τοῦ Κοπερνίκου, εἰσηγήθη (280 π. Χ.) τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. *quae terra dicitur* τὸ *quae* καθ' ἔλειν πρὸς τὸ *terra* ἀντὶ *qui* (= *globus*) προβλ. ἀνωτ. § 5: *quae civitates. eisque animus.* . . καὶ (πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον) *ψυχὴ* (ἐδόθη) . . . *-ex . . . ignibus* (προερχομένη ἐκ . . .) : οἱ Στωϊκοὶ ἐθεώρουν τὴν ψυχὴν «ἔνθεμιον πνεῦμα» (= *inflammata anima*, Κικ.). "Οτι τὰ ἀστρα ἴσαν πυρὰ καὶ ἡ ψυχὴ ὠσαύτως, προελθοῦσα ἐκ τῶν ἀστρῶν, εἶναι γενικῶς δοξασία τῶν ἀρχαίων, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τῷ Φαιδρῷ καὶ τῷ Τιμαίῳ τοῦ Πλάτωνος ὡς καὶ ὑπὸ ἀντοῖ τοῦ Κικέρωνος ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν Τουσκουλανῶν· *sidera et stellas ἀστρα* καὶ *ἀστέρας*. *globosae et rotundae*: τὸ μὲν πρῶτον ἐπίθ. δηλοῖ τὸ σφαιρικὸν (μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς στερρότητος καὶ τῆς ὢλης), τὸ δὲ δεύτερον σημαίνει τὸ κυκλοτερές, τὸ κυκλικὸν (μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ σχήματος). Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης νομίζει ὅτι οἱ ἀστέρες εἶναι σφαιρικοί. Ο Κικ. ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι οὐδὲν ὠραιότερον τοῦ σχήματος τούτου. *divinis animatae mentibus* διὰ θείων ψυχῶν ἐμψυχωθέντες (ζωογονθέντες). *circulos suos orbesque conficiunt* (πλεονασμὸς) συντελοῦσι τοὺς κύκλους καὶ διαγάφουσι τὰς τροχιὰς αὐτῶν. Ο Κικέρων ἐκφράζει οὕτω τὴν «κύκλῳ φορὰν» ἢ «ἐγκύκλιον φορὰν» τοῦ Ἀριστοτέλους. *quare* ὅθεν, (διὰ τοῦτο). *et tibi . . . et piis . . . retinendus animus est* καὶ σὺ καὶ οἱ εὐσεβεῖς . . . διφεύλετε νὰ φυλάσσετε τὴν ψυχὴν: ἡ *pietas* εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος ἀπέναντι θεοῦ, πατοίδος καὶ οἰκείων. *in custodiā corporis* ἐν τῇ φυλακῇ (= ἐντὸς) τοῦ σώματος: ἵδ. § 21: *inclusus in corpore* προβλ. καὶ Πλάτ. Φαίδ. 62 B: «δ ἐν ἀπορρήτοις λεγόμενος περὶ αὐτῶν λόγος, ὃς ἔν τινι φρονῷ ἐσμεν οἱ ἀνθρωποι καὶ οὐ δεῖ δὴ ἕαντιὸν ἐκ ταύτης λύειν οἰδ̄ ἀποδιδράσκειν». Ο Κικέρων ἐνῷ ἐν τῇ θεολογίᾳ εἶναι διπλὸς τῶν Στωϊκῶν, ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἀποκαλύπτεται Πυθαγόρειος καταδικᾶς τῶν μετὰ τοῦ Πλάτωνος τὴν αὐτοχειρίαν (ἵδ. καὶ ἀνωτ. § 5: *huc*). *nec . . . migrandum est* καὶ δὲν πρέπει νὰ μετοι-

κήσετε ἐκ . . . (νὰ ἔγκαταλείψετε τίν . . .). *ille*: animus. *ne . . . defugisse videamini* ἵνα μὴ φανῆτε ὅτι ἔχετε ἀποφύγει. *Diffūgio*, -fūgi, —, 3. *mītus humānum* τὸ καθῆκον (τὸν προοιμιόν) τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ (προωρισμένον ἢ τεταγμένον = adsignātum) εἰς τὸν ἄνθρωπον καθῆκον. *mītus*, ēris οὐ.

§ 8 (16). *sic . . . ut . . . ut* οὗτος . . . ὡς . . . ὡς. *auis* ἐξ νίοθεσίας (δηλ. δ' Αφρικανὸς δ' Πρεσβύτερος). . . *ego* ἐγὼ δ' γεννήσας, *gingo*, *genūi*, *genītum*, 3. γεννῶ. *cole* ποιοῦ περὶ πολλοῦ, ἔχε εἰς μεγάλην ἐκτίμησιν, *tūma*, ἄσκει. *colo*, *colūi*, *cultum* 3. καλλιεργῶ. *iustiliam et pietatem* δικαιοσύνην καὶ εὐσέβειαν (δηλ. τὰ πρὸς τὸν θεὸν καθῆκαντα). *cum . . . tum . . . δσον* (εἶναι) . . . *τόσον* (εἶναι) . . . *in parentibus et propinquis* ἐν τῷ κύκλῳ τῶν γονέων καὶ τῶν οἰκείων (ἐν τῇ ἐξωτερικεύσει ἀπέναντι τῶν . . . καὶ τῶν . . .). *ea vita via* (via κατηγορ.) *est in caelum αὐτὴ* ἢ (γηίνη) ζωὴ εἶναι ἢ ὁδὸς (τῶν τεθνεώτων = eorum qui iam vixerunt κατ' εὐφημισμὸν) ἢ ἄγουσα εἰς τὸν οὐρανόν. *vita—vita, caelum—coetum* παρήγησις. *corpore laxati* ἀπηλλαγμένοι τοῦ σώματος (τοῦ σωματοειδοῦς, τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος' ποβλ. § 6. *corporum vinculis*). *quem vides . . . quem . . . nupti cupatis* μετὰ τὰς λέξεις αὐτὰς δ' πατήρ τον Αἴμιλιος Παῦλος δὲν ἀναφαίνεται πλέον ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ. *autem* δὲ = καί. ίδ. § 3: *ostendebat autem*. *circus κατηγορ.* *elūcens* ἐκλάμπων, φεγγοβολῶν, σελαγίζων, *elūceo*, -luxi, 2. *inter flamas* = inter inflammata sidera μεταξὺ τῶν διαπύρων ἀστρων. *sidus*, ēris, οὐ. *a Graīis* (λ. ποιητ.) = παρὰ τῶν Ἐλλήνων. 'Ο Κικ. μεταχειρίζεται τὴν λ. *Graīi* δηλ. ἀντὶ τοῦ μετὰ ἴστορικῆς καὶ γεωγρ. ἐννοίας ἐθνικοῦ *Graeci*, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ τῆς κυριαρχούσης ἰδέας σεβασμοῦ πρὸς τὸν λαὸν τῶν ἡρώων καὶ τὴν κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ. *accepistis* ἐμάθετε, ἐδιδάχθητε. *orbem lacteum γαλαξίαν*: τὴν ἐξ ἀπειροπληθῶν ἀστέρων σύστασιν τούτου ἥδη ἀπὸ τοῦ 470 π.Χ. εἶχε δηλώσει δ' Δημόκριτος. *ex quo ἐνν. loco* (ἐκ τοῦ γαλαξίου, τ.ἔ. ἐκ τοῦ οὐρανοῦ). *mihi contemplanti* (φ. *contemplor* 1) προσεκτικῶς παρατηροῦντι (θεωμένῳ) μοι. *omnia . . . celera πάντα . . . τὰ ἄλλα* (οὐράνια σώματα). *praeclara . . . mirabilia* (κατηγορ.) ὑπέρλαμπρα καὶ θαυμαστά. *autem* δὲ = καί' (ιδ. § 3) *eae . . . quas* τοιοῦτοι . . . οὖς (οῖονς). *ex hoc loco* ἀπὸ τούτου τοῦ τόπου (ἀπὸ τῆς γῆς). *eae . . . quas* τοιαῦτα . . . ἀ (οῖα). *omnium* ἐνν. *stellarum*.

suspiciati sumus ἐφαντάσθημεν (q. *suspicor* 1). *ea . . . quae* αὐτὸς . . . ὅστις. *minima* ὁ μικρότερος (ἀστήρ), ἡ σελήνη. *ultima* ὁ πλέον ἀπομεμακρυσμένος ἀπό . . . : τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὸν τόπον, εἰς ὃν κατ' ὄντα εἶχε μεταφερθῆ ὁ Σκιπίων. *citima* ὁ πλέον (ύπερθ. βαθμὸς τοῦ citer-, tra-, -trum, συγκρ. citerior, -ius, γεν...-ioris) πλησίον ἀπό . . . : τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὴν πρωταριότητα ἐν τῇ ἔγοηγόρσει. *terris* δοτ. *luce . . . alienā* φωτί . . . ἀλλοτοίῳ (τῷ φωτὶ τοῦ ἥλιου): πρβλ. § 9: *luna radiis solis accensa*: τὴν σελήνην οἱ Στωϊκοὶ ἐθεώρουν μεγαλυτέραν τῆς γῆς, ἐνῷ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ γῆ εἶναι 49 φορᾶς μεγαλυτέρα τῆς σελήνης. *autem* δὲ = καὶ (ιδ § 3). *facile* ἀναμφιβόλως (χωρὶς ἄλλο) κατὰ ποιόν. *vincebant* ὑπερεῖχον, ὑπερέβαλλον. *vinco, vīci, victum*, 3. *iam ipsa terra*: τοῦτο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνωτέρῳ *omnia . . . cetera*: ἀντὶ τῆς συντακτικῆς ταύτης ἀκολουθίας θὰ ἔπειρε νὰ τεθῇ *terra* vero ἀλλὰ ἡ γῆ αὐτή. *ita . . . parva* τόσον . . . μικρά. *ut me imperii nostri . . . paenitēret* ὥστε ἐγὼ νὰ μὴ εἴμαι εὐχαριστημένος (ἥστε ἐγὼ νὰ εἴμαι ἀνικανοποίητος, δυσαρεστημένος) ἀπὸ τὴν ἀρχὴν (ἀπὸ τὸ κράτος ἡμῶν). *paeniteo, -tui*, 2. καὶ συνήθ. ἀπρόσ. *paenitet, -tuit*, 2. *me alicuius rei* μεταμέλει μοί τυνος, δυσχερῶς φέρω τι. *quo ἀφαιρ. δογαν. ἐνν. imperio. quasi punctum* τρόπον τινὰ (*quasi* = ut ita dicam) σημεῖόν τι (διάστημα, ἔκτασιν ἐλαχίστην). *eius* αὐτῆς δηλ. τῆς γῆς. Ἡ ωμ. ὑπερηφάνεια σμικρύνεται. Ἀράγε θὰ ὠμίλει οὗτο ὁ Κικέρων ἐὰν ἀπηνθύνετο εἰς μεγαλύτερον κύκλον;

IV.

Περὶ εἰληψις. Περὶ γοαφὴ τοῦ πλανητικοῦ συστήματος τῶν ἐρρέα σφαιρῶν.

§ 9 (17)*. *quam* = hanc autem (ἐνν. terram). *magis*

* 'Ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ περιέχεται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ ἐν τῇ ἔλληνικῇ καὶ φωμαῖκῇ ἀρχαιότητι περὶ τοῦ κόσμου θεωρίᾳ. Τὸ γεωκεντρικὸν τοῦτο σύστημα ἔλαβε τὴν πληρεστέραν μαθηματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν εἰς τὸ σπουδαῖον σύγγραμμα τοῦ Ἑλλήνος ἀστρονόμου Πτολεμαίου (ζήσαντος κατὰ τὸν β' μ. Χ. αἰῶνα): «Μεγάλη μαθηματικὴ σύνταξις τῆς ἀστρονομίας εἰς 13 βιβλία» καὶ διετηρήθη ἐν ισχύι μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, τοῦ Κεπλέρου καὶ τοῦ Γαλιλαίου. Οἱ Πλάτων, δὲ Ἄριστος τέλης, οἱ Στωϊκοὶ ἐδέχοντο τὸ σύστημα

(ἐνταῦθα = diutius) μακρότερον, περισσότερον καὶ ἐπομένως λίαν προσεκτικῶς, *cum... intuerer* ἐπειδή... ἀτενῶς (ἀκινήτως) προσέβλεπον (ἀναλογιζόμενος τὴν σμικρότητα τῆς γῆς καὶ τὴν ἔτι μικροτέραν ἔκτασιν τοῦ ὁριού, κοράτους). *intueor*, (aspexi), ἕτι 2. *quaeso* τὸ ο. τοῦτο λεγούμενον ἐν σπουδῇ καὶ ἐκπλήξει ἵσοδυναμεῖ ἐνταῦθα πρὸς τὸ tandem (quousque tandem... ἔως πότε τέλος πάντων...). *quaeso*, 3. *humi* (πτῶσις τοπ.) καμαί, καμάζε, κατὰ γθονός. *nonne* *aspicis*...? (ἔξακολουθεῖς νὰ ἔχῃς προσηλωμένον τὸ βλέψια σου εἰς τὴν γῆν καὶ) δὲν βλέπεις...; *in templā* εἰς ἄγανεις χώρους (ἔκταύσεις).

τοῦτο. 'Υπῆρξαν ὅμως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχαιότητα οἱ ἀντίθετα δοξάσαντες καὶ πλησιάσαντες διὰ τολμηροτάτης σκέψεως πρὸς τὰς σημερινὰς θεωρίας. Μεταξὺ τούτων συγκαταλέγονται οἱ Ἀναξίμανδρος, τινὲς τῶν γεωτέρων Πυθαγορείων φιλοσόφων ('Ικέτας καὶ Ἐφραντος οἱ Συρακούσιοι), οἱ μαθηματικὸς Ἡρακλεῖδης ὁ Ποντικός, οἱ καὶ παραδοξολόγος ὑπὸ τῶν συγγρόγων αὐτοῦ κληθείς, καὶ οἱ διάσημοις ἀστρονόμος Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος, οἱ τελειότερον τὰς ιδέας ταῦτας ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀναπτύξας. 'Ἐν τοῖς ἐπομένοις (§ 9 καὶ ἑξῆς) θέλομεν ἰδει τὰς ἐπιφανείας ἐν τῇ ἀρχαιότητι θεωρίας. Βεβαίως δὲν περιέχεται ἐν τούτοις πρωτότυπόν τι, οὔτε ἡδιον τῶν Ρωμαίων ἡ προαγωγὴ θεωρητικῶν ζητημάτων. 'Οθεν τὰ ἐκτιθέμενα ἐνταῦθα εἶναι κυρίως αἱ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους κοσμολογικαὶ δοξασίαι μετὰ παραλλαγῶν τινῶν ἐν τοῖς καθ' ἔκαστον. 'Η γῆ σφαιρική, εἶναι ἀκίνητος εἰς τὸ μέσον τοῦ παντός. Περὶ αὐτῆς στρέφεται ἔξι ἀνατολῶν πρὸς δυσμὸς ἐντὸς μιᾶς ὀλοκλήρου ήμέρας ὁ ἔναστρος οὐρανός, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων. 'Η οὐρανίος σφαίρα ἐθεωρεῖτο ἔχουσα ὑπόστασιν πραγματικήν. 'Ἐπ' αὐτῆς ήσαν προστηλωμένοι οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες περιῳρίζε δὲ αὐτῇ ἐξωτερικῶς τὸ σύμπτων. 'Αλλ' ἐνορίς ή παρατηρησίς τῶν οὐρανίων φαινομένων εἴχε δεῖξει ὅτι ἀστρα τινά, ἐν οἷς ὁ Ἡλιος καὶ ἡ Σελήνη, ἐνῷ μετέχουσι τῆς κοινῆς περιστροφικῆς κινήσεως, δὲν φαίνονται ἐν τούτοις προσηλωμένα ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας τῶν ἀπλανῶν, ἀλλὰ μεταβάλλουσι θέσιν πρὸς τε τοὺς ἄλλους ἀστέρας καὶ πρὸς ἄλληλα, κινούμενα κατὰ νόμους μὲν καὶ περιόδους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τρόπον πολύπλοκον. Τὰ ἀστρα ταῦτα ἐκάλεσαν πλανήτας η πλανήτας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς, οἵτινες μετέχοντες ἀπλῶς τῆς ἡμερησίας κινήσεως τῆς οὐρανίου σφαίρας φαίνονται διατηρούντες ἀμετάβλητον θέσιν ἐπ' αὐτῆς. Οἱ γνωστοὶ εἰς τοὺς ὀρχάους πλανῆται ήσαν ἐπτὰ τὸν ἀριθμὸν: ὁ Ἡλιος, η Σελήνη, ὁ Ἐρμῆς, η Ἄφροδίτη, ὁ Ἄρης, οἱ Ζεὺς καὶ οἱ Κρόνος. Γνωρίζουμεν πῶς ή ἀστρονομία ἐξηγεῖ τὰς κινήσεις ταῦτας. Αὕτη θέτουσα τοὺς ἀπλανεῖς εἰς μεγίστας ἀπὸ τοῦ πλανητικοῦ κόσμου ἀποστάσεις καὶ θεωροῦσα τοῦτον ἀνεξάρτητον, ὑποθέτει τὸν "Ἡλιον ὃς τὴν ἐστίαν τῶν πλανητικῶν κινήσεων, καὶ περιφερομένους περὶ αὐτὸν τοὺς λοιποὺς πλανήτας ἐν οἷς καὶ τὴν Γῆν, περὶ ἣν κινεῖται η Σελήνη. Τοιούτον εἶναι ἐν ταῖς γενικωτάταις γραμμαῖς τὸ σύγχρονον ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. Κατὰ τὸν

ἐτέθη συγκεκρ. ἀντὶ ἀφηρημένου. *tibi* (δοτ. ἡθική). Ἡ δοτ. χωριεύει ἐνταῦθα ἵνα ἐπιστήσῃ ἀμέριστον τὴν προσοχὴν Σκιπίωνος τοῦ Νεωτέρου. *orbibus . . . globis* διὰ (ἐκ) κύκλων . . . σφαιρῶν (πρβλ. § 7 *globosae et rotundae*). *omnia* τὰ πάντα, τὸ οὐρανίον σύστημα (σύγκειται, ἀπαρτίζεται = *conexa sunt*). *utus globus*. Τὸ υπόστητον δεικνύει τὴν ὑπεροχήν. *extimus* (*extremus*, ὑπερθ. τοῦ *exter*), τοποθετημένη εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον, ἢ πλέον ἀπομεμακρυσμένη (σφαῖρα). Τὸ *extimus* ἀντιτίθεται τῷ *citimus* τῆς § 8. *complectitur* περιλαμβάνει ἐν ἔστι. *complector*, - *plexus sum*, 3. *summus ipse deus* (εἶναι) αὐτὸς ὁ ὑπατος θεός. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ὁ οὐρανὸς ἦτο συνώνυμος τοῦ « θεὸς » καὶ ἀμφότερα ἐταυτίζοντο. *arcens et continens* = *coērcens et contīnens* περικλείων καὶ συγκρατῶν. *in quo sunt infici illi . . . stellarum cursus . . .* ἐφ' ἵξ (σφαίρας) εἶναι καθηλωμέναι ἐκεῖναι αἱ φοραὶ (τροχιαὶ) τῶν ἀστέρων . . . (*stellarum cursus* = *stellaes* οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες). Ἡ γνώμη τοῦ Ἀναξιμένους (ὃς καὶ ἡ τοῦ Ἐμπεδοκλέους) περὶ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων ὅτι οὗτοι ἦσαν κα-

Πλάτωνα (καὶ κατὰ τὸν Κικέρωνα) οἱ ἐπτὰ πλανῆται ἐθεωροῦντο προσηλωμένοι εἰς ἴσαριθμούς διαφανεῖς σφαίρας, ἢ δὲ ἴδια τῶν πλανητῶν κίνησις ὥφειλετο εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν τούτων. Αἱ σφαῖραι αὗται ἦσαν διαφανεῖς, ἀφοῦ διὰ μέσου αὐτῶν ἐφαίνετο ὁ ἔναστρος οὐρανός, ἐτί δὲ ἦσαν δόμοκεντροι πρὸς τὴν οὐρανίον σφαῖραν τῶν ἀπλανῶν καὶ συνδεδεμέναι μετ' αὐτῆς, ὥστε νῦ μετέχωσι τῆς ἡμερησίας περιστροφικῆς κυνήσεως (Πλάτ. Πολ. X., 616). Ἐπομένως ἐάστη τούτων εἰχε δύο συγχρόνους κινήσεις, ἄλλα περὶ ἀξονας διαφόρους, τὴν μὲν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ἡμερησίαν, τὴν δὲ ἀντίστροφον. Αἱ σφαῖραι τῶν πλανητῶν ἐμπεριέχονται ἐν τῇ ἔξωτερῃ οὐρανώφ σφαῖρᾳ τῶν ἀπλανῶν καὶ ἡ μία ἐντὸς τῆς ἄλλης, κατὰ τὴν ἔξης τάξιν, ἥτις ἐμφαίνει καὶ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς ἀπόστασιν τῶν πλανητῶν. Πρώτη ἀπὸ τῆς σφαίρας τῶν ἀπλανῶν, καὶ ἐπομένως ἀπωτάτη τῆς γῆς, εἶναι κατὰ Κικέρωνα ἡ τοῦ Κρόνου, μετ' αὐτήν ἡ τοῦ Διός, τρίτη ἡ τοῦ πυρούντος « Αρεως, κατωτέρῳ δὲ εἰς τὴν μέσην ζώρων μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τῆς σφαίρας τῶν ἀπλανῶν, ὁ Ἡλιος, μετ' αὐτὸν αἱ σφαῖραι τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἐρμοῦ καὶ τέλος ἡ ἐγγυτάτη πρὸς τὴν γῆν σφαῖρα τῆς Σελήνης. Ἡ Γῆ ἀποτελεῖ τὴν ἐνάτην σφαίραν, πρώτης λογιζομένης τῆς τῶν ἀπλανῶν.

Ἡ διάταξις αὕτη τῶν πλανητῶν ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλίνιου κατ' ἄγνωστον παράδοσιν εἰς τὸν Ηὐθαγόραν. Διάφορος ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀκολουθούμενη, καθορισθεῖσα δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀναξιαγόρου. Κατ' αὐτὴν οἱ πλανῆται ἔχουσι τὴν ἔξης ἀπὸ τῆς σφαίρας τῶν ἀπλανῶν σειράν: Κρόνος, Ζεύς, Ἀρης, Ἐρμης, Ἀφροδίτη, Ἡλιος, Σελήνη.

θηλωμένοι (infixi) ἐπὶ τοῦ οὐρανίου θόλου παρεῖχεν ἀπλούστεραν καὶ ὡς πρὸς τὰ φαινόμενα συμφωνοτέραν ἔρμηνείαν, ὥστε ἡ μετὰ τούτους ἀστρονομία ἀντείχετο αὐτῆς μετὰ ἐλαχίστων ἔξιαριστεων. *qui volvuntur oītineσ (συμ)-περιστρέφονται, οītineσ (συμπαρ-) ἀκολουθοῦσι τὴν αἰωνίαν κίνησίν της. cui subiecti sunt septem* ὑφ' ἦν (οὐρανίαν σφαιρῶν) ὑπόκεινται ἐπτά. *retro ἐπίορ. διπίσω, διπισθοδρομικῶς (ἀνάποδα) τ.ε. ἀπὸ Α. πρὸς Δ. στρέφονται (= contrario motū atque caelum δι' ἀντιθέτου πρὸς τὸν οὐρανὸν κινήσεως τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων). atque ἡ (= quam' πρβλ. contrarius, idem, alias, similis ac ἡ atque).* Ἡ μία κίνησις εἶναι ἡ γενικὴ τοῦ σύμπαντος ἐντὸς μᾶς ἡμέρας περὶ τὸν ἄξονα τοῦ κόσμου...—*caelum = caelestis globus extutus. unum globum τὴν πρώτην σφαιρὰν (τὸν πρῶτον κύκλον). illa stella. in terris* id. § 5. *Saturniam stellam: πράγματι δὲ Κρόνος, κατὰ τοὺς παλαιούς, πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Πλούτωνος ἐθεωρεῖτο δὲ μᾶλλον ἀπομεμαρυσμένος ἀπὸ τῆς γῆς πλανήτης. deinde ἔπειτα (κατὰ σειρὰν πρὸς τὸ κέντρον), δευτέρᾳ. prosperus et salutaris: οἱ Χαλδαῖοι κυρίως ἐνόμιζον ὅτι οἱ ἀστέρες ἡσκούν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. Ἡ δοξασία αὕτη δὲν ἐξηφανίσθη εἰσέτι πλήρως. Ἡ λευκὴ λάμψις τοῦ Διὸς ἐθεωρεῖτο σωτηρία (salutaris), ἐνῷ δὲ τὸν Ζεὺς (rutilus) καὶ δὲ ωρὰ τοῦ Κρόνου ἐθεωροῦντο ὀλέθριαι. ille fulgor=illa fulgens stella ἐκεῖνος δὲ λαμπρὸς ἀστήρ: fulgeo, fulsi, 2. λάμπω. *qui fulgor. Iovis* (τὸν Iovis ἀρχαῖκὴ ὄνομα) = Iupiter Zeὺς (πρβλ. ἐπὶ νομισμάτων Iovis custos, Iovis propugnator, Iovis stator): Iuppiter καὶ Iūpiter, γεν. Iovis. *tum τοίη (σφαιρα, τοίτος πλανήτης). deinde ἔπειτα* (τέταρτος πλανήτης). *subter ἐπίορ. κάτωθεν, ὑποκάτω. medium fere regionem* τὸ μέσον, τὴν μέσην σχεδὸν (ἢ τρόπον τινά) χώραν. *obtinet = occupat* ἐπέχει, καταλαμβάνει. *dux . . . luminum (= stellarum) reliquorum* ὁδηγός... ἀρχηγὸς καὶ εὑμνυτὴ (φυλακιστής) τῶν λοιπῶν ἀστέρων. Ἀναπτύσσει τοῦτο καὶ δὲ Μαρούτιος 1, 20. *lumen, iūnis οὐ. temperatio* κανῶν (ἀφηρ. ἀντὶ συγκεφρ. ἐξ αἰτίας τοῦ προηγουμένου meus) = temperator (qui temperat κανονιστής) φυλακιστής (τοῦ κόσμου). *tantā magnitudine* ἀφαιρ. ἴδιοτ. Σήμερον εἶναι γνωστὸν ὅτι δὲ ἥλιος εἶναι 1.326.480 φορᾶς μεγαλύτερος τῆς γῆς. *tanta . . . ut τολμοῦτον . . .* ὥστε. *cuncta lumina. suā luce ἀφαιρ. δογαν. suā luce ustret (= collustret) καταγάζει, περιλάμπει διὰ τοῦ ἕαντοῦ φωτός,**

διαχέει τὸ ἔαντοῦ φῶς ἐπὶ ὅλων τῶν πλανητῶν. *compleat* πληροῖ. *hunc solem. alter, alter... cursus* ἡ μέν, ἡ δὲ (τροχιά, δόμος). *comites* δορυφόροι (comes, -itis): τὸ σύστημα τοῦτο ἐσφαλμένως καλεῖται Αἰγυπτιακόν, διότι ἀνήκει τῷ μαθητῇ τοῦ Πλάτωνος Ἡρακλείδῃ τῷ Ποντικῷ. *in infinitoque orbe* ἐν τῷ ἐσχάτῳ κύκλῳ. *accensa* = *incensa*, *illustrata* (καταλαμπομένη, καταγαζομένη). *accendo, -ndi, -nsum*, 3. *infra* κάτωθεν (πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς σελήνης): ἀντιτίθεται τῷ κατωτέρῳ: *supra lunam sunt aeterna omnia. nihil... caducum* τὸ πᾶν εἶναι θυητὸν καὶ φθαρτόν. *tunere deorum... datos* δοθείσας εὑνούμενοι τῶν θεῶν. *nam σχῆμα προκαταλήψεως*: ἀλλὰ περὶ τῆς γῆς δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ δημιύσω, διότι... Δύναται τὸ *nam* νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ αὐτοῦ = δέ. *mediū* (πρβλ. § 7 καὶ § 10: medium), ὡς κατέχουσα, κατὰ τὸ γεωκεντρικὸν σύστημα, ἀκίνητος, τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος. Ἡ κοσμικὴ αὕτη εἰνῶν εἶναι τῶν Στωϊκῶν. *neque... et...* *et oīte... καὶ... καὶ* (πρβλ. § 20: neque... est, et...). *infīma est* εἶναι ἡ ἐσχάτη. *feruntur... pondera* καταφέρεται, φέρει... πᾶν βάρος, *mutu suo* αὐτομάτως, διὰ τῆς οἰκείας φορῆς (ἔλξεως, βαρύτητος). Ἀλλαζοῦ ὁ Κικέρων λέγει: suopte mutū et suo pondere.

V.

Περίληψις. Θεία ἀρμονία προερχομένη ἐκ τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. Ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐρωτισθῇ αὐτῆς.

§ 10 (18). *Quae* = haec autem ταῦτα δέ (τοὺς ἀστέρας τοῦ πλανητικοῦ συστήματος). *cum... intuērer* ἐνῷ... — *stupens* πλήρης ἐκπλήξεως, ἐκπληκτος, ἐν ἐκστάσει. *stupēo, -pūi*, 2. *me recepi* (ἐκ τοῦ προηγουμένου stupens θὰ ὑπονοήσωμεν ex stupore = ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, ἐκ τοῦ θάμβους) = ἐπέστρεψα εἰς ἐμαυτόν, συνηλθον: *recipio, -cēpi, ceptum* 3. *quid tū*; τί εἶναι τοῦτο; (θαυμασμὸς καὶ ἐκπλήξις ἐπὶ τῷ ἀκούσματι ᾧχου ἀπροσδοκήτου, κωρὶς νὰ δύναται νὰ δώσῃ ἐξήγησιν τούτου). *hic... quis est, qui?*... οὗτος... τίς εἶναι, ὅστις; *tantus et tam dulcis* τοσοῦτος (τόσον ἰσχυρός) καὶ (δύως) τόσον ἥδυς (τερπνός, εὐχάριστος ἔνεκα τῆς ἀρμονίας του' πρβλ.. τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους «ψόφος ἐναρμόνιος»). Τοῦτο σχετίζεται πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Πυθαγόρου, καθ' ἥν ἐκ τῆς κινήσεως τῶν ἀστρων, εὑρισκομένων εἰς

ἄνισα διαστήματα, προκαλεῖται ποικιλία ἥχων, διαφόρου ἐντάσεως, ἐξ ὧν παράγεται θαυμαστὴ ἀρμονία. 'Ο Πλάτων (Πολιτ. 617 D) παραδέχεται Σειρῆνας ἐπικαθημένας καὶ συμπεριφερομένας ἐπὶ τῶν κύκλων, αἵτινες ἄδουνσαι συναποτελοῦσιν ἀρμονίαν. *hic est . . . ille, qui . . . efficitur et . . . efficit* εἶναι . . . ἐκεῖνος (δὸς ἥχος), δοτις . . . —*intervallis disiunctus inparibus . . . distinctis* οὐκ ἔχων τὰς ἀποστάσεις προερχομένας ἐξ ἀνίσων διαστημάτων . . . κεκανονισμένων (ἔργονθματισμένων μεταξύ των) δι' ὁρισμένης ἀνάλογίας (δι' ὁρισμένων σχέσεων) μετὰ λογισμοῦ (κατασταθείσης) = pro rata parte (ratione) distinctis: ratus, a, uti ἀνάλογος, κεκανονισμένος (μιχ. τοῦ reor ratus, sum 2. (=λογίζομαι). *inpulsū et motū ipsorum orbium* διὰ τῆς (παλαικῆς) δονήσεως καὶ κινήσεως (=δονήσεως, ἢν διὰ τῆς κινήσεως παράγουσιν ἀνταὶ αἴσται αἱ σφαῖραι). *acuta cum gravibus temperans . . . efficit* συγκεραννύων (μετριάζων) δὲξεῖς (ὑψηλοὺς) τόνους μετὰ βαρέων (βαθέων) . . . παράγει δύοισι τόποις (δύοισι μόρφοις) διὰ τοῦ δροῦν καταμερισμοῦ δὲξέων καὶ βαθέων τόνων (=aequaliter) ποικίλας ἀρμονίας (συμφωνίας = concentus), τ. ἔ. ποικίλους παράγει τόνους συναποτελοῦντας ἀρμονίαν. *enīm* τῇ ἀληθείᾳ, πράγματι. *tanti motūς* κινήσεις τοσαῦται (τόσον μεγάλαι τῶν ἀστρων). *in silentio* ἐν σιγῇ. *et natura fert* καὶ (ἐξ ἄλλου) εἶναι φυσικόν, προέρχεται αὐτομάτως, ἡ φύσις ἀπαιτεῖ, θέλει. *ut . . . sonent* γὰρ ἀντηχῶσι (γὰρ ἔχωσιν ἥχους). Εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν ἀπεδίδετο ἡ παραγωγὴ ἥχων δὲξέων καὶ βαθέων, ὡς παρατηρεῖται (ἐν τῷ κοριδασμῷ τῶν χορδῶν ἀναλόγως τοῦ μίκους των) ἐν τῇ μουσικῇ κλίμακι. *extrema tā ἔσχατα* (τ.ἔ. αἱ ἔσχαται [σφαῖραι]). *extremus* καὶ *extimus* ὑπερθ. βαθὺδ τοῦ exter, extēra, extērum ἡ exterus, -a, -um' συγκρ. exterior, -ius, γεν. -idris. *ex alterā parte. . . ex alterā autem* ἐκ τοῦ ἐνὸς μὲν μέρους . . . ἐκ τοῦ ἑτέρου δέ (μέρους). *graviter acute* βαρέως (μὲν βαρεῖς, βαθεῖς [μπάσσους] ἥχους) . . . δὲξέως (μὲν ἥχους δὲξεῖς, ὑψηλοὺς οἱ ἐγγύτατοι). *summus ille caeli stellifer cursus* (ὑπαλλαγὴ ἀντὶ ille summī caeli stelliferi cursus). *summus ille cursus* ἡ ἀνωτάτη ἡ κείνη σφαῖρα τοῦ ἀστροφόρου (ἀστερόεντος) οὐρανοῦ. 'Η λ. *summus* ἀντιτίθεται τῇ κατωτέρῳ λ. *infimus*. *cuius conversio est conciliatior;* ἡς (σφαῖρας) ἡ περιφορὰ (στροφὴ) εἶναι ταχυτέρα (τῶν ἄλλων). *acuto et excitato...sono* διὰ (μετὰ) ἥχου δὲξέος καὶ ἐντόνου (διαπεραστικοῦ). *gravissimo:* (ενν. sono) διὰ (μετὰ) ἥχου βαρυτάτου (βαθυτάτου). *hic infimus* (ἐν. cursus move-

τur) κινεῖται τούναντίον ἡ σεληνιακή καὶ κατωτάτη (πλησιεστάτη πρὸς τὸ κέντρον) τροχιά (ἡ σφαῖδα τῆς σελήνης). *infīmus*, -a, -um ὑπερθ. βαθὺὸς τοῦ θετ. *infērus*, a, um. συγκρ. *inferior*, -ius, γεν. -iōris. *nam* (σχῆμα προσαταλήψεως, ἵδ. § 9: *nam ea*). *manens immobilis* τ.ἔ. una sede semper haeret παραμένει πάντοτε ἀκίνητος ἐν τῇ θέσει αὐτῆς. *complexa* (ἡ σφαῖδα τῆς σελήνης) κατέχουσα (προβλ. ἀνωτ. § 9: *obtinet*). *medium . . . locum* τὸν μέσον . . . τόπον (τὸ κέντρον). *mundi* τοῦ κοσμικοῦ συστήματος. *octo*: ἐνῷ εἶναι 8 αἱ σφαῖδαι, ἐν τούτοις ὑπάρχουσι μόνον 7 ἡγητικὰ διαστήματα, 7 τόνοι, διότι δύο ἔξι αὐτῶν, ἡ τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἡ τοῦ Ἐρμοῦ, ἔχουσαι τὴν αὐτὴν ταχύτητα (*eādem vis*), παράγουσι τὸν αὐτὸν τόνον. *intervallis* διὰ διαφόρων διαστημάτων ὥχησαν (προβλ. ἀνωτ. § 10: *intervallis imparibus*). *qui numerus ὅστις ἀριθμός* (δ 7 δηλαδή). *fere* δύναται τις εἰπεῖν (εἰναι δὲ δεσμός). —Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ 7 (ἵδ. ἀνωτ. § 4: *plenus*). *quod* τοῦτο δέ (τὸν ἥχον τοῦτον). *docti homines* οἱ εὑρέται τῆς μουσικῆς (Οὐρφέος, Ἄμφιων). *nervis atque cantibus* (ἀρφαιο. δογαν.) διὰ μουσικῶν δογάνων (χατὰ λ. χορδῶν) καὶ τῶν (φωνητικῶν) τόνων (τ.ἔ. τῶν ἀσμάτων). Κατὰ τοὺς ἀρχαίους αἱ ἐπτὰ χορδαὶ τῆς κιθάρας ἔφευγεθησαν πρὸς ἀναπαραγωγὴν τῆς οὐρανίου ἀρμονίας. *sibi* (δοτ.). ἔαντοις. *praestantibus ingenii* δι᾽ ὑπερόχων πνευμάτων (διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος αὐτῶν). *praestans*, -ntis (κυρ. μητρ. τοῦ *praesto*, -stīti, —, 1. προέχω). *in vitā humāna divinā studia* χιασμός. *divina studia coluerunt* περὶ τὰ θεῖα ἡσχάλήθησαν (τὰ θεῖα ἐσπούδασαν).

§ 11 (19). *sonū oppletae* πληρωθέντα ἥχου. *obsurduerunt* (ο. *obsurdesco*, -dui, 3 = γίνομαι κωφός) ἔξεκωφρῶθησαν (= *sensū audiendi caruerunt*). Οἱ Πυθαγόρειοι παρεδέζοντο κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ὃς αἰτίαν τὴν ἔξιν, ἥν εἶχον νηπιόθεν οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸν ἥχον τοῦτον. Ἐν τοῖς ἔξις δεινύνει δὲ Ἀφρικανὸς φυσικῶς καὶ πρακτικῶς τὸ διατί οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐντοῖζοντο τῆς ἀρμονίας τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. *hebetior* ἀμβλυντέρα (τῆς ἀκοῆς): τὸ θετικὸν *hebes*, -ētis. *scit . . . ea gens . . . caret* ὥσπερ . . . ἐκεῖνο τὸ γένος . . . στερεῖται, ἔχει κάσιε· (ἀδικαιολόγητος ὑπερβολή). *ad illa quae cataclūpa notinantur* πρὸς ἐκεῖνα τὰ δνομαζόμενα Κατάδουπα (χαταράζεται τοῦ Νείλου, πλησίον τῆς Κυρήνης, νῦν Wady - Halfa δνομαζόμενοι). *prae-cipitat* (ἀμτβ.) καταφέρεται (= *praecipitatur*). *mundi* ἵδ. § 10. *con-*

versione ἀφαιρ. αἰτίας. tantus . . . ut τοσοῦτος (τόσον μέγας) . . . ὅστε. capere νὰ αἰσθανθῶσι, νὰ συλλάβωσι. nequātis δὲν δύνασθε. nequēo, -ire, 4. Ἡ παρομοιώσις δὲν εἶναι ἀκριβής. Τὸν ἐκ τῆς ἀρμονίας τῶν σφαιρῶν παραγόμενον ἥχον ὅλως διόλου δὲν ἀκούομεν, ἐνῷ γνωρίζομεν καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι ὁ ἥλιος ἐκθαμβώνει ἡμᾶς. intueri solem adversum ἀντιβλέπειν εἰς τὸν ἥλιον (θεῶμαι ἀπ' εὐθείας τὸν ἥλιον). intuor, (πορε. aspexi), 2. = ἀποβλέπω. ciusque ἀλλὰ (= -que) τούτου. acies vestra sensūsque vincitur (ἐν διὰ δνοῖν = acies sensūs vestri) ή δεξύτης τῇ ὑπετέρᾳ αἰσθήσεως (τοῦ δρᾶν), ή ὄρασις ὑπὸν, ή διορατικότης νικᾶται (ὑποχωρεῖ). admītrans (μτχ. τοῦ admīror, 1) = θαυμάζων, εἰ καὶ ἐθαύμαζον. referebam. . . oculos ad terram idem tēdem ἐπανέφερον (κατεβίβαζον) τὰ βλέμματά (μου) ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν (ἐκ διαλειμμάτων) πρὸς τὸ μέρος τῆς γῆς: refēro, rettuli, relatum, referre.

VI.

Περιληψις. Βλέμμα ἐπὶ τὴν σμικρὰν γῆν. Ζῶμαι αὐτῆς. Ὁ ἀνθρώπος δρείλει περιφορῶν τὰ γήρα νὰ προσβλέπῃ πρὸς τὰ οὐρανία. Ματάει ή ἐπὶ τῆς γῆς δόξα.

§ 12 (20). *Sentio . . . te . . . contemplari παρατηρῶ ὅτι σὺ ἐπισκοπεῖς (χοιτάζεις προσεκτικῶς). eliam nunc ἀκόμη τώρα. sedem . . . hominum ac domum = terram (ιδ. § 21). quae (terra). parva, ut est, ita μικρὰ τόσον, καθὼς (πρόγραμμα, τῇ ἀληθείᾳ) εἶναι. humana = res humanas. caelestia = res caelestes. (caelestis, -e). Εἰς τὸ humana ἀντιτίθενται τὰ caelestia (= supera). spectato . . . contemnito ἀτενῶς προσβλεπε τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ, δοτις εἶναι ή οὐρανία πατρίς, καὶ μὴ δίδε σημασίαν (contemnito = despicito) εἰς τὰ ἀνθρώπινα. contemno, -tempsi -temptum, 3. celebritatem sermonis hominum (= ab hominibus) (hominum γεν. ὑποκειμ.) = διάδοσιν (ἔξαπλωσιν) τοῦ λόγου τῶν ἀνθρώπων (διαφήμισιν ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων). expetendam gloriam = quae expetenda videri possit ἐπιδιώξιμον (προσδοκήσιμον) δόξαν. vides habitari . . . interieclas (ενν. esse) . . . sed . . . stare ἀπαρέμφ. ἔξαρτώμενα ἐκ τοῦ vides. Τὸ habitari παθητ. ἀπρόσωπον = ὅτι κατοικεῖται, ὅτι κατοικοῦσι (ὑπάρχουσι κατοικίαι). intericio, -iecti, -iectum, 3. st, steti, —, 1. quasi οὗτος*

εἰπεῖν (ιδ. § 4). Τὸ πεδίον τῆς ἀνθρωπίνης φύμης ἐπτάκις § 12. (ιδ. § 13) δὲ οὐνέν σμικρύνεται (vides habitari... et in ipsis... easque..., cernis autem..., hic autem alter..., ex ipsis..., quis in reliquis...). Τὸ θέμα ἀφ' ἐνὸς τῆς σμικρότητος τῆς γῆς καὶ ἀφ' ἐτέρου τῆς φιλοδοξίας τῶν ἀνθρώπων ἔγινε παρὰ τοῖς παλαιοῖς Ρωμαίοις ἀντικείμενον πραγματεύσεως (παρὰ Πλινίῳ τῷ Πρεσβυτέρῳ, Σενέκᾳ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους). *ut nihil... manare possit* ὅστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωνται ἀμοιβαῖαι ἐπικοινωνίαι, σχέσεις (νὰ διαδίδεται τι). Πόσον τὰ πράγματα σήμερον μετεβλήθησαν! *partim... partim... partim* μέρος μὲν (ἄλλοτε μέν) . . . μέρος δέ . . . ἄλλο δὲ μέρος. *obliquos* ἐν θέσει πλαγίᾳ. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀντοικοί, ἦτοι λαοὶ ἐναντίως ὡς πρὸς τὸν ἰσημερινὸν οἰκοῦντες, δηλ. ἐκατέρωθεν τοῦ ἰσημερινοῦ εἰς συμμετρικάς θέσεις (ἐν ἄλλαις λέξεσι: οἱ ἔχοντες τὸ αὐτὸ μῆκος καὶ ἀντίθετον πλάτος). *transversos* ἐν θέσει ἀντιθέτῳ. Οὗτοι εἶναι οἱ περίοικοι, ἦτοι οἱ λαοὶ οἰτινες διαβιοῦσιν ὅπο τὸν αὐτὸν παραλίηλον, ἄλλ. ὅπι ὅπο τὸν αὐτὸν μεσημβρινὸν (ἐν ἄλλαις λ.: οἱ ἔχοντες ἵσα καὶ διμόσημα πλάτη, ἄλλα διαφορὰν μήκους 180°). *adversos* οἱ εἰς τὰ ἄκρα μᾶς διαμέτρου τῆς γῆς. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀντίποδες, ἦτοι οἱ λαοὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν «ἀντίχθονα» (ἐν ἄλλαις λ.: οἱ ἔχοντες καὶ πλάτη ἀντίθετα καὶ μήκη διαφέροντα κατὰ 180°). Προβλ. κατωτέρῳ § 13: *adversa vobis urgent vestigia*. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω τῆς Ρώμης καὶ τῶν Ἀθηνῶν οἱ ἀντοικοί εὑρίσκονται ἐν τῷ δικεανῷ νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος περὶ τὰς 10° διὰ τὴν Ρώμην καὶ περὶ τὰς 8° διὰ τὰς Ἀθήνας, οἱ περίοικοι τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ Ωκεανῷ περὶ τὴν θάλασσαν τῶν Σαργασῶν καὶ οἱ ἀντίποδες τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Ειρηνικῷ Ωκεανῷ παρὰ τὴν νῆσον Νέαν Ζηλανδίαν.

§ 13 (21). *cernis autem*: τὸ autem ἐδῶ = πράγματι. *quasi...* *cingulis* διά τινων, οὕτως εἰπεῖν (=quasi), ζωῶν (*cingulis=plagis, oris, regionibus*). Ή διαίρεσις τῆς γῆς εἰς ζώνας βασιζομένη ἐπὶ τῆς φαινομενικῆς ἐνιαυσίου κινήσεως τοῦ ἥλιου, ἦν οἱ παλαιοὶ ἥδυναντο νὰ μελετῶσι διὰ «γνωμόνων», δοφείλει τὴν γένεσίν της εἰς ἐρεύνας τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῆς Ἰωνικῆς τοῦ Θαλοῦ Σχολῆς. Περὶ τὸ 500 π.Χ. ἥκησαν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς σφαιρικότητος τῆς γῆς καὶ τὴν διαίρεσιν αὐτῆς εἰς ἀστρονομικάς ζώνας. Εἰς ταύτας δ Παροιενίδης

(περὶ τὸ 460 π.Χ.) ἀπέδωσε σημασίαν φυσικὴν ὥποστηρίξας ὅτι μόνον αἱ εὑνχρατοι ζῶναι ὑπῆρχαν κατορχημέναι. Τὰ ἀπό τινων ὅμως ἐτῶν ενδρήματα ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀφρικῆς ἔδειξαν τὸ πάλαι κατοικήσιμον τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *e quibus duos = quorum duos ὁν (ζωνῶν) δύο* (βλέπεις ὅτι εἶναι ἀπεσκληρυμμέναι (*κοκκαλιασμέναι, κατεστραμμέναι*) ἔνεκα τοῦ παγετοῦ (παγωνιᾶς) = obriguisse pruīnā: obrigēscō, -rigūi, 3. *diversos = disiunctos* ἀποιμεμακρυσμέναι. *inter se ἀλλήλων. et . . . subnixos καὶ . . . ἐπερειδόμεναι* ἐκάστη χωρὶς (ex utrāque parte) τοῖς πόλοις αὐτοῖς (εἰς τοὺς πόλους αὐτοὺς τῆς γῆς = verticibus ipsis [ἀφαιρ.]). *subnixus (καὶ subnīsus), a, um. vertīces πόλοι* (ἐν. vertex, verticis ἀ.): εἶναι τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἄξονος, περὶ δὲν στρέφεται (vertitur) σφαιρά τις. *caeli* (ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τῆς ὑπεροτάτης σφαιρίας [caelestis globus], ἀλλὰ περὶ τῆς ἀτμοσφαιρίας [τοῦ ἀέρος] ἢτις περιβάλλει τὴν γῆν). *medium* τὴν μέσην, τὴν διακεκαυμένην (ζώνην). *et maximūm* τοῦτο δὲν ἀληθεύει σήμερον. Ἐκτείνεται ἀπὸ 23° 1/2 βορείως καὶ 23° 1/2 νοτίως, ἔχει τὸν ἥμιον δις τοῦ ἔτους εἰς τὸ ζενίθ καὶ εἶναι κατορχημένη. *torri* (βλέπεις) ὅτι καίεται, πυρολεῖται: torreo, torruī, tōstum, 2. *ardore* (ἀφαιρ. αὐτίας) ἢς αὐτίας τοῦ καύματος. *duo . . . quorum . . . ille . . .* (ἥ μαρχῶν ἡμῶν), *hic autem alter . . .* (ἥ πλησίον); δύο (αἱ εὑνχρατοι ζῶναι) . . . ὃν . . . ἐκείνη, αὕτη δὲ ἥ ἔτερα . . . *australis* (ἐνν. cingulus) ἀνταρκτική, μεσημβρινή, νοτία. *in quo ἐφ' ἦς. qui insistunt* οἱ ἐπερειδόμενοι, οἱ κατοικοῦντες. *insisto, instīti,—, 3. adversa vobis urgent vestigia* ἀνάστροφα ὑμῖν πιέζοντι τὰ ἵχνη (χρούαττουσι τὰ ἵχνη βαίνοντες ἢς ἀντιθέτου πρὸς ὑμᾶς τ. ἐ. εἶναι οἱ ἀντίποδες ὑμῶν, εἶναι οἱ κατοικοῦντες τὴν «ἀντίχθονα»: id. § 12: *adversos stare vobis. urgeo (urgueo), ursi,—2. nihil ad vestrum genus* ἐνν. pertinet = οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν (ἐπικοινωνίαν) μεθ' ὑμῶν (οἵτινες κατοικεῖτε τὴν βόρειον εὔκρατον ζώνην). Αὕτη χωρίζεται ἀπὸ τῆς νοτίας διὰ τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *subiectus aquiloni = septentrionalis* ἥ ὑποκειμένη (ἐκτεθειμένη) εἰς τὸν βορρᾶν. aquilo, ὅνις ἀ. ὁ βορρᾶς. *cerne . . . quam . . . contingat* παρατήσοντο . . . πόσον (εἰς ποῖον βαθμὸν = quam, ἐπίσης. ἐρωτηματικο - ἐπιφρωνηματικόν) . . . ἀπεται ὑμῶν (ἔχει σχέσιν πρὸς ὑμᾶς, ἀφορᾷ εἰς ὑμᾶς). *enim* πράγματι. *colit* κατοικεῖται. colo, colui, cultum, 3. *angustata verticibus* στενονιμένη (στενεύοντα, στενή) πρὸς τοὺς πόλους (πρὸς τὴν κατεύθυνσιν

τῶν πόλων, δηλ. ἀπὸ Β. πρὸς Ν.). Κατὰ τὸν Κικέρωνα ἡ γῆ ὡς πρὸς τὸ κατοικούμενον μέρος εἶναι εὐρυτέρα ἢ μακροτέρα (180° : 43°). *lateribus latior* πλέον ἐκτεταμένη (πλατυτέρα, εὐρυτέρα) κατὰ τὰς πλευράς. Πρόκειται, ὡς ἀνωτέρῳ ἐλέχθη, περὶ τοῦ κατοικούμενου τιμήματος τῆς γῆς (*terra quae colitur a vobis*). *quaedam* οὗτος εἰπεῖν (προβλ. § 3 : *claro quodam*). *circumfusa illo mari* περικλυνούμενη ὑπὸ (δί) ἐκείνης τῆς θαλάσσης: *circumfundō*, -*fūdi*, -*fūsum*, 3. *quod . . . quod . . . quem* ἡ ἀναφορὰ χρησιμεύει πρὸς ἔξαρσιν, διὰ νὰ ἐπακολουθήσῃ ἀποτόμως ἡ μείωσις (= *quam sit parvus*, *vides*). *quem* καθ' ἔξιν πρὸς τὸ οceanum ἀντὶ *quod* (προβλ. § 5 καὶ § 7 *quas civitates* (*quae terra*), *in terris* id. § 5. *qui* (*oceanus*), *in terris* (ἥμεις οἱ) ἐν τῇ γῇ (id. § 5). *tanto nomine* ἀφαιρ. ἴδιοτ. ἔξαρτωμένη ἐν τοῦ *quā* = τοσούτου δνόμιατος, παρὰ τὸ τόσον μέγα δνομά του, μολονότι ἔχει . . . *quam sit* (*πλαγία ἐρώτησις*) (βλέπετε) πόσον εἶναι.

§ 14 (22). *num . . . potuit . . . ; ἀρά γε . . . ἥδυνήθη . . . ;* (ἀπάντησις: δὲν ἥδυνήθη). *cultis . . .* (ἀφαιρ.) «ἐκ τῶν οἰκουμένων τόπων». *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ *cuiusquam*. *Caucasum—Gan-gen*: δ Καύκασος καὶ δ Γάγγης εἶναι τὰ ἀνατολικὰ ὅρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου. *in reliquis . . . partibus* δηλ. ἐν τῇ βρο. εὐνοράτῳ ζώνῃ. *orientis aut obeuntis solis*: *oriens*, -*ntis* μτχ. τοῦ *orior*, *ortus sum*, 4. *obiens*, γεν. *obeuntis* μτχ. τοῦ *obeo*, -*ī*, -*itum*, *obire*, 4 (*orior* = ἀνατέλλω καὶ *obeo* = *occido* δύω). *quis . . . audiet?* (ἀπάντ. : οὐδείς). *quibus . . . amṛytatis* τούτων δὲ (τῶν μερῶν) ἀποκοπέντων (ἀφαιρεθέντων). *profecto* ἐπίρρο. βεβαίως, ἀναμφιβόλως (πολὺ καλά). *quantis in angustiis . . . velit* (*πλαγία ἐρώτησις*) ἐν πόσῳ περιωρισμένῳ πεδίῳ (χώρῳ)... θέλει (άξιο). *se dilatari* (αὐτῇ) νὰ διαπλατύνεται (νὰ διαγέται, νὰ ἐπεκτείνεται). *ipsi autem*. Ἐνταῦθα μέχρι τέλους τῆς § 16 ἐπιπροσθέτει δ Κικέρων εἰς τοὺς ἀνωτέρου περιορισμοὺς (§ 12 : *vides habitari*) καὶ ἄλλους τέσσαρας χρονικοὺς (§ 14 : *ipxi*, § 15 : *quin etiam . . . quid autem interest* καὶ § 16 : *praesertim cum...*). *quam... diu?* (ἐπὶ) πόσον χρόνον; τιμῆσις πρὸς διήλωσιν ἐμφάσεως (ἀντὶ *quamdiu*).

VII.

Περί ληγψις. Ἡ λήγησις εἶναι τὸ χρονικὸν τέρμα τῆς γηγένης δόξης. Κοσμικὸν ἡ μέγα ἔτος. Ο πάππος παροιρύνει τὸν ἔγγονον νὰ

περιφρονήσῃ τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἀμοιβὰς ἀποβλέπων πρὸς τὴν ἀρετήν,
ἥτις μόνη ἄγει εἰς τὸν οὐρανόν.

§ 15 (23). *quoniam etiam καὶ προσέτι* (μάλιστα δέ). *si cupiat . . .*
non modo [non] . . . sed ne . . . possimus ἐὰν ἥθελε ἐπιθυμήσει . . .
οὐ μόνον . . . ἀλλ’ οὐδὲ . . . δυνάμεθα. Τὸ [ποιη] ἐν τῇ α' προτάσει πα-
 φέλκει, διότι αἱ δύο ἀρνητικαὶ προτάσεις ἔχουσι κοινὸν τὸ οῆμα (pos-
 sumus). *cupio, -pīvi* ἢ *-pīi*, *-pītum*, 3. *proles* (= progenies). *illa futurorum hominum* ἡ γενεὰ ἐκείνη τῶν μελλόντων ἀνθρώπων, αἱ
 μέλλουσαι ἐκεῖναι τῶν ἀνθρώπων γενεά (πρβλ., κατωτ.: *qui postea*
nascentur). *proles*, is. θ. γενεά. *deinceps* ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης
 (διαδοχικῶς, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν). *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ
 unius cuiusque. *a patribus acceptas* (ἐπεξήγησις τοῦ *déinceps*) ἀπὸ
 τῶν πατέρων παραληφθέντας. *accipio, -cēpī, -ceptum*, 3. *propter elu-
 viōnes exustionesque* ἐνεκα τῶν κατακλυσμῶν καὶ τῶν ἐκπυρώσεων.
tempore certo καθ' ὠρισμένον χρόνον (χρονικὸν διάστημα, ὅπερ εἶναι
 ἐκεῖνο τὸ κοσμικὸν ἔτος = *vere vertens annus* τῆς § 16). Ἡ νεω-
 τέρᾳ ἐπιστήμῃ δὲν ἀποκλείει ὅτι συνέβαινον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν
 τοιοῦτοι κατακλυσμοί, ἀλλὰ δὲν εἶναι παραδεκτὴ ἡ θεωρία τῶν Στωϊ-
 κῶν περὶ γενικῆς ἐκπυρώσεως τοῦ κόσμου. Οἱ Στωϊκοί, ἀκολουθοῦν-
 τες ἐν μέρει τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἡρακλείτου, ἐπρέσβευν ὅτι ὁ κόσμος εἴχε
 τὴν ἀρχήν του ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ πυρός, εἰς ὃ ἔπειτε νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ
 κατακλυσμῶν καὶ διοληφωτικῆς ἐκπυρώσεως. Ἀλλὰ ἐκ τοῦ καταστρε-
 πτικοῦ τούτου πυρός θὰ ἀνεγεννᾶτο ἄλλος καθ' ὅλα ὅμοιος κόσμος.
 Αὐτὸ δὲ *κατ' θὰ ἐπανελαμβάνετο ἀνὰ ὠρισμένον ἀριθμὸν
 ἐτῶν (*tempore certo*), ἵπται μεθ' ἔκαστον κοσμικὸν ἔτος (*vere vertens*
annus). Τοῦτο ὑπολογίζεται, καὶ κατὰ τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα, ὅτι πε-
 ριλαμβάνει ὑπὲρ τὰ 11.340 ἥμιλακά ἔτη, ἐφ' ὅσον ἀπὸ τοῦ θανάτου
 τοῦ Ρωμαίου (716 π.Χ.) μέχρι τῶν χρόνων τοῦ διαλόγου τούτου (149
 π.Χ.) παροήθην 567 ἔτη, τὰ δύοπα εἶναι μόλις τὸ 1/20 (*nondum vicesi-
 man partem . . . conversam*) τοῦ μεγάλου ἔτους ($567 \times 20 = 11.340$).
 Τοῦ μεγάλου τούτου ἔτους ἀλλαζοῦ δικινέων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν
 τοῦ Τακίτου καὶ τοῦ Σεοβίτου, ὠριζε τὴν διάρκειαν εἰς 12.954 ἔτη.
quid autem interest ab iis . . . sermonem fore de le τί τέλος πάν-
 των ἐνδιαφέρει ὅτι θὰ γίνη λόγος ὑπ' ἐκείνων περὶ σοῦ (τί σὲ μέλλει
 ἀν θὰ διμιλήσωσι περὶ σοῦ . . .); *interest, interfuit, interesse, sermo-**

nem ab iis id. § 12: sermonem hominum. qui postea nascuntur πρβλ. § 15. proles illa futurorum hominum. (nascor, natus sum, 3). ab iis . . . qui ante nati sunt = a maioribus. cum . . . nullus fuerit ἀφοῦ . . . οὐδεὶς ἔγινε. qui οἵτινες, καὶ δμως οὗτοι, nec pauciores . . . et meliores οὕτε ἐλάσσονες (διηγώτεροι . . .) καὶ ἀμείνονες (πρβλ. Hor. carm. 3, 6, 46). certe παντὶ τρόπῳ, (μὲ κάθε τρόπον).

§ 16 (24). *praesertim cum . . . nemo . . . possit ἀφοῦ μᾶλιστα . . . οὐδεὶς . . . δύναται (πρβλ. § 13 τέλ.). A quibus audiri nomen . . . potest πρβλ. § 15 sermonem fore de te. *unūs anni* ἐνὸς μόνου (μεγάλου ἢ κοσμικοῦ) ἔτους (id. § 15 tempore certo). Τὸ διστονομικὸν τοῦτο ἔτος συντελεῖται «δόπταν ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον πάντες οἱ πλανῆται ἐλθόντες ταύτη τὴν τάξιν λάβωσιν, ὥστε εἰνθείας νοηθείσης ἀπὸ τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας ἐπὶ τὴν γῆν νευούσης κατὰ κάθετον τὰ κέντρα αντῶν ἐπὶ ταύτης θεωρεῖσθαι» (Ἀλκινόου Εἰσαγ. XIV): δηλ. ὅταν ἀπαντες οἱ πλανῆται ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἐκκυήσεως ἵνα ἐπαναρχίσωσι καὶ πάλιν τὴν τροχιάν των. *enīt* δηλαδή. *populariter* (κατὰ τρόπον τοῦ λαοῦ, λαϊκῷ τῷ τρόπῳ), *κοινῶς* (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κατωτέρῳ vere vertens annum). *astri* λ. *ποιητική*. *tantum modo* μόνον. *id est* τοιτέστι. *cum autem . . . redierint . . . rettulerint tum . . . potest* ἀλλὰ μόνον ὅταν . . . θὰ ἐπανέλθωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπανέλθει)... καὶ θὰ ἐπαναφέρωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπαναφέρει), τότε δύναται (θὰ εἶναι δυνατόν): *redeo*, -*dī*, *dītum*, 4. *refero*, *rettuli*, *relatum*, *referre*. *ad idem unde . . . εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον*, δόποθεν . . . *semel* ἀπαξ (μίαν φοράν). *eandemque . . . discriptionem* τὴν αὐτὴν διάταξιν. *longis intervallis* μετὰ μαζῷ χρονικὰ διαστήματα : (§ 21 multis . . . saeculis). *totūs caeli* ὅλου τοῦ οὐρανοῦ, ὅλων τῶν οὐρανίων συστημάτων. *ille . . . appellari potest* (τότε) θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπῃ τις ὅτι τὸ ἀληθὲς ἔτος συντελέσθη καθ' ὀλοκληρίαν (πρβλ. Cic. de nat. deor. 2, 51: *tum efficitur, cum solis et lunae et quinque errantium ad eandem inter se comparationem [= «ἀναλογίαν», τ. ἔ. dispositionem] confectis omnium spatiis est facta conversio. in quo ἐν τῷ δούλῳ (κοσμικῷ ἔτει). vix . . . audeo μόλις τολμῶ, μετὰ δυσκολίας τολμῶ. dicere . . . quam . . . teneantur νὰ εἴπω πόσον πολλὰ τῶν ἀνθρώπων γενεὰι περιλαμβάνονται (πλαγ. ἔρωτ.). saeculum ἐνταῦθα = διάρκεια μιᾶς γενεᾶς ἀνθρώπων (33 ἔτη καὶ 4 μῆνες).**

namque ut . . . habēto ἡ σύνταξις: *tum . . . habēto . . . quandōque* (= *quandocumque* δόποτεοῦν) . . . *defecērit* (τετ. μέλλ.) . . . *ut olim . . . visus est*, *cum* (ὅτε) . . . *penetravit*. *deficere . . . extinguique* ὅτι *ἔξελιπεν* (ἔπαθεν ἔκλειψιν) . . . καὶ *ἔσβεσθη . . . extinguo* (*extinguo*), *-tīnxi*, *-tīnctum*, 3. *templa* (ἰδ. § 7) *χρώους* *ιερούς*, *ab eādem parte* ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ *μέρους* (θὰ πάθῃ ἔκλειψιν). *eodemque tempore* καὶ κατὰ τὸ αὐτὸν *χρονικὸν* *σημεῖον*, κατὰ τὴν αὐτὴν *στιγμήν*. *signis . . . stellisque revocātis* ἐπαναδραμόντων (ἐπιστραφέντων, ἀνακληθέντων) τῶν *ζῳδιακῶν* *σημείων* . . . καὶ ἀστέρων. *ad principium* εἰς τὴν ἀρχὴν (εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν διάταξιν τῆς ἐκκινήσεως). *ad primum* = *ad primum*. *caput «κεφαλὴν»* (προβλ. Πλατ. Τιμ. 39 C καὶ Cic. Frg. Tim 9, 33). *explētum* ἐνν. *esse*. *habēto* = *puta* νόμιζε. (ἰδ. § 5: *sic habeto*). *cuius* τούτου δέ. *quidem* τῇ ἀληθείᾳ, ἀληθῶς. *scito* μάθε. *nondum vicesimam partem esse conversam βραχυλογικῶς* ἀντὶ π. ν. p. *conversione* (ἢ *convertendo*) *esse confectam* ὅτι δὲν συνεπληρώθη ἀκόμη διὰ τῆς περιστροφῆς τὸ εἰκοστὸν *μέρος* (τοῦ *χρόνου*). Ἰδ. § 15: *tempore certo*.

§ 17 (25). *quocirca* διό, ὅμεν. Περαινέται δὲ λόγος περὶ τῆς ματαιότητος τῆς ἐπιγείου δόξης. *si . . . despēravēris . . . quanti tandem est . . . ?* ἡ ὑπόθ. καθ' ὑποτακτικὴν = ἐὰν ἥθελες ἀπελπίσει (ἀπειπισθῆ). . . πόσην τέλος πάντων ἀξίαν ἔχει (δύναται νὰ ἔχῃ) . . .; (πόσον πράγματι ἀξίει;). Ἀπάντησις: οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει. *reditum* ἢ λ. ἐτέθη συμφώνως πρὸς τὰ προειδημένα (§ 5: *hinc profecti* *huc revertuntur*) περὶ τῆς προελεύσεως τῶν ψυχῶν. *in quo omnia sunt . . . viris* ἐν φῷ εἶναι πάντα (τὰ προσήκοντα) ἀνδράσι μεγάλοις καὶ ἔξοχοις, ἐν φῷ (τόπῳ) οἱ μεγάλοι καὶ ἔξέχοντες ἀνδρες κέκτηνται τὸ πᾶν. Ἐπομένως εἶναι τὸ τέρμα (δὸσκοπός, δὸ πόθος) τῶν μεγάλων ἀνθρώπων. *ista hominum gloria* αὐτή σου (= *ista*) ἡ ἀνθρωπίνη δόξα. *pertinēre* νὰ διαρκέσῃ . . . *ad partem exiguum* εἰς ἐλάχιστον τιμῆμα. *unūs anni* ἐνός (μόνον μεγάλου) ἔτους. Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα τῶν ἀνθρώπων εἶναι βραχυχρόνιος, οὐτοπία εἶναι καὶ χάμαιδα νὰ μὴ ἔλπιζωμεν εἰς τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀθανασίᾳν. *igitur* ὅμεν. Εἰσάγεται διὰ τοῦ *igitur*, τιθεμένου ἐν τῇ ἀρχῇ, τὸ συμπέρασμα (*conclusio*) τῶν ἀπὸ τῆς § 12 καὶ ἔχῆς λεγομένων. *alte spectare . . . atque . . . contuēri*: τὰ ἀπαρέμφ. ἔξαρτωνται ἐκ τοῦ *si voles*. *con-*

tuęor, (-tūtus sum), 2. ἀτενίζω, θεωρῶ. Ἡ πρόθεσις con- τοῦ con- tueri χρησιμεύει πρὸς ἐπίτασιν (πρβλ. § 1 conlacravit). Παροτρύ- νων ὁ πάππος ἀποτρέπει τὸν Σκυπίωνα ἀπὸ τοῦ ἀπελπισμοῦ. *hanc sedem et aeternam domum* (ἰδ. § 21) τὴν ἔδραν ταύτην καὶ . . . διαμονήν. Ἀντιτίθεται εἰς τὸ sedem hominum καὶ domum (homi- num) τῆς § 12. Ἐπίσης πρβλ. § 5: hinc profecti huc revertuntur. neque te . . . dedidēris nec . . . spem posuēris (προτρεπτ. ὑποτακτ.). Αἱ κύριαι προτάσεις: ἀς μὴ παραδίδεσαι (ἄς μὴ δίδῃς ἀκρόασιν) εἰς τὸν λόγους (νὰ μὴ ἀκοῦς τὰ λόγια) τοῦ ὄχλου (ἄς μὴ παγιδεύεσαι ἐκ τῶν λόγων τοῦ λαοῦ) καὶ (ἐν γένει) ἂς μὴ ἀποθέτης (στηρίζῃς) τὴν ἐλπίδα τῶν πεπραγμένων σοι (τῶν πρᾶξεών σου). Τὸ πες καθολικεύει τὴν ἔννοιαν. dedo, dedidī, dedicatum, 3. παραδίδω: me dedo χαρίζο- μαι. *in praemis humanis* ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις (ματαίαις) ἀνταμοι- βαῖς. te oportet . . . trahat ad verum decus πρέπει . . . νὰ σὲ προσ- είλκησῃ (νὰ σὲ τρανᾶ) πρὸς τὴν ἀληθῆ δόξαν (τὴν εὐφημίαν) ἰδ. § 4: ostendas oportebit. decus, decoris, οὐ. ipsa virtus ή ἀρετὴ αὐτὴ καθ' ἔαυτην. suis . . . inlecebris διὰ τῶν ἴδιων αὐτῆς δελεαστικῶν μέσων (διὰ τῶν μελιγήτων της, διὰ τοῦ κάλλους της). quid . . . loquuntur τί (πολλὰ ή δύλιγα) . . . δύνανται νὰ εἴπωσι (ἥθελον εἴπει). de te περὶ σοῦ (διὰ λογοτασμού σου). ipsi videant αὐτοὶ ἄς ὕδωσιν (αὐτοὶ ἄς συεφύδωσι, ἴδική των δουλειὰ εἶναι, σὺ μὴ πολυπραγμόνει, μὴ σκοτίζεσαι, γύρευε τὴ δουλειά σου = tu rem tuam age). sed loquentur tamē ἀλλὰ (παρὰ τὴν ἀποστροφὴν τὴν δοποίαν δέον νὰ ἔχῃς πρὸς τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων φύμην) θὰ κάμωσε λόγον δημος (περὶ σοῦ). loquor, locutus sum, 3. autem δέ, ἀλλά. sermo ἀναφέ- ρεται εἰς τὸ loquentur. angustiis ἰδ. § 14. de ulla (οὐσιαστ. ἀρσεν.) = de quoquā περὶ οὐδενός, περὶ τινος. (Τὸ ullus ἀντικαθιστᾷ τὸ quisquam εἰς τὴν ἐνικήν ἀφαιρ. καὶ εἰς ὅλον τὸν πληθυντικὸν ἀρι- θμόν). perennis διηνεκής. obruitur ἀφανίζεται (μένει τεθαμμένος). obruiō, -rui, -rūtum, 3. interitu . . . oblivione διὰ τοῦ θανάτου . . . διὰ τῆς λάθης. posteritatis = posteriorum. extinguitur ἀποσβέννυται, ἔξαλείφεται. (extinguo, -nxi, -nctum, 3).

VIII

Περιληψις. Ο Σκυπίων ὁ Νεώτερος ὑπισχνεῖται νὰ ἀκολου- θήσῃ τὰ ἵχη τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου, διτις ἔξηγεῖ ὅτι ἡ ἀληθῆς

ἀνταρασία εἶναι ἡ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀνταμοιβὴ τῶν ἀξιῶν. Μόρον τὸ σῶμα εἶναι φθαρτόν. Ἡ ἀνάρατος ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ζωήν, αἴσθησιν, ἀνάμνησιν, πρόνοιαν, διενθύνει, κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ φθαρτὸν σῶμα ὡς ὁ αἰώνιος θεός τὸν ἐν μέρει φθαρτὸν κόσμον. Αἰώνιον εἶναι τὸ ἀεὶ καὶ ἀφ' ἕαυτοῦ κινούμενον ὅπερ ἐπειδὴ δὲν γινώσκει ἀρχήν, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τέλος.

§ 18 (26). *quae = haec autem. cum dixisset* ἀφοῦ εἶπε (εἰπόντος). *ego vero ἐγὼ τῇ ἀληθείᾳ. siquidem* ἀφοῦ τῷ ὄντι (τὴν στυγίην καθ' ἴην). *bene meritis de patria* τοῖς πολλοῦ ἀξιοῖς τῆς πατρίδος γεγενημένοις ἡ οὖσι, τοῖς εὐεργέταις τῆς πατρίδος (ιδ. § 5: οmnibus qui . . .). *mereor, meritus sum, 2. de aliqua re* ἀξιός τινός εἰμι. *quasi limen* οὗτος εἰπεῖν (= quasi) ὁδὸς (ἀτραπός). *limen, liminis* οὐ. *ad caeli aditum* πρὸς εἰσόδον τοῦ οὐρανοῦ (διὰ νὰ ἀνέλθῃ τις εἰς τὸν οὐρανόν). *patet* ἀναπέπταται (εἶναι ἀνοικτή). *quamquam* καίτοι, μολονότι. *vestigiis* (ἀφαιρ.) *ingressus patris* βαδίσας ἐπὶ τῶν ἴχνων τοῦ πατρὸς (= *vestigia ingressus [διώξας] patris*) Παῦλου Αἰμιλίου. *ingrēdior, ingressus sum, 3. et tuis* (ἀφαιρ. ἐνν. *vestigiis*) καὶ τῶν σῶν. *decōri vestro non defui* δὲν ἐδείχθη ἀνάξιος (δὲν ὑπελείφθη), δὲν ἐφάνην κατώτερος τῆς φύμης (δόξης) ὑμῶν. (*desum, defui, deesse*). *nunc tamen . . . enītar* νῦν ὅμως . . . θὰ προσπαθήσω. (*enītor, enīsus* ἢ *enīsus sum, 3*). *tanto . . . tηλικαύτης, τόσον μεγάλης* (ἀνταμοιβῆς) . . . *vigilantius* ἐπιμελέστερον, μετὰ μεγαλυτέρας ἐπαγγυσπνήσεως, (ζέσεως). *vigīlans, ntis* (μτχ. τοῦ *vigīlo*). *tu vero enītere* (προστ.) προσπάθει λοιπὸν σύ. *sic habēto* (pro certo habēto ιδ. § 5). *non esse te mortalem, sed corpus hoc* ὅτι δὲν εἶσαι σὺ φθαρτὸς (ὑποκείμενος εἰς φθοράν), ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦτο (τὸ σῶμά σου). *neē enīm tu is es, quem . . . declārat, sed . . . diōti* οὔτε σὺ εἶσαι τοιοῦτος (*is = talis*), οἷον . . . φανερώνει (σὲ κάινει νὰ παρουσιᾶςεσαι) ἢ μορφή σου αὕτη, ἀλλά . . . Ἡ οὖσία σου δὲν σύγκειται ἐν τῷ σωματοειδεῖ (ἐν τῷ σαρκίνῳ σχήματι). Πρβλ. Ψευδο - Πλάτ. Ἀξίος. 365 Ε: «τὸ ὑπολειφθὲν σῶμα, γεῶδες ὅν καὶ ἄλογον, οὐκ ἔστιν ὁ ἀνθρωπός. Ἡμεῖς μὲν γάρ ἐσμεν ψυχή, ζῶον ἀθάνατον ἐν θνητῷ καθεισμένον φρονούριῳ». Ταῦτα πηγάζουσιν ἐκ τῆς περὶ μετεμψυχώσεως διδασκαλίας τοῦ Πυθαγόρου, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν συνδέεται πρὸς ἓν σῶμα. *sed mens cuiusque is est quisque* ἀλλ' ἡ ψυχὴ

έκαστον, αὐτὴ (ἀκριβῶς) εἶναι ἔκαστος (ἄλλος ἔκαστος εἶναι ἐκεῖνο ὅπερ εἶναι ἡ ψυχὴ του, ἡ ψυχὴ ἀνθρώπου τινός εἶναι τὸ Ἐγώ του): Προβλ. Ψευδο-Πλάτ. Ἀλ. I σ. 130 E. «διαλέγεται—οὐ πρὸς τὸ σὸν πρόσωπον, ὃς ἔστιν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην ποιούμενος τοὺς λόγους· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ ψυχὴ—ψυχὴν ἄρα ἡμᾶς κελεύει γνωρίσαι δὲ ἐπιτάπτων γνῶναι ἑαυτόν». *non ea figura, quae oñgi ἡ μορφὴ ἐκείνη, ἡτις. deum θεός, θείον ὅν. siquidem* ίδ. ἐν ἀρχῇ τῆς § ταύτης. *deum te..* Αἱ ψυχαὶ ἐπλάσθησαν κατὰ τὸν Κικέρωνα καὶ τὸν στωϊκὸν πανθεϊσμὸν ἐξ αἰτίης ταύτης τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ. Εἶναι αὗται διὰ τὸ σῶμα ὃ, τι εἶναι ὃ θεός διὰ τὸν κόσμον, ἢτοι ὃ θεός εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου. Οὕτως ἐν τῷ ὀνείρῳ τοῦ Σκυπίωνος φαίνονται εὐδιάκριται τὰ ἔγκη Πλατωνισμοῦ, ἵσχυνδος ἀναμίκτου μετὰ ἴδεων στωϊκῆς φιλοσοφίας. Οἱ Στωϊκοὶ τὸν μὲν ἀνθρωπὸν ὥστιζον ὡς ἔφον λογικὸν θνητόν, τὸν δὲ θεὸν ὡς ἔφον λογικὸν ἀθάνατον. Προβλ. καὶ Ψ-Πλάτ. Ἑ. ἀ. 370 B: «οὐ γάρ δὴ μνητή γε φύσις τοσόνδε ἀνηρατο μεγεθονογίας, ὅστε καταφρονῆσαι μὲν ὑπερβαλλόντως μηρίων βίας, διαπεριάσθαν δὲ πελάγη, δείμασθαι δὲ ἀστη, καταστήσασθαι δὲ πολιτείας, ἀναβλέψαι δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἴδεῖν περιφορὰς ἀστρων καὶ δρόμων ἥλιου τε καὶ σελήνης . . . εἰ μή τι θείον ὅντως ἐνīν πνεῦμα τῇ ψυχῇ, δι' οὖν τὴν τῶν τηλικῶνδε περίνοιαν καὶ γνῶσιν ἐσχεν». Εὑριπ. fr. 1018 καὶ Μένανδρ. «οὐ νοῦς γάρ ἡμῶν ἐστιν ἐν ἑκάστῳ θεός». *qui . . . qui . . . qui . . . qui . . . qui . . .* (ἀναφορά). Αἱ διὰ τοῦ *qui* εἰσαγόμεναι προτάσεις εἶναι τὰ ὑποκείμενα, τὸ δὲ *deus* (θεός τ. ἔ. θεία δύναμις) τὸ κατηγορούμενον. *qui vigil . . . sentit . . . meminit . . . provindet . . .* ὅστις (ἥτις δύναμις θεία) ἔχει τὴν ζωήν, τὴν αἰσθησιν, τὴν πρόνοιαν, (κάμνει νῦν αἰσθανώμεθα, νῦν ἀναμιμνησκώμεθα, νῦν προνοῶμεν) καὶ ὅστις οὗτος κατὰ τὸν ὕδιον τρόπον (tām) διευθύνει καὶ κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ σῶμα τοῦτο οὐ προϊσταται, καθ' ὅν τρόπον (quam) τὸν κόσμον τοῦτον regit moderatur et movet δὲ ὑπατος θεός: *memini- ni, meminisse, q. ἐλλειπτ., provideo, -vīdi, vīsum, 2. ati καθὼς (κινεῖ κλπ.) mundum mortalem-fragile corpus κατὰ γιασμόν. mun- dum ex quadam parte mortalem φθαρτὸν (θνητὸν) ὡς πρός τι μέρος (ἐν τινι μέρει, ἐν τινι μέτοφῳ).* «Ο κόσμος ἀπόλλυται ἐν μέρει μόνον, καθ' ὅτι ἔχει ἐν ἑαυτῷ τι τὸ ἀθάνατον. Ἰσως δὲ Κικέρων ἐννοεῖ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν καὶ ἵσως ὁσαύτως τὴν ἄφθαρτον ὕλην τῶν

ἀστέρων. Ἡ σύγκρισις τοῦ θεοῦ κατὰ τὰς πρὸς τὸν κόσμον σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν ὡς πρὸς τὰς πρὸς τὸ σῶμα σχέσεις αὐτῆς, εἴναι συνήθης εἰς τοὺς Στωϊκούς, *ipse* αὐτὸς οὗτος (αὐτὸς ὁ ὕδιος), *aeternus* αἰώνιος (άναρχος καὶ ἄπειρος), *semperternus* ἀθάνατος, *fragile corpus* τὸ φθαρτὸν σῶμα. Ἡ φράσις αὕτη περιέχει τὸ θέμα Πλατωνικῆς προσπαθείας πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἵνα προσπαθείας τὸν τρόπον ἥκολονύθησε κατὰ γράμμα καὶ ὁ Κικέρων, ἀριστοτεχνικώτατα μεταφράσας, συντομώτερον ἐνίστε, ἐπ τοῦ Φαίδρου (245 C ίδ. § 19 ἔξ.). καὶ βραδύτερον πάλιν ἐπαναλαβόν τὰ αὐτὰ αὐτολεξεῖ ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (1, 53-55). Κατὰ τὸν Μακρόβιον παρέχεται ἡ ἀπόδειξις ἓπο τοῦ παρόντος σωρείτου (per gradus syllogismorum) ὡς ἔξῆς :

I. *Anima ex se movetur, quod autem ex se movetur principium motū est.* Igitur anima principium motū est.

II. *Anima principium motū est, quod autem principium motū est, natum non est.* Igitur anima nata non est.

III. *Anima nata non est, quod natum non est, immortale est.* igitur anima immortalis est.

§ 19 (27). *Nam πράγματι.* Πρὸς τὰ ἐπόμενα προβλ. Πλάτ. Φαίδρον (ἐ. ἀν.), *quod semper movetur* «τὸ ἀεικίνητον» (= quod semper sese moveτ), ὅπερ ἀεὶ ἔχει (ἐσωτερικήν, αὐτόματον) κίνησιν, ὅπερ ἀεὶ αὐτομάτως ἔαντὸ κινεῖ. *motum adferit alicui* κίνησιν ἐπιφέρει (δίδει) τινί == «τὸ δ' ἄλλο κινοῦν». *quodque:* τὸ -que = καὶ (ταυτοχρόνως). *quodque ipsum agitat* aliunde == «καὶ» (= ἄλλα) ὑπ' ἄλλου κινούμενον (τιμέμενον εἰς κίνησιν). *aliunde ἄλλοθεν* == «ὑπ' ἄλλου» (προβλ.. § 20 = pulsu externo δι' ἐξωτερικῆς ὥμησεως, δι' ἐξωτερικῆς δυνάμεως). *quando finem habet motū* (= movendi) ὅταν παύῃ ἡ κίνησις == «παῦλαν ἔχον κινήσεως». *vivendi finem habeat necesse* == «παῦλαν ἔχει ζωῆς» ἀνάγκη νὰ ἔχῃ παῦλαν ζωῆς. *solum igitur quod sese moveit* == «μόνον δὴ τὸ αὐτὸ κινοῦν». (μονέο, μδνί, motum, 2). *quia numquam deseritur a se* == «ἄτε οὐν ἀπολεῖπον ἔαντό», διότι οὐδέποτε δύναται νὰ ἐγκαταλείψῃ ἔαντό. *desero, -rui, -rtum, 3. numquam ne moveri quidem desinit* == «οὐποτε λήγει κινούμενον». Εξαίρεται τὸ moveri κινείμενον μεταξὺ ne — quidem. Ενταῦθα αἱ δύο ἀρνήσεις (numquam — ne ... quidem) δὲν αἴρουσιν ἀλλήλας. (*desinō, -sii, -sītum, 3. quin etiam ceteris quae moventur, hic*

fons hoc principium est morendi == «ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πιγή καὶ ἀρχὴ κινήσεως», *quoniam etiam* == πρὸς τούτους, ἐκπός τούτων, *hic fons, hoc principium αὐτῆς* (καθ' ἔξιν ἀντὶ τοῦτο· ἵδ. § 13: quem oceanum) εἶναι πιγή, τοῦτο ἀρχή. *principii autem nulla est origo* == «ἀρχὴ δὲ ἀγένητον», τῆς ἀρχῆς δὲ οὐδεμία εἶναι γένεσις. (*origo, originis, θ.*). *nām ex principio oriuntur omnia* == «εἴς ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γίγνομενον γίγνεσθαι». (*orior, ortus sum, 4. γέννημα, φύουσα, γίγνομαι*). *ipsum autem nulla ex re alia nasci potest* == «αὐτὴν δὲ μηδὲ εἴς ἐνός». *nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde* == «εἰ γὰρ ἔχει τοῦ ἀρχῆς γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἔτι ἀρχὴ γίγνοιτο». *quodsi utique oritur, ne occidit quidem utique* == *quodsi principium caret, caret etiam extremo «ἐπειδὴ δὲ ἀγένητον ἔστι καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸν ἀνάγκη εἶναι».* Ἡ ψυχὴ ἥρα εἶναι αἰώνια «ψυχὴ πᾶσα ἀδιάνατος». *nām principium extinctum* (σβεσθεῖσα, καταστραφεῖσα, ἔὰν παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ) *nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit* == «ἀρχῆς γὰρ δὴ ἀπολογέντης οὕτε αὐτῇ ποτε ἔχει τοῦ οὗτοῦ ἄλλο εἴς ἐκείνης γενήσεται». *ex alio εἴς ἄλλον* (= «ἔχει τον») *ex se εἴς ἔαυτης. siquidem necesse est a principio oriri omnia* == «εἴπερ εἴς ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι». *ita fit, ut . . . sit οὕτω προέρχεται, προκύπτει ὅτι . . . ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se moveatur . . .* (= *ipsum se moveat*) *ὅτι τῆς κινήσεως ἡ ἀρχὴ παράγεται ἐκ τούτου, ὅπερ αὐτὸν ὑφ' ἔαυτοῦ κινεῖται (αὐτὸν αὐτὸν κινεῖ)* == «οὕτω δὴ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸν αὐτὸν κινοῦν» ἦτοι *ut motus ordiatur ex eo, quod. (ordior, orsus sum, 4). id autem nec nasci potest nec mori* == «τοῦτο δὲ οὐτ' ἀπόλλυσθαι οὕτε γίγνεσθαι δυνατόν». *vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est ἄλλως* (= *vel*) *ἀνάγκη θὰ ἔτο (θὰ ἔπειτε) πᾶς δὲ οὐρανὸς διοῦν νὰ καταρρεύσῃ καὶ πᾶσα ἡ φύσις (ἡ πλάσις, ἡ δημιουργία) νὰ σταθῇ (σταματήσῃ)* == «ἢ (= *vel*) πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γένεσιν (δι Κιζέων ἀναζοιβῶς μεταφράζει διὰ τοῦ *natura*) συμπεσοῦσαν στήναι», (*Πλάτ. Φαιδρ. 245 D*). *consisto, consti, 3. Ὁ νοῦς: δῶσον ἀδύνατον εἶναι δὲ κόσμος καὶ ἡ κίνησις αὐτοῦ νὰ παύσῃ, τόσον ἀδύνατον ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ ψυχή, ὡς ἔαυτὴν κινοῦσα ἀρχέγονος δύναμις ἡ νὰ γεννᾶται ἡ νὰ καταστρέφεται.* Τοῦτο ἀληθεύει μόνον ἐφ' δῶσον προσαρμόζεται εἰς τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς κινήσεως, ὡς τὸ ὑπέρθατον κίνητρον. *nec vim ullam nanciscatur, qua a primo* (= «αῖθις») *impulsa*

moveatur οὐδὲ θὰ εὗρισκε πλέον δύναμιν τίνα ἵνα διὰ ταύτης (qua=ut eā) πάλιν (εἴς ἀρχῆς) ωσθεῖσα κινηθῆ = «καὶ μὴ ποτέ αὖθις ἔχειν, οὐθεν κινηθέντα γενιγέται». Nancisco, *nactus ἢ nanctus sum*, 3.

IX

Περὶ ληψίς: Οἱ Ἀφρικαρὸς ὁ Πρεσβύτερος ἀποδείξας ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀρχὴ αἰωνία ἀγέννητος καὶ ἀθάρατος ἔχουσα πατοίδα τὸν οὐρανόν, συμπεριάρει ὅτι ἡ ἀληθῆς δόξα τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς εὑρίσκεται ἐν τῇ οὐρανίᾳ τῶν ψυχῶν ἀρχικῆς ἔδου, εἰς ἣν τοσούτῳ μᾶλλον παρεσκευασμένος φθάρει ὅσῳ περισσότερον περέμειτεν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ μακρὰν τῶν σωματικῶν παθῶν. Οἱ δοῦλοι τῶν ἱδονῶν, περιφρονητὴς τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων ρόμων, κυλινδοῦται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ πολλοὺς αἰώνας ποὺν ἢ δυνηθῆ ῥά ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οὐρανίαν ἔδραν αὐτοῦ. — Οἱ πάπποις ἐξαφανίζεται, ὁ ἔγγονος ἀφυπνίζεται.

§ 20 (28). *cum paleat igitur . . . id esse λοιπὸν ἀφοῦ εἴναι πρόδηλον* (φανερόν) ὅτι τοῦτο εἶναι . . . (*patēo*, -*tui*, -*2*). *quod a se ipso moveatur* διπερ δι' αὐτοῦ τούτου κινεῖται, τὸ ὑφ' ἔαυτοῦ κινούνενον, «ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὑφ' ἔαυτοῦ κινούμενου». *quis est, qui . . . neget?* τίς νπαροχει ὅστι . . . ἥθελε ἀργηθῆ; *hanc naturam animis esse tribulum* ὅτι αὕτη ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ἴδιότης) παρεχούμενη ταῖς ψυχαῖς (τῇ ψυχῇ): *tribuō*, -*būi*, -*būtum*, 3. = κορογῶ, ἀπονέμω. Οἱ νοῦς: πάντες πιστεύουσιν ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει αὐτὴν τὴν ἴδιότητα. *inanimum est enim omne, quod . . . ἄψυχον* (ἄμιοιον ἴδιας ζωτικότητος) εἴναι πράγματι πᾶν, διπερ . . . *pulsu agitatur externo* (προβλ.). § 19: *agitatur aliunde* «πᾶν γὰρ σῶμα, ᾧ μὲν ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον». *quod autem est animal, id motu ciēetur interiore et suo* ὃ δὲ εἴναι ἔμψυχον (*animal*, τ.ε. ἔχει ἴδιαν ζωτικότητα), τοῦτο κινεῖται διὰ κινήσεως ἐστιοικῆς καὶ ἴδιας αὐτοῦ, «ῷ δὲ ἔνδοθεν αὐτῷ ἔξ αὐτοῦ, ἔμψυχον». *nam haec est propria natura animi atque vis* διότι αὕτη εἴναι ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ φοτή, ἡ φυσικὴ κλίσις) καὶ ἡ οὐσία (δύναμις, ἴδιότης) τῆς ψυχῆς, «ῶς ταύτης οὐσης φύσεως ψυχῆς»). *quae si est una ex omnibus, quae sese moveat* ἐάν δὲ αὕτη (ἡ φύσις τῆς ψυχῆς) εἴναι ἡ μόνη (una) ἔξ ὅλων (μεταξὺ ὅλων), ἦτις ἔαυτὴν κινεῖ, «εἰ δὲ ἔστι τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ ἄλλο

τι είναι τὸ αὐτὸ ἔαυτὸ κινοῦν ἥ ψυχήν». Ὡς ἀντωνυμία quae συνεφώνησε πρός τὸ natura atque vis ἀντὶ νὰ συμφωνήσῃ πρός τὸ animi. se ipsa moveat = ipsa a se moveatur (ἰδ. ἀνωτ.). neque nata certe et aeterna est οὔτε ἐγεννήθη βεβαίως καὶ αἰώνια είναι (περὶ τοῦ περιφέρειας . . . et πρβλ. § 9 τελ.), «ἥ ἀνάγκης ἀγένητον τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴν ἀν εἴη». Ἐνταῦθα τελειώνει ὁ σύλλογισμός, ὃν μετέφρασεν ὁ Κικέρων ἐν τῷ Φαίδρου τῷ Πλάτωνος, ἐπανέλαβεν δὲ ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς αὐτοῦ (531, ἔξ.) καὶ συνεκεφαλαίωσε βραδύτερον διὰ βραχέων ἐν τῷ περὶ φυλίας βιβλίῳ του. Διὰ τούτου τοῦ συλλογισμοῦ (ratio) ἀποδεικνύεται πρωτικῶς μόνον ἀρχή τις αἰώνια κινήσεως διὰ τὸν κόσμον οὐχὶ ἡ ἀθανασία ἢ μᾶλλον ἀποδεικνύεται ἡ αἰώνιότης τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς. (nascor, natus sum, 3).

§ 21 (29). hanc ἐνν. naturam animi atque vim animi ἀντὶ hunc (animum, ἰδ. § 20: quae si est κλπ.) = αὐτὰ τὰ γαρίσματα (τὰ προτικὰ) τῆς ψυχῆς σου. optimis in rebus! ἐν τοῖς βελτίστοις πρόγμασιν, ἐν ταῖς εὐγενεστάταις ἀπασχολήσεσι! sunt autem . . . de salute patriae είναι δὲ (εὐγενέσταται ἐνασχολήσεις) αἱ φροντίδες (= ἡ διαφορῆς ἐπιμέλεια) περὶ τῆς διατηρήσεως (φυλάξεως, σωτηρίας, τοῦ μεγαλέοντος) τῆς πατρίδος. Ταῦτα ἐν ἀναφορᾷ πρός τὰ ἐν § 5 καὶ ἔξῆς εἰσηγμένα. quibus ἐνν. curis (ἀφαιρ. δργαν.). agitatus et exercitatus (ἥ ψυχὴ) ἔλαυνομένη (κινούμενη) καὶ ἀσκονόμενη (δέξιον παρατηρήσεως τὸ δύοιοτέλευτον πρβλ., καὶ § 20 τέλ. certe est—aeterna est). velocius ταχύτερον, γοργότερον (μετὰ θάνατον) velox, ὅcis. sedem et domum τὸ πρῶτον ἔξαιρει τὴν ἴδεαν τοῦ ἴδιου αὐτῆς τόπου, τὸ δεύτερον τὴν διάφορειαν τῆς ἐκεῖ διαμονῆς (ἰδ. § 12 καὶ § 17 ὡς καὶ Cic. Tusc. 1, 118: ut . . . in aeternam et plane in nostram domum remigremus). pervolabit (pervulgo = πετόμενος ταχέως ἀφικνοῦμαι εἰς . . .). Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν ἀποσπάσματι ὅπερ διέσωσεν ἡμῖν ὁ ἱερὸς Αὐγονοτίνος, ἀλλὰ καὶ ἀλλαζοῦ. (pervulgo, 1). ociosus ταχύτερον, ἥτοι μὲν μικροτέραν βραδύνειν. Τὴν αὐτὴν ὁραίαν σκέψιν ἐπανέλαβεν ὁ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς. (ociosus, συγκρ. ἐπίρρο. τοῦ oc̄ter). si iam tum, cum . . ., eminebit foras et abstrahet ἐὰν ἥδη τότε, ὅτε . . ., θὰ ἐπιτηδήσῃ πρὸς τὰ ἔξω καὶ θὰ ἀποσπάσῃ. (forās, ἐπίρρο. θύραζε, ἔξω). Ἐράτερον ἐπεξήγει τὸ ἔτερον. Τοῦ eminēbit foras κλπ. ἡ ἔννοια είναι: θὰ μάθῃ νὰ ἀποχωρίζεται ἐκ τῆς ἐπιγείου ζωῆς καὶ

νὰ λησμονῇ τὸ φθαρτὸν σκήνωμα αὐτῆς (τὰς ἀνθρωπίνους ἀθλιότητας) ἀνυψούμενή εἰς τὴν μελέτην τῶν πέρα τοῦ τάφου (πρβλ. Πλάτ. Φαιδ. 80 E : «ἔάν μὲν καθαρὰ ἀπαλλάττηται, μηδὲν τοῦ σώματος ἔνυφέλ-
κουσα, ἄτε οὐδὲν κοινωνῶσα αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ ἐκοῦσα εἶναι, ἀλλὰ φεύ-
γοντα αὐτὸν καὶ συνηθόδοισιμένη αὐτὴ εἰς αὐτήν»), επιπλέον, —, 2.
abstrāho, -trāxi, -tractum, 3. *inclusus in corpore* πρβλ. § 6: ε
corporum vinculis tamque e carcere καὶ § 7: corporis custodiis.
(*includo*, -clūsi, -clūsum, 3). *ea, quae extra erunt* τὰ ἔκτος (τοῦ σώ-
ματος, τοῦ σωματοειδοῦς) ἐσόμενα, τὴν ἀλήθειαν, τὴν πραγματικότητα.
Αρά γε, ἐννοεῖ δι Κιζέρων τὰ δύντως δύντα (τὰς ἵδεας) τοῦ Πλάτωνος;
contemplans σκοποῦσα. *quam maxime* ὡς οἵον τε πλεῖστον. Σύνα-
φον πρὸς τὸ *se . . . abstrāhet. A corpore . . . corporis voluptatibus.*
Κατὰ τὰς θεωρίας τῶν Πυθαγορείων καὶ τοῦ Πλάτωνος πηγὴ τοῦ κα-
κοῦ εἶναι ή ὥλη. Πρὸς ἀγνότητα ἄρα βίου ἐπιβάλλεται ή ἀπολύτω-
σις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν τῶν αἰσθήσεων. Οὕτω μόνον δια-
τηρούμενης τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς, θὰ δυνηθῇ αὗτη συναθροίζο-
μένη εἰς ἔαυτὴν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν. Ο Κιζέρων
λέγει ὅτι εἶναι «voluptates . . . (τὰ θελγητρα) illecēbrae atque escae
(δέλεαρ) malorum καὶ ὅτι Plato escam malorum voluptatem ap-
pellat, quod eā videlicet homines capiantur sicut hamo (διὰ τοῦ
ἀγκίστρου) pisces». *quasi* οὕτως εἰπεῖν. *libidinum* τῶν σαρκιῶν
δρμῶν, τῶν παθῶν. *libido*, *libidinis* θ. *voluptatibus* (δοτ.) *oboeiden-
tium* ὑπεικουσῶν (ὑποκειμένων, δούλων) εἰς τὰς ἡδονάς (πρβλ. § 17:
sermonibus vulgi dedidēris). *deorum ac hominum iura* τὰ δίκαια
θεῶν καὶ ἀνθρώπων, τὰ δστα καὶ τὰ δίκαια. *corporibus* (ἀφαιρ.) ἐκ
τῶν σωμάτων. *voluntantur nec . . . revertuntur* κυλινδοῦνται καὶ δὲν
ἐπιστρέφουσι (χωρὶς νὰ ἐπιστρέψουσι). Ο Πλάτων (Φαιδ. 81 B) λέγει :
«ἔάν δέ γε . . . μεμιασμένη καὶ ἀκάθαρτος τοῦ σώματος ἀπαλλάττηται,
ἄτε τῷ σώματι δεὶ ἔνυφέλη καὶ τοῦτο θεραπεύουσα καὶ ἐρῶσα καὶ
γεγοντευμένη ὑπὸ αἵτοῦ, ὑπό τε τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἡδονῶν, ὥστε
μηδὲν ἄλλο δοκεῖν εἶναι ἀληθῆς ἀλλ' ἡ τὸ σωματοειδές . . . βαρύνεται
τε καὶ ἔλκεται πάλιν εἰς τὸν δρατὸν τόπον . . . περὶ τὰ μνήματά τε
καὶ τοὺς τάφους κυλινδουμένη». *nisi multis exagitati saeculis* εἰμὶ
διαταραχθεῖσαι ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Κατὰ τὸν Πλάτωνα, ή ψυχή, ήτις
δὲν ἔχει ἀπαλλαγὴ τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν αἰσθήσεων, περιωθεῖται περὶ¹
τὴν γῆν ἐπὶ χιλιάδας ἑτῶν. ²Αξια ἀναγγώσεως εἶναι δσα σχετικὰ

γράφει οὗτος (Φαίδρ. 249) καὶ ὁ Βιογύλιος (Αἰν. 6, 735 κ.ἔξ.). *revertuntur* ἵδε § 5: *huc revertuntur* καὶ § 17: *reditum in hunc locum.* *ille discessit, ego somno* (ἀφαιρ.) *solutus sum* (ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι τὸ πλῆρες δυνάμεως ἀσύνδετον) = ἐκεῖνος ἀπῆλθεν (ἔξηφανίσθη), ἐγὼ ἀφυπνίσθην. (*solvo, solvi, solutum, 3. = λύω*). Πολλὰ πείθουσιν ὅτι αἱ λέξεις αὗται τοῦ Ἐνυπνίου τοῦ Σκυπίωνος εἶναι καὶ τὸ τέλος τῆς πραγματείας τοῦ Κικέρωνος de re publica (ποβλ. Cic. de amic. 14: «qui (Scipio ὁ Νεώτερος) . . . triduum (ἐπὶ τριήμερον) disseruit (διέλαβε) de re publica, cuius disputationis fuit extremum . . . fere de immortalitate animorum, quae se in quiete (ἐν ὄπινῳ) per visum (κατ' ὄναρ) ex Africano (τοῦ Πρεσβυτέρου) audisse dicebat»).

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1950

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΙΣ ΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Ὁρατίου.

Ο Κόιντος Ὁράτιος Φλάκκος (Q. Horatius Flaccus) ἐγεννήθη τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου τοῦ 65 π.Χ. (689 ἀπὸ κτίσ. Ρώμ.) ἐν Οὐενουσίᾳ τῆς κάτω Ἰταλίας, παρὰ τὸν ποταμὸν Αὔφιδον. Ο πατήρ του ἦτο ἀπελεύθερος (*libertinus*), ἀπὸ τῶν ἐκ τῶν προσόδων μικροῦ κτύματος. Περὶ τῆς μητρός του οὐδὲν εἶναι γνωστόν, διότι περὶ αὐτῆς ὁ ἔδιος οὐδὲν ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του. Πιθανῶς ἡ μήτηρ του εἶχεν ἀποθάνει, ὅτε δὲ Ὁράτιος ἦτο πολὺ μικρός. Μέχρι τοῦ 12ου ἔτους τῆς ἡλικίας του ἔζησεν ὁ Ὁράτιος ἐντὸς τοῦ ἐπιβλητικοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῆς μικρᾶς γενετείρας του, ἀπολαύνων τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς ἀνέσεως τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Μετὰ ταῦτα, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πατρός του, ἥλθεν εἰς Ρώμην πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεώς του. Ἐκεῖ παρηκολούθησε τὰ μαθήματα διαπρεπῶν διδασκάλων καὶ δὴ τοῦ περιφήμου γραμματικοῦ Ὀρβιλίου. Ο πατήρ του, πρὸς ἀντιμετώπιν τῶν νέων δαπανῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἡ ἐν Ρώμῃ ἐγκατάστασίς των, ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦ εἰσπράξτορος τῶν ἐκ τῶν δημοπρασιῶν χορημάτων (*coactor auctioneum*) καὶ ἀφοσιώθη ὀλοιψύχως εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἡμικήν μόρφωσιν τοῦ νίοῦ του, χάριν τοῦ ὁποίου ἐγκατέλιπε τὴν Οὐενουσίαν καὶ τὸ προσφιλές ἀγόρκημά του. Διὰ τοῦτο δὲ ποιητὴς ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του (*Σατιρ. I. 6, 72*) μετὰ τουφερᾶς εὐγνωμοσύνης τὴν αὐταπαρησίαν καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίας τοῦ στοργικωτάτου πατρός του, τοῦ ὁποίου τὸ δόνομα ὑπερηφάνως μνημονεύει, εἰς πεῖσμα ἔκεινων, οἵτινες ἔσκωψαν αὐτὸν διὰ τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν του.

Ἄλλοι οἱ πνευματικοὶ ὁρίζοντες τῆς Ρώμης, διὰ τοὺς ἐπιμυοῦντας νὰ τύχουν ἀρτίας μορφώσεως, ἥσαν στενοί. Τὸ ἀνέσπερον φῶς τοῦ ἀρχ. Ἐλληνικοῦ πνεύματος ἦτο εἰσέτι ἔντονον εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐστίαν του, τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο δὲ Ὁράτιος κινούμενος ὑπὸ μόνης τῆς

έπιθυμίας νὰ παρακολουθήσῃ μαθήματα ρητορικῆς καὶ ἵδια φιλοσοφίας εἰς τὰς σχολὰς τῶν διαδόχων τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἥλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς ἥλικιαν 19 περίπου ἐτῶν, ἥτοι τὸ 46 π. Χ.

Τὰς ἐν Ἀθήναις σπουδάς του διέκοψαν σοβαρὰ ἐν Ρώμῃ πολιτικὰ γεγονότα. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος (Μάρτιος τοῦ 44 π. Χ.) ἔξεργάγη νέος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν διαδόχων καὶ τῶν δολοφόρων αὐτοῦ. Ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσσιος κατέλαβον τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν. Ὁ Βρούτος ἥλθε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους ἑκείνου εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ ‘Οράτιος μετ’ ἄλλων συσπουδαστῶν του, παρασυρόμενος ἀπὸ τὸν εὔκολον ἐνθουσιασμὸν τῆς ἥλικίας του, ἔπεινε προθυμίως νὰ καταταχθῇ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Βρούτου, μὲ τὸν βαθμὸν μᾶλιστα τοῦ στρατ. χιλιάρχου, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχεν ὑπηρετήσει ώς στρατιώτης.

Τὸν Νοέμβριον τοῦ 42 π. Χ. συνεκροτήθη ἡ παρὰ τοὺς Φιλίππους μάχη· οἱ δημιοκρατικοὶ ἤτημθσαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Ὁ ‘Οράτιος δὲν αἰσχύνεται νὰ διμολογήσῃ (‘Ωδὴ 7, στίχ. 9, 10, 11, 12 βιβλ. Η) ὅτι ἐγκατέλιπε τὴν ἀσπίδα τον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ταύτης. Ἰσως ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἐδιηγευμένη κυριολεκτικῶς τὸ χωρίον τοῦτο. Πιθανῶς ὑπαινίσσεται κατὰ ποιητικὸν τρόπον, ὅτι μετὰ τὴν ἥπταν ἑκείνην τῶν διμοφρόνων του δὲν ἀνεμείχθη πλέον εἰς τὴν πολιτικήν, ἀλλ’ ἐπεδόθη εἰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν.

‘Η θέσις τοῦ ‘Ορατίου, μετὰ τὴν παρὰ τοὺς Φιλίππους ἥπταν, ἀποβάνει δεινή. ‘Η μικρὰ πατρικὴ περιουσία του, τῆς δόποιας ἥτο κληρονόμος, διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ πατέρος του, ἐδημεύθη ὑπὸ τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ διενεμήθη μετὰ πολλῶν ἄλλων κτηματικῶν πειρουσιῶν εἰς τὸν παλαιμάχους στρατιώτας (veteranos).

‘Οτε ὅμως τῷ 41 π. Χ. ἐχορηγήθη παρὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ γενικὴ ἀμνηστία εἰς τοὺς ἀντιπάλους του, ἐπωφελούμενος ταύτης καὶ ὁ ‘Οράτιος, ἐπανήλθεν εἰς Ρώμην, ὅπου πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν διωρίσθη οἰκονομικὸς ὑπάλληλος (ταμιακὸς γραμματεύς). Τὰς ἐκτὸς τῆς ὑπηρεσίας ὡρας του διέμετεν εἰς τὴν ποίησιν. Ταχύτατα δὲ συνεδέθη διὰ φιλίας μετὰ τῶν ὀνομαστῶν τότε ποιητῶν Οὐεργιλίου καὶ Οὐαρούσιου καὶ δι’ αὐτῶν ἥλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ πιστοῦ συμβουλού τοῦ Ὁκταβιανοῦ, τοῦ Μαικήνα, τοῦ ἐνθέριμου προστάτου τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων.

‘Η ἀπλῆ κατ’ ἀρχὰς γνωριμία του μετὰ τοῦ Μαικήνα ἔξειλίχθη

σὺν τῷ χοόνῳ εἰς τόσην οὐκειότητα καὶ φιλίαν, ὥστε δὲ Μαικήνας προσέφερεν εἰς αὐτὸν ὡς δῶρον τὴν Σαβινικὴν ἔπαυλιν, κειμένην εἰς 25 περίπου μιλίων ἀπόστασιν πρὸς τὰ ΒΑ τῆς Ρόμης. Τῆς ἐπαύλεως ταύτης τὰ θέλγητα νῦνεὶ δὲ ποιητὴς συχνὰ εἰς ποιήματά του, διότι ἔκει εὗρεν δὲ τι ἀκριβῶς ἐπόθει ἡ ποιητικὴ ψυχή του, ἄνεσιν, χαράν, πηγὰς ἐμπνεύσεως ἀλλὰ καὶ προσόδους ἀξιολόγους.

Ἡ ποιητικὴ ἴκανότης τοῦ Ὁρατίου, αἱ ἔξαίρετοι κοινωνικαὶ ἀρεταί του καὶ δὲ φιλικὸς δεσμός του μετὰ τοῦ Μαικήνα εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τοὺς ἀριστοκρατικοὺς κύκλους τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας. Οἱ διαπρόποντες κυρίως εἰς τὰ γράμματα ἀνδρεῖς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν φίλοι του. Δείγματα τρανὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐκτιμήσεως καὶ φιλίας του παρέχουν αἱ φίδαι του, διότι πολλὰς ἀπευθύνει, τιμῆς ἔνεκα, πρὸς αὐτούς.

Ίδιαιτέρας ὅμιλος μνείας εἶναι ἄξια ἡ πρὸς τὸν Ὁκταβιανὸν Αὔγουστον εἶλικρινῆς ἀφοσίωσις καὶ ἀγάπη τοῦ Ὁρατίου. Τὸ γεγονός δὲ διὰ τὸ τὰς σημαίας τῶν δημιοκρατικῶν Βρούτου καὶ Κασσίου ἐπολέμησε πρὸς ἐτῶν κατὰ τῶν ἀρχῶν, τὰς ὅποιας ἔξεπροσώπει δὲ διάδοχος τοῦ δολοφονηθέντος Καίσαρος, δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἐστερεότει σταθερῶν πολιτικῶν πεποιθήσεων, ἀλλ᾽ ὅτι δὲ ἐνθουσιώδης ἐν τῇ νεανικῇ ἥλικια ποιητής, ὥσιμος ἥδη, ἦτο ἴκανὸς νὰ διαχρίνῃ καὶ νὰ ἐπιτιμῇ προστηκόντως τὴν θαυμασίαν τάξιν, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν κατὰ πάντα προόδον τοῦ Ρωμ. κράτους, ἥτις ἐπραγματοποιήθη καὶ ἐπεκράτησεν ἐν αὐτῷ διὰ τῆς δεξιωτάτης διοικήσεως τοῦ Αὐγούστου. Διὰ τοῦτο δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀπλῶς ἀνεχόμενος τὸ νέον καθεστώς, ἀλλὰ διαθέτει τὴν ἐμπνευσίν του, ἵνα ὑμνήσῃ αὐτό, συντελῶν οὕτω τὸ κατ' αὐτὸν εἰς τὴν παγίωσίν του.

Εἰς ἥλικιαν 57 ἐτῶν ἀπέθανεν αἰφνιδίως τῇ 27 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 8 π. Χ. καὶ ἐτάφη ἐπὶ τοῦ Ἡσπουλίνου λόφου, παρὰ τὸν τάφον τοῦ μεγάλου φίλου καὶ προστάτου του Μαικήνα, ὅστις εἶχε προηγηθῆ ἀποτελεῖσθαι μόνον ἡμέρας εἰς τὸν θάνατον.

2. "Ἐργα τοῦ Ὁρατίου.

Οἱ Ὁράτιος ἔγραψε λυρικὰ καὶ σατιρικὰ ποιήματα. Καὶ λυρικὰ μὲν εἶναι: α) αἱ ὄφδαὶ (carmīna) εἰς 4 βιβλία, β) οἱ ἐπιφράζονται (epodi) εἰς 5 βιβλίον, ποιήματα σκωπικά, πλήρη εἰρωνείας καὶ σκη-

νῶν ἐκ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ α' "Ἐλληνος ἴαμβικοῦ ποιητοῦ Ἀρχιλόχου τοῦ Παρίου, γ) ὁ ἐκ αὐτονταέτη οἱ οἱς
νῦν οἱς (carmen saeculare), ποιηθεὶς κατ' ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου,
ἴνα ψαλλῆντος χοροῦ εὐγενῶν παίδων καὶ παρθένων κατὰ τὴν ἔօτιὴν
τῶν Σαικουλαφίων, τελεσθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος 17 π. Χ. Σατιρικὰ δὲ
εἶναι: α) αἱ Σάτιραι (Satirae ἢ Sermones) εἰς δύο βιβλία, διὰ
τῶν ὅποιών ὁ ποιητὴς σκάψτει καὶ κάνθηκαίζει μὲ λεπτὴν ἀστειότητα
τὰς ἡμικὰς Ἑλλείψεις τῆς κοινωνίας, χωρὶς νὺν θίγῃ ὀρισμένα πρόσωπα,
κατ' ἀπομίμησιν τῆς μέσης κοινωδίας τῶν ἀρχαίων Ἐλλήνων, β) αἱ
Ἐπιστολαὶ (epistolae) εἰς 2 βιβλία, τοῦ ἀντοῦ περίπου πρὸς τὰς
σατίρας περιεχομένου, ἀλλὰ πρὸς ὀρισμένα πρόσωπα ἀπευθυνόμεναι,
κατ' ἀπομίμησιν τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς κοινωδίας καὶ γ) ἡ Ποιητικὴ
ἢ τέχνη ἢ Ἐπιστολὴ ἢ πρὸς Πεισώνας (ars poëtica
aut epistola ad Pisones), ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς νήσους τοῦ Λευκίου
Καλπονγίου Ηείσωνος καὶ περιέχουσα ἀξιολόγους παρατηρήσεις ἐπὶ
τῆς ποιήσεως γενικῶς.

Ο Ὁρατίος, διὰ τῶν ἀντερόῳ ποιημάτων του καὶ ἴδιᾳ διὰ τῶν
Ὀδῶν του, κατετάχθη μεταξὺ τῶν δοκιμωτάτων Ρωμαίων ποιητῶν,
καταλαβθὼν τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν λυρικῶν τοιούτων.
Ἀνεδείχθη δὲ ὄντως ἄφθαστος καλλιτέχνης τῆς λυρικῆς ποιήσεως,
πρῶτος αὐτὸς μιμηθεὶς τὰ ὑπέροχα λυρικὰ δημιουργήματα τοῦ ἀρχαίου
Ἑλληνικοῦ πνεύματος, εἰς μίμησιν τῶν ὅποιών προτρέπει καὶ τοὺς ἀλλούς,
λέγων ἐν τῇ πρὸς τοὺς Πεισώνας ἐπιστολῇ 259 «νοσ εκειρα-
plaria Craeca nocturna versate manū, versate diurna» ἥτοι «Ὑμεῖς
τὰ Ἑλληνικὰ παραδείγματα (συγγράμματα) νύκτα καὶ ἡμέραν ἀνελίσ-
σετε». Αἱ φύαι τοῦ Ὁρατίου ἀποτελοῦν τὸ κάλλιστον ἀπὸ πάσης ἀπο-
τροφεως μέρος τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου. Ἡ φύλα, ὁ ἔρως, ἡ ἔρις, τὰ
συμπόσια, ἡ πολιτεία ἀποτελοῦν τοὺς πόλους, περὶ τοὺς δρόπους στρέ-
φεται ἡ μαμαστὴ ἔμπνευσίς του. Τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, ἐν συνδυα-
σμῷ πρὸς τὴν τεχνικὴν μορφήν των, ἀποτνέει χάριν καὶ λεπτὴν εὐτρα-
πελίαν. Ἀν καὶ ἐμμαίηθη τοὺς Ἐλληνας λυρικούς, τὸν Ἀρχιλόχον, τὴν
Σαπφόν καὶ τὸν Ἀλκαῖον, ἐν τούτοις δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀντιγρα-
φεὺς ἢ τυφλὸς μιμητὴς αὐτῶν. Παρουσιάζει πρωτοτυπίαν καὶ ἀνεξαρ-
τησίαν, ἐν τῇ ὅποιᾳ καταφαίνεται ἡ γνησία φωμαϊκὴ ψυχῆ του.

Τὴν πρώτην τῶν ἀνὰ χεῖρας ἐκλεκτῶν ὄδῶν ἀπευθύνει πρὸς τὸν
μέγαν πρόστατην του Μαικῆναν. Ἐν αὐτῇ ἐκθέτει τὰς διαφόρους κλί-

σεις καὶ ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν κατακλεῖδι τὸ ἀτομικόν του ἴδεωδες.

Τὴν βέλτην πρὸς τὸ πλοῖον, ἐφ' οὗ ἐπεβιβάσθη ὁ φύλος του Οὐρανοῦ, διὰ νὺν μεταβῆ εἰς Ἀθήνας.

Τὴν γένεταν πρὸς τὸν Μ. Ἀγρίππαν, διαπρεπῆ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν ἀνδρα τῆς ἐποχῆς του.

Τὴν δέ πρὸς τὸν Ἐριπῆν, κατὰ μίμησιν διοίσου ἥμινον τοῦ Ἀλκαίου πρὸς αὐτόν.

'Η εἶναι εὐχὴ πρὸς τὴν Ἀρτεμίν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα.

'Η σ', κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν θοήνων, ἐποιήθη ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ κοινοῦ μετὰ τοῦ Οὐρανοῦ φύλου Κοϊντιλίου Οὐράου.

'Ἐν τῇ ζ' ἔξιτεροικεύει τὴν ἀμετρον καράν του ἐπὶ τῇ ήττῃ καὶ τῷ θανάτῳ τῆς βασιλίσσης τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρας.

'Ἐν τῇ η' πανηγυρίζει ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ εἰς Ρώμην τοῦ κατὰ τὴν μάχην παρὰ τοὺς Φιλίππους συμπολεμιστοῦ του Πομπήιου Οὐράου.

'Ἐν τῇ θ', ἀπευθυνομένῃ πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ἑαυτὸν μετὰ θάνατον μεταμορφούμενον εἰς κύκνον καὶ ἔξασφαλίζοντα τὴν ἀθανασίαν.

'Ἐν τῇ ι', ἀπευθυνομένῃ πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ὅτι τὸν ἐπισκέπτεται οὗτος καθ' ἣν ὕραν ἐτοιμάζεται νὺν θυσιάσῃ εἰς τὴν Ἡραν καὶ τὸν προσκαλεῖ νὺν συνεορτάσῃ, διότι ἄγει τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐσώθη ἀπὸ τὸν ἀπειλήσαντα αὐτὸν κίνδυνον, ἐκ τοῦ καταπεσόντος ἐπ' αὐτοῦ δένδρου τοῦ κήπου του.

'Ἐν τῇ ια' ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Βάζον, ἵνα ὑπὸ τὴν ἔμπνευσίν του ἐγκωμιάσῃ τὸν Αἴγυοντον. Καὶ

ἐν τῇ ιβ', ἥτις ἀποτελεῖ ἐπύλογον τρόπον τινὰ τῶν τριῶν πρώτων βιβλίων τῶν φύδων, κρίνει μετὰ χαρακτηριστικῆς ἀλαζονείας τὴν ἀξίαν τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του.

ΜΕΡΟΣ Α'

K E I M E N O N

C A R M I N A S E L E C T A

L I B E R P R I M U S

1.

1. Maecenas, atavis edite regibus,
o et praesidium et dulce decus meum,
sunt quos curriculo pulverem Olympicum
collegisse iuvat, metaque fervidis
5. evitata rotis, palmaque nobilis
terrarum dominos evehit ad deos;
hunc, si mobilium turba Quiritium
certat tergeminis tollere honoribus;
- illum, si proprio condidit horreo
10. quidquid de Libycis verritur areis;
gaudentem patrios findere sarculo
agros Attalicis condicionibus
numquam demoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet mare;
15. luctantem Icarii fluctibus Africum
mercator metuens otium et oppidi
laudat rura sui; mox reficit rates
quassas, indocilis pauperiem pati;
est qui nec veteris pocula Massici
20. nec partem solidō demere de die
spernit, nunc viridi membra subarbuto
stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae;

- multos castra iuvant et lituo tubae
25. permixtus sonitus bellaqu matribus
 detestata manet sub Jove frigido
 venator, tenerae coniugis immemor,
 seu visa est catulis cerva fidelibus,
 seu rupit teretes Marsus aper plagas.
30. me doctarum hederae praemia frontium
 dis miscent superis, me gelidum nemus
 Nympharumque leves cum Satyris chori
 secernunt populo, si neque tibias
 Euterpe cohibet, nec Polyhymnia
 Lesboum refugit tendere barbiton.
35. quodsi me lyricis vatibus inseres,
 sublimi feriam sidera vertice.

2. (III)

1. Sic te diva potens Cypri,
 Sic fratres Helenae, lucida sidera,
 ventorumque regat pater
 obstrictis aliis praeter Iapyga,
5. navis, quae tibi creditum
 debes Vergilium; finibus Atticis
 reddas incolumem precor,
 et serves animae dimidium meae.
 illi robur et aes triplex
10. circa pectus erat, qui fragilem truci
 commisit pelago ratem
 primus, nec timuit praecipitem Africum
 decertantem Aquilonibus,
 nec tristis Hyadas nec rabiem Noti,
15. quo non ^{υπό}arbiter Hadriae
 maior, tollere seu ponere volt freta.

- quem mortis timuit gradum,
qui siccis oculis monstra natantia,
qui vidit mare turgidum et
20. infamis scopulos Acroceraunia?
nequicquam deus abscidit
prudens oceano dissociabili
terras, si tamen impiae
non tangenda rates transiliunt vada.
25. audax omnia perpeti
gens humana ruit per vetitum (nefas!)
audax Iapeti genus
ignem fraude mala gentibus intulit.
post ignem aetheria domo
30. subductum macies et nova febrium
terrīs incubuit cohors,
semotique prius tarda necessitas
leti corripuit gradum.
expertus vacuum Daedalus aëra
35. pennis non homini datis;
perrupit Acheronta Herculeus labor.
nil mortalibus ardui est:
caelum ipsum petimus stultitia, neque
per nostrum patimur scelus
40. iracunda Iovem ponere fulmina.

3. (VI)

1. Scriberis Vario fortis et hostium
victor, Maeonii carminis alite,
quam rem cumque ferox navibus aut equis
miles te duce gesserit.
5. nos, Agrippa, neque haec dicere nec gravem
Pelidae stomachum cedere nescii

- nec cursus duplicitis per mare Ulixei
nec saevam Pelopis domum
- conamur, tenues grandia, dum pudor
10. inbellisque lyrae Musa potens vetat
laudes egregii Caesaris et tuas
culpa deterere ingenii.
- quis Martem tunica tectum adamantina
digne scripserit aut pulvere Troico
15. nigrum Merionen aut ope Palladis
Tydiden superis parem?
- nos convivia, nos proelia virginum
sectis in iuvenes unguibus acrium
cantamus, vacui sive quid urimur,
20. non praeter solitum leves.

4. (X)

1. Mercuri, facunde nepos Atlantis,
qui feros cultus hominum recentum
voce formasti catus at decorae
more palaestrae,
5. te canam, magni Jovis et deorum
nuntium curvaeque lyrae parentem
callidum, quidquid placuit, iocosu
condere furto.
- te, boves olim nisi reddidisses
10. per dolum amotas, puerum minaci
voce cum terret, viduus pharetra
risit Apollo.
- quin et Atridas, duce te, superbos
Ilio dives Priamus relicto
15. Thessalosque ignis et iniqua Troiae
castra fefellit.

tu pias laetis animas reponis
sedibus, virgaque levem coërces
aurea turbam, superis deorum

20. gratus et imis.

5. (XXI)

1. Dianam, tenerae dicite virgines,
Intonsum, pueri, dicite Cynthium
Latonamque supremo
dilectam penitus Jovi.
5. vos laetam fluviis et nemorum coma,
quaecumque aut gelido prominet Algido
nigris aut Erymanthi
silvis aut viridis Cragi;
vos Tempe totidem tollite laudibus.
10. natalemque, mares, Delon Apollinis
insignemque pharetra
fraternaque umerum lyra.
- Hic bellum lacrimosum, hic miseram famem
pestemque a populo et principe Caesare in
15. Persas atque Britannos
vestra motus aget prece.

6. (XXIII)

1. Quis disiderio sit pudor aut modus
tam cari capit? praeceps lugubris
cantus, Melpomene, cui liquidam pater
vocem cum cithara dedit.
5. ergo Quintilium perpetuus sopor
urget! cui Pudor et Justitiae soror,
incorrupta Fides, nudaque Veritas
quando ullum inveniet parem?

- multis ille bonis flebilis occidit,
 10. nulli flebilius, quam tibi, Vergili.
 tu, frustra pius, heu, non ita creditum
 poscis Quintilium deos.
- quid? si Threicio blandius Orpheo
 auditam moderere arboribus fidem,
 15. num vanae redeat sanguis imagini,
 quam virga semel horrida
 non lenis precibus fata recludere,
 nigro compulerit Mercurius gregi?
 durum: sed levius fit patientia
 quidquid corrigere est nefas.

7. (XXXVII)

1. Nunc est bibendum, nunc pede libero
 pulsanda tellus; nunc Saliaribus
 ornare pulvinar deorum
 tempus erat dapibus, sodales.
5. antehac nefas depromere Caecubum
 cellis avitis, dum Capitolio
 regina dementis ruinas,
 funus et imperio parabat
 contaminato cum grege turpium
10. morbo virorum, quidlibet impotens
 sperare fortunaque dulci
 ebria, sēl minut furem
 vix una sospes navis ab ignibus,
 mentemque lymphatam Mareotico
15. redegit in veros timores
 Caesar ab Italia volantem
 remis adurgens, accipiter velut
 mollis columbas aut leporem citus

- venator in campis nivalis
20. Haemoniae, daret ut catenis
fatale monstrum, quae generosius
perire quaerens nec muliebriter
expavit ensem nec latentis
classe cita reparavit oras.
25. ausa et iacentem visere regiam
voltu sereno, fortis et asperas
tractare serpentes, ut atrum
corpore conbiberet venenum,
deliberata morte ferocior;
30. saevis Liburnis scilicet invidens
privata deduci superbo,
non humilis mulier, triumpho.

LIBER ALTER

8. (VII)

1. O saepe mecum tempus in ultimum
deducte, Bruto militiae duce,
quis te redonavit Quiritem
dis patriis Italoque caelo,
5. Pompei, meorum prime sodalium?
cum quo morantem saepe diem mero
fregi, coronatus nitentis
malobathro Syrio capillos,
tecum Philippos et celerem fugam
10. sensi, relicta non bene parmula,
cum fracta virtus, et minaces
turpe solum tetigere mento;
sed me per hostis Mercurius celer
denso paventem sustulit aëre;

15. te rursus in bellum resorbens
unda fretis tulit aestuosis.
ergo obligatam redde Jovi dapem
longaque fessum militia latus
depone sub lauru mea nec
20. parce cadis tibi destinatis.
oblivioso levia Massico
ciboria exple, funde capacibus
unguenta de conchis. quis udo
deproperare apio coronas
25. curatve myrto? quem Venus arbitrum
dicet bibendi? non ego sanius
bacchabor Edonis: recepto
dulce mihi furere est amico.

9. (XX)

1. Non usitata nec tenui ferar
penna biformis per liquidum aethera
vates, neque in terris morabor
longius invidiaque maior
5. urbes relinquam, non ego, pauperum
sanguis parentum, non ego, quem vocas,
dilecte Maecenas, obibo
nec Stygia cohibebor unda.
iam iam residunt cruribus asperae
10. pelles et album mutor in alitem
superne nascunturque leves
per digitos umerosque plumae.
iam Daedaleo notior Icaro
visam gementis litora Bosphori
15. Syrtisque Gaetulas canorus
ales Hyperboreosque campos.

me Colchus et qui dissimulat metum
 Marsae cohortis Dacus et ultimi
 noscent Geloni, me peritus
 20. disceit Hiber Rhodanique potor.

absint inani funere neniae
 luctusque turpes et querimoniae;
 compesce clamorem ac sepulcri
 mitte supervacuos honores.

LIBER TERTIUS

10. (VIII)

1. Martii caelebs quid agam Calendis,
 quid velint flores et acerra turis
 plena miraris positusque carbo in
 caespite vivo,
5. docte sermones utriusque linguae!
 voveram dulcis epulas et album
 Libero caprum prope funeratus
 arboris ictu.
- hic dies anno redeunte festus
10. corticem adstrictum pice dimovebit
 amphorae fumum bibere institutae
 consule Tullo.
- sume, Maecenas, cyathos amici
 sospitis centum et vigiles lucernas
15. perfer in lucem: procul omnis esto
 clamor et ira.
- mitte civiliis super Urbe curas:
 occidit Daci Cotisonis agmen,
 Medus infestus sibi luctuosis
20. dissidet armis,

servit Hispanae vetus hostis orae
 Cantaber, sera domitus catena,
 iam Scytha laxo meditantur arcu
 cedere campis.

25. neglegens, ne qua populus laboret,
 parce privatus nimium cavere et
 dona praesentis cape laetus horae et
 linque severa.

11. (XXV)

1. Quo me, Bacche, rapis tui
 plenum? quae nemora aut quos agor in specus,
 velox mente nova? quibus
 antris egregii Caesaris audiār

5. aeternum meditans decus
 stellis inserere et consilio Jovis?
 dicam insigne, recens, adhuc
 indictum ore alio. non secus in iugis

Edonis stupet Euhias

10. Hebrum prospiciens et nive candidam
 Thracen ac pede barbaro
 lustratam Rhodopen, ut mihi devio

ripas et vacuum nemus
 mirari libet. o Naiadum potens

15. Baccharumque valentium
 proceras manibus vertere fraxinos,

nil parvum aut humili modo,
 nil mortale loquar, dulce periculum est,
 o Lenaee, sequi deum

20. cingentem viridi tempora pampino.

12. (XXX)

Exegi monumentum aere perennius
regalique situ pyramidum altius,
quod non imber edax, non aquilo impotens
possit diruere aut innumerabilis

5. annorum series et fuga temporum.
non omnis moriar multaque pars mei
vitabit libitinam; usque ego postera
crescam laude recens, dum Capitolium
scandet cum tacita virgine pontifex.
10. dicar, qua violens obstrepit Aufidus
et qua pauper aquae Daunus agrestium
regnavit populorum, ex humili potens,
princeps Aeolium carmen ad Italos
deduxisse modos, sume superbiam
quaesitam meritis et mihi Delphica
lauro cinge volens, Melpomene, comam.
-

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ Ι

1-6. *atavus*=δ ἐπίπαππος, δ πρόγονος. *editus-a-um*, τοῦ *edo*=γεννῶ. *decus-oris*=κόσμημα. *iuno-vi-tum* (α')=ἀξέσκω. *curriculum-i*=ἄρμα. *meta-ae*=ἡ νύσσα (στήλη εἰς τὰς καυτάς τοῦ ἵπποδρόμου). *evito* ο. (α')=διαφεύγω. *palma-ae*=φοῖνιξ (δένδρον). *evehō-xi-um* (γ')=ἀναβιβάζω, ἀνψψ ἥ φύσ. σ.: *sunt quos* (=non nullus) *iuvat collegisse curriculo pulverem Olympicum et meta evitata rotis servidis et palma nobilis evehit ad deos dominos terrarum* (τὸ meta καὶ palma ὑπο. τοῦ evehit). *Maccenas-atis* δ Μαυκήνας, ἀπλοῦς ἱππεὺς Ρωμαῖος, εὐνοούμενος τοῦ Αὐγούστου καὶ δ σπουδαιότερο σύμβουλος αὐτοῦ, καταγόμενος ἐκ παλαιοτάτης Τοσκανικῆς οἰκογενείας. 7-10. *hunc* (iuvat). *mobilis-i*=εὐμετάβλοις, ἀσταθής. *turba-ae*=πλῆσος. *illum* (iuvat). *tergeminus*=τριδυμος, τριπλοῦς. *proprius-a-um*=δ ἕδιος (τυνός), ἀτομικός. *horreum*=ἡ ἀποθήκη, δ σιτοβολών. *verro-rrī-rsum* (γ')=σαρῶ (σαρών). *area-ae*=τὸ ἀλώνιον. *tergemini honores* λέγονται: ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀγορανόμου (aedilis), τοῦ προαίτωρος (praetor) καὶ τοῦ ὑπάτου (consul). *Libycae areae*: διότι ἡ ἐπαρχία τῆς Λιβύης ἐπρομήθευ μετὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Σικελίας, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐν Ρώμῃ καταναλισκομένου στον. 11-18. *findo-di-ssum* (γ')=σχίζω, σκάπτω. *sarculum-i*=τὸ σκάλιστήριον, ἡ ἀξίνη. *condicio-onis*=ἡ πρότασις, δ ὅρος. *mutuam demoveas*=οὐδέποτε ἥθελες ἀπομακρύνει. *trabs-bis*=ἡ δοκός, τὸ πλοῖον. *seco-ui-ctum* (α')=κόπτω, διασκίζω. *luctor*, (α')=παλαίω. *tox ἐπίο*=μετ' δλίγον. *reficio* (re-facio)=ἐπισκευάζω. *ratis-is*=ἡ σκεδία, πλοῖον. *quassus-a-um* (τοῦ ο. *quatior*) = καταπεπονημένος, βεβλαμμένος. *indocilis*=ἀμιαθής, ἄπειρος. *Attalicae condiciones*: διότι τὰ πλούτη τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων τῆς Περγάμου ἦσαν παροιμιώδη. ‘Ο ’Ατταλός δ III (133 π. Χ.) εἶχε κληροδοτήσει τὸ βασίλειόν του εἰς τοὺς

Ρωμαίους. *Cypria trabs*: διότι οἱ Κύπροι ήσαν τολμηροὶ θαλασσοπόροι καὶ ἵκανοὶ ἔμποροι. *Africus*=δ λίψ (κοιν. γαρμπῆς), θυελλώδης καὶ τὸν χειμῶνα ἀνέμος. 19-28. *roculum-i*=ποτήριον. *de-mo-mpsi-mpsum (γ')*=ἀφαιρῶ. *solidus* (ἐπίθ.)=στερεός, ἀκέραιος. *sperno-sprevi-etum (γ')*=ἀποχωρίζω, διλιγωρῶ. *nunc...nunc* = δὲ μέν... δὲ δέ. *arbutus-i*=ἡ κόμαρος. *viridis-is*=πράσινος, θαλερός. Ἡ φυσ. σειρά: *nunc stratus membra sub viridi arbuto.-ad lene caput sacrae aquae*=παρὰ τὴν ἥρεμιν πηγὴν (κεφαλ.όβρυσον) ἵεροῦ ὕδατος (αἱ πηγαὶ ἡσαν καθιερωμέναι εἰς θεότητας). *tuba-ae*=ἡ σάλπιγξ. *litius-i*=κέρας, ἐπικαμπῆς σάλπιγξ. *detestor (α')*=μυσάττομαι, καταρῶμαι. *sub Jove frigido* ἀντὶ τοῦ *sub caelo*. *seu-seu*=εἴτε-εἴτε. *catulus-i*=σκύλαξ, κυνάριον. *rumpo-pi-ptum (γ')*=θραύω, διαρρηγνύω. *teres-elis* στρογγύλος, ἐπιμήκης. *plaga-ae*=δίκτυον. *Massicus*: καλεῖται ὁ περίφημος οἶνος τῆς Καμπανίας (καμπανίτης) ὁ φέρων τὸ δόνομα τοῦ ὁμωνύμου ὅρους τῆς Ἰταλίας. *sub Jove frigido*: διότι ὁ *Juppiter*, ὃς προσωποποιία τοῦ οὐρανοῦ, λαμβάνεται ἀντὶ τοῦ ψυχροῦ ὑπαίθρου. *Marsus*=Μαρσικός, δόνομα λαοῦ Ἰταλικοῦ. 29-36. *hedera-ae*=δ κισσός, φυτὸν ἵερὸν τοῦ Βάκχου, τοῦ ἔξαπτοντος τὴν φαντασίαν τῶν ποιητῶν. *gelidus*, ἐπιθ. κρυελός, παγετώδης. *secerno,-crevi-etum (γ')*=διαχωρίνω, χωρίζω. *tibia-ae*=δ αὐλὸς (μουσικὸν ὅργανον). *Euterpe-Polyhymnia*, ὀνόματα Μουσῶν. *barbitus-i*=ἡ βάρβιτος, ἔγχορδον μουσ. ὅργανον, ὅμοιον πρὸς τὴν λύραν. *Lesbous*: διότι ἡ Σαπφό καὶ ὁ Ἀλκαῖος, οἱ περίφημοι λυρικοὶ ποιηταὶ τοῦ βου π. Χ. αἰῶνος, ἡσαν Λέσβιοι. *vates-is*=μάντις, ποιητής. *insero-ui-rtum (γ')*=συγκαταλέγω. *sublimis-is*=ἐπίθ. μετέωρος, μετάρρυθμος. *ferio (δ')*=πλήττω. *quod si me...vertice*=διότι, ἐάν μὲ κατατάξῃς μεταξὺ τῶν λυρικῶν ποιητῶν, διὰ μεταρρυθμού κεφαλῆς θὰ πλήξω τὰ ἄστρα.

2. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΤΙΔΗ III

1-8. *diva potens Cypri*=ἡ θεὰ ἡ δεσπόζουσα τῆς Κύπρου· ἡ Κύπρις ('Αφροδίτη), ἡς περίφημον τὸ ἐν Πάφῳ ἵερὸν (*Venus marina*, ἡ θαλασσία 'Αφροδίτη). *fratres Helenae*=οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἐλένης Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, οἱ Διόσκουροι, λατρευόμενοι ὡς θαλάσσιαι θεότητες· προσωποποίησις τῶν δύο λαμπροτέρων ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ τῶν διδύμων. Ἡ λεκτρικοὶ σπινθῆρες ἀπὸ τῶν ἀκρων τῶν ἴστων φαινόμενοι μετὰ θυελλαν ἐθεωροῦντο αἴσιοι οἰωνοὶ ὑπὸ τῶν Διοσκού-

ρων πεμπόμενοι. *obstringo - nxi - ctum* (γ')= σφίγγω, περιορίζω. *obstrictis aliis (ventis). Iapyx-ygis*=δ 'Ιάπυξ: οὗτος διὰ τοὺς Ρωμαίους ἥτο κυρίως ὁ βιορειοδυτικὸς ἀνέμος, λίαν εὐνοϊκὸς διὰ τοὺς ταξιδεύοντας ἔξ 'Ιταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. 'Η φυσικὴ σειρά: *sic...regat navis*=εἴθε οὕτῳ νά σε διακυβερνᾷ, ὃ πλοῖον. *quae debes tibi creditum Vergilium*: διότι ὁ ποιητὴς εἶχεν ἐμπιστευθῆ τρόπον τινὰ τὴν ζωὴν τοῦ Οὐεργιλίου εἰς τὸ πλοῖον, τὸ δποῖον οὕτῳ debet. *reddo* (ρ. γ')=ἀποδίδωμι. *dimidium animae meae*: πρβλ. «μία ψυχὴ ἐν δυοῖν σώμασι». *dimidium*=τὸ ήμισυν. 9-16. *robur - oris*=ἀγρία δρῦς (μεταφ. τόλμη) ἡ φυσ. σειρ.: *robur et triplex aes erat circa pectus illi qui...* (πρβλ. «πολλὰ τὰ δεινὰ κούδεν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει..»). *fragilis-is* ἐπίθ. = εὔθραυστος. *trux-cis* ἐπίθ. = ἄγριος (*fragilis ratis-trux pelagus*, ἀντίθεσις). *praeceps-ilis* (*prae-caput*)= προπετής, δρμητικός. *Hyades-um*=αἱ 'Υάδες: σύμπλεγμα 7 ἀστέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ταύρου. 'Η ἐπιτολή των ἐνομίζετο ὅτι ἐπέφερεν ὑετοὺς καὶ καταιγίδας· διὰ τοῦτο καλοῦνται *tristes*. *rabies-ei*=ἡ λύσσα. quo (Noto) β' ὅρος συγκρίσεως. *arbiter-tri*=διαιτητής, κοιτής, δεσκότης. *Hadria-ae*, δ 'Αδριαίς, τὸ 'Αδριατικὸν πέλαγος, τὸ δποῖον εἶναι ἐκτεθειμένον εἰς τὴν δρμὴν τῶν νοτίων ἀνέμων. *volt ἀντὶ vult* τοῦ *volo*= θέλω. *fretum-i*=δ πορθμός, ἡ θάλασσα. 17-26. *gradus-us*=βῆμα, προσέγγισις. *quem gradum mortis timuit* (ille homo)quā...: τὸν θάνατον φαντάζεται βαδίζοντα, ἵνα προσβάλῃ τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον· ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν εἶναι ἀρνητική. *siccus-a-um*=ξηρός; *siccis oculis* πρὸς δήλωσιν τῆς ἀταραξίας τοῦ τολμηροῦ θαλασσοπόρου πρὸ τῶν κινδύνων. *monstra natantia*=τὰ νηχόμενα τέρατα, κατὰ τὴν φαντασίαν τῶν ναυτιλομένων. *turgidus* ἐπίθ. =οἰδαλέος (φουσκωμένος). *Acroceranitia* = τὰ 'Ακροκερανία, δροσειρὰ τῆς 'Ηπείρου καὶ ἀκρωτήριον: αἱ ὑψηλαὶ κορυφαὶ των πολλάκις ἐπλήττοντο ὑπὸ κεραυνῶν. *nequicquam*=ἐπίο. μάτην. *abscindo-idi-ssum* (γ')= ἀποσκίζω, ἀποχωρίζω. *dissociabilis*=διαιρετικός, ἀκοινώνητος. *impiae rates*= ἀνόσιαι (διὰ τὴν τόλμην) σχεδίαι. *si tamen rates impiae transiliunt vada non tangenda*: ἡ θαλασσοπλοΐα ἐθεωρήθη ὡς παραθασίς τῆς θείας βουλήσεως καὶ οἱ τολμητίαι θαλασσοπόροι ἐτιμωροῦντο. *perpeti* τοῦ ρ. *perpetiōr* (per-patiōr)= ὑποφέρω, πάσχω. *ruit per vetitum* = φέρεται δρμητικὸν διὰ μέσου τῶν ἀπηγορευμένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. *nefas!* = ἐπιφ. φεῦ!, ἐκφράζον τὴν ὁδύνην τοῦ ποιητοῦ διὰ τὰ ἀμμοτήματα τοῦ ἀνθρώπου. 27-40. *Iapeti genus*=τὸ γένος

τοῦ Ἰαπετοῦ: δοῦλοι Προμηθέας, ὅστις ἔκλεψεν ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ τὸ πῦρ ἐν κούλῳ νάρθηκα. *fravis mala* ἐννοεῖ τὸν δλέθριον δόλον, δι' οὗ δοῦλοι Προμηθέας ἔκλεψεν τὸ πῦρ. *post ignem* = κατόπιν τῆς κλοπῆς τοῦ πυρός. *macies-ei* = φθίσις, νόσοι σοβαραί. *nova febrium cohors* = νέον πλήθος πυρετῶν (ἀγνώστων μέχρι τότε πυρετικῶν νόσων). *incumbo* = ἔνσκηπτο. *semotus* (τοῦ semioveor) = δοῦλος απομεμακρυσμένο. *tarda necessitas leti* = ἡ βραδεῖα μοῖρα τοῦ θανάτου. *corripio gradum* = ἐπιταχύνω τὸ βῆμα: οἱ ἀνθρώποι δηλ. πρότερον ἤσαν μακροβιώτεροι, ἔνεκα δύμως τῶν ἀμαρτημάτων, εἰς τὰ δυοῖς περιέπεσαν, ἐπέσυρον ἔναντίον των τὴν τιμωρίαν τοῦ θανάτου καὶ οὕτω ἔγιναν βραχύτεροι. *exerior*, φ. = λαμβάνω πεῖραν, δοκιμάζω. *penna-ae* = ἡ πτέρωξ. *Herculeus labor* = δοῦλος Ἡρακλείου ἄθλος. *perrupit Acheronta*: ἡ κατάβασις ζώντων ἀνθρώπων εἰς τὸν "Ἄδην ἥτο ἀπηγορευμένη, ἀλλ' ὁ Ἡρακλῆς κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὸν διὰ ὑπελευθερώσῃ τὸν Θησέα καὶ τὸν Πειρίθουν. *nil=nihil*. *nihil ardui est* = οὐδὲν ἄναντες, δηλ. οὐδὲν δυσχερές εἰς τὴν ἀνθρωπίνην τόλμην. *caelum ipsum petimus stultitia* = καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ζητοῦμεν ἐν τῇ μωρίᾳ μας. *Jovem, ὑποκ. τοῦ ponere. iracunda fulmina* = τοὺς δογύλους κεραυνούς του.

3. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΙΔΗ VI

1-12. *Scriberis Vario* = δύνασαι νὰ ἔμνηθῃς ὑπὸ τοῦ Οὐαδίου. *Varius* (L. *Varius Rufus*): φύλος τοῦ Οὐεργιλίου· καὶ τοῦ Ὁρατίου, κατατάσσεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν μεγαλυτέρων ποιηῶν, θεωρούμενος ὡς πρῶτος ἐπικός καὶ τραγικός ποιητὴς τῶν χρόνων ἐκείνων. *Maeonii carminis alite* = τοῦ κύνου τοῦ Μαιονίου ἄσματος (ὅς Ὀμηρος). *ales-itis* = δοῦλος πτερωτὸς (ἐνταῦθα δοῦλος). *Maeoniae-ae* = ἡ Μαιονία, ἡ Σμύρνη, ἡ διεκδικοῦσα κατὰ τὴν παράδοσιν μετὰ μεγαλυτέρας πιθανότητος τὴν τιμὴν ὅτι ἐγέννησε τὸν Ὀμηρον. *quam rem cumque tūp̄tis, ἀντὶ quamcumque rem... miles p̄epl̄ηpt*. *navibus aut equis* = terra marīque. *Agrrippa* = δοῦλος Ἀγρίππας (M. Οὐνψάνιος Ἀγρίππας), διαπρεπής στρατηγός καὶ πολιτικὸς τῶν Αὐγούστείων χρόνων καὶ στρατιωτικὸς σύμβουλος τοῦ Αὐγούστου. *nos* = δοῦλοι Οὐαδίου καὶ οἱ ἵσης ἀξίας πρὸς αὐτὸν ποιηταί (μετριοφροσύνη). *conor φ.* = πειρῶμαι, ἐπιχειρῶ. *stomachus-i* = δοῦλος τοῦ Αὐγούστου, δοῦλος. *Pelidae...nescii cedere* = τοῦ Πηλεύδου... τοῦ ἀγνοοῦντος νὰ ὑπο-

χωρῆ, τοῦ ἀκάμπτου. *duplex Ulixes* = τὸ Ὁμηρικὸν πολύτροπος (διπόσωπος ἐπὶ τῆς ἔννοιας τῆς πανουργίας). Ὁ ποιητὴς διμοιλογεῖ ὅτι δὲν δύναται νὰ ποιήσῃ νέαν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν, προσκειμένον νὰ ἔγκωμιάσῃ τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀγρίπα. *saeva Pelopis domus*, πρβλ. «Πελοπιδῶν κακά». *tenuis-is* = ἐπίθ. λεπτός, ταπεινός. *grandis-is* ἐπίθ. = ἀδρός, ὑψηλός. *imbellis* (*in-bellum*), ἐπίθ. = ἀπόλεμος. Ἡ φυσ. σειρὰ εἶναι: *Musaque potens inbellis lyrae. velo-nititum (a')* = ἀπαγορεύω. *detero-trivi-tritum (γ')* = ἀποτρίβω, ἀμβλύνω, βλάπτω. *laus* = διμηρικὸν «ἀλέα». *culpa ingenii* = ἡ ἀφυΐα. 13-20 *tunicae ae* = δ χιτών. *quis scripserit digne?* = τὶς ἥθελεν ἴμανήσει ἐπαξίως; (οὐδεὶς πλὴν τοῦ Οναρίου). *Mars tectus tunica adamantina* = δ Ἄρης περιβεβλημένος ἀδαμάντινον χιτῶνα, «χαλκοζίτων». ἀδάμας κατὰ τοὺς διμηρικοὺς χρόνους ἐλέγετο δ σκληρὸς χαλκός. *Meriones* = δ Μηριόνης, γενναῖος ἱνίοχος τοῦ Ἰδομενέως. *ope Palladis* (δρ. Ἰλιάδ. E, 330-846). *par-is*, ἐπίθ. = ἵσος. *convivium-ii* = συμπόσιον. *unguis -is* = ὄνυξ. Ἡ φυσ. σ. *nos canlamus convivia, nos proelia sectis unguibus virginum acerium in iuvenes*: αἱ ἐρωτικαὶ μάζαι νεανίδων καὶ νέων, ὧς ἀναίμακτοι, χαρακτηρίζονται προσφυέστατα ὡς συγκρούσεις γινόμεναι μὲ «κομψάνα νύγια». *vacuus* ἐπίθ. = κενός. Ἡ σειρὰ εἶναι: (sive) *vacui* (amore) (sumus), sive *quid urimur* = εἴτε δὲν εἴμεθα ἐρωτευμένοι εἴτε κάπως μᾶς καίει δ ἔρως, «εἴμεθα τσιμπημένοι». *non praeter solitum leves* = οὐχὶ παρὰ τὴν συνήθειάν μας εὔθυμοι.

4. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ Χ

1-20. *Facundus*, ἐπίθ. = εὐφραδὴς, λόγιος. *Allas-ntis* = δ Ἀτλας, πατὴρ τῆς μητρὸς τοῦ Ἐρμοῦ Μαίας. *cultus* = τὰ ἥθη. *catus* ἐπίθ. = νουνεχής. *decorus* = εὐπρεπής. *more decorae palaestrae* = διὰ τῆς συνηθείας τῆς εἰσαγθείσης διὰ τῆς παλαίστρας, τῆς διδούσης εἰς τὸ σῶμα χάρον καὶ κομψότητα. *furtum-i* = πλοπή, ἀπάτη. *iocosus* = παιγνώδης, (ἀστεῖος). *boves amolas* = τὰς ἀπαχθείσας βοῦς (κατὰ τὸν γνωστὸν μῦθον τῆς ἀρπαγῆς τῶν βοῶν τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπὸ τοῦ Ἐρμοῦ). Ἡ φυσικὴ σειρὰ εἶναι: *olim Apollo, dum te puerum terret minaci voce nisi boves reddidisses...risit viduus pharetra. Thessalosque ignes et iniqua Troiae castra sefellit* = εἰς τὰ πνοὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὸ ἐχθρικῶς διακείμενον πρὸς τὴν Τροίαν στρατόπεδον

εἰσῆλθε κρυφίως (Ιλιάδος Ω στ. 322 κ. ἔξ.). *levis turba* = τὸ κοῦφον πλῆθος (τὸ πλῆθος τῶν ἐν Ἀδου σκιῶν) (πρβλ. Ἐριθης ψυχοπομπός).

5. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΙΔΗ ΛXI

1-4. *dicile*=νμνεῖτε. *intonsus*=άκαρτος: ἐπίθ. τοῦ Ἀπόλλωνος «Φοῖβος ἀκερσεκόμης». *Cynthus*= ὁ Κύνθιος (Ἀπόλλων), οὗτο καλούμενος ἐκ τοῦ ἐν Δήλῳ δρους Κύνθου, ὃπου ἐπιστεύετο ὅτι ἐγεννήθη. *penitus*=ἐκ μνχίων, ἐκ βάθους ψυχῆς. *dilectus* (τοῦ *diligo*)=ἡγαπημένος. Ἡ φύὴ ἔχει μιօφὴν κροικοῦ ἄσματος. Τὸν πρῶτον στίχον τῆς α' στροφῆς ψάλλουν παῖδες, ὡς πρῶτον ἡμιχόριον, τὸν δεύτερον παρθένοι, ὡς δεύτερον ἡμιχόριον, τὸν τρίτον καὶ τέταρτον ψάλλει ὅλος ὁ κορός. Τὸ σχῆμα τοῦτο εὐδύνεται κατωτέρῳ καὶ ψάλλεται ἡ μὲν δευτέρᾳ στροφῇ ὑπὸ τοῦ ἡμιχορίου τῶν παίδων, ἡ δὲ τρίτη ὑπὸ τῶν παρθένων καὶ ἡ τετάρτη ὑφ' ὅλου τοῦ κοροῦ. 5-15. *laeta fluiis*=ἡ ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς τερπομένη (πρβλ. ποταμία Ἀρτεμισ). *coma nemorum*=ἡ κόμη, τὸ φύλλωμα τῶν ἀλσῶν. *quaesumque* (*coma*). *Algidus-i*=ὅρος τοῦ Λατίου, ἐπὶ τοῦ δοποίου ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, εἰς ἀπόστασιν 28 χιλιομέτρων πρὸς Ἀν. τῆς Ρώμης. *promineo* ο. (β')=ἔξεχω, φύομαι. *nigrae silvae Erymanthi*: τὰ δάση τοῦ Ἐρυμάνθου καλοῦνται *nigrae*, διότι μιακόδυτον φαίνονται μέλανα, ἔνεκα τοῦ ὑπομέλανος κρώματος τῶν φύλλων τῆς πίτυος καὶ τῆς ἐλάτης. *Cragus-i*: ὅρος τῆς Λυκίας. *viridis-is*=πράσινος. *Tempe totidem tollite laudibus*=τὰ Τέμπη ἔξι ἵσου νμνήσατε. Εἰς τὰ Θεσσαλικὰ Τέμπη κατῆλθεν ὁ Ἀπόλλων, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν δοριν Πύθωνα καὶ ἐκαμαρίσθη ἐν τῷ Πηγειῷ. Ἐκεῖθεν δὲ ἔκοψε τὸν ιερὸν κλάδον τῆς δάφνης καὶ ἐστεφάνωσε τὸ μέτωπόν του. *mas-ris*=ἄρρην. *insignemque imperum* (Apol-linis pharetra et fraterna lyra). Ἡ λύρα λέγεται *fraterna*, ὡς ἐφευρεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐρμοῦ, ὅστις ἐδώρησεν αὐτὴν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. *Hic* (Apollo). *pestis-is*=ὅλοιμός. *princeps Caesar*=ὅ πρῶτος πολίτης τῆς Ρώμης πολιτείας Ὀκταβιανός. *Persae*=οἱ Πάρθοι, οἵτινες εἶχον στασιάσει ἔνεκα συγκρούσεως Φραάτου καὶ Τιριδάτου περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου. *Brillanni*=οἱ Βρεταννοί, ταρασσόμενοι τότε ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίδων. Ἡ φυσ. σειρὰ τῶν λέξεων: *motus* (Apollo) *vestra prece aget* (ἀντὶ abaget) *bellum...a principe...in Persas.*

6. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ ΞΧΙΙΙ

Quis...sil = δυνητ. εὐκτ. *desiderium* = πόθος. *pudor* = ἡ αἰδώς, περιορισμός. *modus* = μέτρον. *tam cari capitīs*, σύνδεσον πρὸς τὸ *desiderio*. *praecipe* τοῦ *praecipio* = διδάσκω, προβλ. ἔννεπε. *Mel-potēne* = ἡ Μελπομένη: μοῦσα τῆς τραγῳδίας, θυγάτηρ τοῦ Διός καὶ τῆς Μνημοσύνης. *liquidus* = ὑγρός, λαμπρός (ἐπὶ φωνῆς). *cithara* = ἡ κιθάρα καὶ ἡ ἴκανότης πρὸς τὸ κιθαρίζειν. *Quintilius* = (Varus), ἐκ Κρεμῶνος, συνδεόμενος διὰ στενωτάτης φιλίας πρὸς τὸν Οὐεργίλιον καὶ τὸν Ὁράτιον ἀπέθανε τὸ 24 π. Χ. *urgeo-rsi* (β') = πιέζω. *ergo* = λοιπὸν (εἶναι ἀλήθεια; ἀπίστευτον [ἐπὶ ἀποσδοκήτου γεγονότος]). *cui*, σύνδεσον μετὰ τοῦ *parem*. *Pudor*, *Iustitia*, *Fides*, *Veritas*: προσωποποιήσεις τῶν μεγάλων τούτων ἀρετῶν, τὰς δόποις συνδεδυασμένας είλεν ὁ Κοϊντίλιος καὶ αἱ δόποια μάτην θὰ ζητοῦν ἐν τῷ κόσμῳ ὅμοιον πρὸς τὸν ἀποθανόντα. *flebilis-is* = ἀξιοδάκρυτος, δηλ. πολλοὶ χρηστοὶ ἀνθρωποι τὸν κλαίοντ. *tu frustra pius* = σὺ μάτην εὐσεβής (ἡ εὐσέβειά σου οὐδὲν ὀφελεῖ). *poscis deos* = ζητεῖς παρὰ τῶν θεῶν. *Quintiliūm*, *creditum heu non ita*: οἱ θεοὶ δηλ. δὲν σοῦ ἐνεπιστεύθησαν τὸν Κοϊντίλιον. ita, ὑπὸ τὸν δρον τοῦτον, νὰ ἔχῃς δηλονότι τὸ δικαιώμα νὰ τὸν ζητήσῃς παρ' αὐτῶν μετὰ τὸν θανατόν του. *Quid?* = τί δέ; *moderere*: β' ἐν. πρόσ. ἐνεστ. ὑποτ. τοῦ *moderor* = μετριάζω, ρυθμίζω (χροδίζω ἔγχοοδον δρογανον). *fides-is* καὶ συνηθέστατα *fides-iūm* = χροδή, λύρα. *blande* ἐπίσ. = γοητευτικῶς. *arboribus auditam*, ὑπαντιγμὸς εἰς τὸν γνωστὸν περὶ Ὀρφέως μῆθον. *num redeat?* ἀράγε ήθελεν ἐπανέλθει; *virga-ae* = ἡ ράβδος (κοιν. βέργα). *semel...complulerūt* = ἄπαξ συνώθησε (μιὰ φορὰ πού...). *non lenis fata recludere* = ὁ ἀδυσώπητος εἰς τὸ ν' ἀνοίγη ἐκ νέου τὰς πύλας τοῦ Ἀδου πρὸς ἐπάνοδον τῶν νεκρῶν εἰς τὴν ζωήν. *niger grex*: διὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῷ Ἀδῃ σκότος. *quidquid corrigere est nefas, levius fit patientia*, ὑπέροχος συμβουλή. Πρὸ τῶν πληγμάτων τοῦ θανάτου μόνον ὑπομονὴ ἐνδείκνυται.

7. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ ΞΧVII

1-12. *Nunc est bibendum*, δηλ. μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας. *bibo*, *bibi*, *potum* (γ') = πίνω. *nunc-nunc*, ἡ ἐπανάληψις δηλωτικὴ τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ποιητοῦ. *pulsanda tellus pede libero* = saltandum est. *Saliāres dapes* = Σά-

λιαι εὐωχίαι. *Salii*: οἱ Σάλιοι ἥσαν ἱερεῖς τοῦ Ἀρεως, ὑπὸ τοῦ Νουμᾶ κατασταθέντες πρὸς φρούρησιν τῆς οὐρανοπετοῦς ἀσπίδος, ἥτις ἐψυλάστετο μετ' ἄλλων ἔνδεκα ὁμοίων ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀρεως. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Μαρτίου ἐκάστου ἔτους ἥγον μεγαλοπρεπῆ ἐօρτὴν καὶ ἔχόρευν διὰ μέσου τῆς πόλεως ἐνοπλίους χορούς, ἥδοντες ὕμνους (*carmen saliare*). Τὴν ἐօρτὴν ἐπηκολούθουν πλουσιώταται εὐωχίαι. *pulvinar-aris*=προσκεφάλαιον, κλίνη. Κατά τινα ἐօρτὴν *lectisternium* καλουμένην, οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ ἐκόσμουν τὰς κλίνας τῶν θεῶν, ἐξέθετον αὐτὰς εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ παρέθετον εἰς αὐτοὺς εὐωχίαν. Τοῦτο ἐγίνετο εἰς περιπτώσεις εὐτυχῶν ἐθνικῶν γεγονότων. *sodalis-is*=σύντροφος, ἑταῖρος. *antehac*, δηλ. πρὸ τῆς ἥττης τῆς Κλεοπάτρας, ὅτε τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος ἡπειρεῖτο σοβαρῶς παρ' αὐτῆς. *Caecubum vivum*=Καίκουβος οἶνος, ἐκ τοῦ Καικούβου, οἰνοφόρου χώρας τῆς Λατίνης. *avitus*=προγονικός. *depronto*=ἔξαγω. Ἡ φυσ. σειρά: dum regina (Aegypti) parabat dementes ruinas et funus Capitolio et imperio (Romano). Τὸ Καπιτώλιον λαμβάνεται ὡς σύμβολον τῆς αἰωνίας Ρώμης. *demens ruina*=ἄφορον ἐρείπιον ἀντὶ *demens regina*. *contamino* (φ. α')=μιαίνω. cum contaminato grege morbo turpium virorum: ἐννοεῖ τοὺς ἐκ τῆς νόσου λέπορας δυσειδεῖς ναύτας καὶ στρατιώτας τῆς Κλεοπάτρας. *impotens-nitis*=ἀκρατῆς. *impotens sperare quidlibet*: ἐννοεῖ τὴν Κλεοπάτραν, ἥτις ἐν τῇ φιλοδοξίᾳ τῆς ἥλπιζε καὶ τὰ ἀπιθανώτερα. *fortuna dulci ebria*=μεθύουσα ἐκ τῆς γλυκείας εἰντυχίας (τῆς νίκης καὶ κυριαρχίας ἐπὶ τῶν Ρωμαίων). Ἡ εἰντυχία παροιμιαζομένη πρὸς ἥδυποτον γεννᾷ μέθην. 13-32. *mino*, φ. μειῶ. *vix una sospes navi*=μόδις ἐν σωθὲν πλοίον (ὑπερβολή). *Iumphatus*, κατ' ἀνομοίωσιν ἐκ τοῦ *nymphatus*=νυμφόληπτος, μαινόμενος. *Mareoticō* (vino)=ὑπὸ Μαρεωτικοῦ οἴνου περιφημιος εὔοσμιος οἶνος ἐκ τῶν παφὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μαρεώτιδα λίμνην ἀμπέλων. *volantem* (reginam)=τὴν πετομένην (φεύγονταν προτροπάδην) βασίλισσαν. *remis adurgens*=διὰ τῶν κωπῶν (διὰ τῶν πλοίων) καταδιώκων συντόνως. *accipiter-tris*=ἕντελος. *velut accipiter adurget molles columbas*=ῶς ἵέραξ ὁρμῆ κατὰ δειλῶν περιστερῶν (προβλ. Ὁμήρ. Πλιάδος X, στ. 139: «ἡνῦτε κίρκος ἔλαφορότατος πετεεινῶν οἴμησε μετὰ τούρωνα πέλειαν»). *campi Haemoniae*=αἱ Θεσσαλικαὶ πεδιάδες. *Haemonia* ἀπὸ τοῦ Αἴμιονος, πατρὸς τοῦ Θεσσαλοῦ. *nivalis-is*, ἐπίθ.=χιονώδης. *fatale monstrum*: ἡ Κλεοπάτρα χαρακτηρίζεται ὡς μοιραῖον τέρας, διότι ἀπετέλει πρωτοφανὲς φαινόμενον γυνὴν νὰ συλλάβῃ

τόσον παράτολμα σχέδια. *muliēbrīter* ἐπίο.=θηλυπρεπῶς· *neē muliēbrīter exparavit ensem*: δτε δ Αὔγουστος ἔπειμψε τὸν Προκλήιον, ὥνα συλλάβῃ τὴν Κλεοπάτραν, αὕτη ἐπεχείρησε ν' αὐτοκτονήσῃ διὰ ξίφους ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Προκλήιου. *neē latentes oras reparavit cīta classe*=καὶ δὲν ἔζήτησε νὰ καταφύγῃ διὰ ταχέος στόλου εἰς ἀγνώστους παραλίας. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ἡ Κλεοπάτρα φεύγουσα ἐπεχείρησε νὰ ὑπερονεωλάκησῃ τὸν στόλον της ἀπὸ τὸν τότε ἰσθμὸν τοῦ Σουεζ, ὥνα σωθῆι εἰς τὸν Ἀραβικὸν κόλπον, ἀλλ' οἱ Ἀραβες ἐκώλυσαν αὐτήν. Πρὸς τιμὴν τῆς Κλεοπάτρας δ ποιητὴς παρουσιάζει αὐτὴν ὡς αὐτοβούλως καὶ ἀνδροπρεπῶς μὴ θελήσασαν νὰ σωθῆι διὰ τῆς φυγῆς. *ausa visere et iacentem regiam (domum) voltu sereno*=ἔχουσα τὸ ψυχικὸν σθένος νὰ βλέπῃ μὲν ἵλαιρὸν πρόσωπον τὸ ἀνάκτορόν της ἡρειπωμένον. Ἡ Κλεοπάτρα φθάσασα φυγὰς εἰς Ἀλεξάνδρειαν, μετὰ τὴν ἤπταν της, προσεπάθει ν' ἀποκούψῃ τὴν συμφοράν της ἐξ ἐγωισμοῦ. *fortis et tractare asperas serpentes*=τολμηρὰ καὶ νὰ λάβῃ εἰς τὰς κειδός της ἀγρίους ὅφεις. *deliberata morte ferocior*=τολμηροτέρα γενομένη ἀφοῦ ἀπεφάσισε νὰ ἀποθάνῃ. Ἡ φυσ. σειρά: *invidens non humiliis mulier privata deduci superbo triumpho saeris Liburnis*=μὴ θέλουσα ἡ οῖνη ταπεινὴ γυνὴ νὰ ἀχθῇ. ἔκπτωτος τοῦ θρόνου ἐν ὑπερηφάνῳ θριάμβῳ (εἰς Ρώμην) διὰ φοβερὸν Λιβυνίδων. *Liburna (navis)*=Λιβυνικὴ ναῦς: Λιβυνοί, λαὸς Ἰλλυρικὸς ἔχων ταχέα πλοῖα.

8. ΒΙΒΛΙΟΝ II - ΩΔΗ VII

O Pompei... prime meorum sodalium... deducet. Ὁ Πομπήιος Οὔαρος, φίλος καὶ συμπολεμιστὴς τοῦ ποιητοῦ. *ultimum tempus*=δ ἔσχατος κίνδυνος. *Bruto militiae duce*: ἐννοεῖ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βρούτου κατὰ τὴν ἐν Φιλίπποις σύγκρουσιν αὐτοῦ καὶ τοῦ Κασσίου πρὸς τὸν Καίσαρα, ἣς μετέχει καὶ δ Πομπήιος Οὔαρος μετὰ τοῦ Ὁρατίου. *redono*=δωροῦμαι παλιν. *Quiritem*: ἐννοεῖ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Οὐάρου εἰς τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ἀτινα εἶχε στερηθῆ πρὸ τῆς χορηγήσεως τῆς ἀμνηστίας. *sodalis*=σύντροφος (μάχης): δεσμοὶ φιλίας ἐν τῷ πολεμικῷ μετώπῳ ἀναπτυχθέντες εἶναι ἀδιάρροητοι. *morans dies*=ἡ βραδυποροῦσα ἡμέρα. Αἱ ἡμέραι ἐν στρατοπέδῳ ἐν καιοῷ πολέμου εἶναι ἀνιαραῖ καὶ ὡς τοιαῦται, κατὰ τὸ κριτήριον τοῦ στρατιώτου, φαίνονται μακραὶ (πρβλ. ἡ ἡμέρα μοῦ φάνηκε χρόνος). *merum-i*=δ ἄκρατος οἶνος. *nitentis capillos coronatus*=ἐστεφανωμένος τὴν

στύλβουσαν κόμην. *Malobathrum Syrium* = Συριακὸν μαλόβαθμον : ἐλαιῶδες μύρον παρασκεναζόμενον ἐκ τῶν φύλλων δένδρου (ποβλ. brillantine). *Philippos et celerem fugam lecum sensi* = τὴν ἐν Φιλίπποις ταχεῖαν φυγὴν μετὰ σοῦ ἔδοξίμασα· ἐν διὰ δυοῖν. *parmula-ae* = μικρὰ ἀσπίς. *relicta parmula* ποιητεῖται bene. Ὁ Οράτιος ὡς ἀξιωματικὸς (tribunus militum) δὲν ἔφερεν ἀσπίδα, ἀλλὰ λέγεται ταῦτα κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀπόσ. 6, πρὸς δήλωσιν τῆς ἀτάκτου φυγῆς. *minax-acis* = ὁ ἀπειλητικός : minaces εἶναι οἱ ἀνδρεῖσι στρατιῶται τοῦ Βρούτου, οἵτινες, παρὰ τὴν ἀνδρείαν των, ἥττήθησαν ὑπὸ τῶν δειλῶν ἀντιπάλων των. *mentum-i* = τὸ γένειον. turpe solum tetigere mento : τὸ ἔδαφος χαρακτηρίζει turpe = αἰσχρόν, ὡς ἀτιμασθὲν καὶ ωπανθὲν διὰ τοῦ αἴματος τῶν γενναίων πεσόντων. *densus* = δασύς, πυκνός. *parvem* = κατεπομένον. *Mercurius sustulit*: ὁ λόγιος Ἐρμῆς, προστάτης τῶν ποιητῶν, ἔξήραπασεν αὐτὸν καὶ καλύψας διὰ πυκνοῦ νέφους, τὸν ἔσωσε διὰ μέσου τῶν ἔχθρων τάξεων (ποβλ. Ἰλ. Γ, στ. 380, Ε. στ. 312. κ. ἔξ.). *resorbeo-ere* = ἀναρροιθῆδη (ἐπὶ τῶν ἔξ ἐπιστροφῆς ἐπὶ τῆς ἀπτῆς θραυσμένων κυμάτων). *in bellum* : ἐννοεῖ τὸν νέον πόλεμον, οὗτονς μετέσχεν δι Πομπέιος Οὔαρος ὑπὸ τὸν Σέξτον Πομπέιον ἐν Σικελίᾳ. *fretis aestuosis* = διὰ τοῦ κλυδωνιζομένου πελάγους, ἥτοι τοῦ Σικελικοῦ, ὡς πεδίου τῶν νέων πολεμικῶν ἐπιχειρίσεων. *obligatus* = δοφειλόμενος. *daps-pis* = δαίς, εὐωχία (κοινῶς τραπέζι). *redde Jovi*: ὡς ἐὰν δι Πομπέιος εἴχε κάμει τά μα, ἢν σωθῇ. *depone sub lauru mea* : ἐν τῇ ἐπαύλῃ τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρχε δάφνη, ὑπὸ τὴν δοπίαν δὲ ἀνέπαυε τὰ καταπεπονημένα ἐκ τῆς μακρᾶς στρατείας μέλη του. Ἰσως δημιώς γὰρ ὑπονοῇ, ὅτι ἐκτὸς τῆς πολεμικῆς δάφνης ὑπάρχει καὶ ἡ ἐν εἰρήνῃ, ἐπαθλὸν τῶν διακρινομένων ποιητῶν. *cadus-i* = δι κάδος (δοχεῖον πήλινον). *destino*, ο. α' = τάττω, δοῦσω. *obliviosus* = δι ποξενῶν λήθην (λαθυκηδῆς). *ciborium-ii* = κιβώδιον, εἴδος ποτηρίου πλατυστόμου (ποβλ.. τὸ σημερινὸν ποτήριον σαμπάνιας). *exple-funde* : ζωηρὰ ἀναπαύστασις τοῦ συμποσίου, διὸ διέδει διαταγάς «γέμιζε... κέρονα». *unguentum-i* = ἡ ἀλουφὴ μύρου. *capax-acis* = εὐδύχωρος. *aprium-ii* = τὸ σέλινον. *udus-i*, ἐπίθ. = ὑγρός, εὔκαμπτος. *concha-ae* = ἀγγεῖον κογχόμορφον. *depropero* ο. α' = σπεύδω. Ἡ φυσ. σειρὰ τῶν λέξ.: quis (cūrat) deproperare πυρτο? ή ἀτακτὸς πλοκὴ δηλωτικὴ τῆς ψυχικῆς διεγέρσεως τοῦ ποιητοῦ ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τοῦ φύλου του. *iactus Veneris* = δι βόλος τῆς Ἀφροδίτης. Κατὰ τὴν παιδιάν τῶν ἀστραγάλων (εἴδος σημεριδῶν) ὅταν οἱ ἀστραγάλοι φιτόμενοι παρουσίαζον ἐπὶ τῆς ἄνω

ἐπιφανείας των τοὺς ἀριθμοὺς 1, 2, 4 καὶ 6 (3 καὶ 5 δὲν ὑπῆρχεν) ἥτο
ἡ ἐπιτυχεστέρα βολή· δταν παρουσιάζετο καὶ εἰς τοὺς 4 ἀστραγάλους ὁ
ἀριθ. 1, ἡ βολὴ ἥτο ἡ κακίστη. *arbiter bibendi*=ό συμποσίασος.
bacchor ο. α'=βακχεύω, μαίνομαι (μεθῶ). *Edoni-orum*=οἱ Ἡδωνοί:
λαὸς Θρακικός, οἰνοπότης, διότι ἐκεῖ ἐπεχωρίαζεν ἡ λατρεία τοῦ Βάκ-
χου. *recepto amico dulce est mihi furere*: καὶ ἡμεῖς ἐπὶ ἀπροσδοκή-
των εὑαρέστων γεγονότων λέγομεν «Θὰ τρελλαθῶ ἀπὸ τὴν χαρά μου».

9. ΒΙΒΛΙΟΝ II - ΩΔΗ XX

1-12. *usitatus-a-um* (τοῦ usitor) = ὁ ἐν κοινῇ χρήσει, ὁ συνή-
θης. *tenuis* = ἔπιθ. λεπτός. *penna-ae* = ἡ πτέρωξ. *biformis-is* = δί-
μορφος. *vates-is* = μάντις, ποιητής. *urbis* ἀντὶ *urbes*. Ἡ φυσ. σειρά:
ferar per liquidum aethera biformis vates noη usitata nec tenui
penna. *biformis*: διότι φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς κύκνον καὶ ποιητήν. Ὁ
Ὀράτιος ὀνομάζει τὸν Πίνδαρον «Θηβαῖον Κύκνον». Κατὰ τὸν Ἀρι-
στοτέλην αὐτὸν ποιητῶν μετὰ θάνατον ἔζων ὑπὸ μορφὴν κύκνων,
διατηροῦσαι οὕτω τὴν ἴκανότητα πρὸς τὴν φύσην. *non ego....obibo*=
ἔγὼ δὲν θ' ἀποθάνω, δὲν θ' ἀφανισθῶ. *quem vocas* = τὸν δόποιον
προσφωνεῖς (μὲ τὸ ὕστατον χαῖρε). *nec stygia cohiebor unda*=οὔτε
θὰ κρατηθῶ ἀπὸ τὰ ὕδατα τῆς Στυγός. *iam-iam* = μετ' δλίγον (τὸ
σημ. ἰδοὺ-ἰδού). *residunt* τοῦ resido = ἐπικάθημαι, περιβάλλω. *crus,*
cruris = ἡ κνήμη. *pellis-is* = τὸ δέρμα. *et album mutor in alitem*=
καὶ μεταβάλλομαι εἰς λευκὸν πτηνὸν (κύκνον). *superne* = ὑπερθεν,
εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματός μου. *leves plumae* = λεῖα πτῖλα.
13-20. *visam* μέλ. τοῦ *viso* = θεῶμαι, βλέπω. *notior* *Daedaleo*
Icaro = γνωστάτερος (ὄνομαστάτερος) τοῦ Ἰκάρου τοῦ νίοῦ τοῦ Δαι-
δάλου (δ ὑπαινιγμὸς γίνεται ὡς πρὸς τὴν τόλμην καὶ ὅχι τὴν πτῶσιν
τοῦ Ἰκάρου). *gementis Bosphori litora* = τοῦ στενάζοντος Βοσπό-
ρου τὰς ἀκτὰς (δ στεναγμὸς ἐξ αἰτίας τῆς βοῆς καὶ τοῦ παφλασμοῦ
τῶν κυμάτων). *Syrtisque Gaetulas* = τὰς Γαιτούλικὰς Σύρτεις. Ἡ
χώρα τῶν Γαιτούλων ἐν τῇ Ἀφρικῇ, πρὸς νότον τῆς Νομιμίδιας. *ca-
norus ales* = φύικὸν πτηνόν. *Hyperborei campi* = αἱ πεδιάδες τῶν
Ὑπερβορείων, ἀγνώστων πρὸς B. λαῶν. *dissimulo* = ἀποκρύπτω. Ἡ
φυσ. σειρά: me noscent Colchus et Dacus qui dissimulat metum
Marsae cohortis et ultimi Geloni. *Geloni* = οἱ Γελωνοί, λαὸς Σκυ-
θικὸς (ἐν τῇ Οὐκρανίᾳ) πλησίον τοῦ Βορυσθένους. *disco* = μάνθανω.

perilus = ἔμπειρος, πολιτισμένος. *Hiber* = "Ιβηρ (Ισπανός). *potor-oris* = πόνις: *potor Rhodani* = δι παροικῶν τὸν Ροδανόν. 21-24. *absint inani funere neniae* = μακρὰν ἀπὸ τὴν ἀνωφελῆ (περιττὴν ἐφ' ὅσον θὰ εἴηται ἀθάνατος) κηδείαν μου οἱ θρῆνοι. (Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὲ κλαύσουν, διαν ἀποθάνω). *nenia-ae* = ή νηνία, δ ἐπικήδειος θρῆνος. *luctusque turpes et querimoniae* = καὶ τὰ ἀποεπῆ (εἰς τὴν ἀθανασίαν μου) πένθη καὶ οἱ σχετλιασμοὶ (αἱ ιερμψιμοιδίαι) ή τὰ παραμορφοῦντα τὸ πρόσωπον πένθη. *compesco-ui* (γ') = συγκρατῶ. *clamorem* (tuum). *supervacuus* = περιττός, ἀνωφελῆς. *mitte supervacuos honores se-pulcri* = ἄφες τὰς ἀνωφελεῖς τιμᾶς τὰς νενομισμένας κατὰ τὴν ταφὴν.

10. ΒΙΒΛΙΟΝ III - Ω;ΔΗ VIII

cælebs-ibis = δ ἄγαμος. *Calendae Martiae* ή *Calendae semi-neae*: κατὰ τὴν ἥμεραν ταύτην αἱ Ρωμαῖαι δέσποιναι ἔώραταζον ἐπὶ τοῦ Ἡσκυλίου λόφου τὰ *Matronalia* πρὸς τιμὴν τῆς Junonis *Lucinae* ἀντιστοίχου πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν θεότητα Εὐλείθυιαν, τὴν προστάτιδα τῶν τοκετῶν. *acerra-ae* = τὸ θυμιατήριον. *tus-uris* = τὸ θυμιάμια, δ λιβανωτός. *caespes-itis* = χορτόπλινθος: διὰ τοιούτων πλίνθων εἶχε κατασκευάσει, φαίνεται, δ Ὁράτιος πρόχειρον βωμόν. *docte*. Ἡ φρσ. σειρά: *mimiris*, *docte*, *sermones utrius linguae*: ἔννοει τὸν Μαικήναν, ὅστις ἦτο κάτοχος πλὴν τῆς λατινικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. *voco-vi-otum* (β') = ὑπόσχομαι ἀφέωρια εἰς τὸν θεόν, «κάνω τάμα». *epulae-arum* = ἔορταστικὴ ἐστίασις (κοιν. γένεται). *albus caper* = λευκὸς τράγος· εἰς τὸν διάνω θεοὺς ἔθυον λευκὰ ζῷα. *prope funeralus* = ὅτε μικροῦ δεῖν ἐκηδεύθην. *arboris ictu*. *ictus-us* = πλῆγμα: δ ποιητῆς διμιλεῖ περὶ κινδύνου, τὸν δποῖον διέτρεξε, πληγεὶς ὑπὸ καταπεσόντος κατὰ τῆς κεφαλῆς του δένδρου τοῦ κήπου του. *festus-a-um* = ἔορταστικός. *anno redeunte* = «περιτελλομένων ἐνιαυτῶν» (κάθε χρόνο). *cortex-icis* = δ φελλός. *adstrictus*, τοῦ ο. *adstringo* = συσφίγω. *pix-icis* = ή πίσσα. *hic dies demovabit cor-ticem* (προσωπειά). *amphora-ae* = ἀμφορεύς. *amphora insti-tuta bibere fumum*: οἱ Ρωμαῖοι κατεσκεύαζον συνήθως τὴν οἰναποθή-κην εἰς τοιαύτην θέσιν, ὅστε νὰ καπνίζεται ἀπὸ τὴν ἐστίαν, διότι εἶχον τὴν γνώμην ὅτι δ οἶνος ἀπέκτα ταχέως τὰς ιδιότητας τοῦ παλαιοῦ οἴνου. *consule Tullo*: δ Α. Οὐδοκάτιος Τύλλος, ὑπατος τὸ 33 π. Χ. ὅτε δ Μαικήνας ἐχάρισεν εἰς τὸν Ὁράτιον τὴν Σαβινικὴν ἐπαυλιν.

sime τοῦ *sumo-mpsi-um* (γ') = λαμβάνω, ἀναλίσκω. *sospes-itis* = σῶο . *cyathos amici sospitis* = ποτήρια (εἰς ὑγείαν) τοῦ σωθέντος φίλου. *lucerna-ae* = ὁ λύχνος. *perfer in lucem* = νὰ ἔχῃς τοὺς λύχνους ἀναμμένους μέχρι πρωίας. (Ο 'Ορατίος ἐσκόπευε νὰ κάμῃ παννύχιον ἔσοτήν). *procul esto omnis clamor*: ὁ ποιητὴς διαβεβαιοῦ τὸν φίλον περὶ ἀδιορίθου καὶ ἀδιαταράχτου παννυχίδος. *mille civiles super urbe curas*: εἰχε δίκαιον ὁ ποιητὴς νὰ συνιστᾶ εἰς τὸν πολυάσχολον Μαικήναν νὰ ἀφῆῃ κατὰ μέρος τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὰς ὑπὲρ τῆς πόλεως φροντίδας «φίξτο λίγάκι ἔξω». 'Ο 'Οκταβιανὸς τότε εἶχε ταξιδεύσει εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀφήσας ἀναπληρωτήν του τὸν Μαικήναν. *Cotiso-onis* : βασιλεὺς τῶν Δασῶν, ἥττηθεις τῷ 29 π. Χ. μετὰ τῶν Σκυθῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Κράσσου. *infestus-a-um* = δυσμενής, ἐχθρός. *dissideo-edii-essum* (β') = διίσταμαι. *Medus dissidet sibi*: ἐννοεῖ τὰς ἐμφυλίους ἔριδας Φραύτου καὶ Τιριδάτου. *luctuosus-a-um* = πολυπενθήμενός. *armis* (sibi) *luctuosis*: διότι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος γίνεται πρόξενος πολλοῦ πένθους. *Cantaber* = ὁ Κανταβρικός: ἔθνος Ισπανικόν. (Οἱ Ισπανοὶ ἥττήθησαν τῷ 29 μ.Χ. ὑπὸ τοῦ Στατιλίου Ταύρου). *catena-ae* = ἡ ἄλλσις. *serus-a-um* = βραδύς, ὅψιμος. *laxo*, ο. α' = γαλαζώ. *neglegens ne qua populus laboret*: ἡ αὐτὴ σύστασις ἐδόθη ἐνωτέρῳ διὰ τοῦ *mitte civiles curas*. *privatus* = ἴδιώτης (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *magistratus*). *parce nimium cavere* = *noli nimium cavere* = μὴ στενοχωρεῖσαι πάρα πολύ, «φίξτο λίγο ἔξω». *cape laetus dona praesentis horae* = φαιδρὸς δέχου τὰ δῶρα τῆς παρούσης ὥρας.

11. ΒΙΒΛΙΟΝ III - Ω,ΔΗ ΞΥ

Quo ἐπίο. = ποῦ. *nemus-oris* = δορυμός, δάσος. Ἡ φυσ. σειρά : in quae nemora aut in quos specus agor: θεόληπτος ὁ ποιητὴς φαντάζεται ἑαυτὸν ἀπαγόμενον ὑπὸ τοῦ Βάζου. *mens nova* = καινὸς νοῦς, ἐνθουσιασμός. *meditor*, ο. = μελετῶ, διανοοῦμαι. *insero* = ἐνείρω, συγκαταλέγω. *recens-ntis* = νέος, καινός. *non secus* = οὐχὶ ἄλλως, δηλ.. διοίως. *stupreo* = θαυμάζω, ἐκπλήττομαι. *Euhias-adis* = ἡ Εὐνάς, Βάζη, Μανάς. *candidus-a-um* = στύλων ἐκ λευκότητος. *lustratus-a-um* = ὁ περιοδευόμενο . *devius-a-um* (de-via) = ὁ ἐκτὸς τῆς ὁδοῦ ὁν, ὁ ἀποπλανώμενος τῆς ὁδοῦ. *valentium vertere* = τῶν δυναμένων νὰ ἐχριζώσουν. *procerus-a-um* = ἐπιμήκης. *fraxinus-i* = μελία (δένδρον). *rampinus-i* = βλαστὸς ἀμπέλου, οἰναρίς.

12. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΩΙΔΗ XXX

perennis-is (*per-aenius*)=δ διαρκῶν ὅλον τὸ ἔτος, αἰώνιος. *situs-us*=δ εὑρόως (κοινὸς μοῦγλα). *regalis situs*=δ βασιλικὸς εὑρόως, τὸ εὑρωτιῶν διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου μεγαλείον. *edax-acis*=δ διαβι-βρώσκων, δ ἀφανίζων. *imber edax*: ἔνεκα τῆς διαβρωτικῆς δυνάμεως τοῦ ὕδατος. *non omnis moriar*=δὲν θὰ ἀποθάνω δλόκληρος. (Ἐκ τοῦ ἐγώ μου θὰ ἀποθάνῃ μόνον τὸ φθαρτὸν σῶμα, τὸ πνεῦμα μου θὰ ξῆ εἰς τὰ ἀδάνατα ἔργα μου). *Libilitina-ae* = ἡ Λιβιτίνη Ἀφροδίτη, ὡς θεά τῶν κηδειῶν καὶ τοῦ θανάτου. Παραδοξοτάτη σύγχυσις τοῦ ἔρωτος, τοῦ σφρίγους τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, δηλ.. τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς Περσεφόνης. *usque recens* = ἀδιαλέπτως νέος. *dum scandet Capitolium* : δηλ.. αἰωνίως, διότι κατὰ τοὺς Ρωμ. ἡ πόλις των ἦτο αἰωνία. *cum tacita virgine*=μετὰ τῆς σιωπηλῆς παρθένου: ἐννοεῖ τὴν Vestalem maximam, ἥτις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θυσίας βοηθοῦσα τὸν Pontificem ἵστατο σιωπηλὴ μετὰ τῶν ἄλλων Ἐστιάδων. *Aufi-dus-i*=δ Αὐφιδος, ποταμὸς τῆς Ἀπουλίας, πατρίδος τοῦ Ὁρατίου. *Daunus*=δ Δαῦνος, ἀρχαῖος βασιλεὺς τῆς χώρας· *raupper aquae*, οὕτω καλεῖται δ Δαῦνος ὡς βασιλεύων χώρας αὐγμηρᾶς, πτωχῆς εἰς ὕδατα. *obstrepō-ii-itum* (γ') = ψοφῶ, θρονβῶ. *ex humili potens* (*factus*): δ Ὁράτιος, διότι ἦτο νίδος πτωχοῦ ἀπελευθέρου. *Aeolium carmen*=τὸ Αἰολικὸν μέλος, ἡ λυρικὴ ποίησις τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀλκαίου. *sume superbiam Melpomene* = λάβε διὰ τὸν ἑαυτόν σου, ἀποδέχθητι τὴν ὑπερήφανον τιμὴν Μελπομένη. *quaesitam meritis*=*quam* (*superbiam*) *meritis* *quaesivisti*=ἥν διὰ τῶν ἐπαξίων ἔργων σου ἀπέκτησες. Ο Ὁράτιος, μετριαῖς τὴν ὑπερηφάνειάν του, ἀποδίδει τὰ ποιηματά του εἰς τὴν ἐμπνεύσασαν αὐτὸν μοῦσαν Μελπομένην.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Οὐεργιλίου Αΐνειάς	Σελ. 5—92
1. Εἰσαγωγὴ	» 9—18
2. Κείμενον	» 19—37
α. Βιβλίον I	» 19—24
β. Βιβλίον II	» 25—33
γ. Βιβλίον III	» 34—37
3. Ἐρμηνευτικὰ σημειώσεις	» 39—92
α. Βιβλίον I	» 39—61
β. Βιβλίον II	» 62—82
γ. Βιβλίον III	» 83—92
II. M. Tulli Ciceronis Somnium Scipionis	» 93—150
1. Προλεγόμενα	» 97—106
2. Κείμενον	» 107—113
3. Ἐρμηνευτικὰ σημειώσεις	» 115—150
III. Ὁρατίου Ὡδῶν	» 151—187
1. Εἰσαγωγὴ	» 155—159
2. Κείμενον	» 161—171
α. Liber primus	» 161—167
β. Liber alter	» 167—169
γ. Liber tertius	» 169—171
3. Ἐρμηνευτικὰ σημειώσεις	» 173—187
α. Βιβλίον I	» 173—181
β. Βιβλίον II	» 181—184
γ. Βιβλίον III	» 184—186

⁷Ἐπιμελητὴς τῆς ἐκδόσεως καὶ ὑπεύθυνος ἐπὶ τῶν διορθώσεων τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων ὁ φιλόλογος Σ. ΠΑΠΑΣΤΑΜΑΤΙΟΥ

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν καὶ εἰς ἔνδειξιν τῆς τιμῆς λιανικῆς πωλήσεως ἐκάστου ἀντίτυπου.

³Αντίτυπον στεφούμενον τοῦ βιβλιόσημου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ο διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ νόμου 112 τῆς 10 21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α 108).

Ε Κ Δ Ο Σ Ι Σ 1950 (IX) - A N T I T Y P A 45.000

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ ΜΙΧΑΗΛ Γ. ΜΠΕΤΣΑΚΟΥ

650

024000018111

